št. 685/II
II. del

KNEZOVA KNJIŽNICA

ZBIRKA
ZABAVNIH IN POUČNIH SPISOV

MESTNE DEŠKE LJUDSKE ŠOLE V LJUBLJANI, VODSTVO OSEMRAZREDNICE II.

IZDAJA

MATICA SLOVENSKA

XVIII. ZVEZEK

V LJUBLJANI, 1911

TISK »NARODNE TISKARNE«

BRAMBOVCI

ZGODOVINSKI ROMAN

SPISAL

DR. IV. LAH

DRUGI DEL

I.

BOJ.

VII Be
35213

03000887

1.

Koncem aprila se je začela vojna na vseh koncih. Francoska vojska se je od dveh strani bližala avstrijskim mejam. Glavna vojska se je pomikala na severu ob Donavi; vrhovni poveljnik ji je bil sam Napoleon Bonaparte. Drugi oddelek francoske vojske se je bližal od juga iz Italije pod vodstvom podkralja Evgena Beauharnaisa. Tako se je morala tudi avstrijska armada razdeliti v dva dela: severni del je vodil nadvojvoda Karel, ki se je bil že izkazal kot odločen in izkušen vojskovodja; južni armadi pa je zapovedoval nadvojvoda Ivan, ki je imel pred vsem nalogo, zadržati južno francosko vojsko onstran Alp ter onemogočiti združitev obeh francoskih armad. Njegova naloga je bila velike važnosti in razmere so bile za avstrijsko armado zelo ugodne; avstrijska vojska na jugu je imela v svoji oblasti nekaj dobrih trdnjav, poleg tega so visoke gore same zapirale sovražniku vhod v notranjo državo; z njimi je bila meja na jugu dobro zavarovana; v slučaju skrajne stiske je imela cesarski vojski na pomoč prispeti črna vojska, ki je bila zbrana iz oboroženega ljudstva. Avstrija je torej trdno upala na zmago; zanesla se je na svojo navdušeno vojsko in na pomoč domačih narodov. Povsod se je videlo, da se bije zadnji, odločilni boj med Napoleonom in cesarjem Francem.

Toda avstrijska vojska se ni mogla uspešno braniti proti izurjenim francoskim četam. Dasi se je Avstrija dolgo pripravljala na vojno in je imela natanko izdelane svoje načrte, se je začela kmalu po prvih spopadih ponavljati ona igra, ki se je vršila par let prej na Nemškem: poveljniki so se vdajali na milost in ne-

milost, umikali so se silnemu sovražniku ter so izkušali, se boju izogniti na življenje in smrt; težko se je bilo bojevati proti mogočnemu zmagovalcu, o katerega nepremagljivosti so bili prepričani ne le njegovi vojaki, ampak tudi nasprotniki. Zato je kmalu prešla ona odločnost in bojevitost, o kateri so govorili prej vsi oni, ki so vojake in ljudstvo navduševali za boj; utihnila je bojaželjnost in navdušenost, ki se je prej glasila v pisanih in nepisanih pesmih. Avstrijska vojska na severu se je začela kmalu umikati nazaj ob Donavi, zavarovala je češke dežele in se je bližala Dunaju, da bi glavno mesto čuvala sovražnika. Napoleon se v takih slučajih ni rad dolgo mudil na potu, ampak je hitro pritiskal za umikajočo se vojsko.

Na jugu je bila bojna sreča na strani Avstrijcev. Imeli so mnogo ugodnejše pozicije nego sovražniki in ni bilo težko, odbijati njih neodločne napade. Sredi aprila sta si stopili armadi nasproti in v dneh od 14. do 18. aprila je avstrijska vojska na vsej črti zmagovala nad francoskimi četami. Ker pa se je med tem začel severni del vojske umikati, se je morala tudi južna vojska pomakniti nazaj, da bi šla Dunaju na pomoč, ako bi bilo treba. Med tem pa je podkralj Evgen pomnožil svoje čete in je začel pritiskati umikajočo se avstrijsko vojsko. Avstrijci so morali zapustiti Italijo in nje trdnjave ter se pomakniti v gore, kjer bi z malimi posadkami mogli zasesti gorske prelaze ter tako zabraniti sovražniku vhod v notranje avstrijske dežele. Ker so Tirolci sami stopili v boj ter izkušali zadržati zmagovito francosko vojsko na njenem potu, je bilo treba predvsem zavarovati pot čez Koroško in Kranjsko. Avstrijci so torej zasedli in utrdili dvoje najvažnejših alpskih prehodov, Malbourget in Predil in so tam pustili svoje posadke, ki naj bi sovražnikom branile prehod. Poleg tega so se utrdili v okopih pri Razdrtem na Notranjskem, da bi Francozom zabranili pot proti Ljubljani. Z glavno vojsko se je nadvojvoda Ivan pomaknil na Štajersko, da bi od tod hitel na pomoč Dunaju.

Tako je šla francoska armada na severu in na jugu zmagovito naprej. Avstriji je pretila velika nevarnost.

Pomlad se je bila že razcvela po vseh poljih in lesih. Dnovi so bili nenavadno topli, zato so prihajali tudi veliki nalivi. Ljudje so postajali na polju in po novicah izpraševali ljudi, ki so jih videli na cesti. Ozirali so se na sever in na jug in so vsak dan pričakovali novih strašnih dogodkov. Zvečer so gledali krvavo solnčno zarjo; iz tega so sklepali, da se je izvršila po dnevi krvava bitka. Vse, o čimer so si bili pripovedovali po zimi pri peči in v zgodnji pomladi, ko so prišle prve vesti o vojni, vse se jim je zdaj zdelo kot resnično in pomenljivo. Iz tega so sklepali, da pride za tem še vse drugo, kar so prerokovali stari ljudje, z vso grozo in kaznijo.

Takrat je izšel ukaz, ki se je razglasil po vseh deželah, da naj se zbere črna vojska. V nedeljo po maši je stopil birič pred radovedne vaščane ter jim je čital s kričečim glasom: „Kadar se bo dalo znamenje, da je blizu sovražnik, oboroži se vsak in pridi na pomoč, da se ubranimo sovražniku . . . Vse od 16. do 50. leta stopi pod orožje. Vsak naj si vzame tisto orožje, do katerega ima največ zaupanja. Šest do sedem čevljev dolge drogove, ostnike, ostre vile, ravne kose ali kar kdo hoče, oborožen pa mora biti vsak. Črna vojska Dolenjske se deli v tri velike dele, ki spadajo vsak zase skupaj . . . Črna vojska bo imela enega poveljnika in štiri podpoveljnike; vsak bo imel po 40 mož. Dolžnost vsakega je, storiti, kar veleva ukaz.“ K tem besedam je birič pridal še nekaj svojih besedi. Tak ukaz se je čital povsod na Gorenjskem, Dolenjskem in Notranjskem. Ljudje so stali in gledali; slišali so cesarjeve besede in so vedeli, da ne pomenijo nič dobrega: tu in tam se je kdo oglasil z navdušenimi klici, drugi pa so se molče razhajali. Sele v krčmi ob vinu se je ogrela kri, udarili so s pestmi ob mizo, bahavo so pogledali okoli sebe in kričali o vojski, o Napoleonu, o Francozih i. t. d.

Mir je vladal po deželi, tihota, polna negotovega pričakovanja in skrite bojazni. Ponoči so se ozirali skozi okna ljudje, ki niso mogli spati, in so gledali na vse strani, če bi morda kje požar ne oznanjal strašne novice, da se bliža sovražnik. Na pol v spanju je poslušal cerkvenik, če se ne oglasi morda plat zvona

v sosednji cerkvi, da bi tudi on še v pravi čas dal ljudem znamenje, naj se zbero na boj. Med tem pa so neprestano prihajale novice, da beži dan za dnem avstrijska vojska skozi Ljubljano na sever, da sovražnik že stopa čez mejo. Skoraj ob istem času je izdal deželni glavar Hohenwart poziv na kranjsko plemstvo, kjer je klical na boj vse odlične ljudi svoje dežele, jim stavil za zgled one, ki so se žrtvovali za domovino in cesarja, ter jih vabil v obrambo dežele s sledečimi besedami:

„Po pravici pričakujem, da se bo po tem zgledu ravnal vsakdo, ne da bi bil prisiljen. Uverjen sem, da se bodo vsi plemiči in honoracijori urno odzvali temu pozivu ter se oglasili pri dotičnem komandantu črne vojske, da jim odkaže častno mesto med branitelji domovine. Pričakujem za trdno, da ne bo nihče s plašljivim govorjenjem pobijal obče navdušenosti. Proti takemu nevrednežu se bo postopalo z zasluženo kaznijo. Zanašam se trdno, da bo vsakdo zaupal temu, kar se ukrene za obrambo, da bo vsakega oduševljevala želja, rešiti domovino, boriti se za najpravičnejšega vladarja in staro slovečo hrabrost kranjsko dokazati tudi v teh nevarnih dneh.“

Ta poziv so čitali gospoda po mestih in po gradovih ter so s strahom pričakoval novih dogodkov.

V tem času se je pojavil na dolenjskih cestah skljućen starec, visoke postave v belem kožuhu. Bil je stari Kožina. Potoval je od vasi do vasi in je gledal skrito pripravljanje na boj.

Poznali so povsod njega in njegovo povest. Konjarji so že prvo noč osvobodili iz ječe svojega tovariša, ki ga je bil dal zapreti gospod Muhič oni dan, ko so odhajali brambovci. Izvršili so svoje maščevanje, ki so ga bili prisegli proti brambovcem. V prvem tednu so odpeljali Kožini vse konje in mu okradli hišo. Zato je starec odšel od doma, kajti čemu bi sedel doma, ko ni tam niti sina niti konj? Bila je Velika Noč, čas velikih praznikov. Kako bi človek obhajal praznike sam, v okradeni hiši? Zato je starec odšel na pot proti oni strani, kamor so bili odšli brambovci. Šel je od vasi do vasi, posedal je po hišah in po krčmah in je govoril ljudem čudne reči o antikristu

in sodnem dnevu, o bojih in o prelivanju krvi, o strašnih časih, ko se bliža konec sveta. Zašel je med oborožene ljudi, ki so se shajali v starih kovačnicah in si kovali ostnike, ter jim je začel govoriti z globokim preroškim glasom o velikih pregrehah in brezverstvu sedanjega časa.

„Molite," je govoril, „molite in ne ubijajte, kajti prišel je čas, ko vstaja brat proti bratu in teče kri v potokih, satan pa zmaguje nad otroki tega sveta."

Prigovarjali so mu ljudje, ki so zaupali na svoje orožje, on pa je pripovedoval o starih knjigah in ustnih sporočilih, kakor so jih podedovali rodovi. Odšel je po cesti dalje, prišel je do krčme, kjer so se ljudje ob vinu navduševali za vojno, prisedel je k njim in je molče poslušal. Ko je slišal njih navdušene besede, je vstal in je začel govoriti. Niso ga hoteli poslušati. Zasmejali so se in so pili na pogin Francozom. Starec pa se ni dal ustrašiti; z gromečim glasom je pripovedoval stara prerokovanja in jim je govoril besede iz skrivnega razodetja, da so utihnili in poslušali.

„Satan zmaguje nad vami, ker ni vere v vas, ker ste postali vredni pogina," je govoril, „z orožjem v roki se hočete braniti sedaj, ko vas je dal Gospod sovražniku v pest. Toda prepozno, prihaja dan sodbe, dan kazni. Molite k Bogu, da vas ne zavrže v svoji jezi, da najdete v njegovih očeh milost in odpuščenje . . ." „Blazen je, norec," so si mislili ljudje, ki so ga slišali, toda niso si upali govoriti proti njemu. Tako je šel starec dalje po dolenjskih cestah proti oni strani, kamor so bili odšli brambovci.

V začetku maja so se Francozi pokazali tudi že na Notranjskem in so oblegali zadnjo avstrijsko posadko, ki se je utrdila v okopih pri Podvelbu in Razdrtem ter hotela z zadnjimi silami zabraniti sovražniku pot proti Ljubljani. Toda njih utrdbe so bile slabe in njih obramba je bila neodločna; čutili so se osamljene in preslabe, da bi mogli zadržati francosko vojsko, ker so se druge avstrijske čete že pomaknile proti Ljubljani; v okopih so bili večinoma brambovci in starejši vojaki. Poveljniki sami niso mislili na resen odpor; navdušilo jih ni niti to, da se je po Notranjskem za-

čela zbirati črna vojska, ki je izkušala napadati posamezne francoske oddelke. Od Vipave in Cerknice, z Unca in od drugod so prihajali prebivalci trdega Krasa in so prinesli s seboj orožje, kakor jim je velel cesarski ukaz. Toda posadka, ki je imela zabraniti Francozom pot v Ljubljano, se je pri napadu vdala. Francozi so dobili za dar vse moštvo in vse utrdbe z orožjem in zalogami; poveljniki in častniki pa so svobodni odšli. Ker ni nihče veroval na zmago, se jim je zdelo škoda žrtev. Tako se je francoska vojska bližala Ljubljani. Česar prej nihče ni hotel verjeti, se je zgodilo. Sovražnik je stal pred vrati glavnega mesta. Ta glas se je razlegal po vsej deželi, strah in groza sta prevzela vse, ki so vedeli, kaj pomeni vojska v deželi. Ljudje so začeli spravljati svoje stvari v varne kraje, ob cesti so zapustili hiše in so se umaknili k znancem in sorodnikom v hribe. Ceste so postale prazne; vse je iz daljave čakalo sovražnika.

Edino upanje vseh je bila še Ljubljana, o kateri se je govorilo, da je dobro utrjena.

* * *

Med zadnjimi avstrijskimi četami, ki so bežale od juga preko Ljubljane na Štajersko, je bil tudi oddelek konjenice, ki ji je zapovedoval Juri Šimič. Imel je povelje, ostati v Ljubljani ter ovirati francoske predstraže pri njihovem delu.

Juri Šimič je takoj po svojem prihodu posetil svoje znance na Starem Trgu.

Gospod Vrangel ga je z velikim veseljem sprejel in celo Alenica se je tako razveselila njegovega prihoda, da ga je skoraj objela.

Juri Šimič je nezadovoljen odpasal svojo sabljo in jo položil na stol. Njegov obraz je bil resen, glas osoren.

„Ta sramota," je rekel, ko je utrujen sedel k mizi, „kaj si vendar mislite o nas?"

„Srčno me veseli, da vas zopet vidim živega," mu je rekel gospod Vrangel.

„Mene tudi," je rekla Alenica, ki je bila sedla poleg njega.

„A mene ne," je rekel Simič, „skoraj bi me bolj veselilo, ko bi dobili novico, da sem mrtev. Sedaj je prvič, da imamo povelje, ustaviti se."

„In kaj sicer?"

„Sicer: beži, beži! Kakor da je cela vojna sam beg."

„To je nesreča; kaj hočemo," je tolažil gospod Vrangel žalostnega častnika.

„Da, nesreča; treba je razumeti."

„Mi smo vendarle prepričani o vaši hrabrosti. Glavna stvar je, da ste zdravi in živi. Rešite se, kakor drugi!"

„Ne govorite mi tega," je rekel Šimič, „to je naša velika napaka. Do par spopadov smo prišli v Italiji, potem pa samo: beži! reši se! nazaj! Lahko se govori o hrabrosti, povsod je je bilo mnogo, hrabrost je treba pokazati. Mi kličemo narod v boj in sami bežimo. Kaj naj stori narod brez nas?"

„In kaj naj storimo v Ljubljani?" je izpraševal gospod Vrangel.

„Storite, kakor vsi," je svetoval Šimič, „bežite, rešite se!"

„Mislite, da Ljubljana ne zadrži sovražnika?" Juri Šimič je resno pogledal svojega starega prijatelja.

„Zadrži ali ne zadrži, to je morda danes že brez pomena."

„In kaj Saksenburg?" je vprašala Alenica.

„Saksenburg?" je vprašal Šimič, ki ni vedel, zakaj se gospodična zanima za to neznano trdnjavo.

„V Saksenburgu je vendar gospod Langer z brambovci," je rekla Alenica.

„Tako!" se je čudil Šimič, „vidiš, tega nisem vedel. Zdi se mi, da se jim bo godilo slabo, dvakrat slabo, ako niso o pravem času pobegnili."

„Zakaj?"

„Zato, ker so brambovci. Koroška je zdaj odprta od obeh strani in brambovci so izgubljeni, če se niso rešili. Napoleon je že pred tremi tedni izdal ukaz, da se morajo brambovci raziti, sicer zapadejo smrtni kazni. Častnikom Francozi požgo hiše in imetje zaplenijo, prostake pa postrele na mestu."

„In mislite, da Saksenburg ne izdrži? Pravili so, da je to močna trdnjava," je govorila Alenica, in med tem se ji je začel tresti glas.

„Močna trdnjava," je ponovil Šimič in je gledal obupano gospodično, ki so jo zalile solze. Prijel jo je za roke in rekel:

„Časi so zdaj taki, da vsak pogine, kdor se ne reši sam. Ako se je rešil, je rešen. Rešite se tudi vi!"

„Da, pojdemo, odidemo," je rekel gospod Vrangel. „Čim preje, tem bolje."

„Odidite k nam v Belo Krajino, tam ste na varnem. Pozdravite mi mojega strica in očeta in jima sporočite, da sem še med živimi." Po teh besedah se je Šimič mirno poslovil.

Gospod Vrangel je začel pospravljati svoje stvari in je zamišljeno postajal po priljubljenih kotih svojega stanovanja. Alenica je stala ob klavirju in strmela v mrak.

2.

Odkar je bil Kristjan opazil, da daje gospodična Helena njegovemu francoskemu prijatelju prednost pred njim, je izkušal v sebi zatreti vsako čuvstvo, ki bi ga še spominjalo njegove nekdanje ljubezni. Ni mislil na nič drugega nego na maščevanje. Zato je povsod in ob vsaki priliki pokazal pred javnostjo, da je njegova izvoljenka gospodična Alenica Vranglova, in je izkušal na vse načine, si pridobiti nje naklonjenost. Gospodična ga je odlikovala v marsičem pred drugimi in Kristjan ni mnogo premišljal o tem, ali je v resnici najbližji njenemu srcu. Bil je prepričan, da mu poda svojo roko, ako bi prosil pri očetu zanjo. Zato je hodil samozavestno pod njenimi okni in se ji je pridružil, kadar jo je videl na ulici. Vedel je, da o tem govori celo mesto in da je gospodični Heleni Kudričevi zelo neprijetno, kadar sliši govoriti o tem. To je bilo ono sladko maščevanje, ki si ga je želel; delalo mu je mnogo radosti in ob enem mnogo bolesti. Pogosto so se v njem oglašali tihi spomini na njegovo mladost in iz njih so se rodili težki dvomi, ki jim ni bilo nikdar konca in so pogosto s seboj odnesli noč brez spanja.

— Včasih se je kazalo, da igra nevarno igro, iz katere ne bo več rešitve, ako propade. Igra je postajala od dne do dne bolj drzna in nevarna. Zdelo se mu je pogosto, da bi bilo najbolje pustiti vse v nemar in oditi na vojno; toda hotel je izdržati do konca.

„Kadar bom videl, da je igra izgubljena," si je mislil, „posežem vmes z ono silo, ki bo odločila. Moj pogin pride šele za menoj."

Vendar ni bil zadovoljen sam s seboj. Včasih se mu je zastudil ves svet, brez smisla se mu je zdela igra, ki jo je igral, vse življenje se mu je zdelo vredno le posmeha in preziranja. Sam sebe ni poznal; ni mogel razumeti, kaj se godi z njim. Zato je bil tako hladno sprejel strica Muhiča, ki ga je obiskal takoj prvi večer po svojem prihodu v Ljubljano, in bilo mu je neprijetno, ko je hotel gospod Muhič govoriti z njim o važnih stvareh. Kristjanu je bilo sicer žal dobrega strica, premagati ni mogel svojega notranjega boja. To je bil tudi vzrok onega nočnega dogodka v kavarni.

Ko je Kristjan po dvoboju zaradi rane moral ostati doma, je imel dovolj časa, da je premišljal sam o sebi. Čutil se je zelo nesrečnega, toda vzroka tej nesreči je iskal v svojem življenju. Zdelo se mu je, da mu je usoda zelo nenaklonjena in da se mu ne zgodi nič po volji. Ako je pogledal v svojo mladost, je videl v njej le dobo boja proti neprijazni usodi, ki mu je vedno stavila zapreke na njegovi poti za srečo. Zdelo se mu je, da ni še ničesar lepega doživel v življenju. Vse je bilo le laž in prevara. Včasih mu je postalo življenje neznosno; zdelo se mu je, da je zašel s prave poti in da bi bilo najbolje: končati. Kadar se je spomnil dvoboja, ga je polila rdečica, čutil je, kakor da je padla na vse njegovo življenje velika sramota, katere se ne more očistiti.

Zato o dvoboju ni hotel premišljati in se je vedno izkušal iznebiti spominov, ki so ga pripravljali skoraj v obup. Zdelo se mu je, da mora biti tako, ker bi bilo sicer življenje pusto in dolgočasno. Ni ga bolelo to, da je bil premagan in ranjen; to se je kazalo popolnoma naravno z ozirom na njegovega silnega nasprotnika. Hotelo se mu je boja, prepira, zmage ali

smrti, sploh nečesa, kar bi prineslo izpremembo v to prazno življenje. Ni čutil niti kesanja niti jeze, ni ga bolel niti poraz niti rana. Vse se je zgodilo, kakor se je moralo zgoditi. Toda vse to se je pokazalo v drugi luči, kadar se je v njem zbudil njegov ponos.

Ako se je spomnil pri tem Helene, si je mislil, da je nemogoče živeti dalje. Hotel je vedno stati pred njo kot zmagalec, kot junak, ki ga ne ukloni nobena sila, sedaj pa bo slišala, da je premagan. Ta misel je bila Kristjanu strašna.

Ko se je zadnji večer gospod Muhič poslovil pri njem, se je čuden nemir polastil njegovega srca. Zdelo se mu je, kakor da se je v njem zbudila ona pesem, ki je o njej govoril gospod Muhič s tako lepimi besedami; divja sila je napolnila pri tem njegovo dušo; hotelo se mu je vstati in oditi ven, na vojno, v boj. Ni čutil bolečin v rani niti slabosti v prsih. Videl je četo brambovcev, kako stopa po cesti v boj za domovino; veselo se glase pesmi, orožje žvenkeče, konji rezgetajo; tisoči in tisoči se zbirajo ob gorskih prelazih in gredo v boj. Imajo namen, imajo cilj. Nekaj krasnega se mu je zdela vojna v tem trenutku; nekaj veličastnega in mogočnega je videl v onih množicah, ki ne mislijo na vsakdanje življenje niti na malenkostna čuvstva svojih src, ampak gredo skupaj drug z drugim za skupnim velikim ciljem, med šumom in hrumom premikajočih se mas, med peketanjem konj, drdranjem voz in žvenketanjem orožja, tako da človek samega sebe ne čuti, ne sliši. Ta misel se mu je zdela zelo lepa: da človek samega sebe ne čuti, ne sliši . . . Zahotelo se mu je, da bi odšel za brambovci, in bi bilo vse, kakor da se ni zgodilo nikoli, pozabil bi na svoj notranji nemir, na dvoboj in na ves ta gnus življenja, ki ga dela tako nezadovoljnega in nesrečnega. Sto ran bi ne bolelo tako, kakor boli ta rana, ki ga tlači k tlom kakor moreča mora.

Bila je takrat težka in nemirna noč. Edini prijatelj v teh težkih trenutkih mu je bil Don Pier. Kristjanu se je zdelo, da je šele sedaj spoznal v njem pravega prijatelja. Presedel je pri njem vso noč in mu pripovedoval novice iz cele Ljubljane in vse, kar

se je govorilo o vojski in o brambovcih. Ljubeznivi Francoz je znal to noč pripovedovati take lepe spomine, da je Kristjana popolnoma pomiril. Pripovedoval mu je o svojem bivanju v Parizu, o pariški družbi, o zabavah in skrivnih spletkah; popisoval mu je krasoto nekdanjih salonov, orisal mu je vse posebnosti francoskih gradičev in vrtov; spomnil se je vseh različnih potujočih umetnikov, pevcev, igralcev, akrobatov, čarovnikov, komedijantov, muzikantov in vseh nenavadnih predstav, ki jih je kdaj videl v življenju. To noč je Kristjan čutil, da ima enega edinega prijatelja, ki ga ne zapusti.

Poslej so tekli dnovi enakomerno. Rana se je Kristjanu hitro celila, pomlad je zmagovala zunaj v prirodi in bolnik je čutil, da se mu vračajo nove, sveže sile. Don Pier je posedal cele večere pri Kristjanu in govorila sta o posebnih stvareh, ki so v zadnjem času zanimale Kristjana. To je bila pred vsem umetnost, ki je polnila francoske salone in gradove one dobe. Kristjan je sanjal o umetniku, ki bi ga najel, da bi prišel in poslikal nove njegove sobe z onimi mičnimi slikami iz življenja vesele mlade družbe. Mislil si je cvetočo trato, obdano z zelenimi griči, sredi trate stoji hrast, na hrastu je privezana gugalnica in na njej se ziblje lahkotna gospodična v svilnatih krilih; sladek smeh ji igra okoli usten, radost ji sije iz oči in nagajivo giblje šolniček na drobni nožici. Na trati leži mlada družba v travi in se gosti pri jedi in pijači. Mlad kavalir ziblje gospodično na gugalnici. Tako sliko si je želel imeti Kristjan v svoji sobi; v mladem kavalirju bi moral slikar naslikati njega samega, gospodična na gugalnici naj bi bila Alenica . . . Ali Helena? O tem se Kristjan ni mogel odločiti. Poleg te glavne slike si je želel manjših slik s podobnimi motivi. Eno sobo je hotel posvetiti bogovoni, onim svojim ljubljencem, ki jih je občudoval v svoji mladosti, ko je čital o njih, in jih je pozneje tako rad srečaval v dunajskih salonih in po vrtovih bogatih plemičev. V tej umetnosti je hotel prenoviti Kristjan svojo hišo in doseči s tem, da bi bilo nekaj božanskega v vseh njegovih prostorih. Hotel je zidati zunaj na kmetih

gradič v slogu Ludovika XIV. ter v njem združiti vse krasote tedanje umetnosti v taki popolnosti, da bi se bogovi radovali takega bivališča. To zanimanje za umetnost je tako prevzelo Kristjana, da je hotel v najkrajšem času poiskati slikarja ter mu izročiti delo. Toda umetnika ni mogel tako kmalu dobiti; zato je delal samo načrte za svoj gradič in zraven je določeval, kaka slika bo stala na tej ali na oni steni. Poleg umetnosti je zanimala Kristjana družba prostozidarjev, ki je imela takrat lože po vsem kulturnem svetu in je tudi v Ljubljani začela zbirati ljudi v svoj krog. Don Pier sam je bil član prostozidarske lože in je govoril s Kristjanom po cele ure o namenu in pomenu prostozidarstva. Ta družba je zbirala v svojih vrstah izobražene in učene ljudi, ki so hoteli posvetiti svoje sile človeštvu, živeti v bratstvu in ljubezni, pomagati bližnjemu, bojevati se proti vsemu, kar človeka ovira pri njegovi popolnosti ter z besedo in dejanjem pospeševati človekoljubje, bratstvo in svobodo. V tej družbi so bili ljudje iz najvišjih krogov, v vsakem večjem mestu so imeli svojo ložo, kjer so se zbirali in sprejemali nove člane, imeli so svoje obrede in gesla in so med seboj razreševali velika vprašanja življenja. Kristjana je zanimala ta družba zaradi tega, ker je videl v njih učence tistih francoskih filozofov, ki jih je čital v svoji mladosti s takim zanimanjem in je hotel pri njih najti rešitev vprašanj, ki so se mu stavila že takrat, ko je prvič posegel po onih knjigah; sedaj so se vsa ta vprašanja ponovila in so zahtevala odgovorov. Kristjan je hotel odgovoriti, kajti hotel je poznati svoje življenje; zdelo se mu je, da je bilo to vzrok vse njegove nesreče in nezadovoljnosti, ker je premalo premislil življenje in ni odgovoril na vprašanja, ki so se mu zdaj pokazala kot najvažnejša naloga vsakega človeka na zemlji. Vrnil se je zopet h knjigam ter je v njih iskal rešitve problemov, da bi v loži mogel biti enak onim, ki so bolje poznali vsa ta vprašanja in vedeli tudi odgovore.

Ob dolgočasnih dneh sta igrala Kristjan in Don Pier svojo najljubšo igro, šah. Kristjanu se je ta igra priljubila posebno, odkar je zvedel, da je bil Napoleon

nekdaj dober šahist in da je igra „na šah“ najboljša vaja za vse ljudi, ki hočejo postati vojskovodje. Oba prijatelja sta igrala pogosto pozno v noč in Kristjan se je često sam čudil svojim nenavadnim zmagam in tudi Don Pier mu je pripoznal, da ima skrite in premišljene poteze.

Ob lepih dneh sta zajahala z Don Pierom vsak svojega konja in sta jezdila na izprehod. Jezdila sta po ljubljanski okolici in sta pri tem imela priliko, ogledovati vojne utrdbe, ki so jih stavili vojaki na raznih krajih okoli mesta. Pogovarjala sta se o velikih bojiščih in sta precenjevala vrednost Ljubljane s strategičnega stališča.

Prijazni pomladni dnevi so ugodno vplivali na Kristjana. Čutil je nekaj veličastnega v novem pomladanskem premlajanju in je premišljal o velikosti in čudotvornosti vsemira. Tako so hitro tekli dnovi. Izpremenljivo aprilsko vreme je pripomoglo, da je drevje okoli gradu kmalu popolnoma pozelenelo, grmovje na bregu Ljubljanice se razcvelo ter se vzpenjalo visoko ob ograji. Reka je narastla in se je valila široka in umazana po svoji strugi. Na Tržišču poleg Cojzove palače je bilo vedno živahno; vozniki so dan na dan nakladali in razkladali blago, ki so ga vozili na jug.

Dasi se je po mestu vsak dan razširila kaka novica z bojišča in dasi se je v kavarni in drugod neprestano govorilo o vojni, posebno od začetka, ko je avstrijska vojska zmagovala na jugu, se Kristjan ni mnogo zanimal za te novice. Hodil je v kavarno in poslušal pogovor starih in mladih ljudi, ki so vsak po svoje ugibali o izidu vojne. Skrito se je posmehnil, ko je slišal govoriti o velikih zmagah in junaških činih. Zdelo se mu je, da mu je vse to postalo popolnoma tuje, in ni rad govoril, kadar so ga vprašali, kako misli o nadvojvodi Karlu ali o nadvojvodi Ivanu ali o Napoleonu. Postajal je po ljubljanskih ulicah in gledal mimoidoče ljudi. Bilo mu je skoraj vse eno, ali je hodil po Starem Trgu ali po Mestnem Trgu. Živel je v svojih sanjah o lepi umetnosti, o slikah in o parkih, ali pa je premišljal uganke in vprašanja življenja, ki so se mu zdela bolj važna nego vsa

vojna na jugu in na severu. Igra na šahu ga je zanimala bolj nego vse vojne utrdbe, ki jih je videl okoli mesta na Gradu, na Golovcu in na Rožniku. Bil je srečen in zadovoljen, kajti zdelo se mu je, da zmaguje nad silami, ki so dosle zmagovale nad njim. Čutil je mir v duši in se je s pomilovanjem smejal ljudem, ki so se vznemirjali ob novicah z bojišča ter z navdušenjem govorili o velikih činih avstrijske ali francoske vojske.

* * *

V začetku maja je prejel Kristjan pismo od gospoda Muhiča. Pismo se je glasilo tako:

Muchicius Christiano suo salutem. Kar se drugega tiče, ljubi moj nečak, Ti ne morem nič veselega sporočati. Sachsenburg je tako gnezdo, da bi bilo res primernejše za Sakse nego za nas. Trdnjava je krepka in močna tako, da bi si sovražniki na njej razbili svoje glave, k čemur bi pripomogle tudi naše puške in topovi. Ne vdamo se. Vendar se mi zdi, velika je nevarnost, da nas ujamejo žive, ako pridejo sovražniki mahoma od dveh strani. Drugače se mi vidi, da je vojaško življenje vedno enako, danes je tako prijetno, kakor pred dvajsetimi leti. Seveda proti Turkom smo se drugače bojevali. Bodi vesel, da si v Ljubljani, da nisi v Sachsenburgu. Tam imaš vsaj pošteno kavarno in ne dvomim, da pogosto obiskuješ prag svoje ljubezni, kar je prav in primerno. Tukaj ni niti prave kavarne niti onih nebeških prikazni, ki tako razvesele oči nas navadnih smrtnih ljudi.

Kako se razvija naša bojna sreča, ti je znano morda bolje nego meni. Kakor čujemo, se Tirolci hrabro drže in s tem smo zavarovani od ene strani. Da bi se le tudi naši na jugu dobro držali, da bi nam sovražnik ne prišel čez gore. Potem gorje tebi, Sachsenburg! Kakor se govori, nas je gospod Napoleon že naprej obsodil na smrt. Ako se več ne vidiva, si misli, da je padel gospod Muhič v hrabrem boju za domovino. Gotovo si čul zadnji poziv deželnih glavarjev na vse višje stanove, da

stopijo v bran domovine. Upam, da se je vsaj zdaj prebudila v Tebi muhiška natura in da boš branil našo lepo Ljubljano in njeno staro slavo. Ne bodi, kakor jezni Achilles, in ne glej na boj Ahajcev od daleč, ampak daj, da te bom pozdravil kmalu kot vojak vojaka. Pozdravi mi prijatelje in znance, položi mi poklone pred noge svoje Helene, Ti pa fave et vale amicissimo tuo amico.

N. Muhič.

Kristjan je to pismo z velikim veseljem nekolikokrat prečital in se je vselej od srca nasmejal svojemu dobremu stricu, zdelo se mu je, da zelo pogreša njegove družbe.

3.

Ko so se v Ljubljani prikazali prvi oddelki umikajoče se avstrijske vojske, je bilo celo mesto razburjeno. Vsakdo je vedel, kaj to pomeni. Oni, ki so še pred nekaj dnevi prisegali na zmago cesarske vojske, so neverjetno zmajevali z glavami. Ob istem času je prišla v mesto novica, da se severna armada brzo umika proti Dunaju, da Napoleon pritiska nadvojvodo Karla in da je Dunaj v nevarnosti. Od dne do dne so prihajale slabše novice, med njimi tudi izmišljene in neresnične. Oni, ki so neomajano verovali v hrabrost avstrijske vojske, so izkušali razlagati vse dogodke tako, kakor so si sami želeli, in so pripovedovali, da je to le vojna nakana, ker hočeta oba poveljnika zvabiti sovražnika v državo, kjer stoji ljudstvo pod orožjem, in ga na ta način uničiti. Toda vojaki in častniki onih čet, ki so se dan za dnevom pomikale preko Ljubljane na Štajersko, niso nič vedeli o taki nakani, vedeli so samo, da je južna francoska vojska močna in se je avstrijska vojska morala pomakniti za gore, da bi laže branila domačo zemljo. V začetku maja so se bežeče čete južne armade pomnožile, nikdo ni mogel več dvomiti, da je vojna na jugu doigrana in da le še zadnji del armade brani na jugu prehod.

Kristjan je gledal dan za dnem izmučene in oslabljene čete, ki so prihajale v mesto, in je dobro razumel,

kaj pomeni njih pohod. Vojaki so mu napolnili pogosto vso hišo, naselili so se po vseh sobah in po hlevih, ležali so po stopnicah in po hodnikih, in zvečer je imel priliko, v kavarni govoriti s častniki. Spomnil se je one pomladi, ko je prvič avstrijska cesarska vojska napolnila Ljubljano, umikajoč se z južnih bojišč. Spomnil se je, kako so bežali ljudje iz Trsta v kočijah in iskali zavetja pri svojih znancih — kako je obstala kočija pred njegovo hišo in kaj se je potem zgodilo. Živo se je spominjal, kako je gledal veliko francosko armado, ko je šla skozi mesto, in kako je bil krasen oni trenutek, ko je gledal iz oči v oči velikemu zmagovalcu. Vsi ti spomini so oživeli v njem. Postalo mu je v srcu žal samega sebe: videl je svojo mladost in bilo ga je strah prazne sedanjosti, nič podobne oni kipeči mladosti, ki je takrat zbudila v njem velike, nepremagljive sile, s katerimi je hotel premagati svet in si ustvariti življenje po svoji volji. Daleč so bili sedaj oni časi. Praznost življenja je sedaj režala pred njim z vso svojo grozo. Niso je mogle prikriti niti vabljive sanje o krasni umetnosti, niti neskončne misli o velikih vprašanjih niti navidezni mir, ki ga je našel v svoji lastni zadovoljnosti, kadar je z ironičnim nasmehom poslušal slepo navdušenje ljudi na ulici. Slonel je zopet na svojem oknu, kakor nekoč, in je gledal v pomladanski večer.

„Kaj se godi z menoj?“ je vpraševal samega sebe, „kam hočem, kaj delam, kam gre moja pot? Zakaj sedim tu mirno, brez sil, brez cilja? Kje leži izgubljena moja sila, moj pogum, moj polet? Ali je to že starost, izmučena in utrujena? Ali nimam v sebi več cene, več sile, več poguma, nego ga kaže moje sedanje življenje? Ali nimam lepšega poklica, večjega pomena, višje dolžnosti, nego ležati tu v svojih mislih ali pa popivati po gostilnah in kavarnah? Ali sem res tako slab, izkažen, ubit? Kje si, mladost? . . .“ Dvignil je glavo in se zagledal v ozarjene zidove starega gradu; v svitu večernega pomladanskega solnca je stalo mogočno staro zidovje, trdno, ponosno. Ta pogled je danes prvič zopet vplival nanj z nenavadno silo; budila se je v duši mogočna pesem, kakor odsev mladega solnca od starodavnih zidov.

„Kje si, mladost, sila kipeča, leteča, kakor iskri konji pred zlatim vozom jutranje zarje, zmagujoča nad dvomi in skrbmi, kakor solnca svit nad nočnimi mrakovi, objemajoča širni svet s predrznostjo, kakor beli dan, ki je vstal za gorami? Zakaj si odšla, tako krasna? V tebi sem hotel imeti večnost, hotel sem te z železnimi okovi pripeti na zemlje grud in iz tebe srkati vedno svežo silo, v tebi in s teboj o sreči sanjati in živeti v brezkončni radosti. Kje si sila moja, tako mogočna nekdaj, zdaj izgubljena, da sem kakor tovor nepotreben, kakor breme zemlje, da sem postal igrača drugih, da sem kakor čoln odtrgan brez vesla in krmila?“

Spomnil se je onih dni, ko je stal kot mladenič tu ob oknu in je skladal pesmi na neznano dekle in pel himno Gradu ter iskal junakov, vrednih spomina v zgodovini starih Ilirov. Spomnil se je onih nemirnih noči, ko je pesem s čudovito zmagovitostjo silila na dan, ko je veroval v svojo silo in junaštvo ter čutil v sebi človeka, ki se mu ni treba pokoriti nikomur. Spomnil se je, kako je prihajal junak Napoleon takrat s svojo vojsko, kako ga je navdušila njegova sila, kako si je želel boja, zmage, slave! Vsa mladost onih krasnih dni, vsa mlada sreča in velika ljubezen do Helene mu je stala živo pred očmi . . . „In nato se je zmračilo,“ si je šepetal, „zmračilo in znočilo. Prišli so težki časi . . . Dokler se ni na pozno jesen ponovila ljubezen, kakor bajka, ponovila zato, da je zopet izginila in zadala srcu hujšo nesrečo, večjo bol. In kdo je bil kriv . . .? Ona, . . .“ Pojavila se je pred njim podoba Helene, kakor jo je objemal jeseni na klopici na vrtu. Zagledal jo je pred seboj tako, kakor je o njej ob slovesu pravil gospod Muhič. Spomnil se je obljube, ki jo je dal gospodu Muhiču, da poseti Heleno. Sedaj je bilo že mesec dni od onega časa in še ni izpolnil svoje obljube. Očital si je, da ni storil prav, ker je ni obiskal, in zasanjal se je ta trenotek tako živo v njeno podobo, da se mu je zdelo, da drži zopet v objemu nje bele roke in da sliši njen vabeči glas: „Zakaj nisi prišel?“ Ta sen se mu je zdel krasen in želel si je, da bi dolgo ne izginil izpred njegovih oči.

Na enkrat se je nekaj črnega zganilo ob njem.

„Zdi se mi, da sanjate, gospod,“ je rekel Don Pier, ki je bil prišel med tem v sobo.

„Da, hotelo se mi je,“ je odgovoril Kristjan, kakor prebujen iz svojih sanj, včasih je krasen sen lepši nego živa resnica.“

„Ne samo včasih, ampak vedno: to je iluzija, ki nima vrednosti. Edino resnica je užitna in ima vrednost v življenju. Kdor si jo osvoji, jo ima in mu pokorno služi, kdor sanja, propade, ker je sen različen od tega, kar je v resnici.“

„Toda, ako hočem sanjati in narediti, da bo sen resnica?“

„Nevarno je, da stopite na pot slavnega viteza Don Kišota, ki se je bojeval z lastnimi sanjami.“

„Zdi se mi, da je večja nevarnost za one, ki se bojujejo proti sanjam.“

„Dobro ste odgovorili.“

„Ker sem dobro mislil.“

„Nisem vas hotel motiti pri vašem poslu,“ je rekel Don Pier z veselim glasom, da bi prikril svojo nezadovoljnost. „Ali nočete partije šaha?“

Kristjanu je hipoma prišla čudna misel v glavo. „Da, ali ne,“ je pomislil sam pri sebi in se je zadovoljno posmejal. Pristavil je mizico k oknu, prižgal luč, postavil poleg mizice na stol buteljko z vinom in dve visoki čaši.

„Kako ste prišli na misel, da bi ravno sedaj igrala šah?“ je vprašal Kristjan.

„Zdi se mi, da je to najboljši lek zoper prazno premišljanje; obvaruje človeka iluzij in mu vrne dobro voljo.“

„Vi mislite torej, da živim v iluzijah.“

„Dà, zdi se mi v zadnjem času, da hočete postati pesnik.“

„Menda niti vam ni znano, da sem včasih v sebi čutil ta poklic.“

„To ni nemogoče. Tudi Napoleon je v svojih mladih letih hotel postati pesnik in pisatelj in je pokazal za oboje mnogo talenta; toda njegovo polje slave je bilo daleč proč od literature.“

„To mi je drago, da imam z Napoleonom zopet nekaj skupnega," je rekel Kristjan, v resnici vesel, da je tudi Napoleon v svojih mladih letih pisal pesmi in romane.

Postavila sta figure in začela igrati.

„Ta igra je zame zelo važna," je rekel Kristjan, „rekel bi, skoraj odločilna."

„Res?" se je začudil Don Pier, „ali smem vedeti, zakaj?"

„Povem vam potem," je rekel Kristjan in je pomaknil kmeta naprej.

„Vi torej prepuščate šahu, da odloči važne korake v vašem življenju?" je rekel Don Pier.

„Dà, odločil sem se popolnoma. Prišli ste mi, kakor nalašč."

Don Pier je pogledal Kristjana, ki se mu je zdel danes zelo čuden. Videl je, kako so se mu v mraku svetile oči.

„To je nekaj posebnega," je mrmral Don Pier in je premišljal, kako naj potegne. „Zdelo se mi je, da imate nekaj posebnega; saj vas menda ni navdušila francoska zmaga."

„Nikakor ne," je rekel Kristjan, „a letošnja pomlad je čudovito lepa."

„Zato ste jo hoteli opevati."

„Celo več: hotel sem jo živeti."

„To je res nekaj posebnega," je počasi govoril Don Pier in je naenkrat obmolknil, kajti na deski je stal šahmat. „Dobili ste," je rekel mirno.

Kristjan se je ves vznemiril in je s tresočo roko nalil vina v čaše.

Trčila sta in pila.

„Veste, da je bil Napoleon dober šahist," je rekel Don Pier, ko je zopet postavljal podobe. Hotel se je šaliti.

„Da, vem," je odgovoril Kristjan veselo. Njegova usoda se je namreč s to igro odločila. „Kakor vidite, imava z Napoleonom res mnogo podobnega."

„Ta igra je bila genijalna," je rekel Don Pier, ko je zopet prestavil konja.

„Presenetili ste me, kakor Napoleon Nemce pri Jeni."

„To je lastnost vsakega dobrega poveljnika.“

„Dà, Napoleon je s presenečenjem premagal skoraj vso Evropo. Presenečenje je prvi znak nepripravljenosti.“

„In nepripravljenost je prva priprava k porazu.“

„Dà, na primer: tako-le!“

Don Pier je pokazal na desko, kjer je stal Kristjanu šah-mat.

„Vi ste igrali s kavalerijo.“

„Dà, konjenica dela čudeže o pravem času.“

Kristjanu se je tresla roka, sam ni vedel zakaj. Bil je zelo nevoljen, da je izgubil igro, kajti to je kazalo proti temu, kar mu je odločila prva igra. Igrala sta zopet dalje in Kristjan je zopet izgubil.

„Še eno, prosim,“ je rekel in nastavila sta zopet vrste.

„Vidite, igra ni zanesljiva, odloči enkrat tako, drugikrat drugače,“ je rekel Don Pier. „Igri je nevarno izročiti svojo usodo.“

„In vendar je morda v njej mnogo resničnega.“

„Mogoče, da mnogo resničnega, toda več slučajnega.“

„In to je za nas navadno odločiinejše nego to, kar imenujemo resnično. Vrednost je to, kar se odloči na levo ali na pravo. Kajti najslabša je neodločnost.“

„Toda bolje je, da odločimo sami po svoji volji.“

„Včasih smo nezmožni, da bi se odločili, in to tem bolj, čim bolj preudarjamo.

„Danes imate čudno filozofijo: veste, kako se maščuje v šahu nepremišljena poteza.“

„To je resnica, a odločilna je, in v tem je njen pomen.“

„Vaša kraljica stoji imenitno.“

„Kakor vidite, bo ona odločila.“

Kristjan je vzel kmeta in napovedal šah-mat.

„Sedaj pijva,“ je rekel Kristjan. „Alea iacta! Igra je odločila. Vstopim v grajsko posadko.“

„Vi?“ se je začudil.

„Ne čudite se; igra je odločila.“

„Igrajva še enkrat!“

Igrala sta zopet. Kristjan je z lahkoto zmagal in je tako navdušeno trčil s svojim prijateljem, da se je razbila čaša.

„To ima biti slabo znamenje,“ je opomnil Don Pier in tudi Kristjanu se je za trenutek zresnil obraz.

„To je znamenje, da je moja usoda odločena.“

„In sedaj stopite v bojne vrste, ko beži vsa avstrijska vojska?“

„Da, ravno sedaj.“

„Sedaj, ko je vse prepozno?“

„Dà. Zame ni še prepozno.“

„Sedaj, ko je na brambovce že razglašena smrtna obsodba.“

„Da; zame še ni razglašena.“

„To je čudno,“ je rekel Don Pier in je pomislil. „Potem mi ne kaže drugače, nego da vas priporočim gospodu Moitellu in gospodu Flebevru ter jima čestitam . . .“

„Kakor je vam ljubo,“ je rekel Kristjan. „Ali pojdemo v kavarno?“

„Danes gotovo, za slovo,“ je rekel Don Pier.

Odšla sta v jasno pomladansko noč in Kristjanu se je zdela tako lepa in visoka, kakor takrat, ko je prvi večer sedel skupaj s Heleno. Vse je bilo kakor takrat in zdelo se mu je, da je mlad kakor v onih časih. Zopet je čutil, da je enak tej pomladi, ki z mogočno silo vlada nad zemljo, in videl je v tem svojo srečo; obhajala so ga vesela čuvstva.

V tem večeru se mu je zdela Ljubljana lepa kakor še nikoli; Grad nad njo je bil visok in veličasten; večer nad mestom je bil kakor živ smeh, poln tihe radosti, sladkih slutenj in globokih skrivnosti.

4.

Drugi dan je Kristjan pospravil svoje stvari ter jih izročil staremu hišniku. Starček je s tresočimi rokami sprejel, kar mu je izročil gospodar, potem je rekel:

„Ali bi ne bilo bolje, gospod, da bi pobegnili? Povsod govore, da se bližajo hudi časi.“

Kristjan je mahnil z roko.

„Nikomur ni treba pobegniti. Ako bo najhuje, zaprite hišo in pojdite na Vinice!“

Izročil mu je ključe od svojega stanovanja in je odšel naravnost k Heleni. Našel je gospodično doma; sprejela ga je z resnim obrazom, vendar zelo prijazno. Gospodična Klara ju je pustila sama v sobi.

„Dolgo vas ni bilo k nam," je rekla Helena in ga je gledala naravnost v obraz. Zdelo se ji je, da je slab. Bil je bled in nekako izmučen. Toda ravno pri tem ji je tako ugajal, da se je nehote zagledala v njegove temne oči in je hotela tam čitati njegove misli. Ujele so se njiju roke in držala sta se nekaj časa, kakor da ne vesta, da se držita.

Kristjan je bil miren in je govoril o brambovcih in o gospodu Muhiču in njegovem pismu. To je Heleno najbolj zanimalo. Vendar se ni hotel pogovor razviti tako, kakor sta si oba želela.

„Vi nečete bežati iz Ljubljane?" je vprašal čez nekaj časa Kristjan.

„Gospodična misli, da ni potreba," je rekla mirno Helena.

Med tem se je vrnila gospodična Vranek in je pojasnila Kristjanu, da ostaneta v mestu, ker sta se že tako privadili vojski, da bi jima bilo dolgočasno na kmetih.

„To je nekaj nenavadnega," se je začudil Kristjan, „poslé se bomo morali vojskovati, da bomo delali damam kratek čas."

„Pravi kavalirji se tudi takih iger niso bali, kadar so videli, da s tem zabavajo svoje dame," je rekla gospodična Klara.

„To je bilo v starodavnih časih," je pripomnil Kristjan. „Takrat so si mogli kavalirji privoščiti to igro in jo igrati damam v zabavo. Dandanes je drugače. Pomislite vendar, da se vojska umika, da bomo imeli morda kmalu sovražnika pred mestom."

„Ne pozabite, gospod Kristjan, da je ta sovražnik — Francoz. Francoz ostane tudi v najhujšem vojnem času kavalir."

„Meni se zdi, da je vojak vojaku enak, naj je že Francoz ali barbar."

„O vojakih ne govorim, ampak o častnikih," je rekla gospodična, „ne bojiva se nič in ostaneva tu."

Kristjan je videl, da stara gospodična še ni izgubila svojih simpatij do Francozov.

„In kaj mislite vi, gospodična Helena?“ je vprašal po kratkem molku.

„Jaz mislim tako, kakor gospodična. Zdi se mi, da sploh ne bo boja; naši se bodo umaknili in prišli bodo Francozi.“

Kristjan se je zasmejal.

„Ne smejte se,“ je rekla Helena, „povsod je bilo tako, in kaj bi bilo to čudnega? Ali vidite, kaka je naša vojska?“

Kristjan se je še vedno smejal.

„Nekoliko se bomo vendar branili,“ je rekel.

„Čemu, prosim vas,“ je rekla gospodična Klara. „Igra je doigrana, zmaga je že odločena.“

„Mislite? Meni se zdi, da še ni gotovo.“

„Zakaj?“ sta vprašali obe gospodični naenkrat.

„Zato, ker stoji še Ljubljana.“

Gospodična Klara je pomenljivo mahnila z roko in odšla v drugo sobo.

„Veste, zakaj sem prišel k vam,“ je začel govoriti Kristjan, ko sta sedela s Heleno zopet sama. „Hotel sem se od vas posloviti. Vstopil sem v grajsko posadko.“

„Vi? In zakaj?“ se je čudila gospodična.

„Zakaj?“ je ponovil Kristjan in radosten nasmeh mu je zaigral okrog ust. „Spomnil sem se one pomladi, ko se je prvič godilo to, kar se godi sedaj. Ali se je še spominjate?“

Helena je v zadregi zardela in Kristjanu se je zdelo, da so ji solze zatrepetale na očeh.

„Takrat sem se zelo navdušil za vojno in bilo je morda škoda, da že takrat nisem stopil v vojsko. Toda tačas je bilo to nemogoče . . .“ Kristjan je nekoliko prestal, kakor da bi mislil na to, zakaj je bilo nemogoče. „Izprevidel sem, da mora človek imeti cilj, in ta cilj ne sme biti beg. Včeraj sem se spomnil, da sem izgrešil svoj poklic. Moji neuspehi so mi dokaz, da nisem hodil po pravi poti. Ne verujete v moje vojaške zmožnosti!“

Helena se je zasmejala.

„Verujem, a sedaj, ko je vojne konec . . .“

„Da, sedaj, ko je odločilni trenotek.“

Kristjan ji je hotel pripovedovati, kako je prišel do tega sklepa, kako je edino na ta način našel rešitev iz tistega mirnega življenja, ki ga je delalo nesrečnega in nezadovoljnega. Toda pustil je to, kakor da je nepotrebno to pripovedovati.

„Odločila je to partija šaha,“ je pridejal kratko. „Ako pojdete na Vinice, pozdravite Gusičeve!“

Helena je sedela molče in zdelo se ji je, da je dobro razumela vse besede, ki jih je govoril; zdelo se ji je, da razume tudi to, česar ji ni z besedami povedal. Kristjan ji je poljubil roko in vstal. Priklonil se je gospodični Klari, ki je zopet prišla v sobo, in je odšel.

Helena je gledala za njim. Zdelo se ji je, da mu ima nekaj posebnega povedati, nekaj, česar mu ni rekla še nikdar. Toda on je bil že na ulici. Odprla je okno in mu pomigala v slovo. Ozrl se je še enkrat in je izginil za hišami.

Kristjan je bil sam s seboj in s svojim slovesom pri Heleni tako zadovoljen, da se mu ni zdelo potrebno, se poslavljati še kje drugod. Z veselimi koraki je stopal po Rebri navzgor proti Gradu.

* * *

Poveljnik ljubljanskega Gradu je bil Moitelle, ki je služil že od svoje mladosti v avstrijski službi. Proslavil je svoje ime v bojih leta 1792., ko je branil svojo trdnjavo z nenavadno hrabrostjo; po prvi koalicijski vojni je ostal v avstrijski armadi in se je udeležil vseh vojn proti Napoleonu. Ko se je pripravljala nova vojna, je bil poslan v Ljubljano in bila mu je izročena obramba ljubljanskega Gradu, ki so ga vsi smatrali za zelo važno točko pri prehodu z juga na sever. Stari junak je sprejel svojo nalogo z vojaško odločnostjo, lastno ljudem, ki so preživeli celo svoje življenje v vojni. Veroval je še v svojo mlado hrabrost in je računal na svojo bogato izkušenost. V njegovih sivih očeh se je kazal nenavaden pogum, v obrazu se je izražala strogost, a v vsem se mu je videla ravnoduš-

nost, ki je ne motijo niti najvažnejši dogodki. Moitelle je bil sedaj že starček sivih las, toda to ni motilo njegove samozavesti in rad si je prideval ime starega junaka. Grajski posadki je poveljeval Flebevre, ki je bil nekaj let mlajši nego Moitelle; v njem je bilo mnogo manj vojaškega, zato pa se je povsod kazal kot pravi kavalir svoje dobe.

Kristjan je bil z obema poveljnikoma dobro znan, ker so pogosto skupaj sedeli v kavarni še v predpustu, ko je bil gospod Muhič v Ljubljani; Don Pier je bil Flebevrov ožji prijatelj; oba sta rada kvartala za visoke svote.

Ko je prišel Kristjan na Grad, se je dal predstaviti Flebevru in mu je naznanil, da vstopi kot častnik v grajsko posadko. Poveljnik grajske posadke je zmignil z rameni in ni izrazil nad tem nikakega posebnega veselja.

To je Kristjana zabolelo.

„K cesarski vojski je nemogoče; postati morete le častnik brambovcev.“

Flebevre je izgovoril te besede s takim obrazom, da se je Kristjanu zdelo, da je poveljniku grajske posadke vse eno, kake ljudi ima v svoji vrsti. Bil je nezadovoljen s tem, da ga ne sprejmejo v cesarsko vojsko, toda premislil si je in rekel: „Da, med brambovce pojdem.“

Flebevre mu je podal roko in je poklical vojaka, ki je stal pred sobo.

„Pojdite si izbrat obleko in potem se pojdite predstavit poveljniku Moitellu. Tam prisežete na zastavo.“ Podal mu je roko v slovo in je rekel: „Upam, da bodete vrl vojak.“

Uro pozneje je stal Kristjan v brambovski obleki pred poveljnikom Moitellom. Stari junak je že prej visoko cenil Kristjana zaradi njegove odločnosti, pa tudi, ker je bil nečak gospoda Muhiča; zato je bil zelo vesel, ko ga je zagledal v brambovski obleki pred seboj.

„To me zelo veseli“ je rekel z vidnim veseljem in si je pogladil sive lase. „Potrebujemo sedaj mladih junakov, ki izvršujejo to, kar ukazujejo stari, izkušeni poveljniki.“ Zadnji stavek je govoril s poudarkom.

Nato je prižgal dve sveči pred križem in Kristjan je svečano prisegel zvestobo cesarju in domovini, svoji zastavi in poveljnikom.

Mogočno so donele besede, ki jih je čital stari Moitelle, in Kristjan jih je neustrašeno ponavljal. Spomnil se je Vodnikove pesmi: „Persega brambovska," ki se mu je zdela vedno veličastna in slavnostna, dasi se sam ni navdušil za brambovce, ko so javno prisegali na svojo zastavo. Zdaj je prisegal sam pri Bogu, kakor so prisegali oni, prisegal je na stvari, ki so se mu zdele takrat nepotrebne in brez pomena.

„Od kod je prišla naenkrat ta izprememba?" se je izpraševal nehote. Začutil je v sebi svečanost in resnost tega trenotka.

Roka mu je nehote zatrepetala, ko je prisegel pokorščino svojim višjim. „Dokler bodo branili domovino," je mislil sam pri sebi. Ko je poveljnik govoril odstavek o zastavi, veleč, da naj je nikdar ne zapusti, da naj se ne umakne sovražniku, ampak da naj jo brani do smrti, si je zopet nehote mislil: Zakaj torej beže z zastavami, zakaj ne stoje in jih ne branijo do smrti? Po prisegi je stal nekaj časa zamišljen na mestu.

Moitelle mu je del roko na ramo in rekel: „Sedaj ste vojak; prepričan sem, da bodete mož na svojem mestu. Izurjeni ste v orožju in mislim, da bodete kmalu imeli priliko, pokazati to izurjenost."

V tem trenotku je videl Kristjan v starem junaku nekako vzvišeno bitje, zdelo se mu je, da bi ne slišal v grmenju topov ničesar drugega nego njegova povelja in da bi šel slepo v boj, ko bi tako veleval glas starega poveljnika. Naenkrat se je začutil tako prostega onih težkih misli in mučnih čuvstev, ki so tolikrat unikevala njegov mir ter onemogočila vsako pravo srečo. Čutil je v sebi svobodnega vojaka, ki ima le eno dolžnost: biti se proti sovražnikom. Hvaležno je stisnil staremu poveljniku roko in je odšel na grajske utrdbe.

Stal je dolgo na koncu nasipa, kjer so vojaki kopali nov jarek; ogledoval je svojo preprosto brambovsko obleko, potem pa je začel meriti svet okoli sebe. Zdelo se mu je, da obvladuje v tem trenotku misli v sebi in svet pod seboj. Bil je svoboden morečih skrbi

in težkih misli, proč od ljudi, ki bi ga mogli ovirati v njegovih namenih.

„Tako bi se bil moral osvoboditi že izdavna," je govoril sam pri sebi, „sedaj čutim, kako lahka je postala duša. Jaz nisem bil rojen, da se pokorim navadnim ljudem ali da se z njimi ukvarjam. To je sreča vojaka, da se bije in zmaguje nad vsemi ali — pade."

V takih mislih je stal dolgo na nasipu in meril z bistrimi očmi daljavo južne strani, od koder je prihajal sovražnik.

5.

18. maja se je raznesla po Ljubljani novica, da so Francozi vzeli utrdbe in okope na Notranjskem in da so premagali že tudi zadnjo slabotno obrambo avstrijske vojske, ki je imela braniti prehod čez Logatec. Ob enem je zadnji del bežeče avstrijske vojske napolnil Ljubljano. Ta del vojske, ki so ji zapovedovali generali Splenyi, Zach in Gyulay, je imel povelje, se umakniti na Dolenjsko ter od tam napadati Francoze, ali pa jim vsaj braniti na tej strani prehod na Štajersko.

V mestu je bilo zaradi zadnjih novic mnogo razburjenja in strahu. Kdor je mogel, je pospravil in skril svoje stvari in je odšel iz mesta.

Po ljubljanskih ulicah je bilo ta večer zelo živahno; v krčmah in gostilnah je bilo polno vojakov in meščanov, ki so pretresali dogodke zadnjih dni ter so s strahom mislili na bližajočega se sovražnika. V kavarni na Glavnem Trgu so se zbrali ta večer častniki ter pripovedovali o bojih, ki jih je prestala južna armada. Veliko zanimanje je bilo za Predil in Malbourget. Dasi je bilo malo upanja, vendar so se našli mnogi, ki so trdili, da se bo francoska vojska razbila na skalah gorskih trdnjav.

Med gosti sta sedela tudi Kristjan in Don Pier. Pila sta v slovo, kajti nihče ni mogel vedeti, ali ne vzamejo jutri morda že Francozi mesta, in pri tem se lahko zgode velike izpremembe. Častniki grajske posadke so smeli danes zadnjič v mesto, ker je bilo sklenjeno, da bodo drugi dan zaprli vse vhode na Grad; trdnjava se je namreč morala braniti do zadnjega,

tudi če bi Francozi vzeli mesto. Kristjan je poslušal pogovore veselih častnikov, ki se jim ni poznalo v ničemer, da spadajo k premagani avstrijski vojski. Zabavali so se veselo, smejali so se dobrim dovtipom in pripovedovali za kratek čas dogodke, ki so bili popolnoma nemogoči in neresnični. Nobeden izmed njih se ni vznemirjal nad tem, da so se umikali skoraj brez boja, in tudi tega jim ni bilo mnogo mar, da je stal sovražnik že blizu Ljubljane. Nekateri izmed teh častnikov so imeli še popolnoma novo obleko in nikjer jim ni bilo videti, da so prihajali z južnega bojišča, o katerem se je pripovedovalo, da stoji tam vedno vsa armada v ognju. Med njimi so bili tudi ljudje zagorelih obrazov, z obvezanimi rokami v zamazani obleki. Poznalo se jim je, da so se udeležili bitek, in Kristjan je s spoštovanjem gledal na nje. V kotu kavarne so sedeli oni častniki, ki so se vdali v okopih pri Razdrtem; Kristjan je s preziranjem gledal te vojake; videl je med njimi nekaj resnih, zamišljenih obrazov, drugi pa so se veselo zabavali in so bili že nekoliko pijani.

„Njim je morda žal, da so se vdali," je pomislil Kristjan in se ni mogel iznebiti neprijetnega čuvstva, ki ga je čutil napram tem ljudem. „Sede med nami, kakor da se ni nič posebnega zgodilo; niti sramote ne čutijo, niti ne mislijo na prisego. Ne mogel bi niti govoriti ž njimi."

Kristjan je našel med častniki mnogo znanih obrazov, ki jih je videl že v onih prvih pomladanskih mesecih v Ljubljani, ko so šli na jug. Mnogi izmed njih so se zelo izpremenili.

Don Pier je zagledal v kotu med častniki svojega znanca in je odšel tja. Podala sta si veselo roke in trčila s kozarci. Kristjana je obšlo zopet ono neprijetno čuvstvo, ki se ga ni mogel iznebiti, kadar je pomislil na te ljudi.

„Morda bodo nekoč drugi tako gledali name," si je mislil, „kaj je človek proti celi vojski?" V tem mu je nekdo položil težko roko na ramo. Kristjan se je ozrl in je zagledal pred seboj Simiča.

Zardel je v obraz in je ves zatrepetal. Toda lice Jurija Simiča se mu je kazalo tako prijateljsko

prijazno, da je mahoma prešlo ono neprijetno čuvstvo, ki se je v njem zbudilo v prvem trenotku, ko ga je zagledal pred seboj.

Obleka Jurija Simiča je kazala na sebi sledove zadnjih vročih dni; na obrazu mu je bilo videti zaspanost in utrujenost.

Simič je podal Kristjanu roko in je rekel: „To me veseli, da vas najdem tu, vrli nečak svojega dobrega strica. Slišal sem, da ste vstopili v grajsko posadko; to ste storili zelo prav.“

Kristjan je gledal v silnega človeka pred seboj in ni vedel, kaj naj reče. Kaj so temu človeku mar njegove vrline in njegovi koraki? Čemu govori o tem, kaj je prav? Srečala sta se nekoč, obračunala sta in se razšla. Čemu potem prijateljsko stiskati roke?

Toda v Simičevih besedah ni bilo nikake hinavščine. Govoril je jasno in odkrito.

„Gospod Muhič bo imel brez dvoma nad tem veliko veselje. To je zlata duša,“ je nadaljeval Simič, ko je videl, da ga gleda Kristjan z nezaupnimi očmi. „Ali vam ni nič znano o njem?“

„Nič,“ je odgovoril Kristjan. „Pisal je samo enkrat.“

„V taki vojski se ljudje popolnoma izgube. No, upajmo, da se zopet vidimo. Dosedaj je še neznano, kaj se je zgodilo v Saksenburgu.“

„Kako sodite vi o Ljubljani?“

Simič je mahnil z roko. Izpil je kozarec močne pijače in je vstal.

„Nimam niti časa si oddahniti, danes bo še težka noč . . . Pravim vam eno,“ je pridejal potem tiho, „ni vse, kakor bi moralo biti, premalo je poguma in odločnosti. Bojim se, da tudi na Gradu ne bo bolje. Imel sem čast, v vas poznati odločnega človeka, izkažite se tudi sedaj! Ne zaupajte vsem; zdi se mi, da med nami ni vse . . .“

Kristjanu se je zganila roka.

„Bodite mirni; morda prej ali slej spoznate, da sem imel prav. Sicer vam želim mnogo sreče. Grajska posadka je močna, založeni ste z vsem potrebnim. Imel sem priliko, si ogledati vaše utrdbe. Tudi gospodu

Moitellu ne bo nedostajalo vztrajnosti. Po vojni se morda zopet vidimo.“

Kristjan ves čas ni vedel, kaj naj govori. Zdel se je mlad in neizkušen napram temu silnemu junaku, ki je preživel toliko bitek in je govoril sedaj z njim tako prijateljsko zaupno, kakor da se ni med njima nikdar dogodilo nič posebnega, kakor da ni bilo nikdar onega dvoboja. Zdelo se mu je, da mu je hotel Juri Simič izkazati svoje spoštovanje s tem, da ga je tako prijateljsko nagovoril in da mu hoče izkazati svoje zaupanje, ako mu govori o nezanesljivosti drugih ljudi. To je Kristjanu ugajalo in čutil je, kako se je iz spomina na oni dvoboj zbudila v njem čisto nova misel. Juri Simič je menda uganil, kaj se godi v srcu mladega vojaka, zato mu je še bolj prijateljsko stisnil roko in je rekel: „Ako vam bodo že Francozi lezli čez zid, ne dvomim, da bodete porabili svojo bojno umetnost in da bodete branili svoje mesto.“

„Kam ste namenjeni?“ je vprašal Kristjan, ko je držal še Simičevo roko v svoji. Hotel je, da bi še dolgo sedela skupaj in govorila.

„Od polnoči dalje imam stražo,“ je rekel Simič, „ako pade Ljubljana, pojdemo dalje na sever in bomo govorili o tem, kako ste se branili na Gradu.“

„Mi se bomo branili do zadnjega,“ je vzkliknil Kristjan.

„O tem sem prepričan,“ je rekel Juri Simič, „želim vam mnogo sreče.“ Nato je odšel.

Kristjan je gledal za njim, ko je že izginila njegova velika postava pri vratih.

Občutil je v srcu ono tiho srečo, ki napolni srce, kadar nam dobra beseda prijateljeva odžene težko misel, ki je dolgo časa ležala na njem.

Ozrl se je zopet po kavarni, ki se je bolj in bolj polnila, kajti mnogi častniki niso dobili primernega prenočišča in mnogi niso hoteli iti spat, ko so bili po dolgem času zopet v mestu.

Kristjanu je postalo tesno in neprijetno. Don Pier je prišel k njemu ter ga je povabil k družbi častnikov, ki so sedeli pri mizi v kotu.

Kristjan se je opravičil, da je utrujen.

Don Pier se je zasmejal.

„Vojak ne sme biti utrujen. Danes je zadnja noč. Menda se vendar ne bojite.“

Kristjanu je bilo žal, da se je izgovarjal z utrujenostjo, zato je rekel odkrito:

„Torej nisem niti utrujen niti se ne bojim, a ni se mi ljubilo biti v družbi.“

„To vam je moral Juri Simič kaj zelo važnega povedati,“ je rekel Don Pier.

„V resnici je govoril zelo važne reči,“ je odgovoril Kristjan. Vzel je svoj kozarec in je odšel z Don Pierom k družbi v kotu, naj bi ne mislili, da je utrujen ali da se boji.

Sprejeli so ga z veselim krikom.

Pili so dolgo v noč, kakor da niso del premagane vojske, kakor da jim ni mar, da se bliža sovražnik glavnemu mestu dežele. Peli so vesele vojaške pesmi in se zadovoljno zabavali.

Bilo je že po polnoči, ko je stopal Kristjan po Rebri na Grad. Na vrhu se je še ogledal po nebu in po svetu naokoli in je odšel spat.

Drugi dan so zadnje avstrijske čete zapustile mesto ter se umaknile za drugimi oddelki, ki so bili odšli na Dolenjsko. Ostale so le posadke na Gradu, na Rožniku in na Golovcu; te so imele povelje, odbijati sovražnika ter mu braniti vhod v mesto. Njihove utrdbe so bile dobro pripravljene.

Poročila, ki so jih prinesli zadnji oddelki avstrijske vojske, so poročala, da se pomika proti Ljubljani velik del južne francoske armade in da bo težko ubraniti mesto. Vkljub temu so sklenili poveljniki, da bodo izkušali z zadnjimi silami zadržati sovražnika pred mestom, ker so se mogli zanašati na zadnje čete avstrijske vojske in na črno vojsko, ki se je zbirala na Dolenjskem ter je imela priti na pomoč glavnemu mestu.

6.

Zgodaj zjutraj je stal Kristjan na okopu ljubljanskega Gradu in je gledal proti jugu. Zdelo se mu je, da od tam prihaja temno, nerazločno grmenje, kakor odmevanje pušk in topov. Megle, ki so vstajale nad notranjskimi gozdovi, so se mu zdele kakor dim, ki se dviga nad bojiščem. Stal je mirno, opiral se je ob sablo in meril svet pred seboj. Jasno jutro je vstajalo na vzhodu; pod žarečim nebom so se kazali zeleni dolenjski griči in Kristjan se je dolgo oziral po njih; zdelo se mu je, da vidi cesto, ki se vije med njimi, da vidi tihe doline z vasmi in kočami, in ostal je nazadnje pri onih vrhovih, kjer leže Vinice. Od te strani je imela priti dolenjska črna vojska. Toda cesta je bila prazna in nikjer ni bilo znamenja, da se od tam bližajo kake čete. Vojaki so se že zbrali na okopih. Po mestu in po Gradu so se oglašale trombe. Okoli Gradu, po mestu, po barju in po okolici je ležala gosta megla, ki je z nekako svinčeno težo krila vso pokrajino. Kristjan se je spomnil na prejšnji večer in na pijano družbo v kavarni. Mislil je, da mora biti tako vojaško življenje: brezskrbno, polpijano, ravnodušno med življenjem in smrtjo, brez čuvstev in misli, veselo in brezbrižno, leno in nejasno: „Tako je življenje tam doli, kakor ta megla,“ si je govoril, „motno, nejasno in težko. Tu pa je lahko, čisto in jasno. Človeku se zdi, da se morajo prebivalci mesta zadušiti v tej gosti megli. Ni čuda, da človek ne ve, kaj bi in kam bi. Tukaj leži svet pred teboj, kakor šahovska deska, vodil bi lahko celo vojsko. Razgled je jasen in človek ve, kako in kam.“ Ozrl se je na okoli in se zagledal na ostre vrhove Kamniških Planin. Sneg je še pokrival visoke vrhove, ki so se bleščali v jutranji zarji. V ozadju so se grmadile gorenjske gore. Premeril je njih mogočnost in vprašal skoraj na glas: „Ali jih prebijejo? Ali preidejo te visoke vrhove s svojo vojsko? Ali bodo zadržale prehod gore, ko ga ni mogla zadržati vojska?“ Zdelo se mu je, kakor da odmeva po onih veličastnih vrhovih grom pušek in topov. „Kako se bojujejo? Kakšen bo konec? Ali vzdržite?“

Pri tem je pogledal na utrjeni greben. „In tu smo mi sami; ta greben mora zadržati, česar niso mogle zadržati ne gore ne utrdbe ne čete.“ Začutil je, kakor da stoji tu sam osamljen na grajskem okopu in da so vsi ti ljudje, ki leže na grajskem dvorišču, posedajo po utrdbah ali delajo na nasipih, le nekaka napolnjena živa sila, ki čaka na povelje in bo rušila v prah vse, kar bi se ji približalo.

„Preostaja vam le ena pot,“ je govoril, obrnjen proti jugu, „da se nam izognete na daleč, kajti daleč bodo naši topovi nesli krogle.“

Gledal je zopet v ono smer in zdelo se mu je, da vidi čete, ki se pomikajo v megli naprej, da sliši korake vojakov, da se čujejo udarci konj in ropotanje vozov.

Ne daleč od njega je stal poveljnik Flebevre z nekaterimi častniki. Gledali so istotako proti jugu ter si kazali z rokami.

Kristjan je šel dalje po nasipu in je z zadovoljnostjo gledal hladnokrvne vojake, ki so jedli svoj zajutrk, kakor da sede v miru pred domačo hišo. Ob topovih so topničarji pripravljali krogle, drugi so točili pijačo in so jo s smehom ponujali svojim tovarišem, češ, da je dobra za zadnjo popotnico. Nekateri so ležali utrujeni na tleh, poznalo se jim je, da niso spali vso noč. Dasi je bilo vse vojaštvo na nogah, je bilo po nasipih mirno, brez krika. Le od Gradu je prihajal v rezkem jutranjem zraku glas nekega nezadovoljnega poveljnika, ki se je jezil nad vojaki, ker so premalo utrdili nasip.

Vojaki v grajski posadki so bili večinoma graničarji, ki so govorili hrvatski, in brambovci od vseh strani kranjske dežele. Razumeli so se zelo dobro in nikdar jim ni manjkalo dobre volje in zabave. Poznali so se med seboj po imenih in se šalili pri vsaki priliki na račun Francozov. Mnogi med njimi so peli domače pesmi o Napoleonu in njegovih poveljnikih. Kristjanu so bili ti vojaki zelo všeč in pogosto se je smejal njihovim pogovorom. Mnogi izmed njih so se odlikovali po nenavadni moči in velikosti. Pri graničarjih je opazil še mnogo one divje bojevitosti, ki je

bila znana iz časov barona Trenka in njegovih pandurjev. Kristjanu se je zdelo, da bi bilo s temi ljudmi mogoče braniti trdnjavo tako dolgo, da bi si sovražniki ob njej razbili svoje sile. V tem so ga posebno prepričale besede Jurija Simića, ki si jih je dobro zapomnil.

* * *

Naenkrat je počil strel na Rožniku in njemu je odgovoril drug strel na Golovcu. To je bilo znamenje, da se bliža sovražnik. Megla na jugu se je začela umikati, izpod nje se je pokazala najprej zelena pokrajina, nato so se pokazale vasi ob cesti in na cesti goste francoske čete.

„Sedaj se začne," je pomislil Kristjan. Stal je poleg velikega topa, ob katerem je slonel star topničar, ki je neprestano gledal na črne trume, ki so se pomikale po cesti naprej, kakor da niso slišali strela. Vojaki so ležali in sedeli na okopih, poveljniki so stali na ozidju in gledali neprestano proti oni strani, od koder je prihajala francoska vojska. Izdano je bilo povelje, streljati takoj na sovražnika, kakor hitro pride v razdaljo, v kateri zadenejo krogle.

Kristjan je prvič občutil ono nenavadno čuvstvo, ki obhaja ljudi, kadar prvič zagledajo sovražnika pred seboj. Bil je miren in čutil je v sebi neko skrito radost.

„Sedaj se začne, sedaj je prišel veliki trenotek!"

Megla je vstajala bolj in bolj; solnce, ki je bilo prej tako jasno, se je zamračilo. Okolica se je potemnila in je v hipu bila polna francoskih čet. Na Rožniku se je razvnel boj. Grom topov se je združil s pokanjem pušk. Toda francoske čete so se pomikale dalje proti mestu, kakor da se ne menijo za streljanje.

„Oni se bližajo mestu," si je mislil Kristjan in je občudoval njih predrznost. Topničar je stopil k topu in je sprožil. Stresla se je zemlja, zagrmelo je v zraku in videlo se je, kako je padla krogla pred francosko četo, ki se je bližala proti Trnovemu.

„Streljaj," je vzkliknil Kristjan. Sam po sebi se mu je iztrgal ta vzklik iz prsi. Čutil je, da stoji tu

sam brez sil proti oni veliki sovražni moči, ki se bliža mestu.

Topničar se je ozrl. Mirno je z dvema svojima tovarišema zopet nabasal top in zopet sprožil. Topovi so se oglašali na Golovcu in na Rožniku.

To je prisililo francosko vojsko, da se je ustavila. Čete so stale v zatišju dreves in med njimi so švigali jezdeci, ki so raznašali povelja. Avstrijske krogle jih niso motile, ker niso zadele v tako daljavo.

Čez nekaj časa je zapela tromba na Gradu. Prišel je francoski oficir k poveljniku zaradi pogajanja.

Streljanje je prestalo za nekaj časa. Kristjan je odšel k častnikom, ki so se zbrali in so precenjevali francosko vojsko. Nekateri so odšli proti gradu, ker so hoteli videti francoskega oficirja.

Kmalu je odšel francoski oficir v družbi avstrijskega zopet z Gradu v mesto. Poveljnik Moitelle se ni hotel pogajati ob nikakih pogojih, ampak je sporočil francoskemu oficirju, da se bo Grad branil. Častniki so se zopet razšli po obzidju. Kristjan je stopil iznova k velikemu topu in je poslušal starega topničarja, ki je modroval na glas: „Vselej se pogajajo, kadar jim dobro kaže. Tu ne pojde tako kakor drugod.“

Kristjanu je ugajal stari vojak.

„Ali že dolgo služite?“ ga je vprašal.

„Ej, dolgo, poznamo vojsko,“ je odgovoril topničar in je meril . . .

Na Rožniku je zopet zagrmel top. Francoske čete so se začele pomikati proti mestu. Po vseh zidovih Gradu se je začelo streljanje, ki je odmevalo po pomladanskem jutru in napolnilo s svojim grmenjem visoko ozračje. Videlo se je, kako zadene krogla zdaj tu zdaj tam v četo, kako se zavale ljudje, kako pade krogla na cesto in se razbije pred četo. Toda čete se vrste neprestano druga za drugo in gredo naprej. Nič ni moglo zadržati sovražnika.

Predno je solnce prodrlo jutranje megle, ki so se, pomešane z dimom, valile nad Gradom, so bile prve francoske čete že v mestu in za njimi so šle druge . . .

Streljanje na Rožniku in na Golovcu je ponehalo, ker ni kazalo streljati v mesto. Le z Gradu so še grmeli topovi. Kristjan je slonel naslonjen na svojo puško. Bila je vroča kakor ogenj. Po ušesih mu je še vedno donelo grmenje, ki je pred nekaj trenotki polnilo ozračje. Komaj je sam sebi verjel, da je streljanje prestalo, da so pustili francoske čete v mesto.

V mislih mu je ostal iz vsega le en stavek, ki ga je slišal, ko ga je nekdo izgovoril v odločilnem trenutku: Ljubljana je padla! Zdelo se mu je, da odmeva ta stavek po stokrat in tisočkrat v tem grmenju, ki se izgublja v daljave od gor do gor, in da pripoveduje vsemu svetu to veliko novico: Kar se mu je zdelo še pred nekaj urami nemogoče, to je bilo sedaj že gotovo, izvršeno. Pred njegovimi očmi so se še vedno pomikale francoske čete, kakor da jih ni konca; ne ustavijo jih niti puške niti topovi; gredo naprej v mesto kakor nepremagljiva, vse zmagujoča sila; stopajo ponosno in zmagoslavno. Tako gredo povsod čez gore, čez reke, preko mest in trdnjav, mimo nasipov in okopov.

Stal je dolgo na svojem mestu in je gledal vojake, ki so mirno ležali na nasipih in počivali.

Naenkrat mu je nekdo položil roko na ramo, Kristjan se je ozrl in je zagledal pred seboj mladega častnika visoke postave, temnega obraza. To je bil Godović, poveljnik hrvatskih graničarjev.

„No, kaj pravite k temu?“ je rekel Godović, ki je poznal Kristjanovo bojevitost in njegovo zaupanje v nepremagljivost ljubljanskih utrdeb.

Kristjan je zmignil z ramami in je rekel čez nekaj časa: „Kaj mislite vi o tem?“

„Glavna stvar šele pride, sedaj smo mi na redu,“ je rekel Hrvat. Nato sta oba molče gledala proti jugu. Bilo je vse mirno.

* * *

Ko so francoske čete prihajale v mesto, je bilo po ulicah mirno in prazno. Meščani so se poskrili v svoje hiše in so pri oknih gledali, kako prihaja v mesto četa za četo; bali so se le krogel, ki so jih

grajski topovi streljali na ulice, kjer so se pokazali francoski vojaki, in ki so pri tem rušile tudi strehe mestnih hiš. Francozi so zasedli prazne vojašnice in se utaborili po hišah in na ulicah. Po mestu je pel boben, birič, obdan od francoskih vojakov, je bral opomin meščanom, da naj ostanejo popolnoma mirni in naj postrežejo vojakom z vsem, kar bodo zahtevali; vsak najmanjši upor se kaznuje s smrtjo. Meščani, ki so poslušali ta opomin, so razumeli dobro, kaj pomeni. Umaknili so se v svoje hiše in v stanovanja in so stregli vojakom, ki so se nastanili pri njih. Vojaki so bili utrujeni in izmučeni. Poznalo se jim je na obrazih in na obleki, da so prišli od daleč, ne da bi se odpočili. Dobro so se zavedali, da so zmagovalci in da imajo pravico, zahtevati, kar hočejo. Videlo se je, da so navajeni hoditi po tujih mestih. Gospodarili so po svoje in dajali ukaze z rokami, ker meščani niso mogli razumeti tujega jezika. Bili so potrebni počitka in so počivali mirno in zadovoljno, kakor da niso njim namenjeni streli, ki pokajo na Gradu.

Francoski poveljnik Macdonald je poklical ljubljanske mestne očete na sejo v mestno hišo ter jim naznanil, da je naložil mestu in deželi poltretji milijon frankov vojnega davka. Mestni očetje so poveljniku dokazovali, da je nemogoče, plačati tako svoto, ker je mesto brez denarja; guverner grof Brandis je bil z vsemi uradniki in z blagajno odšel iz mesta; bogati meščani so pobegnili; v mestu je ostalo le nepremožno meščanstvo. Francoski poveljnik je mirno poslušal izgovore mestnih očetov, toda na koncu je naznanil, da je dolžnost zmagovalca, ukazovati in ne poslušati. Zato ni pripoznal izgovorov, ampak je ponovil svojo zahtevo in opomnil mestne očete, da morajo francoska povelja izvršiti oni, ki so za to določeni. S težko skrbjo v srcu so se vrnili mestni svetovalci s seje domov.

Po mestu je nastala velika draginja in pomanjkanje.

Drugi dan je bila binkoštna nedelja. Mesto je bilo podobno vojnemu taborišču. Vojaki in meščani

so s strahom čakali bližnjih dogodkov, kajti Grad se ni hotel vdati in vsak trenutek je bilo pričakovati napada od one avstrijske vojske, ki se je zato umaknila na Dolenjsko, da bi se tam združila in potem napadla sovražnike v mestu.

7.

Dva dni se ni zgodilo na Gradu nič posebnega. Vsa grajska posadka je bila stalno pripravljena na napad, toda sovražnik ni hotel napasti trdnjave. Poleg tega je straža na stolpu vedno opazovala Golovec in cesto na dolenjski strani, od koder je imela priti avstrijska vojska, da bi nenadoma napadla sovražnika ter ga pregnala iz domačega mesta. Toda vojske, ki je bila odšla na vzhod, ni bilo več nazaj. Tudi o črni vojski ni bilo sledu. V tej negotovosti sta prešla dva dneva. Nekolikokrat je med tem že zagrmel top na Gradu in krogla je letela v mesto, če so se kje pokazali sovražniki. Hoteli so s tem dati znamenje, da so pripravljeni na napad in da se ne mislijo podati.

Iz mesta se je čulo le temno šumenje in ropotanje po notranjih ulicah, ki so bile varne grajskih krogel. V cerkvah so meščani praznovali praznike, iz cerkvenih stolpov so se oglašali znani glasovi ljubljanskih zvonov.

Med tem so se še vršila pogajanja. Francozi so trdno upali, da se Grad ne bo branil, ker je mesto v njihovih rokah in skoraj vsa dežela že zasedena; obramba Gradu bi torej bila brez pomena, ker bi se moral prej ali slej vdati; pogoji pa bi bili pozneje mnogi težji nego sedaj. Tako je govoril francoski oficir iz oči v oči staremu junaku Moitellu. Poudarjal je tudi željo meščanstva, da se brez potrebe ne škoduje mestu in da je mnenje vseh, ki so spoznali položaj, tako, da je škoda, se spuščati v boj, ker bi bil njega konec zelo negotov, zahteval bi mnogo žrtev in po nedolžnem bi trpele tudi meščanske družine, ki si žele miru. „Boja je bilo dovolj,“ je govoril Francoz s prijaznim glasom, kakor da mu je žal onih neštetih človeških žrtev in drugih nesreč, ki jih je provzročila vojna, „dovolj je bilo prelivanja krvi; na kateri strani je

zmaga, to danes skoraj ni več dvomljivo, odločila bo pa glavna bitka in ljubljanski Grad ne bo imel nikakega vpliva na končni izid.“

Take besede so motile starega poveljnika. Kljub temu je hotel rešiti svojo slavo.

„Ako nima obramba Gradu sedaj nikakega pomena za izid vojne, ima svoj pomen za nas in to mi da dovolj vzroka, da ga branim, kakor dosedaj, ter me upravičuje k vsem dejanjem brez ozira na to, kako sodi o tem meščanstvo. Meščani so gospodarji v mestu, mi pa smo gospodarji na Gradu; njih dolžnost je, poslušati ukaze onih, ki vladajo v mestu, naša dolžnost pa je, se braniti do zadnjega, kakor se spodobi vojakom.“ Tako je odgovoril stari junak na prijazne besede francoskega parlamentarja. Zagotavljal ga je, da mu je zelo žal, če pri tem po nedolžnem trpi meščanstvo, toda za sentimentalnost ni mogoče prodati junaštva.

Francozi so ponudili grajski posadki zelo ugodne pogoje: časten odhod z Gradu v priznanje junaške brambe; toda tudi to ni preslepilo starega poveljnika.

„Ako se trdnjava poda,“ je odgovoril, „ni noben odhod časten; to je znana stvar, priznanje junaštva pa nima vrednosti, če se to junaštvo ni dokazalo v dejanju.“

Tako so se vršila pogajanja dva dni brez uspehov in na obeh straneh so bili vedno pripravljeni na napad.

Na večer drugega dne je povabil Moitelle vse častnike k sebi na posvetovanje.

Kristjan je prišel v dvorano skupno z Godovićem, ki mu je bil v zadnjem času postal najboljši prijatelj. Ugajal mu je ta Hrvat ne le s svojo veliko postavo, ampak tudi s svojo odločnostjo, ki jo je pokazal ob vsaki priliki. Njemu so bili podobni vsi njegovi ljudje. Bili so to pristni sinovi vojne granice, ki so si v boju neradi dali zapovedovati in ki jih je bilo pogostoma težko zadržati, da niso navalili na sovražnika, ako se jim je naenkrat zbudila želja po boju. Godovića so ljubili vsi kakor svojega tovariša in le njega so priznavali za svojega poveljnika. Godović je bil molčeč človek, ki je malo govoril; njegove misli je mogel vsakdo čitati z njegovega temnega obraza. Kristjanu

so taki čisti vojaki zelo ugajali, zato si je poiskal v teh dneh njegove družbe; dasi sta o dogodkih zadnjih dni govorila malo, je vendar spoznal, da Godović v marsičem misli enako, kakor on sam. Ni dokazoval napak, ki so se godile pri avstrijski vojski, ampak je rad govoril o tem, kako bi bilo, ko bi bili vojsko razdelili na drug način. Svoje mnenje je vedno okrepil s tem, da se je udaril na prsi in rekel: Boga mi!

Po poti sta govorila o položaju Gradu in o pogajanjih. Bila sta oba enega mnenja, da se ne sme vdati trdnjava, ki se lahko brani še cele tedne in more mnogo škodovati sovražniku; pred vsem pa bi jo bilo treba braniti za to, ker se lahko vsak dan prikaže zbrana avstrijska vojska in bi bilo mogoče, od dveh strani napasti sovražnika.

„Vem, da mnogi tako mislijo," je rekel Godović, „a zdi se mi . . ." In je mahnil z roko.

Bila sta že na hodniku in Godović ni hotel govoriti dalje, ker so stali tam že častniki. Kristjanu se je zdelo, da je razumel njegove besede.

Grajska dvorana je imela v tem trenotku na sebi nekaj veličastnega. Temno-resno so gledale s sten podobe starih junakov, ki so si bili pridobili slavo na bojnem polju.

Poleg poveljnika Moitella je sedel Flebevre in ob njem je Kristjan zapazil Don Piera.

„Kako je prišel sem?" se je vprašal nehote „kaj je njemu do posvetovanja?" Toda Moitelle je že govoril. Njegov obraz je bil bled, pogled neodločen, glas se je tresel. Kristjanu se je zdelo, da to ni več oni stari, častitljivi poveljnik, kateremu je prisegel pred nekaj dnevi svojo zvestobo in pokorščino; tako se je izpremenil stari junak v teh težkih dnevih.

„Najprej vam moram naznaniti žalostno vest," je govoril Moitelle, „da so naši tovariši, ki so branili trdnjave na Predilu in Malbourgetu, padli v boju za domovino in da je s tem sovražniku odprta pot v notranje dežele. Padli so vsi, kakor jim je velel ukaz, ne da bi bili mogli zadržati sovražnika . . . Zavedam se svoje velike, svete dolžnosti, ki jo imam kot poveljnik te trdnjave; poznam tudi vašo odločnost in hrabrost;

vemo vsi, kaj od nas zahteva naša čast in ponos. Toda kakor smo mogli prej veliko važnost pripoznavati obrambi izročene nam trdnjave, tako je bojna sreča to važnost izpremenila . . . In ko bi mi vsi, ki se zavedamo svoje dolžnosti, položili svoje življenje na oltar domovine, ne moremo izpremeniti tega, kar se je zgodilo. Po višji volji je bilo usojeno, da je sovražnikova sila premagala staro avstrijsko hrabrost in je našla pot, ki je mi nismo mogli zabraniti z lastnimi telesi. Vemo, kaj nam veleva naša vojaška čast, in v popolni zavesti gremo ono pot, ki jo moramo iti, kajti zavedamo se, da smo storili svojo dolžnost. Stali smo do zadnjega v bran domovine kot zvesta četa našega cesarja.“

Tišina je vladala po poltemni dvorani, nihče se ni zganil; globoko jih je pretresla novica, s katero je začel poveljnik svoj govor. Pri zadnjih besedah pa je postal nemir. Moitelle je nadaljeval:

„Ne moremo se ozirati na željo meščanstva, ki se boji za svoje imetje in za hiše domačega mesta. Mesto, v katerem je sovražnik, je za nas sovražno mesto in do njega ne moremo imeti ozirov. Naša gorenjska vojska se je morala umakniti pred sovražnikom; oddelki na vzhodu so odšli preko Save na pomoč severni vojski. Tako smo sedaj osamljeni in ne moremo braniti sovražniku, da posede vso deželo. Dasi se vojak ne more ozirati na meščanske želje, pa ipak ne moremo brezsrčno razrušiti mesta pod seboj; žrtve bi bile velike, uspeh majhen. Zato smo presodili vsa svoja dejanja po treznosti in previdnosti in se nismo poslužili z zadnjimi sredstvi, kajti tudi skrajna naša obramba v tej vojni ne bo odločilna in morda bi bila sploh brezpomembna.“

Med častniki se je čulo godrnjanje.

„Sklenili smo zato, kakor se je nam zdelo primerno, in smo pristali na pogajanja.“

Poveljnik je pogledal z nemirnimi očmi častnike in ko je hotel dalje govoriti, ni našel besedi. Zato je vstal poleg njega Flebevre in je začel govoriti v kratkih, nerazločnih stavkih:

„Naš boj bi bil časten, tudi naš odhod bo časten. Verujemo v hrabrost in zvestobo našega moštva, toda ne kaže jih žrtvovati zaman.“

Vzkliki so motili te besede. Flebevre se ni dal motiti, ampak je mirno govoril dalje: „Zaupamo razsodnosti našega poveljnika in vemo, da nas vodi varno njegova roka v boju in v miru. Njegovim sklepom se pridružimo vsi, ker vemo ceniti prav tako v teh časih njegovo sivo, izkušeno modrost in premišljeno mirnost, kakor smo ob boju znali ceniti njegovo odločnost in bojevitost.“ Častniki so z radovednostjo čakali konca. Toda tudi Flebevre še ni jasno povedal, kaj se je sklenilo.

Nato je vstal adjutant, ki je stal poleg Moitella, in je začel čitati pogodbo, ki jo je podpisal grajski poveljnik. Za svoboden odhod grajske posadke je poveljnik pustil trdnjavo sovražnikom.

Nihče ni motil adjutanta, ko je čital. Le par sabel je nemirno zarožljalo.

Nato so se začeli častniki razhajati. Kristjan je sledil svojega tovariša, ki je hitro odhajal. Obhajala so ga zelo različna čuvstva, toda ni mogel najti besede, ki bi jo rekel Godoviću. Godović je šel po stopnicah, kakor da ga je sram, pogledati Kristjanu v oči. Temna rdečica mu je zalivala obraz.

„Boga mi, to ni posvetovanje, to je konec,“ je rekel, kakor da se je šele zdaj zavedel, kaj se je zgodilo. „Kdo pa naj bo porok za moštvo? Da ste zdravi,“ je pridejal naenkrat in stisnil roko Kristjanu, „pri odhodu na svidenje!“ Čuden je bil njegov glas. Odšel je, ne da bi se ozrl.

Kristjan je gledal za njim in zdelo se mu je, da Godović v tem trenutku ni mogel ostati v njegovi družbi. Začutil je, da je tu sam brez tovarišev, brez prijateljev. Ni mu ostalo skrito, da so sprejeli častniki pogodbo o podaji gradu z zelo različnimi čuvstvi. Toda kje so tisti, ki so enih misli s poveljnikom Moitellom, in oni, ki mislijo drugače? Zakaj ni nihče izpregovoril besede? Kaj jih je tako omamilo, da so molče sprejeli, kar je sklenil poveljnik? „Poslušnost, zvestoba, pokorščina,“ je odgovoril sam sebi, ko se je spomnil besed, ki je nanje prisegal pred nekaj dnevi.

„Dokler bodo branili domovino,“ je pridejal in se je spomnil, da je tudi pri prisegi mislil tako.

Na grajskem dvorišču je pel boben in je klical skupaj vojake; poveljnikov adjutant je hotel vojakom naznaniti, da se je Grad vdal in da imajo jutri skupno s častniki prost odhod.

„Grad se je vdal," je ponavljal Kristjan sam pri sebi, „tako bo nekoč pisala zgodovina: Grad se je vdal. Poveljnik, častniki, vojaki, vsi so se vdali. Nihče ni prigovarjal."

Dolgo časa ni vedel, kam naj se obrne. Nazadnje se je spomnil, da mora govoriti z Don Pierom, in je odšel nazaj v grad. Na prvih stopnicah je obstal in je gledal skozi okno na dvorišče, kjer so stali vojaki, ki so poslušali povelja svojih narednikov. „Ali jih uče, kako naj bodo pokorni?" je pomislil Kristjan, „ali jim bero pogodbo?" Stali so tako mirno, kakor prej častniki v dvorani. Nihče iz njih se ni zganil, nobeden ni izpregovoril besede.

Slonel je dolgo na oknu in mislil na one častnike, ki jih je pred nekaj dnevi videl v kavarni in jih preziral zato, ker so se vdali in zapustili svoje okope.

„Danes sem jaz, kar so bili oni, in mi vsi smo, kakor oni. Nam vsem je enako usojeno. In ko bi mi vsi dali svoje življenje, ne moremo izpremeniti tega, kar se je zgodilo."

8.

„Ravno prav, da sem vas našel," je rekel Don Pier Kristjanu, ko sta sedela v mračni grajski sobi. „Kako ste se počutili v vojaški suknji?"

„Zelo dobro," je odgovoril Kristjan, „čutil sem se v svojem stanu; sedaj sem prepričan, da je to moj poklic v življenju." Pri tem je Kristjan gledal pred seboj mračno lice svojega prijatelja; z vso silo so se mu ponovile sedaj vse one misli in sumnje, ki so se same po sebi zbujale v njem. „Ali je špijon, ali izdajalec," je pomislil, „kako je prišel na Grad in kaj hoče tu gori?"

„Škoda, da ste imeli tako malo časa za svoje delo in da niste imeli prilike, izkazati svoje sile v polni meri. Kaj pravite k podaji?"

„Meni pri tem ne gre beseda. Vojak, ki je prisegel na pokorščino in poslušnost, nima pravice, prigovarjati, dasi srce samo prigovarja; zdi se mi, da bi se mogel grad še dolgo braniti in da bi bila naša dolžnost, ga braniti. Sicer ste videli, da nas niso vprašali, kako mislimo.“

„To je res, meni to ne ugaja,“ je rekel Don Pier. „A trenotek je bil resen in ni bilo časa pomišljati. Menda niti ne veste, da so danes nameravali sovražniki napad.“

„Napad,“ je vzkliknil Kristjan, „in zakaj niso napadli?“ Zadnje vprašanje se mu je zdelo neumno. Hotel je vprašati, zakaj se nismo branili. Pogledal je pri tem Don Pieru v obraz, kakor da bi ga hotel vprašati: od kod veste to? Don Pier je pripovedoval mirno dalje: „To je bilo znano v celem mestu in sovražniki tega niso niti prikrivali, kajti bili so si svoje zmage gotovi. Pripravljeni so bili tako, da bi bil boj težak. To je vedel tudi gospod Moitelle.“

„In zakaj niso napadli? Zakaj ni vprašal nas poveljnik, ali se hočemo braniti ali se vdati? Videli bi, da bi . . .“ Kristjan je govoril razburjen in je parkrat krepko udaril ob meč. Pridržal je glas, ker se je bal, da bi mogel kdo poslušati pred vrati.

„Ne razburjajte se,“ je rekel Don Pier, „hotel sem slišati samo vaše mnenje; vidi se, da ste še vedno sam sebi enak. Pomislite, kako bi bilo, ko bi vsi odločevali pri tem. Nastal bi lahko boj med nami samimi.“ „Treba bi bilo bolj premisliti, predno se stori tak odločilen korak; kdo ve, kaj pravi o tem moštvo?“ je rekel Kristjan.

„Kako to mislite?“ je vprašal Don Pier. Kristjanu se je zdelo, da je izpregovoril neprevidno besedo, toda ostal je miren in je rekel premišljeno:

„Dasi so trdnjave v Alpah padle, ne moremo že danes vedeti, kak pomen ima za razvoj vojne obramba glavnega mesta dežele. Ako torej ne mislimo niti na čast niti na dolžnost, ki veleva, braniti trdnjavo ob vsakih pogojih, bi jo bilo treba braniti iz previdnosti. Glavna bitka se vendar še ni bila in v tem slučaju je vsaka pozicija velikega pomena. Toda sedaj je odveč, da govoriva o tem. Povejte mi, kaj je v mestu novega?“

„Kako ste radovedni," se je nasmehnil Don Pier, „v takih časih, kakor so sedaj, je po navadi zelo mnogo novega." Kristjan je pri svojem vprašanju mislil na Heleno, toda ni hotel naravnost vprašati po njej.

„Nekdo je Francozom izdal, da je hiša na Bregu lastnina brambovca, in Francozi sedaj gospodarijo v njej kakor lastni gospodarji; veste, da je Napoleonov ukaz . . ."

„Vem," je odgovoril Kristjan mirno.

„Ta novica bo vas menda najbolj zanimala. Ravno zato sem hotel govoriti z vami ter se posvetovati o tem. Jaz sam sem se moral umakniti novim gospodarjem, hišnik je pobegnil; skoraj bi bili hišo razrušili."

„Tako! In druge novice?" vprašal je Kristjan mirno.

„Čudim se vaši mirnosti," je rekel Don Pier. „Hotel sem z vami govoriti o tem, kako bi se dala hiša rešiti. Gospod Moitelle bi morda lahko dosegel, da se vrne imetje vsem, ki so se vdali . . ."

„Vsem, ki so se vdali," je ponovil Kristjan potihoma; zabolele so ga te besede.

„Kam ste sedaj namenjeni?" je vprašal Don Pier.

„Pojdem na Vinice. Govorite, prosim vas, kje je gospodična Kudričeva?" je vprašal na to Kristjan nestrpno.

„Gospodična Helena Kudričeva je v Ljubljani. Zdi se mi, da se izborno zabava s francoskimi častniki. Morebiti si niti ne mislite, kako hitro so si ti ljudje pridobili srca naših dam. Imajo se imenitno, gosté se pri polnih mizah in zabavajo se izborno; tudi gospodična Helena se dobro počuti in gospodična Vrankova je navdušena prijateljica francoskih kavalirjev. Vkljub vsem kroglam, ki so letele z ljubljanskega Gradu, sta ostali v mestu; v hiši se je nastanilo mnogo častnikov, ki jim drugi zavidajo zaradi te sreče, da stanujejo pod eno streho z „belle Ellene". Promenada pod njenim oknom je tako živahna, da ji zavidajo vse one dame, ki so zaljubljene v francoske častnike."

Kristjan je molče poslušal te besede in je molčal tudi potem, ko je Don Pier že končal. Pesti so se mu krčile, žile so nemirno trepetale, vse sile v njem je

premagala ena misel: skočil bi v tega nesramnega človeka, zgrabil ga za vrat in ga dvignil od tal: lažeš, človek, lažeš . . .!

„Torej vi odidete na Vinice?“ je rekel čez nekaj časa Don Pier, „mogoče da tudi jaz odidem iz mesta na deželo; ni prijetno, v takih časih živeti sam. Tudi je nevarno zame, ker se me je včasih polotila želja, da bi nasadil katerega teh jakobincev na rapir.“

Kristjana je iznova obšla ona misel. Vendar se je premagal in rekel mirno: „Tudi jaz bi to rad storil. Sedaj mi je res žal, da nisem imel prilike, priti z njimi v dotiko.“

„Res škoda je, da ne morete ostati v mestu,“ je rekel Don Pier. „Ali imate že pripravljene svoje stvari? Odidemo.“

„Nimam ničesar,“ je rekel Kristjan, „in to je za vojaka najbolj ugodno . . .“

„Da, dokler je vojak,“ je pristavil Don Pier.

„Jaz sem bil . . .“ je pomislil Kristjan, „bil sem in nisem več. In kaj sedaj, kam naj grem brez zmage, brez slave? . . .“

Don Pier je odšel po hodniku in Kristjan ga je sledil.

Na dvorišču so se zbirali vojaki, pripravljeni na odhod.

Kristjan je podal roko Don Pieru in se je zelo hladno poslovil. Odšel je iz gradu po grebenu navzgor. Hotel je še enkrat z obzidja pogledati na okolico in na one kraje, ki jih je gledal prej s tako velikimi nadami. Hotel je tudi nemoten premisliti to, kar se je bilo zgodilo, in to, kar se godi z njim.

„Ali je ogleduh, ali je izdajalec?“ Strašna mu je bila ta misel. Bila je tako strašna, da je pri tem za trenotek pozabil, da se je grad vdal, da so mu sovražniki vzeli hišo, da bo moral jutri korakati kot premaganec na čelu brambovcev in potem oditi v svet, kjer bodo mladi ljudje s preziranjem gledali na njega, kakor je on gledal v kavarni na častnike, ki so zapustili okope na Notranjskem; kazali bodo nanj, kakor na človeka, ki ni izpolnil svoje dolžnosti v odločilnem trenotku.

„Gledal sem mu iz oči v oči in ga nisem spoznal. Zdi se mi, da ga niti nisem mogel vprašati, po kaj in kako je prišel na Grad. Zakaj ga nisem vprašal? Kdo pozna vse te ljudi: Moitelle, Flebevre, Don Pier, sama francoska imena. Sami izdajalci.“ Zadnje misli se je Kristjan ustrašil. Obstal je na mestu in se je zagledal v noč: hotel je mnogo misliti, toda vse je bilo temno, težko, nejasno. „Sami izdajalci,“ je ponovil čez nekoliko časa, „ko bi bilo prišlo do napada, ni dvoma, da bi Grad zmagal. Tu bi se bila šele pokazala, kakšna sila je v posadki.“

Noč je bila temna, oblačna. Močan veter je vel od juga in grmadil oblake za gorami. Po nasipih so še stale straže in vojaki so ležali po tleh.

„To bi bilo krasno, ko bi se sedaj izvršil napad, danes v tej temni noči,“ je pomislil Kristjan, „pobili bi jih z zidov in bi napadli mesto. Jutri bi bilo mesto v naših rokah; ako bi dobili pomoči, bi mogli začeti boj proti njim na celi črti.“

Naenkrat je zaslišal pred seboj glasne glasove. Bližala se mu je gruča vojakov. Po obleki je spoznal brambovce. Iz raznih vzklikov in kletev je hotel spoznati, kaj se je zgodilo. Obšla ga je čudna misel. Med tem je obstalo pred njim nekoliko vojakov in eden izmed njih je začel govoriti:

„Mi hočemo biti na jasnem, gospod! Prodati se ne damo in postreljati tudi ne. Eni pravijo, da se je Grad vdal za našo ceno, da brambovci ne dobe milosti, ampak da nas bodo Francozi smeli streljati, kakor zajce. Ako je tako, se bomo rajši branili tukaj.“

„Drugi pravijo, da to ni resnica,“ je rekel drug vojak.

„Predrzneži,“ je zakričal Kristjan nad njimi, „to je drznost! To je upor. Kje je vaša prisega?“

„Mi smo prisegli, zato se streljati ne damo,“ je rekel prvi vojak.

„Pojdite na svoja mesta in čakajte, kaj se vam sporoči.“

Med vojaki je nastal šum.

„Cesarska vojska odide in mi, mi . . .“

„Tudi Hrvati niso zadovoljni,“ je rekel nekdo.

Kristjana je obšla čudna misel.

„Morebiti je resnica, kar govore vojaki; jaz sem tudi brambovec; Napoleonov ukaz je še veljaven in potem . . .“

„Ostanite mirni,“ je rekel vojakom, „naša naloga je, da vas varujemo.“

To je vplivalo na vojake; odšli so mirno naprej proti Gradu.

Kristjan je stal nekaj časa in gledal za njimi.

„Kaj pomeni to? Kaj se godi na Gradu? Ali se bo maščevalo izdajalstvo? Ko bi sedaj prišel kdo, ki bi razumel trenotek in bi znal porabiti položaj! En sam trenotek in bil bi zmagalec, kakor se je to dogodilo nekoč . . .“

Kristjan je pomislil.

„Ali je zdaj prišel oni veliki trenotek? Ali ni vse, kakor pripravljeno: pridobiti zase čete, navdušiti jih za boj proti sovražniku, zavreči pogodbo, se polastiti izdajalskih poveljnikov in braniti Grad s svojimi četami, dokler se usoda ne odloči . . . Sedaj je vse to mogoče. En sam trenotek in bilo bi vse izpremenjeno. Vse drugo prinese čas. Sedaj je treba odločnosti . . .“

Naenkrat je zaslišal trde korake in močna roka ga je prijela za rame.

„Vi ste tukaj?“ je rekel Kristjan, ko je spoznal Godovića.

„Vi veste, kaj se godi?“ je rekel Godović.

„Slišal sem od vojakov,“ je odgovoril Kristjan.

„Toda moji ljudje nečejo ničesar slišati o tem, da bi se vdali. Hočejo se braniti . . .“ je govoril Godović s trdim glasom.

„In vi?“ je vprašal Kristjan nestrpno.

„Jaz jih podpiram s tem, da jih še nisem začel streljati, kakor bi bila moja dolžnost. Sploh se mi zdi, da edino oni izpolnjujejo svojo dolžnost in hočejo svojo čast. Kaj smo mi sedaj?“

Kristjan je prijel njegovo močno roko.

„Recite jasno, kaj mislite!“

„Boga mi, jaz se ne bojim,“ je rekel Hrvat odločno. „Sem z njimi.“

„Jaz tudi,“ je rekel Kristjan.

„Potem smo eno," je rekel Godović, „držite svoje ljudi skupaj in glejte, da nas ne prehite. Imate načrt?"

„Imam. Pojdite z menoj," je rekel Kristjan in odšla sta proti Gradu.

V tem je počil strel. Kje? Od kod? Kaj je to bilo? Ali je napad ali je boj?

Zaslišal se je krik od Gradu sem.

„Sedaj je čas," je zaklical Godović, „ne gubite časa!"

Od vseh strani iz okopov in rovov so leteli graničarji in brambovci na nasip.

„Za menoj," je klical Godović z divjim glasom in je visoko nad glavo držal svoj meč.

Kristjanu je sto misli stalo pred očmi. Ali so brambovci zahtevali odgovora in so se vedli predrzno, ali so se sprli vojaki med seboj, ali so morda sovražniki naenkrat prišli v Grad? Pomislil je na Don Piera, na poveljnika Moitella, na prisego, na Jurija Simiča... Iz vsega je čutil le eno veliko resnico: „Prišel je velik trenotek, sedaj je čas!" Krik in šum okoli gradu je rastel bolj in bolj ter pokril temno noč. Za seboj je slišal Kristjan žvenketanje orožja, posamezne vzklike, nerazločen hrum. Nasproti mu je priletel brambovec brez klobuka in je kričal:

„Francozi so na Gradu, — naši so zaprti brez orožja na dvorišču —! Izdajstvo! Izdajstvo!"

Kristjan je le na pol slišal te besede. Razumel je vse in vse je bilo jasno pred njim. Poveljniki so se bali moštva in so poklicali francosko četo na pomoč. Sedaj ni več dvoma, kaj je treba storiti. Za njim je v tem trenotku zagrmel močan glas: Pucaj!

Počilo je nekaj pušk.

„Naprej," je kričal Godović, da bi prekričal vse druge, ki so kričali vsak svoje.

„Izdajalci!" se je razlegalo po temni noči in enak krik je prihajal z zidov starega gradu. Kristjan je videl, kako se je zabliskalo v temi, slišal je, kako je Godović zakričal s čudnim, obupnim glasom, čutil je množico, ki je drvela za njim.

„Grad je naš, naprej!" je klical, „ne podamo se." Zagledal je pred seboj visoke čake cesarske vojske.

„To so naši,“ je pomislil in jim je zaklical v nemškem jeziku: „Izdajalci, obrnite se proti Francozom!“ Podrl je s sablo na tla častnika, ki mu je priletel nasproti, nekaj vojakov je padlo pred njim, naenkrat je bila pot prazna in začul se je glas francoske trobente. Kristjan je videl pred seboj francosko četo in polastila se ga je v tem trenotku divja sila samozavesti, ki je sama v sebi prepričana, da mora zmagati.

„Streljaj, bij! . . .“ Ni vedel, ali je sam kričal te besede ali so jih kričali drugi. Čutil je hipoma, da ne more več kričati, da ne more več vihteti roke, da se vse okoli čudno temni. „Kaj se je zgodilo?“ je pomislil in je padel. Slišal je še nekaj pokov, divji glasovi so se naenkrat spojili v dolg „hurááá“, potem pa je vse izginilo.

9.

V svoji sobi je sedel stari poveljnik Moitelle in je naslanjal sivo glavo v tresoče se roke. Slišal je šum in krik, strele in žvenketanje orožja in zdelo se mu je, kakor da vsi udarci in vse rane lete na njegovo glavo, da vsi, ki tam streljajo, merijo v njegovo srce. Njegov obraz, v zadnjem času upadel vsled skrbi in težkih notranjih bojev, je bil v tem trenotku kakor brez krvi, mrzel, leden, brez življenja.

„Kaj hočejo od mene, kaj hočejo, da naj storim, kaj morem storiti?“

Po dvorišču je odmeval krik razoroženih brambovcev, ki so bili že pred bojem odložili orožje in so hoteli sedaj skozi vrata ven, da bi pomagali onim, ki se bojujejo zanje. Vse je obšel oni smrtni strah, ki je silnejši pri ljudeh, čakajočih smrt brez obrambe, nego pri onih, ki jo iščejo z orožjem v roki. Vsi so poznali Napoleonov ukaz in vsi so bili prepričani, da so obsojeni brez boja, ker jih je žrtvoval grajski poveljnik, hoteč rešiti samega sebe. Ta skupni strah je napolnil vse s tako grozo, da so trgali železje od vrat in lomili mreže iz oken ter se oborožili z lesenimi kosi, ki so jih našli po tleh. Slišali so krik in pokanje pušk pred gradom in vedeli so, da je sedaj zadnji

trenotek, ko je rešitev še mogoča. Njihov krik je odmeval med starimi zidovi; ves obup in groza je bila izražena v njem. Toda vrata se niso vdala, zidovi so stali trdno in so zapirali vsak izhod.

Počasi je boj prenehal, streli so utihnili; začulo se je zmagovito znamenje francoske trobente.

Stari poveljnik je slonel pri mizi nepremično.

„Jaz nisem hotel krvi niti boja," je mislil, „storili smo svojo dolžnost . . ."

V sobo je stopil Flebevre z odločnimi koraki in je rekel:

„Boj je končan. Kar so hoteli, to imajo. Da nismo bili o pravem času previdni, bi bila nastala velika nesreča."

Na to je vstopil Don Pier in je sedel molče na stol.

„In kaj kriče ti tam?" je vprašal Moitelle s strogim obrazom.

„Dam vanje streljati kakor v pse," je rekel jezno Flebevre. „Dovolj je neumnosti. To vse je delo Hrvatov in teh . . ."

„Dovolj," je vzkliknil stari poveljnik, „to vse se je zgodilo radi nesporazumljenja."

„Ne, to je bilo pripravljeno, tu je priča," je odgovoril Flebevre in je pokazal na Don Piera.

Don Pier se je zganil.

„Da. Bili so tu ljudje, ki so hoteli biti več nego poveljnik in so mislili, da zapoveduje moštvo."

Stari poveljnik je molčal. Morebiti se je spomnil, da jih je bilo mnogo, ki so hoteli biti več nego poveljnik in so mu svetovali, naj se vda. V tem trenotku so bili tisti, ki se niso hoteli vdati, njegova živa vest; ni mogel premagati v sebi nekakega sočutja z njimi; bil je vojak in je znal ceniti odločnost in bojevitost proti sovražniku prav tako, kakor pokorščino proti lastnemu poveljniku. Toda sedaj je bilo prepozno; zgodilo se je in nihče več ne more ničesar izpremeniti, kakor da se ni zgodilo. Stari junak je videl pred seboj grob svoje slave.

Vstopil je vojak in je naznanil, da želi poveljnik francoske čete govoriti z grajskim poveljnikom.

„Umirite mi ljudi na dvorišču," je rekel Moitelle Flebevru, „pojasnite jim pravi položaj in izkušajte ublažiti to rano, ki me je zadela."

Flebevre in Don Pier sta odšla iz sobe.

„To je kesanje neodločnosti," je rekel Flebevre, „za tem bolehajo poveljniki vseh takih trdnjav."

Odšla sta v dolnje prostore, kjer so se imeli sestati vsi častniki ter se slovesno odpovedati vojaški službi.

Med tem je stopil v sobo k grajskemu poveljniku poveljnik francoske čete z dvema oficirjema.

Pozdravil ga je v imenu svojih tovarišev ter je slavil njegovo previdnost, ki mu ni dopuščala, da bi se bil spuščal v nepreviden boj, in je hvalil njegovo ljubezen do mesta in meščanstva, ki je obvarovala Ljubljano velike nesreče.

„Prihajamo k vam v znamenje svojega spoštovanja do vas," je govoril poveljnik, „in izkazujemo s tem vam svoje priznanje kot branitelju te slavne trdnjave. Obžalovati pa moramo, da je vojska grešila proti ukazom svojega previdnega poveljnika in zakrivila veliko nesrečo sebi in nam, kajti naša četa si je morala grad priboriti nasproti upornim četam. Sili nas naša dolžnost, da postopamo z vsemi, ki so se borili proti nam, kakor s svojimi sovražniki in se ne moremo držati pogodbe, ker se je ni držal del vaše posadke. V tem oziru smatramo sami sebe za gospodarje Gradu in bomo postopali po svojih stalnih zakonih in po svoji previdnosti. Vsi nadaljnji naši ukazi imajo neomejeno veljavo."

Stari poveljnik se je stresel pri zadnjih besedah. Oprijemal se je za stol s tresočo roko in potem je počasi začel svoj govor. Zahvalil se je poveljniku za njegove besede, za priznanje in pohvalo. „Kar pa se tiče nesreče, ki se je zgodila, obžalujem iz srca veliko zmoto, ki je nastala vsled nesporazumljenja. Šlo je tu za brambovce, ki so mislili, da so izključeni iz pogodbe. Sklicujem se na vaše človekoljubje, ki ste ga hvalili na meni kot dobro lastnost, in polagam vam na srce zadnjo željo grajskega poveljnika, da se ozirate na to in da sodite pravično. Jaz nisem hotel množiti

nesreče; ne hotel bi, da bi padla krivica na mojo sivo glavo.“

Francoski častnik je nekaj časa molčal, potem pa je stisnil tresočo roko staremu poveljniku ter se je poslovil.

Še tisto noč je odšla cesarska posadka v mesto in nadomestila jo je nova, francoska četa. Brambovci in vsi oni, ki so se udeležili boja, so ostali v gradu, kjer naj bi bili toliko časa, dokler jim vrhovni poveljnik ne naznani svoje razsodbe.

Izdano je bilo povelje, da se preneso v grad vsi ranjenci; oni pa, ki so mrtvi, naj se odneso na drugo stran grebena, kjer bodo jutri pokopani.

Zunaj je lil dež.

V dolnji grajski veliki dvorani so sedeli francoski častniki skupaj z avstrijskimi in so pili, kakor da se ni zgodilo nič posebnega. Iz hodnikov je odmevalo veselo petje francoskih vojakov; dobili so za plačilo ono pijačo, ki je bila v grajskih kleteh pripravljena za grajsko posadko.

Na grajskem stolpu je vihrala v temno deževno noč francoska zastava. O polnoči je strel z obzidja naznanil, da je prešel Grad v francoske roke.

V svoji sobi je sedel stari poveljnik Moitelle in je strmel v noč.

„Tisoč enakih pozna zgodovina zadnjih let,“ mu je šepetal neki glas, ki je odmeval po zapuščeni sobi. Spomnil se je svoje preteklosti in slavnih dni, ko je branil trdnjavo ob Renu. „Staramo se, kakor se stara vse,“ si je govoril in je poslušal navdušeno pesem francoskih vojakov.

Kakor smrtna rana ga je zabolel strel, ki je naznanil francosko zmago nad Gradom. Dolgo je poslušal grmenje v temni noči in odmevanje po starih grajskih zidovih.

10.

Kristjan se je prebudil kakor iz težkega spanja in se ni mogel spomniti, kje je in kaj se godi z njim. Nekaj težkega je ležalo na njegovi glavi; hotel je ganiti z glavo in ni mogel; dvignil je roko in padla je

onemogla nazaj. Odprl je oči in je začutil velike bolečine v glavi. Gledal je in ni vedel, ali sanja ali v resnici vidi. Visoko nebo se je širilo nad nočjo, zadnji oblaki so bežali po vetru preko njega. Ali ni bila prej še bolj temna noč, polna oblakov, vsa črna? Kam je izginila? Hotel je vstati, toda čutil je, da leži še vedno nekaj težkega na njem; ni se mogel dvigniti. „Kdo me tišči?“ je pomislil, „kaj leži na meni?“ Začutil je, da leži glava na mokrem. Vse okoli je bilo mokro. Uprl se je z vsemi silami, toda tiščalo ga je nekaj z vso silo, kakor da mu ne pusti vstati. Vzpel se je nekoliko in je zopet padel. Zdelo se mu je, da so ga zapustile moči, da pada nekam globoko niže in niže . . . Nebo je izginilo nad njim.

„Ali je konec, ali umiram?“ je pomislil. Čutil je v sebi veliko trudnost, kakor da se mu hoče spati. Ležal je nekaj časa z zaprtimi očmi, brez misli. Ko se je zopet predramil, je videl nad seboj visoko, jasno nebo in beli oblaki so se podili po njem. Potegnil je vase zraka, ker ni mogel dihati. Prijel je z roko to, kar je ležalo na njem; bila je človeška roka, trda kakor kamen, težka ko železo. Hotel je misliti in se spominjati, kaj se je zgodilo, toda misli so bile nekje daleč in niso hotele priti v spomin.

„Ko bi ne bilo te roke, bi mogel vstati,“ je mislil in se je oprl z obema rokama, da bi se rešil izpod trde človeške roke. Roka se je začela umikati, začutil je v sebi silo, da bi mogel vstati. Dvignil se je nekoliko in je začel gledati okoli sebe. Nekaj črnih postav je ležalo druga čez drugo, vse je bilo mirno, kakor da spe; nerazločno so se videli njih obrazi v noči.

„Kaj se je zgodilo?“ se je izpraševal. Naenkrat mu je prišla misel. Spomnil se je, da sta ga dvignila dva človeka ter ga položila na voz. Okoli je slišal same francoske glasove. „Ta še diha,“ je rekel nekdo, „a do jutri bo mrtev.“ Potem je padlo na njegove prsi nekaj težkega in dalje se ni spominjal.

Hipoma mu je prišla druga misel.

„Boj je bil, streli so pokali v temi. Godović je kričal z divjim glasom. Kakšen je bil konec tega boja?“ Omahnil je vznak in je zopet nekaj časa mirno gledal

nebo in oblake nad seboj. Ta mir mu je del blagodejno; hotel je tako ležati ter gledati nebo in oblake nad seboj. Zdelo se mu je nekaj krasnega: ležati tako in se spominjati kakor v sanjah. Želel si je samo, da bi ležal na suhem; zato se je počasi zopet začel premikati. Glava mu je bila težka, kakor kamen. Prijel se je z rokami in je čutil veliko bolest na čelu. „Tam je vzrok vseh bolečin, vse teže, vse zaspanosti," je pomislil. Na čelu je bila velika rana.

Začel je plezati počasi naprej.

„Kje sem?" se je izpraševal.

Nad njim se je dvigal visok zid, okoli je bila zelena trata, na koncu je bil gozd. Kristjan je začel lesti proti gozdu. Hotel je vedeti, zakaj ne ostane tam, da bi ležal kakor prej, ko je tako prijetno ležati, zakaj leze naprej, ko je tako težka glava, da je nemogoče vstati.

„Rešiti se," mu je prišlo na misel in ni vedel, zakaj bi se moral rešiti: kam, kako?

Tla so bila mokra in iz zemlje je dišalo nekaj osvežujočega, krepečega. Čutil se je vedno bolj močnega in izkušal se je postaviti na noge. Zdel se je samemu sebi kakor otrok, ki se uči hoditi. Omahoval je na desno in levo, a vzdržal se je vendar in je šel naprej.

„Ko bi ne bila glava tako težka, bi bil popolnoma zdrav; toda glava je kakor kamen; ko bi ne bilo glave . . ." Čudna se mu je zdela ta misel: ko bi ne bilo glave: ne videl bi ničesar in bi ne vedel kam iti. Šel je ob drevju navzdol, naslonil se je tu in tam ob drevo in si je odpočil. Noge so se mu tresle, čutil je v sebi težko utrujenost, lotevala se ga je zaspanost. Vedno je hotel leči in zaspati.

„Kam hočem iti, kam grem?" se je izpraševal, ko je stal na koncu gozda. „Navzdol, vedno navzdol. Bežati je treba." In je šel naprej kakor v sanjah.

Prišel je na rob zidu in je sedel. Spomnil se je na to mesto, ker je dobro poznal grajske utrdbe; vedel je, kje je tukaj zidovje najbolj nizko in kraj najbolj pristopen. Zavedal se je bolj in bolj. Dogodki današnje noči so mu stopali živo v spomin. Bolj in bolj se je

zavedal svojega položaja in je vedel, da mora biti oprezen, ker so lahko na tej strani francoske straže. Pogledal je ob zidu navzdol; videlo se mu je zelo globoko. Ozrl se je; bilo je vse tiho. Previdno se je spustil ob zidu navzdol in je padel v globočino med grmovje. Pretresel se je pri padcu in je začutil zopet težke bolečine v glavi; lotila se ga je onemoglost in ležal je nekaj časa na mehki travi. Mahal je z roko po rosi in si izmival obraz. To ga je budilo iz zaspanosti. Slišal je šumenje Ljubljanice in je začel iti proti oni strani ob obzidju. Videl je, kako se bolj in bolj dani, kako se žari nebo nad vzhodom; zavedal se je, da mora iti dalje, da mora še o pravem času priti onstran reke.

Naenkrat je zaslišal glasove nad seboj. Pridržal je dih in je poslušal. Slišal je francoske besede, ki so odmevale po čistem jutranjem ozračju.

„Slišali so, ko sem padel,“ je pomislil Kristjan in se je pritisnil k zidu. Slišal je trde korake na vrhu obzidja, glasovi so se bolj in bolj oddaljevali, nazadnje je vse utihnilo. Kristjan je stal nekaj časa in je počival. Strah in napetost sta budila njegove moči, da ni več čutil one težke zaspanosti v glavi. Ko je čutil, da je vse varno, se je začel plaziti od okopa do okopa nizdolu. Šumenje vode iz prekopa mu je bilo vedno bliže. Danilo se je bolj in bolj.

Prišel je do vznožja hriba. Počakal je za trenotek in je premišljal, kam naj se okrene, da ga ne zagledajo francoske straže. Ko bi bil onstran prekopa, bi bil na varnem. Začutil je, da je žejen, in zdelo se mu je, da je vsled žeje glava tako težka, onemogla.

Med drevjem in grmovjem se je plazil na breg; breg je bil strm in slabo zarastel. Prišel je do prekopa in se je spustil v vodo. Obstal je pri kraju okopa in se je napil vode; pri tem pa je gledal na drugo stran in je iskal kraj, kjer bi najlaže prišel zopet na suho. Ko se je napil, je začutil v sebi nove sile. Umil si je glavo, kri se je ulila po obrazu, toda rana ni bolela s tako težko bolečino kakor prej.

Začel je iti po vodi dalje, struga se je bolj nižala, voda mu je segala čez pas in ga nesla s seboj. Naj-

rajši bi se ji bil prepustil popolnoma. Toda vedel je, da mora biti previden, da ne zaide kam na globoko, da ga tok ne potegne za seboj. Posegal je z rokami po valovih in zdelo se mu je prijetno: legel bi na valove in bi plaval z njimi. Ozrl se je nazaj proti Gradu. Ali ne stoji tam na robu zidu straža? Ali ne daje znamenja? Sedaj meri! —

Skril se je pod vodo in je šel počasi dalje.

„Izgubljen sem," je rekel sam pri sebi in se potapljal v vodo. Ko je zopet dvignil glavo iz vode, je videl okoli sebe vodo krvavo. Ni se oziral več. Gledal je le na bližnji breg in na ono mesto, kjer je upal priti na suho. Kmalu je dosegel prvo grmovje, ki je rastlo ob prekopu. Ustavil se je in se je ozrl na Grad. Bil je že daleč za njim in njegovo obzidje se je jasnilo v prvi jutranji zarji. Jutro po deževni noči je bilo jasno in čisto.

„Ko bi bila noč, bi se rešil," je pomislil Kristjan in je gledal na obzidje, kjer je stala v jasnem jutru črna postava francoskega vojaka. Držal se je z onemoglimi močmi za grmovje na bregu in se je izkušal dvigniti iz reke. Toda telo je bilo težko kakor svinec in ni se mogel povzpeti. Voda ga je s početka oživljala, toda sedaj so bili že udi premrli, njegove sile so oslabele. Oprijemal se je za veje, ki jih je dosegel na bregu, toda veje so se odtrgale in so mu ostale v roki. Breg je bil slabo obrastel; ni se bilo nikamor oprijeti. Lotil se ga je obup.

„Ako bi plaval dalje, bi me nesla voda sama proti jugu, dokler bi ne prišel na mesto, kjer bi mogel izstopiti." Noge so postale trde, da jih ni mogel več pregibati. „Oslabel bi bolj in bolj in na zadnje bi me lahko premagala omotica." Držal se je zopet za grmovje in se je krčevito oprijemal vej.

„Ako grem po strugi naprej, me lahko zagleda straža, ki gotovo stoji na oni strani," je premišljal dalje. „Ako pridem do gozda, sem rešen; tam si oddahnem brez skrbi." S strahom je zapazil, da ga zapuščajo moči in da ga bolj in bolj premaguje utrujenost. „Ako se zgrudim v vodo, sem izgubljen." Bila je to grozna misel, dasi se je hotel prepustiti valovom, da

bi ga nesli s seboj. Začel je trepetati od mraza in slabosti. Zbral je zadnje sile in se je vzpel po ježi navzgor. Posrečilo se mu je, se vzdržati med vejami. Pomaknil se je navzgor in je obležal. Bil je tostran prekopa. Gledal je nekaj časa v kalne valove pod seboj in na zeleni greben, ki se je dvigal nad reko. Vsa slika je postajala bolj in bolj motna in nejasna. Zmagovala ga je utrujenost. Hotel je zaspati in si odpočiti. Toda spomnil se je velike nevarnosti in je plezal po bregu navzgor. Kmalu je prišel do gozda in je šel med drevjem dalje. Pred očmi se mu je temnilo, drevesa so plesala okoli njega, zemlja pod njim se je nestalno zibala. Zdelo se mu je, da hodi neskončno, večno pot v negotovo temo, naprej brez cilja, vedno naprej.

„Kaj se je zgodilo na Gradu? Ali so se bojevali srečno, ali so padli vsi? Ali se je rešil Godović?“

Opotekel se je in je držal roke pred seboj, da se ni zadel ob drevesa.

„Kaj se zgodi z menoj? Ali grem res svojo pot, ali so sanje, ali sem morda mrtev in še niso umrle moje misli? Ali sem se rešil z Grada, ali morda še ležim in se mi le zdi, da grem dalje? Kje sem zbral svoje sile, da sem odstranil s prsi ono težo, ki me je tako dušila? Človeška roka je bila. Bog ve, čigava roka! Kako sem prešel vse one zgradbe, tako strme in visoke? Kako sem prebrodil reko in se rešil na to stran prekopa?“ Čudil se je, kako je bilo vse to mogoče. Kakor v sanjah se je vse to zgodilo.

„In vendar grem še naprej, navzgor med drevesi in tam nekje si odpočijem; jutri pojdem dalje in zadenem na domačo vojsko.“ Čutil je, da so izčrpane njegove sile.

„Ko bi poiskal ljudi v kmetski koči; tam bi mi dali suho posteljo, legel bi in zaspal. Zaspal bi in bi spal do smrti. Tako sladko bi bilo spati. Bliža se noč.“ Naenkrat se mu je zazdelo, da vidi pred seboj konec gozda, pot ni več tako utrudljiva in tam zunaj gozda se razprostira zelena trata, na trati stoji kmetska koča. Ljudje stoje pred njo; na obrazu se jim vidi prijaznost in gostoljubnost. Veselo jim je zaklical v pozdrav. Od daleč je zaslišal glasne domače glasove. Prešla je ma-

homa vsa utrujenost in onemoglost, noge so postale lahke, glava si je odpočila od svoje teže . . .

Kristjan je ležal v gozdu, bledel je in sanjal. Počasi so izginile blodnje in sanje in ni videl ničesar več.

Glasovi so prihajali vedno bliže. Culi so se koraki. Kristjan je slišal celo svoje ime; močne roke so ga dvignile; čutil je le, da se nekaj enakomerno giblje pod njim, in okoli so govorili domači glasovi razne besede, ki jih je slišal, a jih ni mogel razumeti.

11.

Nekaj dni potem se je ustavil v gostilni „Pri Petelinčku“ v Novem Mestu mlad človek, oblečen v brambovsko obleko, ogrnjen s črnim plaščem. Prijezdil je po cesti od Ljubljane in je hotel v gostilni prenočevati.

Avstrijska posadka v mestu se je takrat že zelo zmanjšala in meščani niso več upali v rešitev; vsak dan so pričakovali napada. Zanašali so se najbolj na črno vojsko, ki se ni razšla niti potem, ko se je umaknila cesarska vojska. Posebno mnogo so govorili o „zelenih lovcih“, ki jih je vodil Marko Muhič in ki so polnili vse gozde ob dolenjskih cestah. Časi so bili nevarni, negotovi. Človek v brambovski obleki je bil zelo zanimiv za vse one, ki so hoteli imeti o vojni novih poročil. Zato se je gostu približal najprej gostilničar sam in ga je vprašal, od kod prihaja. Gost je začel govoriti v slabem jeziku in mu je pravil, da je iz cesarske vojske prestopil med brambovce, ker je bil ranjen; gostilničar pa je dal gostu razumeti, da se moreta pogovoriti i v drugem jeziku. Toda tudi drugi jezik je govoril gost tako, da je bil kakor francoski. Poleg tega je obraz tega tujca popolnoma spominjal onih francoskih obrazov, ki so bili pred nekaj leti v mestu. V trenotku je bil gostilničar prepričan, da ima v svoji hiši oglеduha, in je sklenil, da bo dobro preudaril vsako besedo. Toda brambovec je naenkrat vprašal po gospodu Muhiču.

„Poznamo gospoda Muhiča,“ je rekel gostilničar in si je očital, da je krivo obsodil tujega človeka. Tudi

meščani, ki so sedeli pri sosedni mizi, so se takoj pomaknili bliže in so trdili, da i oni poznajo gospoda Muhiča.

„Gospoda Muhiča vsi poznajo," je rekel nekdo iz družbe, ki se mu je videlo, da se ponaša s tem, da imajo v svoji okolici splošno znano osebo. „Njegov grad ni daleč od našega mesta," je dodal drugi.

„Spali bodete v isti sobi, kakor je spal gospod Muhič ono noč, predno so odšli brambovci," je rekel gostilničar, ki je bil ponosen na to, da je pod njegovo streho spal gospod Muhič. „Takega dobrega gospoda ne poznam, kakor je gospod Muhič," je rekel gostilničar, „ko bi on vodil našo vojsko, ne bi bežala meni nič tebi nič pred Francozi. On dobro razume svojo stvar in se ne boji nikogar. Bil je na Dunaju pri samem cesarju in proti Turkom je šel na vojsko. Ali ste bili vi z njim skupaj v eni četi?"

„Ne," je odgovoril brambovec, „jaz sem bil na Gradu."

Vsi gostje so se začudili in so se primaknili še bliže.

„Gospod Muhič je z Langerjem v Sakselburgu ali v Saksenburgu, ali kako se imenuje ona imenitna trdnjava," je rekel meščan, ki se je hotel tudi udeležiti pogovora. Toda drugi niso poslušali njegove opombe in so z začudenimi očmi gledali brambovca, ki je bil na ljubljanskem Gradu, o katerem so se pripovedovale v zadnjem času povsod čudovite reči.

„Vi ste bili na Gradu?" je vprašalo nekoliko glasov naenkrat, „in kako ste se rešili?"

„Rešil sem se, kakor je edino mogoče v takih slučajih — z begom."

„Ali ste bili skupaj z onimi, ki so se uprli?" so izpraševali drugi.

Brambovec si je natočil vina in je začel pripovedovati o dogodkih na ljubljanskem Gradu.

„Jaz sem bil med onimi, ki so jih razorožili, predno se je začel boj; šele pozneje se mi je posrečilo, se rešiti na svobodo."

Kar se je vzpel pri mizi dolg človek v zeleni obleki in je rekel:

„Torej ste poznali Kristjana Salmiča, sorodnika gospoda Muhiča. Tudi on se je rešil.“

Brambovec je gledal človeka v zeleni obleki in je vprašal premišljeno:

„On se je rešil? Vsi so govorili, da je mrtev in da je pokopan skupaj z drugimi, ki so padli ono noč.“

„Mogoče je, da so tako mislili, ker mnogo življenja niso pustili v njem; rešil se je in našli smo ga polmrtvega v gozdu pod golovškimi okopi. Sedaj leži doma na Mušičjem.“

„Kje je to?“ je vprašal brambovec.

„To je domači grad gospoda Muhiča,“ je odgovorilo nekoliko glasov, „nekaj ur od tod.“

„S svojim konjem ste tam v dobri uri,“ je rekel gostilničar.

„Kristjan je moj najljubši prijatelj,“ je rekel brambovec. „Posetim ga v najkrajšem času.“

„Kaj vi mislite, kaj bo z vojsko?“ je vprašal naenkrat meščan, ki se je usedel prav blizu brambovca.

„To je negotova stvar,“ je rekel brambovec, „videli ste, kako se je zgodilo na Notranjskem in potem v Ljubljani. Mi smo se mnogo pripravljali, a bili smo še premalo pripravljeni; preveč smo se bali in umikali. Vse je bežalo . . .“

„Tako je, jaz sem tudi tako mislil,“ je rekel človek v zeleni obleki; „ko bi se bila naša vojska držala, bi ne bila padla Ljubljana.“

„Pravijo, da so Grad izdali poveljniki,“ je rekel nekdo.

„Mogoče je, da so ga izdali,“ je rekel brambovec, „take stvari se pogosto dogode. Mi ne moremo soditi.“

„Torej mislite,“ je rekel zopet meščan, ki je sedel poleg brambovca, „da bomo kmalu zopet videli Francoza v našem mestu.“

„Kakor vse kaže, ne bodo dolgo čakali.“

„A glavna bitka še ni odločila,“ je trdil nekdo s počasnim dolenjskim poudarkom.

„Pravijo, da so se pri Dunaju že sprijeli . . .“ je rekel gostilničar, „sliši se celo, da so Francoze dobro pritisnili.“

„To je mogoče,“ je rekel brambovec, „toda sedaj je prepozno.“

„Nič ni prepozno," je rekel s trdim glasom človek v zeleni obleki; „dokler bomo mi tu, ne pridejo Francozi k nam. Črne vojske je še dežela polna in zelenih lovcev je vsak dan več. Ako je Francozom ljubo, jih povabimo k nam. Pri nas ne bo tako, kakor je bilo drugod."

„Kako mislite," je vprašal zopet meščan, ki mu ni bilo prijetno, da se zeleni lovec baha s svojo hrabrostjo, „kaj mislite, kaj bo z drugimi, ki so ostali na Gradu?"

Brambovec je mahnil z roko.

„V tem oziru vojna ne pozna milosti," je rekel. Nastala je za hip tišina.

Med tem so se vrata odprla in v sobo je stopil mlad gospodič v črni obleki.

Vsi so ga pozdravili kot znanca.

„To je gospod Repelj, znanec gospoda Muhiča," je rekel gostilničar. „Gotovo ga bo zanimalo, slišati kaj novega o njem." Tilen Repelj se je približal k mizi in se je predstavil brambovcu. Ta je tako nerazločno izgovoril svoje ime, da ga Repelj ni razumel. „Vi poznate gospoda Muhiča," je rekel potem. „Ali prihajate iz Saksenburga?"

„Ne, gospod je bil na ljubljanskem Gradu," so odgovorili drugi.

„Bil sem z gospodom Muhičem skupaj v Ljubljani, predno je odšel s svojo četo," je rekel brambovec.

„O gospodu Muhiču že dolgo ni nikakega glasu," je rekel gostilničar, „mnogi trdijo, da so jih Francozi zajeli."

„To ni nemogoče," je rekel brambovec, „ker so Francozi prej prešli naše gore, nego se je moglo pričakovati."

„Torej mislite, da bo tam tako kakor v Ljubljani?" je vprašal eden izmed meščanov.

„Mogoče celo slabše."

„Slabše ne more biti" je rekel gostilničar, „a gospoda Muhiča bi bilo škoda. Na Vinicah bi bila gotovo velika žalost."

„Ali so Vinice tu blizu?" je vprašal brambovec.

„Blizu," je odgovoril gostilničar, „gospod Repelj je tam stalen gost."

„Vi poznate gospo Gusičevo?“ je vprašal Repelj.

„Poznam,“ je odgovoril brambovec, „preživeli smo skupaj predpust v Ljubljani.“

„Vi ste — Don Pier?“ je rekel mladenič in je prisedel k mizi. „Slišal sem že mnogo o vas.“ Nato sta začela svoj pogovor. Meščani so se spustili v prepir, ker so eni trdili, da Napoleona nihče ne zmaga, drugi pa so pripovedovali, da bo tudi njegove slave konec. Don Pier je ogledoval brhko gostilničarjevo hčer, ki je nosila vino na mizo, in se je zanimal tudi za razne druge ljudi, ki so bolj in bolj polnili krčmo ter z radovednimi očmi ogledovali tujega brambovca. Mladi kupec mu je zelo ugajal; sedela sta pozno v noč pri pijači ter se pogovarjala o vojnem gibanju na Dolenjskem; o črni vojski, o zelenih lovcih in o drugih pripravah, ki so se delale po najvažnejših krajih, da bi se sovražniku zabranila pot v deželo. Ko sta se pozno zvečer poslovila, je moral Don Pier svojemu novemu znancu obljubiti, da pojde takoj drugi dan zjutraj z njim na Vinice.

12.

Lepše ni nikdar cvetel črešnjev vrt na Vinicah kakor ono leto. Pomlad je bila drevju nenavadno ugodna, ozelenelo je vse že pred Sv. Jurijem, a najlepše so se razcvele bele črešnje med zelenim drevjem. Rastle so na spodnjem koncu vrta poleg ceste in so pobelile z belim cvetjem ves vrt pod seboj. Temu vzrok pa ni bilo morda samo ugodno vreme, ampak prišlo je tako leto, ki se v njem najbolj razcveto črešnjevi vrtovi. Ta črešnjev vrt je skrival pod svojim belim cvetjem leseno utico in tu se je ljubil mlad par, ki ju je seznanil oni usodni slučaj, kateremu pripisujejo nekateri ljudje v ljubezni glavno ulogo, ali pa ona prijaznost gospoda Muhiča, ki je bila v mnogih slučajih odločilnega pomena. Mladi kupec je ostajal na prijaznem gradiču pogosto več dni in se je vrnil vselej kmalu, kadar so ga klicale domov trgovske dolžnosti. Vojna je zelo ovirala promet in trgovino in težki vozovi, ki so prej polnili ceste, so počivali doma.

Zato je imel tudi Tilen mnogo časa in ga je posvetil svoji ljubezni. Zaljubljen je bil tako, da se ni zanimal za dogodke po svetu; želel je le kmalu konca vojne, da bi se trgovini zopet odprla pot. Gospodična Barbara je bila še mlada in je ljubila mladega kupca z ono naivno otroško ljubeznijo, s katero ljubijo gospodične v njenih letih, ako jih niso izpridile razne knjige in vzgojiteljice. Mladi kupec ni zahteval od nje nič drugega nego to ljubezen. O tem je največ vedela lesena utica pod cvetočimi črešnjami. Tam je posedal mladi par cele ure in se radoval v svojih zaljubljenih pogovorih. Kadar jima je postalo dolg čas, sta se lovila po vrtu. Pogosto sta se naveličala vseh igrač in sta se sprla tako, da se je Barbara začela jokati in je pobegnila v svojo sobo, Tilen pa je sedel žalosten na vrtu in vzdihoval toliko časa, da se je vrnila. To je bilo vedno za oba novo veselje in po spravi sta si obljubila, da se ne spreta nikdar več. Gospa Gusičeva je pustila zaljubljencema popolno svobodo in ju ni hotela motiti. Veselila se je sreče, ki je cvela pod cvetočimi črešnjami, in je sama pri tem čutila nje odmev. V tej krasni spomladi se je zdela sama sebi za mnogo let mlajša in tudi njeno srce je pomladelo. Dasi je po moževi smrti imela že mnogo snubačev, se ni hotela možiti; ne le zaradi tega, ker je mislila na srečo svoje hčerke, ampak tudi zato, ker ji je bolj ugajalo življenje, kakor je bilo dozdaj. Odkar pa se je vrnila z ljubljanskega predpusta, ni bilo več tako; priljubilo se ji je življenje v mestu in rada bi bila zahajala tja, ako bi bilo vedno tako prijetno kakor v zadnjem predpustu. Tudi življenje na Vinicah bi bilo krasno, ako bi ostali brambovci v Novem Mestu in ako bi . . . Ne, tega si gospa Gusičeva ni hotela priznati. Čutila je, da ji je ljubeznivi gospod Muhič — zelo draga oseba, a da ga ljubi, to se ji ni zdelo mogoče. Postajala je na balkonu pred svojo sobo in je gledala navzdol po drevoredu, po cesti, koder je bil odšel, in je obstala z očmi na onem mestu, kjer je zadnjič pozdravil v slovo.

„Bog ve, kdaj se vrne, kdaj se pojavi tam zopet njegova mala oseba na konju?“

Tako je vzdihovala gospa tiho v srcu, kadar je gledala ono mesto. Ako se je ustavila potem pred zrcalom v svoji sobi, je bila zadovoljna sama s seboj; lice ji je bilo lepo napeto, popolnoma mlado, le na čelu so se poznala ona neprijetna leta, kar jih je bilo več nego trideset. Vzravnala je pri tem navadno svoje polno telo in je ugajala sama sebi. Nje postava je bila res krasna; njeno telo je bilo še polno svežega življenja.

„Tudi on ni več mlad,“ je rekla sama pri sebi, ko je pomislila na Muhiča.

Taki časi so bili na Vinicah o prvi pomladi, ob času, ko so cvele črešnje.

Nekoč se je zglasil na gradiču poštni sel s pismom. Bilo je od gospoda Muhiča, ki je na kratko oznanjal, da so vsi brambovci, ki stoje pod poveljstvom gospoda Langerja, prišli v Saksenburg in da bodo branili to trdnjavo z vsemi silami. Na koncu je stalo mnogo pozdravov na različne znance. Končalo se je z besedami: „Najsrčneje pa Vas pozdravlja „votre ami N. M. de Müssitz“.“ V tem pismu je gospa Gusičeva res komaj poznala onega gospoda Muhiča, ki se je pri svojem odhodu tako prisrčno poslavljal. Pismo je bilo tako kratko in skoraj prazno! Vsak mož postane ob času vojne sicer bolj resen in bolj ga zanimajo njegove vojaške dolžnosti nego ljubezenska čuvstva, vendar gospa Gusičeva ni mogla biti zadovoljna s pismom in zdelo se ji je, da so bile lepe besede gospoda Muhiča le njegova navadna ljubeznivost, ki jo je izkazoval vsem damam. Ni se mogla ubraniti neke vsiljive ljubosumnosti, ki ji je budila razne misli o gospodični Klari in o damah v Saksenburgu. Zadnji stavek onega pisma je gospa Gusičeva celo v postelji pri sveči večkrat prebrala in je premišljala, kako naj razume oni „votre ami“, v francoskem ali v slovenskem smislu.

Po tem kratkem pismu ni prišlo nobeno več. Pač pa so začele prihajati slabe novice z bojišča, ki so se množile bolj in bolj. Glasovi, ki so govorili o zmagah na jugu, so utihnili in kmalu so prišle vesti, da se avstrijska vojska umika. Tudi Napoleonov ukaz proti

brambovcem ni ostal neznan in ko so odcvele črešnje na viniškem vrtu, je z njimi za gospo Gusičevo izginila tudi sreča; mučile so jo težke misli in nje lice se je hotelo postarati.

Tudi mladi par ni bil več v onih blaženih objemih kakor prej. Ko sta se Tilen in Barbara zopet sprla, je hotel Tilen oditi med zelene lovce ter za vselej pozabiti na Vinice. Tega se je gospodična Barbara zelo ustrašila, a jezila se je, da jo je strašil s takimi rečmi. Zato je postala resna in mu je pri vsaki priložnosti očitala, da ne pozna ljubezni. Prave sreče ni bilo več na Vinicah. Zato so bili vsi veseli, da so dobili na gradič novega gosta.

Gospa Gusičeva je sprejela Don Piera kakor svojega starega znanca in je obenem v njem videla tudi ožjega prijatelja gospoda Muhiča. Tudi gospodična Barbara se je razveselila ljubeznivega kavalirja, ki je imel temne, črne oči, in se ga je pogosto spominjala, odkar je prišla iz mesta.

Gospa Gusičeva je takoj po sprejemu vedla novega gosta s seboj na vrt in ga je začela izpraševati o stanju vojne in o usodi brambovcev. Pri tem seveda ni pozabila, pred vsem vprašati po gospodu Muhiču.

Don Pier je dobro razumel nje vprašanje in je izkušal dati čim ugodnejši odgovor. Ni hotel jemati zaljubljenemu srcu zadnjega upanja, dasi sam ni več veroval v rešitev brambovcev. Risal je v pesek na vrtu pot, po kateri so šli Francozi, načrtal je Alpe in reke, zaznamoval je mesto, kjer približno leži Saksenburg, in iz vsega se je dalo sklepati, da so Francozi trdnjavo obšli ali pa so jo vzeli s posadko vred. Mogoče je sicer bilo, da se je moštvo pravočasno rešilo čez gore, toda ta rešitev bi ne bila gotova, ker so šle francoske čete po vseh dolinah navzgor proti Donavi. Dasi je Don Pier hvalil zvitost gospoda Muhiča in previdnost nekaterih poveljnikov, ki se umaknejo o pravem času, vendar gospa Gusičeva ni verjela v to, da se gospod Muhič srečno vrne domov. Don Pier je videl njeno žalost in jo je izkušal potolažiti. Za njegovo ljubeznivost mu je bila gospa zelo hvaležna in mu je mnogo zaupala.

Don Pier je ostal na Vinicah in je delal na svojem konju izlete v okolico. Ogledoval si je lepe kraje okoli

Krke, zašel je na Gorjance in na druge gore; rad se je ustavljal po krčmah, govoril je z ljudmi, ki jih je srečal na cesti, in se je zanimal za glavna zbirališča črne vojske in za glavne voditelje zelenih lovcev.

Vračal se je domov navadno pozno zvečer in je potem rad posedal na vrtu, posebno če je tam našel gospodično Barbaro.

Mlada deklica je zelo rada govorila z njim v mraku na vrtu, ako je bila sama. Ugajala ji je vitka postava tujega kavalirja, v njegovih besedah je bilo nekaj tako mamljivega in skrivnostnega, da se ji je budil nemir v srcu. Njegove temne oči so se v takem času svetile v čudnem ognju. Gospodična Barbara je čutila v takih trenotkih, kako jo mamijo sladka čuvstva, in to ji je zelo ugajalo, kajti zdelo se ji je, da Don Pier ni tak, kakor se kaže v družbi, ampak da leži v njem in v njegovem življenju mnogo več. In v tem je bilo toliko vabljivega. Barbara je na predpustnih zabavah v mestu čutila, da je premlada, da dajejo gospodje in kavalirji starejšim krasoticam prednost pred njo, da se zanjo ne zanimajo toliko, kolikor si je sama želela; kadar je prinesla svoj obražček prav blizu pred zrcalo, da bi ga popolnoma natančno videla, in je pri tem zakrožila nekoliko svoja usteca, kakor da bi hotela dati poljub, tedaj si je morala priznati, da je krasna. Svesta si svoje krasote, je gospodična zahtevala, da morajo to vedeti tudi vsi gospodje in kavalirji ter se zanimati zanjo toliko, da bodo druge, starejše krasotice videle, da je tudi ona krasna in da stoji z njimi v isti vrsti. Zato je bila na predpustnih zabavah v mestu mnogokrat užaljena in je bila slabe volje; toda to so pripisovali drugi temu, da je še mlada in da še ni navajena družbe. Edini kavalir, o katerem se ji je zdelo, da je zapazil nje krasoto in nje misli, je bil Don Pier. On jo je pogostoma odlikoval pred drugimi, kar si je ona štela v veliko čast, ker se je smatrala za skromno, neizobraženo gospodično z dežele, on pa je bil francoski kavalir iz imenitne rodovine. Toda ta prijaznost se je zdela Barbari včasih prisiljena; zdelo se ji je, da se to godi zaradi Helene, da bi ne bila tako očividna ljubezen med Heleno in Don Pierom,

o kateri so dame med sabo govorile. Zato se je Barbara pogosto čutila ponižano in užaljeno; ni hotela biti le sredstvo, s katerim bi se prikrivale ljubezenske spletke. Vendar ji je ugajalo, da se je mogla pred drugimi izkazati ob strani onega kavalirja, za katerega so se dame najbolj zanimale; tudi se ji je zdelo, da so ji pogledi tujega kavalirja hoteli povedati več, nego so ji govorile njegove besede; toda ni mogla vedeti, ali je to le prevara ali je resnica. Gospod Muhič je tako hvalil Tilna, da se je Barbara res zaljubila vanj; poleg tega pa je često mislila, da se odpelje kot bogata gospa v mesto na predpust, in je sanjala o krasnem življenju. To je bila ona hudomušnost in svojeglavnost, ki je bila vzrok, da se je pogosto sprl mladi par v senci cvetočih črešenj, ker je gospodična Barbara sanjala o mestih, Tilen pa je hvalil svoj dvorec in je slavil mirno življenje na kmetih. Zato se je mlada deklica zelo razveselila novega gosta in je rada postajala z njim zvečer na vrtu.

Gospe Gusičevi ti sestanki niso bili posebno po volji, ker je sama potrebovala prijateljske družbe; mislila je, da ima prijatelj gospoda Muhiča prijateljsko dolžnost, ga nadomeščati. Don Pier se je zavedal te dolžnosti in ni puščal gospe same, nasprotno, dvoril ji je z vso ljubeznivostjo in ljubeznijo, a to ga ni motilo, da bi ne poiskal zvečer tihega kota na vrtu, kamor je prihitela tudi Barbara, ako ni bilo Tilna pri njej. Sreča in mir, ki sta prej polnila prijazni gradič, sta izginila.

Nekega večera je slonel Don Pier ob ograji viniškega vrta in poleg njega je stala gospodična Barbara, ki je gledala po dolini, kjer se je počasi mračilo. Že tolikokrat je gledala to sliko, a še nikdar ni bila, kakor danes. Solze so ji hotele zaliti oči. „Da," je govoril Don Pier s temnim, globokim glasom, ki ji je pretresal srce: „Nesrečen sem in nihče tega ne ve, nihče ne čuti z menoj. Ne govorim o tem nikomur, ker bi nihče ne razumel. Nobene duše ni, ki bi me razumela in ljubila, in jaz tudi ne iščem več med ljudmi sreče in ljubezni."

Barbara je zaihtela.

„Kaj vam je?" jo je vprašal Don Pier in jo prijel za roko.

„Jaz vas ljubim," je govorila gospodična, „jaz vas ljubim že dolgo in skoraj sama nisem vedela. Pobegnila bi z vami v svet od tod." Pri tem mu je sklenila roke okoli vratu in naslonila utrujeno glavico na njegovo roko. Don Pier se je sklonil in jo tiho poljubil.

13.

Življenje v Saksenburgu je bilo veselo in zabavno. Mesto ni bilo veliko; glavni njegov del je bil močan grad, ki se je dvigal visoko nad hišami. Obzidje je bilo okoli in okoli, tako da je mesto bilo podobno dobro utrjeni trdnjavi. Na obeh straneh se je dvigal gorski greben, ki ni bil lahko pristopen; ker je bila dolina zaprta proti jugu, je bilo v zgodnji pomladi povsod še mnogo snega in noči so bile zelo hladne. Po dolini je tekla reka Drava, ki je obdajala tudi del trdnjave. Dolina je bila prazna, po planinah so bile pastirske koče in le tu pa tam je stal kak mlin ob reki. Trdnjava Saksenburg je bila velike važnosti, ker je imela braniti sovražniku prehod ob Dravi. Gorata priroda je varovala trdnjavo od vseh strani. Ker so Francozi že v vojni l. 1800. zasedli to trdnjavo in so ostali v njej celo zimo ter vladali svojevoljno po vsej okolici, so avstrijski poveljniki spoznali veliko važnost svoje trdnjave in so jo hoteli dobro začuvati s četami. Trdnjava Saksenburg je bila do zadnjega časa last solnograških nadškofov in je nosila na sebi vse znake svojih gospodarjev. Šele leta 1803. je pripadla toskanskim vojvodom in je prišla pod avstrijsko oblast, ki je na novo utrdila mesto ter ga pripravila za vojno.

V Saksenburgu so se sredi meseca aprila ustavili brambovci, kakor je velevalo povelje. Ko so brambovci prišli v mesto, so našli v njem toliko vojaštva, da se niso imeli kje nastaniti. Zato se je Saksenburg gospodu Muhiču prvi dan priljubil zelo malo. Ni mu ugajalo malo mesto in prazna dolina. Temno je bilo tu med gorami; ljubil je velika mesta in pokrajine, ki so odprte na vse strani ter razveseljujejo vsakega s svojim razgledom. Dasi je bilo že po Veliki noči, je bilo vendar mrzlo v tem gorskem kraju, da bi skoraj trebalo nositi

zimski kožuh. Tako ni trdnjava sama na sebi kazala nič veselega in prijetnega. Najmanj pa se je gospod Muhič razveselil tujih vojakov, ki so polnili mesto in trdnjavo, kajti vedel je, da pri tako veliki množici vojske izgine v mestu in okolici na pr. perutnina, ki jo je zelo rad videl pred seboj na mizi. Tudi se je zdelo gospodu Muhiču, da so brambovci tu odveč, ako hoče mesto braniti cesarska vojska; ako pa morajo brambovci braniti mesto, naj odide cesarska vojska čez gore na jug, ker je tam pri armadi potreba moštva.

Tako gospodu Muhiču marsikaj ni ugajalo in mislil si je, da so v onem dirindaju pri Trbižu, ko se je sešlo toliko čet, poveljniki izgubili glavo in zamešali povelja. Zaradi tega je gospod Muhič brambovce smatral za glavno in pravo grajsko posadko v trdnjavi, dočim je videl v cesarski vojski le napotje. To je občutil gospod Muhič posebno zvečer, ko je po celodnevnem potu iskal mirnega kota za počitek in primerne večerje za svoj želodec. Hiše so bile polne vojaštva, grad je bil napolnjen s častniki, po gostilnah so gospodarili vojaki, povsod je bila zmešnjava in prepir.

Gospod Langer, ki se je šel predstavit grajskemu poveljniku, se je vrnil zelo slabe volje, ker ga je poveljnik sprejel hladno in se je jezil nad ljudmi, ki mu pošiljajo mnogo moštva in ničesar drugega. Povabil je sicer gospoda Langerja k sebi na večerjo, toda glede brambovcev je izrazil svojo nezadovoljnost, češ, da se trdnjava tem dalje drži, čim manj je v njej ljudi. Ko je gospod Langer naznanil svojim častnikom, da v gradu zanje ne bo prostora in da si morajo po hišah poiskati prenočišča, je gospod Muhič zavihal svojo kozjo bradico in je rekel: „To je največja brezobzirnost, kar sem jih doživel. Ako nas ne potrebujejo, ni bilo treba nas pošiljati sem in naj bi nas bili pustili v Novem Mestu ali v Ljubljani. Toda mi nismo ljudje, ki so prišli na vojsko ležat in spat. Lahko bi nas pustili z drugimi v Italijo, da bi ne bilo treba v takem gorskem mestu čakati, kdaj se prikaže odkod sovražnik. Odteklo bo še mnogo Drave, predno se bo ljubilo Francozom hoditi po tem mrazu. Take trdnjave bi

Korošci sami lahko varovali in ni treba, da jim hodimo mi na pomoč.“ Zato si je gospod Muhič izprosil od poveljnika Langerja dovoljenje, da sme v njegovem imenu stopiti na grad ter tam v njegovem imenu govoriti z „gospodi častniki“; gospod Langer mu je to dovolil.

Poveljnik saksenburške trdnjave je bil star nemški general, ki je bil navdušen vojak in se ni mogel nikdar navdušiti za ono misel, ki se je zdela drugim edina rešilna, namreč, da naj se oboroži ljudstvo in da naj brambovski bataljoni pomnože vojsko; trdil je vedno, da le prava cesarska vojska v polni uniformi zasluži to čast, iti na bojišče in braniti cesarjevo last. Zato se je čutil ponižanega, ko mu je gospod Langer naznanil, da je poslan sem od višjega poveljnika, in je mislil, da se je zgodila pomota.

Ko je gospod Muhič stal pred grajskim poveljnikom, je lahko bral vso nevoljo na obrazu starega gospoda. Gospod Muhič je tudi takoj iz prvih besedi spoznal, kako sodi gospod poveljnik o brambovcih. Zato je resno prijel sablo v obe roki in je vprašal starega generala, ali mu je znano, s kom ima čast govoriti. Poveljnik se je začudil veliki predrznosti brambovskega častnika in je zbiral svoje sile, da bi se preveč ne vznemiril. Med tem pa mu je začel gospod Muhič naštevati svoj polni naslov z vsemi okraski in opombami in pri tem mu je povedal skoraj celo svoje bojevito življenje od svoje dvorne službe za velike cesarice Marije Terezije pa do danes. To je učinkovalo. Poveljnik je strmel v malega gospoda Muhiča in je dobil do njega tako spoštovanje, da ga je povabil na večerjo. Toda gospod Muhič ni bil sebičen in ni nikdar pozabil svojih prijateljev. Odklonil je kar najodločneje večerjo pri grajskem poveljniku in je začel govoriti o vrlinah brambovskih častnikov in svojega moštva sploh. Popisal je rod vseh svojih tovarišev in je dokazal, da bi bilo za njega nekolegijalno, ako bi prišel sam z gospodom Langerjem na večerjo, za njegove tovariše pa bi bilo žaljivo, ako so prezirani za to, ker so stopili v službo domovine.

„Ako nas imate torej za vojsko nižje vrste, potem nečemo z vami skupaj izvrševati iste službe, kar za

nas ne bi bilo sramotno," je končal gospod Muhič svoj govor.

Stari general je ostrmel in je gledal gospoda Muhiča s prestrašenim obrazom.

„Mi izpolnjujemo višje povelje, kakor nam je bilo ukazano," je nadaljeval gospod Muhič, ko je zapazil učinek svojih besedi. „Mi tudi ne bomo odgovorni, ako si naše moštvo samo pribori pravice, da bo moglo izpolnjevati svoje dolžnosti. In to bi se zelo lahko zgodilo, ako bi ne bilo med nami jasnosti; nasprotno morete računati na hrabrost naših vojakov, ki bodo varovali svojega poveljnika prav tako kakor trdnjavo, ki jim je bila odkazana, s čimer jim je bilo izraženo zaupanje vrhovnega poveljstva." Sedaj je hotel gospod Muhič oditi, toda general mu je izrazil željo, da bi še ta večer prišli k njemu vsi častniki brambovske čete. Gospod Muhič je sprejel to povabilo s sledečimi besedami:

„Kot vaš zaupni prijatelj vam moram izraziti svoje veselje nad tem, kajti edino na ta način se da poravnati nesporazumljenje, ki je nastalo med vami in nami. Moram vam namreč zaupati, da je bil naš poveljnik, gospod Langer, nezadovoljen s sprejemom v vaši trdnjavi, in mi vsi bi bili vsled tega izvajali svoje konsekvence." Gospod poveljnik te izjave ni bil posebno vesel in je nagubančil svoj ostri obraz.

„Zdi se mi in bojim se, da bo posadka trpela na disciplini," je rekel po kratkem molku. „Kakor vidite, tega nisem jaz kriv, ampak krivi so na višjih mestih, ker ne razdele pravilno svojih čet."

„Disciplina je pri nas izborna, imamo pa tudi dovolj odločnosti; v tem si bomo z vami, gospod poveljnik, ena duša, eno telo. Stari vojaki nikdar ne greše proti prvemu in glavnemu pravilu, da naj se ceni zmožnost in izkazuje spoštovanje staremu junaštvu."

Te besede so bile poveljniku jako všeč; prijateljski je stisnil gospodu Muhiču roko in mu izrazil svoje veselje, da ima v svoji trdnjavi vojaka, kakor je on.

Ko je šel gospod Muhič z Grada, je zapazil pred neko hišo gručo vojakov, ki so se med seboj borili. V sredi med njimi je videl svojega slugo Kozmo, ki se je

branil proti vsem. Gospod Muhič je takoj razumel, za kaj gre. Kozma je hotel dobiti za svojega gospoda in njegovega konja primerno bivališče; ker je pa bilo vse polno, si je hotel s silo priboriti prostor. Vojaki so padali okrog Kozme kakor snopje.

Gospod Muhič je zbral vse sile in je zakričal nad vojaki s takim glasom, da so takoj odstopili. Na tleh je zapazil med drugimi tudi Andreja, ki se je bil skupaj s Kozmo lotil nasprotnih vojakov.

Gospod Muhič je zmerjal vojake z vsemi imeni, ki so mu prišla na misel, in jim je obljubil, da jih priporoči gospodu grajskemu poveljniku, ki jim bo dal odmeriti potrebno število palic.

Vojaki so se razšli in so menili, da se jim ni treba bati, ker so poznali grajskega poveljnika, ki ni hotel imeti tujih čet v svoji trdnjavi. Toda kmalu je zapel pod gradom boben ter naznanjal, da so brambovci prišli kot del cesarske vojske, ki naj okrepi staro, nepremagljivo trdnjavo Saksenburg, in da morajo vojaki z njimi deliti streho in jed kakor s svojimi tovariši.

To je bil uspeh gospoda Muhiča, ki ga je dosegel s svojim posetom pri grajskem poveljniku.

Tisti večer so večerjali vsi častniki brambovskega bataljona na Gradu in gospod Muhič je pri dobri večerji tako zabaval starega generala, da ga je ta-le povabil k sebi kot starega vojaškega tovariša, ki mu bo delal kratek čas ter mu s svojim pripovedovanjem zbujal spomine. Gospod Muhič je hvalil izborno poveljnikovo vino in pri tem ni pozabil, trčiti z Egidom, ki ga je generalu predstavil kot izbornega vojaka. Pomenljivo je pomežiknil s svojimi malimi očmi ter je pil na zdravje starega poveljnika in na zmago saksenburške trdnjave.

Tako so ostali brambovci v trdnjavi ter so dobili vsega dovolj, česar so potrebovali.

Nekaj dni potem je prišlo povelje, da odide del cesarske posadke ob reki navzgor, brambovci pa ostanejo v trdnjavi.

Dasi je bilo vojaštva v mestu veliko preveč, je bilo gospodu Muhiču vendar žal, da je odšel skoraj glavni del posadke naprej, in to ne le zaradi tega, ker

več vojakov laže trdnjavo varuje sovražnikov, ampak tudi zato, ker je gospod Muhič med častniki našel dobrih prijateljev, s katerimi je ob raznih prilikah navezal ožje „prijateljske zveze“. Potreboval jih je, ker je mislil, da bo imel poleg vojaške službe dovolj časa, opravljati tudi kako primerno kavalirsko dolžnost.

Ker ni bilo nikdar prilike, ki bi nalagala gospodu Muhiču primerne kavalirske dolžnosti, se mu je zdelo življenje v Saksenburgu pusto in dolgočasno. Boljše družine so bile zapustile mesto že v začetku vojne, ko so ga napolnile vojaške čete.

Svoj dolgi čas si je gospod Muhič kratil v družbi svojih prijateljev ali pa pri grajskem poveljniku, ki je dal svojemu tovarišu vedno najboljšega vina na mizo. Najljubši prijatelj mu je bil Egid; z njim se je pogovarjal o Ljubljani, o Vinicah in o drugih važnih rečeh. Gospodu Muhiču ni bilo neznano, da teče med gospo Gusičevo in Egidom Gusičem pravda, katere konec bo morebiti tudi zanj velike važnosti; toda to ni moglo motiti njegovega prijateljstva.

Kadar gospod Muhič ni našel v mestu prave zabave, je hodil s svojo četo na oglede po okolici. Prigodilo se je pogosto, da se je vrnil s svojo četo šele drugi dan. To se je godilo zato, ker je gospod Muhič upal, da se mu kdaj na teh ogledih pripeti kaj nenavadnega. Zahajal je rad ob Dravi navzdol v mesto Špital, prišel s svojo četo na pozvedovanje do Milštatskega Jezera, zavil navzgor ob reki Beli ali ob Jezernici ter si ogledoval gorske pozicije posebno tam, kjer je stal kak grad. Drugič je krenil navzgor po ozki dolini proti Lipi, prešel je čez sedlo na Belo Jezero in prišel v ziljsko dolino, kjer se je usedel na vasi pod lipo in je gledal s hudomušnimi pogledi na vaška dekleta, ki so postregla njemu in vojakom po stari slovenski gostoljubnosti. Na vseh teh ogledih je spremljal gospoda Muhiča Egid, ki ga je gospod Muhič imenoval za svojega „leibadjutanta“. Egida so zanimale pred vsem pozicije, ki bi bile važne ob času boja. Gospod Muhič se ni posebno zanimal za take reči. Kraji okoli Saksenburga so bili kakor povsod na Koroškem polni razvalin, gradov in gradičev; povsod se je še poznala razkošna vlada

cerkvenih knezov in tujih plemičev, ki so si osvojili to zemljo ter si gradili gradove po gorah. Ti gradovi so najbolj zanimali gospoda Muhiča in rad je hodil s svojo četo mimo njih. Bil je še vedno navdušen za grajske rožice, kakor je imenoval grajske gospodične, in je iskal slučajev, da bi se seznanil z novo družbo. V Špitalu se je gospod Muhič rad zamudil s svojo četo dalje časa, nego je bilo potrebno; zanimale so ga ljubezni željne meščanke in bil je zelo ponosen, kadar je videl, da za njim obračajo oči. Kadar je jezdil mimo samostana, se je oziral po zamreženih oknih in bilo mu je žal, da so minili oni lepi stari časi, v katerih je živel gospod de Cheviny. Prepričan je bil, da bi nastala nova „Portugalska pisma“.

Kljub vsem tem ogledom in pozvedovanjem se ni hotelo prigoditi nič posebnega. Vojaških čet je bilo povsod dovolj in gospod Muhič kljub vsemu prizadevanju ni mogel buditi posebne pozornosti. Pridobil si je povsod novih prijateljev in znancev, toda življenje se mu je zdelo prazno, ker mu ni nalagalo kavalirskih dolžnosti. Pri tem je imel gospod Muhič mnogo časa, da se je spominjal Kristjana, in nekoč je celo sedel ter mu napisal ono očetovsko pismo. Enako gospod Muhič ni pozabil gospe Gusičeve ter je nekolikokrat poizkusil svoje pesniške sile, s katerimi je hotel gospe Gusičevi natančno izraziti svoja čuvstva. Kadar se je z večerje vrnil od starega generala, so ga obhajale zaljubljene misli in so se mu obnavljale visokoleteče besede, o katerih gospod Muhič ni mogel vedeti, ali jih je čital pri Gilu Blasu in pri kakih drugih manj slavnih pisateljih ali pa mu prihajajo naravnost iz njegovega srca.

V takih trenotkih se je usedel gospod Muhič k mizi in je pisal pismo, ki ga je bil iz srca vesel, ko ga je še enkrat prečital. Zdelo se mu je, da bi bila tudi obožavana gospa Gusičeva vesela, ko bi ga prejela; toda neprijetno je bilo, izročati taka pisma v tuje roke. „Nazadnje postanem celo pesnik v tej gorski zapuščenosti,“ je premišljal v takih časih gospod Muhič, „in prepeval bom pesmi, kakor star trubadur.“

Zjutraj je navadno še enkrat prečital svoje nedokončano pismo ter se je veselil svojih izbranih besed

in nenavadnih izrazov; potem je spravil list v poseben oddelek, ki je nosil pomenljivi naslov: Koroška pisma.

Egid je živel pravo vojaško življenje. Zanimal se je za vse posebnosti svoje trdnjave in je našel še marsikaj, kar se mu je zdelo potrebno, da bi bila trdnjava še bolj zavarovana. Zabave častnikov ga niso zanimale, ker se ni mogel iznebiti svoje resnosti. Neprijeten mu je bil mir okoli trdnjave, rajši bi bil odšel z vojsko na jug. Dnevi so šli počasi, bili so dolgi, dasi je vladala še zima po gorskem kraju. Egid se je pri tem spominjal solnčne dolenjske strani in je mislil na svojo prijazno pristavo.

Hotel je večkrat pisati Alenici, toda pisma ni mogel oddati. Spravljal je torej svoja pisma prav tako, kakor gospod Muhič. Kadarkoli je ostal sam v svoji sobi, si ni mogel kaj, da bi ne bil zapisal misli, ki so mu bile vedno v srcu in v glavi. Tudi od nje ni prišlo nobeno pismo in to ga je skrbelo. Zato je rad hodil s četami na ogled po okolici in je nestrpno čakal novih poročil o vojni.

* * *

Kmalu so začela prihajati poročila, ki so pripovedovala o umikanju avstrijske armade na severu in na jugu.

Začetkom maja se je čutilo tudi v gorski trdnjavi, da vlada pomlad v deželi; snegovi so sicer še krili bližnje in daljne gore, toda po dolini se je vse razcvelo in bogata gorska pokrajina se je oživljala pod gorkim solncem. Glasovi, ki so prihajali z bojišč, so bili pač vedno neugodnejši, toda sovražnik je bil še daleč. Tirolske gore so branile francoski vojski prehod od zapada, Malbourget in Predil sta bila utrjena; glavna francoska vojska bi si izbrala drugo pot, ne čez Saksenburg.

„Ako nam pridejo čez gore in nas obkolijo, potem smo brez pomena in se bomo podali," je rekel stari general, ko je slišal slabe novice. Tudi gospod Muhič je mislil tako, dasi je napram svojim vojakom govoril drugače. Zaradi varnosti je bilo treba hoditi daleč po dolini na oglede, posebno tudi zato, da so straže

prejele nova povelja za poveljnika. Gospod Muhič je zelo rad hodil na oglede, ne le radi tega, ker je rad jezdil v prosti naravi, ampak tudi zato, ker se je na ogledih pripetilo vedno kaj posebnega in so se tam zvedele razne zanimive novice. Tudi Egid je rad jezdil z gospodom Muhičem, ker je upal, da bodo prej ali slej naleteli na sovražnikove straže, in se je hotel izkazati med prvimi.

In tu se je nekoč prigodil slučaj, ki ga je gospod Muhič že davno željno pričakoval, ki pa se je zgodil po njegovem mnenju mnogo prepozno in ki ga je zato nazval „zamujena sreča“. Ko se je nekega večera gospod Muhič s svojo četo vračal z ogledov, je naenkrat zapazil na cesti kočijo, ki sta jo spremljala dva mlada jezdeca. Bistro oko gospoda Muhiča je takoj zapazilo, da sedi v kočiji več dam, ki so tudi takoj zagledale gospoda Muhiča in njegovo četo. Vesel nasmeh je preletel lice staremu kavalirju.

„Kakor se mi zdi, bogovi vendar še niso na nas pozabili,“ je rekel gospod Muhič in izpodbodel konja, da je zaplesal na mestu, potem pa ga pognal proti kočiji, ki se je počasi pomikala po cesti. Egid je pognal konja za njim.

Ko sta prijezdila do kočije, je gospod Muhič že od daleč pozdravljal dame ter se priklanjal na svojem konju z vso lahkotnostjo in ljubeznivostjo.

V kočiji so sedele štiri dame: starejša gospa in tri gospodične. Gospod Muhič ni prav nič dvomil, da ima pred seboj mater s tremi hčerami; sodil je tako po podobnosti obrazov. Mladeniča, ki sta jezdila na konjih, je imel za sina iste matere ali vsaj za bližnja sorodnika. Uganil je tudi takoj, da je to rodbina, ki se umika v kak gorski gradič ali v kako varnejše mesto.

„Gospod poveljnik, ali moremo prositi vaše pomoči?“ je vprašala gospa v kočiji, ko je kočijaž ustavil konje.

„Jaz in moji ljudje so vam na službo, milostiva gospa,“ je rekel gospod Muhič z vso prijaznostjo in je pri tem gledal mlade obraze gospodičen. Ena izmed njih je bila videti nekoliko starejša in se je odlikovala po nenavadni krasoti. „Prosim, blagovolite ukazovati,“

je pristavil gospod Muhič, ko je videl, da gospa ogleduje njegovega tovariša Egida.

„Mi smo namenjeni v Saksenburg.“

„Kakor nalašč, gospa, tudi mi gremo v Saksenburg,“ je rekel gospod Muhič.

„Vi služite v trdnjavi?“

„Služimo.“

„Potem poznate gospoda generala . . .“

„Poznamo.“

„Mi smo rodbina Pol . . .“

Predno je gospod Muhič čul celo ime, se je začel globoko priklanjati z besedami: „Poljubljam roko, milostna gospa.“

To je bila torej družina grajskega poveljnika.

„Ker se bojim, da je pokrajina nevarna in nastaja noč, bi vas prosila, da bi nas spremili.“

„Na službo, gospa,“ je rekel gospod Muhič. „Kar se tiče nevarnosti na cestah, ni danes več tako velika kakor prej; naši vojaki so prepodili roparsko zalego in so nekatera njihova gnezda s korenom iztrebili. Upam pa, da naredim gospodu generalu veliko veselje, ako mu pripeljem na grad cenjeno njegovo družino. Dovolite, da vam predstavim sebe in svojega tovariša.“ Na to je gospod Muhič povedal svoje ime, z vsemi potrebnimi dodatki in naslovi, ki so ob enem značili glavne službe in najvažnejše dobe njegovega življenja, nazadnje pa je pristavil: točasno podpoveljnik brambovskega bataljona. Pri gospodu Egidu je pridejal kratko: brambovski častnik, odličen junak, točasno poročnik v moji službi. Pri teh besedah se je gospod Egid damam trikrat priklonil, pri čemer so vse gospodične vanj uprle svoje oči.

Nato je voznik pognal in kočija se je začela premikati dalje.

Poveljnikova gospa je vprašala po zdravju svojega moža; gospod Muhič je bil poln hvale in je slavil vse mogoče dobre lastnosti starega generala. Čudil se je, zakaj ni prišla družina že prej na grad v trdnjavo, dasi je sam sebi priznal, da bi bilo to nemogoče.

„Moj mož je vojak od nog do glave,“ je pravila gospa; „kadar ga kliče vojna dolžnost, ne pozna

več svoje družine. Ostali smo v Beljaku, ker smo upali, da tam ne bo nevarnosti; v trdnjavo nismo smeli; slišali smo, da imate malo prostora, in jaz ne ljubim vojske, kadar so taki časi. Dandanes ni več moda, da bi dame spremljale svoje junake na vojsko. Ker prihajajo slaba poročila od juga, se hočemo umakniti više ob Dravi. Za vašo trdnjavo je nevarno. Ali se nič ne bojite?“

„Mi se nikogar ne bojimo,“ je rekel ponosno gospod Muhič, „pripravljeni smo na vse. Trdnjava je dobro utrjena in zavarovana od vseh strani. Res, škoda je, da niste prišli prej med nas, ker nam je bilo dolgčas. Sovražnik nas ni motil in drugega dela ni bilo. Brez dvoma bi bili imeli dobro zabavo, kajti dobre volje ne manjka pri vojakih niti v vojnem času.“

„O tem ne dvomim,“ je ogovorila gospa, „toda to veste, da so mladi gospodje včasih hudi in da se spro med seboj — zaradi dam. Dogodi se to lahko med najboljšimi prijatelji.“

„To je čista resnica, milostna gospa,“ je rekel gospod Muhič, ki je šele zdaj videl, da je bilo res nemogoče, da bi poveljnikova družina prebivala v trdnjavi; vzpel se je samozavestno na konju in je rekel:

„Kar se mene tiče, ne pustim si nikdar hoditi v zelje.“

„To bi bilo gotovo tudi za druge brez uspeha,“ je rekla poveljnikova gospa, ki je hotela s tem pohvaliti lepoto gospoda Muhiča.

„Nikakor ne brez nevarnosti, milostna gospa,“ je rekel Muhič ponosno, „veste, da sem imel na dvoru mnogo prilike pokazati, kako pravi kavalir brani svojo damo. Tudi danes bi se še ne bal mladih, niti svojih lastnih učencev.“

„Gospod podpoveljnik vendar še ne more govoriti o starosti,“ je rekla gospa.

„To je res, da me je vojna zopet nekoliko pomladila, dasi nas niso pustili k južni armadi v Italijo in so nas zaprli v najbolj zapuščeno gorsko trdnjavo, kjer smo ves čas pogrešali prijetnih solnčnih žarkov in ljubeznivih pomladanskih sapic.“ Zadnje besede je gospod Muhič izgovoril tako, da je generalova gospa

dobro razumela, o kakih žarkih in o kakih sapicah govori gospod podpoveljnik.

„Mislim si, da bi vam Italija nudila v vsem mnogo več," je rekla gospa, „saj jo imenujejo deželo večne pomladi in mladosti; kdo bi si ne želel hoditi po njej! Toda kakor se mi zdi, znajo tudi Francozi Italijo ceniti, zato so se obrnili tja z vso silo. Vi pa vendar mirno sedite v svoji trdnjavi, a to ima tudi svojo vrednost."

„To slabo poznate moška srca, milostna gospa," je rekel gospod Muhič, ki so ga zadnje besede skoraj užalile, „mi si bolj želimo boja nego miru. Ljubezen nam je gotovo tako potrebna kakor vojna. Naša največja sreča je, umirati na bojišču pred očmi izvoljene dame. Zato mislim, da nam je v trdnjavi bilo usojeno le mračno življenje. Vsi smo to čutili. Prihajate ravno ob času, ko se sovražnik bliža od vseh strani, in videli bodete, da vaša prisotnost ne bo brez pomena. Poznam sebe in svoje mlade tovariše."

„Ali je res tako, gospod poročnik?" je vprašala gospa in se je obrnila k Egidu. Egid je jezdil poleg kočije in je nekolikokrat pogledal v bele obražčke in temne oči, ki so se svetile pred njim v mraku. Pokašljal je že parkrat in se je hotel udeležiti pogovora; toda gospod Muhič je bil tako zgovoren, da ni bilo mogoče, poseči v besedo. Zato se je počasi zamislil v svoje misli.

„Gotovo, da je res tako," je odgovoril Egid, ki ni vedel, kaj naj odgovori.

„Vi vendar ne mislite, da ostanemo v trdnjavi za časa obleganja," je nedaljevala gospa, obrnjena proti gospodu Muhiču.

„Mi smo vendar najboljši zid, ki vas more varovati," je odgovoril gospod Muhič.

„Žal, da vas bomo morali že jutri zapustiti," je rekla gospa.

Med tem je padla noč, cesta je bila temna. Gospod Muhič je pognal konja v dir, Egid je pognal za njim in kočija je drdrala z velikim ropotom po slabi cesti.

Gospod Muhič je pomignil Egidu in rekel: „Ali si moreš kaj krasnejšega misliti? In celo generalova

družina! Ali si moreš predstavljati, kaj bi se bilo zgodilo, ko bi bile prišle prej v trdnjavo? Zdi se mi, da sem v vse tri zaljubljen. Toda glej, da se pri večerji ne boš odlikoval po svoji molčečnosti, kakor da si namenjen iti med trapiste. Boga zahvali, da je konec samotarjenja... Največja je krasna, kakor Venus. Ne dvomim, da bi se bili vsi poklali med seboj, ko bi bile prej prišle med nas."

Dobro uro na to so zavili v trdnjavo. Gospod Muhič je jezdil stalno pred kočijo in je odšel naprej naznanit grajskemu poveljniku, da mu je pripeljal goste. Toda stari general je bil zelo slabe volje. Kljub temu je odšel svoji družini naproti in je prisrčno pozdravil svojo soprogo in hčere in sinova. Povabil je tudi gospoda Muhiča in Egida na večerjo. Pri večerji je bilo zabavno in veselo, dasi so pričakovali vsak trenotek novih neugodnih poročil. Gospod Langer je zabaval generalovo gospo ter je s tem osvobodil gospoda Muhiča, da se je mogel bolj posvetiti gospodičnam. Gospod Muhič je svojo svobodo dobro porabil. Prisedel je k starejši gospodični ter ji dvoril s tako ljubeznivostjo, da je ostal popolnoma sam pri njej, ker so drugi častniki videli, da bi bila njih prisotnost odveč. Toda ta gospodična je ugajala tudi Egidu in oziral se je po njej, dasi je moral izvrševati povelje gospoda Muhiča ter zabavati mlajši dve gospodični.

Na mizi je stalo najboljše vino, ki je gospodu Muhiču izvanredno ugajalo. Pil je iz radosti in ni mogel pozabiti na vse ono, kar je bilo zamujeno in izgubljeno. General je menil, da je bolje, ako izpijejo vino sami, nego da ga puste Francozom, zato so pili pozno v noč.

Drugi dan je odšla generalova družina iz trdnjave. Gospod Muhič in Egid sta spremila zopet kočijo po cesti. Na poti so srečali avstrijske oddelke, ki so se umikali čez gorske prelaze.

Ko sta se zvečer vračala domov, je gospod Muhič imenoval ta dogodek: nedokončan roman svojega življenja. Tožil je nad neusmiljeno usodo, ki mu je naklonila le malo sreče in je šele zadnji dan pokazala, kako lepo bi bilo lahko življenje, ki je bilo v resnici pusto in dolgočasno.

Trdnjava se je čez dan napolnila z novimi utrujenimi četami. Stari general je protestiral, toda nič ni pomagalo. Čete so bile trudne in so iskale počitka v trdnjavi. Obenem se je že raznesla vest, da prodirajo sovražniki čez vse bližnje prelaze. V trdnjavi je bila zmešnjava.

Par dni na to je prišlo povelje, da naj brambovci zapuste trdnjavo ter da naj se pridružijo cesarski vojski, ki se pomika na sever. 17. XII.

15.

Gospodu Langerju in njegovim častnikom je bil dobro znan ukaz, ki ga je bil izdal Napoleon zoper brambovce. Vedeli so, da leži nad njimi smrtna obsodba. Tudi jim ni bilo neznano, da so se avstrijski poveljniki bali Napoleonovega ukaza in da so pri raznih prilikah brambovce zatajili ter dovolili, da se je z njimi postopalo drugače nego z drugimi vojaki. Zato je bilo težko, zapustiti dobro utrjeno trdnjavo ter se spustiti na pot za cesarsko armado, ki se je pomikala čez Štajersko, ker so sovražne čete že drle čez gore. Poveljnik brambovcev je imel veliko odgovornost. Zato je gospod Langer dobro premislil svojo pot, predno je zapustil trdnjavo. Izvolil si je najbolj skrite in nedostopne doline po Koroškem, kjer je upal, srečno privesti svojo četo k cesarski vojski. Dobro oborožen z vsem potrebnim in z natančnim načrtom je zapustil drugi dan trdnjavo, poslovivši se od obupanega generala, ki je videl, da ne bo mogoče rešiti trdnjave. Tudi gospod Muhič je obupaval nad takim neredom; z globoko hvaležnostjo je v slovo od generala prejel nekaj steklenic dobrega vina in je prijateljsko poljubil staro generalovo lice. Seveda ni pozabil, vzeti s seboj svoja „Koroška pisma“, ki jih je spravil prav na srce in je pod naslov pridejal opombo: Ako padem, naj se izroče ta pisma gospe Gusičevi na Vinicah. Gospod Egid je pospravil svoje stvari in žal mu je bilo, da so zapuščali trdnjavo, ki jo je tako dobro poznal od vseh strani in je upal, da jo bodo lahko uspešno branili.

Tako je odšla brambovska četa na pot. Ni se slišala več vesela pesem, kakor nekdaj; bežali so, kakor

pred lastno smrtjo, kajti nad njimi je visela smrtna obsodba.

Gospod Muhič je bil zelo slabe volje. Ni mu bilo žal, da so zapustili gorsko trdnjavo. Mnogokrat si je mislil, kako bi bilo, ko bi prišel sovražnik naenkrat od obeh strani. „Polovili bi nas žive in postreljali, kakor vrabce,“ si je mislil. Vendar mu ni bilo po volji, da so jih odposlali šele sedaj, ko so jim sovražniki že za petami. Poleg tega morajo hoditi po najbolj neobljudenih dolinah, namesto skozi mesta in po glavni cesti.

Tako je hodila brambovska četa pot svoje rešitve po koroških dolimah, koder jo je vodila previdnost njenega poveljnika. Na sovražnika niso zadeli nikjer, dasi so med tem Francozi premagali zadnje avstrijske posadke ter drli proti Dunaju.

Da bi bila pot varnejša, je poslal gospod Langer majhen oddelek pod poveljstvom gospoda Muhiča naprej, da bi morda kje nenadoma ne naleteli na sovražnika. Gospodu Muhiču je bilo to prav; kamorkoli je prišel, je sklical vaščane, pozvedel od njih vse, kar se mu je zdelo potrebno vedeti, potem pa si je dal postreči v najboljši hiši. Ljudje so radi postregli domači četi in gospod Muhič ni štedil niti z besedami niti z denarjem, kadar je videl, da se pase po vasi mnogo kuretnine.

„Slabo bi se vam godilo, ko bi ne imeli mene,“ je govoril ob takih časih Egidu. „Človek ne sme nikdar pozabiti, da je vojak.“ Pri tem je hodila včasih Muhičeva predstraža daleč spredaj pred glavno četo in je opravljala tako izborno svoj posel, da je gospod Langer mnogokrat izrazil svoje občudovanje nad nenavadnimi vojaškimi zmožnostmi gospoda Muhiča.

Na svojem potu je brambovska četa srečavala kmetske straže in male čete črne vojske, ki jo je vodil Janez Turek.

Avstrijske čete so se zbirale okoli Celovca, ki ga je branil avstrijski general Chasteler. Francoski general je napadel Celovec in razbil Avstrijce. Zato so brambovci zavili proti jugu.

16.

Nekega jutra je prijezdil gospod Muhič s svojo predstražo na parobek ob cesti in je mahoma zadržal konja. V dolini pred seboj je zagledal štiri jezdece. Bila je francoska straža. Pod klancem je ležala vas, po dolini se je valila reka.

Gospod Muhič je z bistrim očesom pregledal vso pokrajino in ni zapazil ničesar sumljivega. Pokrajina je bila meglena, na drugi strani so jo obdajale visoke gore.

„Sedaj smo se srečali," je pomislil, „vprašanje je le, kod gredo in koliko jih je."

Gospod Egid je mirno obstal s svojim konjem poleg Muhiča in je gledal na jezdece, ki so se ozirali na vse strani.

„Ako gre po drugi dolini francoska vojska, smo izgubljeni," je rekel gospod Muhič, obrnil konja in zakričal:

„Nazaj!"

Toda bilo je prepozno, kajti ko se je gospod Muhič ozrl, je videl, da so jezdeci okrenili svoje konje proti klancu. Ukazal je torej svojim ljudem, da zasedejo parobek in streljajo na stražo, ako se bo bližala vrhu. Sam pa je dirjal navzdol, od koder je prihajala brambovska četa, in je naznanil gospodu Langerju, da so zadeli na francosko stražo. V tem sta počila na vrhu dva strela, ki sta odmevala po gričih naokoli. Gospod Muhič je dirjal na greben in je videl francoske jezdece, ki so okrenili svoje konje v največjem diru proti vasi.

„Pojdemo za njimi," je rekel Egid.

Gospod Muhič je premišljal nekaj časa. Gledal je po dolini navzgor in vse je bilo mirno. Naenkrat se je začul iz vasi obupen krik in jok. Nato se je slišalo nekoliko pokov in trenotek nato sta dva jezdeca bežala iz vasi.

„Naprej," je velel gospod Muhič in je zapodil konja po cesti proti vasi. Drugi so se spustili za njim.

Ko je gospod Muhič prišel v vas, se mu je odkril čuden prizor: dva vojaka sta ležala na tleh v svoji

krvi, vaščani pa so prestrašeno stali okoli njiju in niso vedeli, kaj bi začeli.

„Kaj se je zgodilo?“ je vprašal gospod Muhič. Vaščani niso odgovorili ničesar, kazali so na ranjena vojaka, ki sta molče gledala na ljudi okoli sebe.

Iz množice je stopil pred gospoda Muhiča star mož in je rekel:

„Zažgati so hoteli vas.“

„Zakaj?“ je vprašal gospod Muhič.

Vaščan je zmignil z ramami.

„Ne vem, zakaj so hoteli zažgati. Mi smo jih prosili milosti, potem pa smo streljali, ker smo videli vas v bližini.“

Gospod Muhič se je obrnil k vojakoma in ju vprašal v francoskem jeziku:

„Zakaj ste hoteli zažgati?“

Nekaj časa sta oba molčala, kakor da ne razumeta vprašanja.

Gospod Muhič je s strogim obrazom ponovil svoje vprašanje.

„Zažgati smo hoteli, ker nam je tako ukazano. To je kazen za črno vojsko. Požgati moramo vsako vas, kjer na nas streljajo.“

„Vi ste hoteli prej zažgati, nego so streljali.“

„Mi smo vas imeli za vaščane.“

„Jaz te že naučim, da boš razlikoval med vaščanom in vojakom. Koliko vas je?“

„Več nego vas,“ je odgovoril vojak.

„Sedaj govori: koliko je oddaljena vojska od tod?“ je vprašal gospod Muhič. Vojak se je začel zvijati in ni odgovoril na to vprašanje. Poleg njega je držal mladenič njegovega konja, ki je iztegoval glavo proti ranjenemu vojaku. Vojak je posegel po konju z roko.

„Odnesite ga v hišo,“ je zapovedal gospod Muhič.

Vaščani so odnesli ranjenega vojaka v hišo in gospod Muhič je začel izpraševati drugega. Toda tudi od njega ni mogel dobiti natančnega odgovora; zato mu je začel pretiti.

„Vi spravljate mirne ljudi v strah in nesrečo; s takimi ljudmi ne poznamo nikake obzirnosti,“ je kričal in ni vedel, kako bi od vojaka izsilil odgovor, kod

gre francoska vojska. V tem trenotku pa se je začulo pokanje nad vasjo. Predno je mogel gospod Muhič pomisliti, kaj se je zgodilo, je videl četo jezdecev, ki so se drevili po cesti proti vasi.

„Pozor! Streljaj!“ je kričal na vse grlo. Okrenil je svojega konja in se previdno postavil za hišno steno. Francoski jezdeci so se v diru bližali vasi, ker so z grebena vojaki streljali na nje. Ko so se približali, je počilo nekaj pušk pri vhodu v vas in par vojakov se je zvalilo.

„Streljaj, bij,“ je kričal gospod Muhič, ko je čul od daleč konjski topot.

Ko so jezdeci začuli strele z grebena, so zavili čez polje za vasjo in so bežali v tako urnem begu, da so bili že daleč onstran, predno se je gospod Muhič spomnil, da bi jim bil moral zapreti pot ter jih ujeti v vasi. Toda imel je premajhno četo s seboj, da bi se mogel spustiti v boj. Gospod Muhič je bil redko v zadregi, iz katere bi si ne znal pomagati, toda sedaj ni vedel, kaj naj stori. Gledal je za četo, ki je izginjala v daljavi, potem se je ponosno vzpel na svojem konju in je rekel:

„To četo ujamemo še danes. Napadli so nas prehitro; hoteli so nas zajeti, pa so jih prepodili brambovci. To je bilo presenečenje. Toda sovražnik je blizu. Treba si je ogledati kraj.“

Dvignil je roko, izpodbodel konja, da je zaplesal, in pokazal je smer iz vasi po cesti proti oni strani, od koder so prišli jezdeci.

Pri tem pa so začele ženske padati na kolena in dvigati roke proti gospodu Muhiču; vaščani so ga prosili zaščite in pomoči.

„Nič hudega se vam ne bo zgodilo,“ jih je tolažil gospod Muhič, „avstrijska vojska je v bližini in vas bo varovala.“

Nato si je naredil prostor med množico in je oddirjal po cesti.

Brambovska četa je med tem zasedla ves greben nad vasjo in se je počasi pomikala ob cesti naprej. Ker je bilo nevarno, da bi ne zadeli na francoske predstraže, se je bilo treba previdno umikati.

Ko je gospod Muhič drevil po cesti, da bi si natančneje ogledal okolico, je naenkrači počil iz gozda strel.

„Nazaj,“ je zakričal gospod Muhič in je v trenotku obrnil konja. Iz vsega gozda so pokali streli za bežečimi brambovci.

„Zdaj smo prišli v lepo past,“ je pomislil gospod Muhič in je drevil konja na vse pretege proti vasi.

„Vsa vas pod orožje,“ je kričal, „streljaj, bij, kakor kdo more!“

Nato je odjezdil navzgor proti vzvišenemu prostoru, kjer je stala lesena bajta na samoti. Od tod si je hotel ogledati teren. Sledila sta ga Kozma in Andrej.

V dolini se je pokazala francoska četa, ki se je obrnila proti vasi. Pojavila se je nenadoma iz lesa in za njo se je prikazala nova četa.

„Zadeli smo na francosko vojsko,“ je vzkliknil gospod Muhič. „Treba se bo umakniti.“

Egid je sedel na konju in je gledal francosko četo, ki se je pomikala čez polje proti vasi. Čudno se mu je zdelo to jutro s temi čudnimi dogodki. Ni mu hotel iti izpred oči ranjeni vojak na vasi, ni se mogel iznebiti onih misli, ki so ga obšle v onem trenotku, ko je konj iztegoval glavo proti svojemu ranjenemu gospodarju. Nikdar si ni mogel misliti, da bi tako mirno stal poleg sovražnika in imel celo z njim sočutje. Bilo je vse to popolnoma drugače, nego si je predstavljal prej, ko je mislil, da se človek brez čuvstev in misli vrže v bojni metež ter kolje in mori, ne da bi pri tem vedel, kaj se godi pred njim. Zdaj je bilo vse drugače. Četa se je bližala počasi, ustavljala se je po jarkih, lezla je čez plote in se nazadnje ustavila pri drevju na polju.

Med tem se je začel na grebenu boj. Francoske straže, ki so bile v gozdu, so se spustile proti dolini; brambovci so jih izkušali prepoditi iz gozda, zato so se pomikali z grebena ob lesu navzdol. Naenkrat se je pojavila na cesti večja četa, ki je šla naravnost proti vasi. Egid je zdirjal nazaj proti vasi, ker je hotel zabraniti vhod med hiše.

Tudi gospod Muhič je hotel zapustiti svoje stališče in si poiskati bolj varno mesto, toda naj bi se prej približali brambovci, da bi na ta način od svoje bajte mogel dobro streljati na sovražnika.

Naenkrat pa je gospod Muhič uvidel, da je tudi sovražnik spoznal veliki pomen onega mesta, kjer je stala bajta, kajti en oddelek čete je krenil po griču navzgor.

„To je predrznost," je kričal gospod Muhič in se je oziral proti gozdu, od koder je pričakoval brambovcev. Tam se je čulo streljanje, ki se je izgubljalo bolj in bolj v nižini.

Francoska četa se je brezobzirno pomikala proti bajti in nekaj krogel je zažvižgalo po zraku.

„Stojim tukaj kakor za tarčo," je rekel gospod Muhič in je stopil s konja. Tudi Andrej je padel s konja na tla. Kozma je stal in se oziral, proti kateri strani bi okrenil svojega konja, da bi bil na varnem.

„Od daleč strelja vsak lahko," je kričal gospod Muhič, „toda približaj se meni, takoj prikrajšam tvoje telo za tvojo glupo glavo. Ne kaže drugače, nego da ostanemo tu. Puške v roke! Morebiti naši niti ne vedo, da smo tukaj."

Vsi trije so začeli streljati proti četi. Varovalo jih je drevje in lahko so se skrivati za stene.

„Toda, kaj bode potem, ako nas obkolijo?" je pomislil gospod Muhič in se jezil nad slabim vodstvom glavne čete, ki ne pošlje o pravem času straži pomoči. Andrej je zlezel že popolnoma pod bajto, ki je bila od ene strani podprta s kamenjem. Tam se je skril in je streljal v četo, obenem pa je kričal, kakor da leži vsa četa pod bajto. Položaj je postajal vedno bolj opasen in gospoda Muhiča je obhajal velik strah, ko mu je francoska krogla predrla čako.

Kar se je začul od gozda sem glasen krik. Brambovci, ki so se bližali po gozdu v dolino, so zapazili napad in so se vrgli proti francoski četi, ki se je spustila v beg.

Gospod Muhič je zajahal v hipu svojega konja in ga zapodil za sovražniki. Ko je videl, da bi pri tem lahko zašel v novo nevarnost, je zavil proti vasi.

Ženske in otroci so stali pred hišami v velikem strahu in plakali. Muhič se zanje ni zmenil, predirjal je nekolikokrat vas in je pregledal čete. Zdelo se mu je, da bi bilo najbolj zdravo, o pravem času pobegniti, kajti francoska četa dobi lahko pomoči in potem je vse izgubljeno.

Egid je stal pri vhodu v vas in je gledal, kako se zbira francoska četa na polju. Zdelo se mu je, da se posvetujejo, kaj naj store. Videl je, da je nevarno, čakati v vasi. Bolje bi bilo oditi, dokler je čas.

Ko je k njemu prijezdil gospod Muhič, mu je povedal svoje mnenje.

„Streljajte jih kakor zajce," je rekel gospod Muhič, „ni jih škoda. Jaz se hočem med tem posvetovati z gospodom Langerjem."

Gospodu Muhiču je namreč postalo v vasi tesno in želel si je ven na prosto. Zapodil je konja po rebri navzgor proti cesti. Tam je videl gručo konj in vojakov in med njimi je sedel na konju gospod Langer. Gospod Muhič se je približal z vso spoštljivostjo in je začel pojasnjevati položaj. Njegovo mnenje je bilo, da je treba zapustiti vas ter zasesti greben, ker morajo brambovci biti oprezni in pripravljeni za vsak slučaj.

Francoska četa se je v treh oddelkih zopet bližala vasi.

„Mi vas poženemo," je rekel gospod Muhič. Poveljniku Langerju se je zmračil obraz. Videl je, da postaja položaj brambovcev bolj in bolj resen. Nevarnost je bila tem večja, ker ni mogel nihče vedeti, kako daleč od tod stoje glavne francoske čete. Odločnost in predrznost sovražnikov je kazala, da upajo na pomoč, ker bi se bili sicer umaknili zaradi neugodne pozicije, ki so jo imeli na polju.

Začelo se je pokanje na obeh straneh. Videlo se je, da imajo Francozi namen, zažgati vas.

Gospod Muhič je nekaj časa nestrpno stiskal konja, potem pa je dvignil roko in zakričal:

„Za menoj po cesti!"

Izkušal je obiti vas in od strani napasti sovražnike.

Tu se je naenkrat vsem odkril strašen prizor: po dolini je dirjala ona francoska kavalerijska četa,

ki je pred nekim časom bežala na ono stran. Zdaj se je vračala v največjem diru; topot konj, rožljanje orožja, pokanje pušk in obupno vpitje ljudi je napolnilo vso dolino.

„Izgubljeni smo," je kriknil gospod Muhič, ustavil konja in strmel v gonjo po dolini.

„Proti vasi, da jim zapremo vhod," je zakričal gospod Muhič, toda beseda mu je ostala v grlu, nerazločen krik se mu je iztrgal iz prsi. Kaj je to? Zakaj padajo francoski jezdeci? Zakaj se prekucujejo konji in ljudje po polju? To ni napad, to je beg. Slišalo se je že razločno hrskanje konj, vzkliki ljudi. Avstrijska četa konjenikov je podila v največjem diru francoske jezdece.

Divji krik je napolnil vso dolino. Bilo je videti, kako se je naenkrat vse zganilo okoli vasi, francoska četa se je obrnila v beg.

„Za njimi," je kriknil gospod Muhič in se je spustil proti dolini. Toda konjenica je bila med tem že daleč za vasjo. Po polju so ležali konji in vojaki, kakor so bili padli. Predno je gospod Muhič pridirjal na polje, je že posadka zapustila vas in zasledovala četo, ki se je okrenila proti gozdu.

Egid je hitel na čelu svoje čete, ki je branila vas. Mahal je s sablo po ljudeh, ki jih je dosegel, čutil je le, kako se zadere orožje v nekaj mehkega in nekaj črnega obleži na tleh. Neki vojak, ki se mu je umaknil, ga je pogledal s prezirljivim pogledom in je sprožil puško nanj. Egidu se je zdelo, da ga je nekaj popraskalo po obrazu, toda to ga ni motilo. Naenkrat je zapazil poleg sebe velikega jezdeca, ki je izvrševal isto delo kakor on. Bil je Kozma. S svojega visokega konja je posegal z dolgo sablo med bežeče vojake, da so padali na levo in desno. Egid je pridržal konja in se je ozrl. Proti njemu je dirjal gospod Muhič in mu dajal z roko znamenje. Egid ga ni mogel razumeti. Obrnil je konja in je odjezdil nazaj proti vasi. Glušilo ga je vzdihovanje vojakov, ki so ranjeni ležali po polju.

Vojaki so se vračali proti vasi in kričali navdušeni.

Na koncu doline se je prikazala četa avstrijskih jezdecev, ki so se vračali v najlepšem redu. Gospod

Muhič je nemudoma zapodil svojega konja proti oni strani, da bi prvi pozdravil cesarsko konjenico, ki je rešila brambovce iz velike stiske.

Egid je stal s svojim konjem pred vasjo in gledal navdušene vojake, ki so se vračali od vseh strani v vas.

„To je vojna, to je boj.“ Ni občutil v sebi niti navdušenja niti onega veselja, ki si ga je predstavljal v onem času, ko so častniki pri vinu govorili o bodočih zmagah.

Ko se je ozrl, je zagledal za seboj Andreja, ki je mirno sedel na svojem konju ter opazoval svojega gospoda. Prestal je bil težke trenotke pod ono bajto, ki so jo oblegali sovražniki. Poznalo se mu je na obleki in drugod, da se je plazil po umazanih krajih.

„Huda bitka je bila, gospod,“ je rekel, „a ugnali smo jih.“

Egid mu ni odgovoril, pogladil je le Andrejevega konja, ki je proti njemu iztegoval svojo glavo.

Bolj in bolj so se bližali navdušeni glasovi konjeniške čete. Pred njo je jezdil gospod Muhič poleg velikega častnika. Naenkrat je dvignil roko in neraz-ločen krik je odmeval po dolini.

„Kaj to kričijo?“ je pomislil Egid. Ko je natančneje pogledal častnika, ki je jezdil poleg Muhiča, je razumel takoj, kaj se je zgodilo. Častnik je bil Juri Simič.

Egid je izpodbodel konja ter mu hitel naproti. Stisnil mu je prijateljsko roko.

„Danes ste se res igrali z ognjem,“ je rekel Juri Simič, „rešil vas je bolj slučaj nego vaša lastna previdnost. Ako bi jaz ne bil zadel na francoski oddelek, ne bi bil zavil proti tej strani in v par urah bi vas bili ujeli tako, da ne bi niti eden utekel.“

Gospod Muhič ni bil zadovoljen, da mu Simič očita neprevidnost, zato je rekel:

„Ako bi bili previdni, bi se ne vračali kakor zmagovalci.“

„To je zmaga, ki je brez pomena in ne ustavi vojske na njenem potu,“ je rekel Simič, „dočim bi bila v nasprotnem slučaju naša izguba velika.“

„To nas veseli, da nas naši učenci še tako visoko cenijo,“ je rekel gospod Muhič, „toda mi se ne cenimo

tako visoko, kadar se je treba postaviti v boj. Moram reči, da bi se bilo Francozom v vsakem slučaju slabo godilo, ker sem jih hotel napasti od strani.“

Simič ni na to odgovoril ničesar, ampak se je obrnil k Egidu ter rekel: „Ne obotavljajte se tu predolgo, ampak se nemudoma odpravite na pot!“

Na to je odjezdil z gospodom Muhičem po rebri navzgor k poveljniku Langerju.

Vojaki so stali že zbrani na vasi in se začeli takoj pomikati po cesti naprej.

Gospod Muhič je Simiča izpraševal po ljubljanskih novicah.

„Ljubljana je padla,“ je rekel Simič z mirnim glasom, „to ni nič čudnega, čudno bi bilo, ko bi se bilo zgodilo drugače. Gospod Kristjan Salmič je postal brambovski častnik v grajski posadki; ako je padel Grad, je padel tudi on. Videla sva se v kavarni, vrl dečko je, samo zdi se mi, da nima pravih prijateljev okoli sebe.“

„Vi mislite Don Piera,“ je rekel Muhič.

„Da, njega mislim,“ je rekel Simič, „poznam ga že dolgo in mu ne zaupam.“

„To zato, ker sta se bila.“

Simič se je nemirno ozrl.

„Kdo vam je to povedal?“ je vprašal.

„Jasno vam bo vse takoj, ako vam povem, kdo je bil poveljnik trdnjave v Saksenburgu in koliko glav šteje družina generala . . .“

Simič je zardel in je izpodbodel konja, da je bil v hipu za nekaj korakov pred Muhičem. Predno ga je gospod Muhič mogel dohiteti, je bil že pri poveljniku Langerju.

Pozdravila sta se kratko. Simič mu je naznačil pot, kjer ne bo naletel na sovražnike, potem pa se je opravičil, da mora nemudoma oditi dalje, ker ima važna poročila za cesarskega poveljnika. Na to se je brzo poslovil.

Gospod Muhič ga je spremil po cesti in ga izpraševal po raznih svojih znancih, toda Simič je bil slabe volje. Ko ga je gospod Muhič vprašal po Alenici, mu je odgovoril kratko:

„Nasvetoval sem gospodu Vranglu, da odidete k nam v Belo Krajino. Ako ju bodete iskali, ju najdete najbrže tam. Pozdravite vse!“

Na to mu je stisnil roko in zapodil konja za svojo četo, ki se je že skrila za gričem.

„To je čudno,“ je mrmral sam pri sebi gospod Muhič in obrnil svojega konja proti brambovski četi, ki se je pomikala po cesti.

17.

Ko se je bližal k koncu viharni mesec maj, se je raznesla po mestih novica, da je nadvojvoda Karel pri Dunaju premagal Francoze. Mnogim se je zdela ta novica neresnična in neverjetna, ker so poznali Napoleonove zmage in so verjeli v njegovo nepremagljivost. Mislili so, da so si Avstrijci po mnogih porazih priborili morebiti kako brezpomembno zmago, s katero hočejo navdušiti narode po državi. da se oborože in pridejo cesarski vojski na pomoč. Po mestih, kjer so ostale francoske posadke, so z velikim veseljem slišali to novico, toda verjeti niso mogli. In vendar je bila resnica.

Napoleon je prišel v začetku maja s svojo severno armado blizu Dunaja in si je izkušal osvojiti glavno mesto. Devetdeset tisoč mož je štela ta armada, ki si je bila svesta svoje nepremagljivosti pod vodstvom svojega obožavanega vojskovodje. Na otokih Dunava se je utrdila ta velika vojska. Toda kmalu so se približale glavnemu mestu cesarstva tudi avstrijske čete, ki so se po bojih pri Reznu umikale čez Češko in Moravsko proti Dunaju, da bi branile glavno mesto ter se združile z južno armado. Nadvojvoda Karel je imel pod svojim poveljstvom sicer samo 75.000 mož, vendar je hotel Napoleona prisiliti, da se spusti v odločilno bitko, predno pride južna armada severni na pomoč. V istem času, ko se je podal Francozom ljubljanski Grad, se je (21. in 22. maja) pri vaseh Aspern in Esslingen na levem bregu Dunava vršila krvava bitka med Napoleonom in nadvojvodo Karlom. Konec boja je bil sicer neodločen, vendar so ga Avstrijci mogli

smatrati za zmago, ker so bile izgube na francoski strani velike in se je moral Napoleon s svojo vojsko previdno umakniti. Boj je bil hud. Dvajsetkrat so vzeli Francozi Aspern in ga zopet izgubili. Nadvojvoda Karel je sam vzel zastavo v roke in se je spustil na čelu svojih čet med sovražnikove vrste. Trideset tisoč sovražnikov je padlo. Napoleon je priznal hrabrost avstrijske vojske. Toda tudi avstrijske čete so bile oslabljene vsled velikih naporov in izgub; padlo je 25.000 mož, zato se je nadvojvoda Karel s svojo armado umaknil na sever. Napoleon ga je sledil s svojimi četami. Tako je prišlo do druge odločilne bitke, kjer so bile avstrijske čete premagane. Napoleon je zasedel Dunaj. O teh dogodkih se je na jugu govorilo šele po nekaj dnevih, ker se je vsa južna vojska umaknila proti Gjuru na Ogrskem in so imeli Francozi v svoji oblasti vse glavne trdnjave na jugu.

Nenadne zmage francoske vojske, umikanje avstrijskih čet in omahljivost glavnih poveljnikov, vse to je delovalo tako, da je ljudstvu prešla ona bojna navdušenost, s katero se je govorilo vso zimo in vso pomlad proti francoskim revolucionarjem. Črna vojska, ki se je bila zbrala po deželi, se je potikala po vaseh brez poveljnikov in je modrovala o vojski in o sovražnikih, dokler ni spoznala, da je vojna izgubljena in da ni več rešitve. Francozi so vladali v Ljubljani po svoji volji; imeli so v svoji oblasti mesto in trdnjavo in so izkušali na vsak način dobiti v roke vojni davek, ki je bil naložen deželi, ter oskrbeti svojo vojsko na račun meščanov z vsemi potrebnimi stvarmi. Edina nevarnost jim je pretila od dolenjske strani, tam so se skrivale še kmetske čete po gozdih in Novo Mesto je bilo še v avstrijskih rokah. Tam so peli pesmi o Francozih in so se smejali vsem, ki so verjeli novicam o francoskih zmagah.

Zato je bilo življenje v Novem Mestu živahno; ljudje so prihajali v mesto od vseh strani, da so zvedeli kaj novega o vojni. Bilo pa je tudi mnogo drugih novic.

Tilen je ostajal po cele dneve v mestu in je le redko zahajal na Vinice. V nekaj tednih se je popol-

noma izpremenil. Njegov obraz je postal moškoresen, izginil mu je smeh in veselje; posedal je po gostilnah in se pogovarjal z ljudmi o vojni. Na Vinicah se je med tem mnogo izpremenilo in mladi kupec je slutil, kaj se je zgodilo. Zato se je napotil nekega dne k Marku Muhiču, ki je na Gorjancih zbiral „zelene lovce“. Našel je vodjo zelenih lovcev v stari lovski koči in mu naznanil svoj sklep, da stopi v njih vrste. Marko Muhič ga je temno pogledal s črnimi očmi. V njem ni bilo niti sledu one ljubeznivosti in prijaznosti, po kateri se je tako odlikoval njegov brat gospod Miko Muhič.

Vstal je s svojega stola in je prijel Tilna za roko:

„Prisezi, da ustreliš vsakega Francoza, ki ga boš videl na dolenjskih tleh.“

„Prisegam,“ je odgovoril Tilen, ki se je v tem trenotku zavedal svoje velike dolžnosti.

„Moreš hoditi, koder hočeš,“ je rekel Marko Muhič, „kadar zaslišiš naš lovski rog, ne pozabi, da si zeleni lovec. Prisezi, da pojdeš takrat z nami.“

„Prisegam,“ je rekel Tilen.

„In zdaj glej, da ne pozabiš svoje prisege, prisegaj, da ne pozabiš.“

„Prisegam,“ je rekel Tilen, ki mu je globoko v srcu odmevala temna beseda: prisegaj.

„Sedaj pojdi in ne pozabi, kaj je tvoja dolžnost,“ mu je rekel Marko Muhič, ki je vzel puško v roko in ga je molče spremil do prve poti. Okoli koče je bilo malo ravnine, kjer se je paslo nekaj konj. Na travi so ležali mladeniči v zelenih oblekah in so igrali za denar.

Tilen je odšel po gozdovih nizdolu in obhajale so ga čudne misli. Sedel je popoldne dolgo v novomeški gostilni „Pri Petelinčku“ in je s takim navdušenjem govoril proti Francozom, da so vsi pili na njihov pogin. Za vrati je sedel stari Kožina, ki je že nekaj dni posedal v mestu in čakal, da se mu vrne sin.

„Ne morite, ne morite in ne sodite,“ je govoril polglasno. Niso slišali njegovih besedi; smejali so se mu ter pili na zmago črne vojske.

Zvečer se je napotil Tilen na Vinice.

Ko je stopil na dvorišče, je stal pri vratih osedlan konj, pripravljen za pot.

„Kam pojdeš?“ je vprašal hlapca, ki je držal konja.

„Menda pojde v Ljubljano ta Francoz,“ je odgovoril hlapec.

„Kam v Ljubljano? Francoz!“ je vzkliknil Tilen in je naenkrat zadržal glas, kajti zdelo se mu je, da je zdaj prišla jasno pred oči ona misel, ki ga je motila ves dan.

„Dober večer, gospod Tilen,“ ga je pozdravila gospa Gusičeva, ki je ravnokar stopila iz veže.

„Pred vami ne stoji več gospod Tilen, ampak živ zeleni lovec,“ je rekel Tilen.

„Tako!“ je rekla gospa, ki je čutila v njegovih besedah ono očitanje, katerega se je že zdavnaj bala. „Tudi vi hočete biti vojak?“

„Da, tudi jaz; prisegel sem in videli bodete, da znam držati besedo.“

Po vrtu sta prišla gospodična Barbara in Don Pier. Gospe Gusičevi je postalo tesno v tem trenotku.

Gospodična Barbara je pritekla po peščeni poti in je podala Tilnu roko.

„Dober večer, gospodična,“ jo je pozdravil, „a ne bližajte se, pred vami stoji ‚zeleni lovec‘.“

„Res,“ se je začudila Barbara. Videlo se je, da je to ni presenetilo.

Don Pier se je približal počasi in ga je od daleč pozdravil.

„Kaj pravite vi k temu, gospod Pier?“ je rekel Tilen.

„Vsak si po svoji volji voli svoj stan,“ je rekel Don Pier z mirnim glasom.

„Toda jaz sem prisegel, da ustrelim vsakega Francoza,“ je rekel Tilen in je poudaril besedo „vsakega“. Iz njegovih besedi se je dalo razumeti, kaj je hotel reči.

Gospa Gusičeva ga je prijela za roko in ga je hotela odpeljati s seboj.

„Odhajate?“ je rekel Tilen Don Pieru.

„Da, odhajam,“ je rekel Don Pier in je začel poljubljati gospe Gusičevi roke; pri tem je govoril besede globoke hvaležnosti za njeno gostoljubnost.

„Ako pojdete v Ljubljano," je govoril Tilen, ne oziraje se na to, da moti poslavljanje, „povejte svojim francoskim prijateljem, da nas je dosti na Dolenjskem in da jih povabimo na boj. Dokler bodo „zeleni lovci" v deželi, so zaman vaše spletke, vaša hinavščina, vaše izdajalstvo."

Don Pier se ni oziral na te kričeče besede. Gospa Gusičeva ga je vabila, naj še ostane pri njih.

„Vidite, da je to nemogoče."

„Da, nemogoče," je kričal Tilen, „kakor je to povsod, kjer postanejo tla prevroča. Pojdite z njim, gospodična, pojdite k svojim ljubljenim Francozom."

Barbara se je spustila v jok.

Gospa Gusičeva je bila užaljena in je z resnim obrazom stopila proti predrznemu Tilnu.

„Kot gospodarica na tem mestu vam moram prepovedati take besede; enako tudi vaše vedenje ni dostojno. Nimate pravice, žaliti mojih gostov."

„Hm, pravica, kaj je danes pravica, milostiva gospa? Res, kupci nimamo francoskega vedenja, zato pa imamo denar. ‚Zeleni lovec' ne potrebuje ničesar, niti vedenja, niti pravice." Pri tem je Tilen potegnil iz žepa samokres.

Obe ženski sta prestrašeno vzkliknili.

„Mi ‚zeleni lovci' si poiščemo pravice sami," je kričal Tilen, „izpolnjujemo le svojo dolžnost, ko streljamo na Francoze."

Gospa Gusičeva je planila k Tilnu in mu zadržala roko. V tem je počil strel.

Don Pier je potegnil svoj ozki meč iz nožnice.

„To bodete drago plačali," je rekel in je planil proti Tilnu.

Toda v tem trenotku je padla Barbara pred njim na kolena.

„Ne onečastite gostoljubne hiše," je kriknila gospa Gusičeva. Don Pier je obstal na mestu in je s prezirljivimi očmi meril nasprotnika pred seboj.

Hlapec, ki je bil držal konja, je prišel gospe na pomoč in je z vso silo držal razdraženega Tilna.

„Vidimo se drugič; jaz sem vam na razpolago, kadar hočete," je rekel Don Pier. Priklonil se je gospê,

poljubil roko obupani gospodični Barbari, ki je še vedno klečala in plakala na glas, ter je odšel z urnimi koraki proti svojemu konju.

„Vidimo se gotovo; ako ne pridite vi sem, pridemo mi v Ljubljano," je kričal Tilen in se je hotel z vso silo izviti iz trdih rok domačega hlapca. „Izpustite me, on je Francoz, izdajalec, vohun, izpustite . . ."

Konj je zaplesal po peščenem dvorišču, še enkrat je mahnil jezdec v pozdrav in je izginil za vrtom. Glasno, urno peketanje je odmevalo po cesti.

Tilen se je oprostil hlapca in je tekel s samokresom v roki na cesto.

„Dobim te še živega, kakor gotovo sem živ," je rekel in je dvigal roko v zrak, kakor na prisego.

Gospa Gusičeva je med tem vzdignila ubogo Barbaro in jo odvedla s seboj v gradič.

Tilen se je vrnil na dvorišče in je stal nekaj časa, kakor da se hoče spomniti, kako je bilo vse to, kar se je izvršilo ravnokar.

Pred gradičem je stal hlapec in nekaj drugih poslov, ki so prihiteli skupaj, ko so zaslišali krik. Hlapec je ogledoval srebrn denar, ki ga je dobil od Don Piera v dar.

„Zakaj si me držal, ti, ti . . . Ali nisi videl, da imate izdajalca in vohuna v hiši!" je rekel Tilen z zagrljenim, hropečim glasom.

„Pri nas smo sami pošteni ljudje, tukaj ne bodete nikogar streljali," je rekel hlapec.

Tilen se je razsrdil.

„Še mnogo jih bomo streljali, počakaj malo, fant!"

Nato je odšel po vrtu. Hodil je po stezicah in se oziral po drevju. Kje je zdaj cvetoči črešnjev vrt? Kje je pomlad, ki je nosila v svojih večerih toliko sladkih skrivnosti? Kje je belo cvetje, ki je posipalo mladi par, ko se je izprehajal pod drevesi? Vse je bilo daleč, daleč. Kakor da je prišla nevihta in uničila vse! Zakaj je morala iti ravno čez Vinice, čez ta krasni gradič, črna nevihta, zakaj je morala uničiti srečno mlado življenje, ki se je komaj začelo na pomladanskih vrtovih? Zakaj se ni ognila na daleč, koderkoli, kamorkoli? . . .

Tih poletni večer je šumel po vrtu; toda nekaj groznega in bolestnega je bilo v njem.

Prišel je do utice in se je zgrozil. Skoraj je hotel pljuniti v stran. Odšel je nazaj na dvorišče, ozrl se je v okna, ki jih je nekdaj tako rad gledal v poznih nočeh ob svitu lune, ob migljanju zvezd, ozrl se je še enkrat in je odšel kakor pijan po cesti proti Novemu Mestu.

„Z Bogom, Barbara, pomlad moja, sreča moja! Odcvele so črešnje, dozorel je sad, pust je vrt brez cvetja. Prešla je pomlad in se ne vrne nikdar več.“

18.

Koncem meseca maja je prestopila brambovska četa pri Krškem Savo. Veselo je zašumela reka po široki strugi, ponosno so se valili valovi med bregovi, vesela je bila pesem brambovska, ko so stopili na domača tla. Pozdravili so jih dolenjski griči, polni cerkvic po vrhovih, zasmejale so se vinske gorice, polne belih vinskih hramov. Kakšna je ta zemlja, tako ljubljena, nepozabljena! Leži kakor sladke sanje, živi kakor radosten spomin. Zakaj ne more biti srce veselo drugod, kakor v njej. Leži tiho, kakor da spi in sanja. Veselo se smeje obraz, a sanje so morebiti otožne. Kakor bajka je cesta, ki drži preko nje. Kakor bajka, ki jo pripoveduje ded za pečjo. Pripoveduje jo, kakor da sam ne ve, kod in kam. Gledajo vanj oči, polne občudovanje, lica žare, polna radovednosti, usta se odpirajo v nestrpnem pričakovanju. Šli so časi preteklosti preko nje, zgodba za zgodbo, povest za povestjo. Kdo bi ne ljubil te zemlje, take zgodovine! Smehljajo se nje griči, kakor da jim ni mar dolin, ki leže pod njimi, veselo se vije cesta, kakor da ji ni konca, bleste se beli hrami, kakor da skrivajo v sebi čudodelne skrivnosti. Tako so se vračali brambovci domov in duša jim je bila vesela kakor nekdaj. Zopet so vasi polne ljudstva, dekleta jih gledajo izza oken, matere jih kažejo svojim otrokom. Polna radosti je prikipela pesem iz prsi. Kdo ve, od kod pride kipeča radost v srce, ki mora v pesmi na dan? Ali je to storila Sava s ponosnimi valovi, ali so to naredile vinske gorice z

belimi hramovi ali cesta po dolini, podobna dedovi bajki iz davnih dni? Nihče ne ve, kako je to prišlo. Zasanja se pesem, zapoje in vsi zapojo. Kakor da so pozabili na prestane trude, na težke dni, na nevarna pota! Kakor da ni sovražnik razbil vse vojske, prestopil gorâ in vodâ in se polastil trdnjav! Kakor da ni izgubljeno vse, za kar so se bojevali . . . Celo konji čutijo veselje in bijejo s kopiti po beli cesti. Gospod Muhič si viha brke in se smehlja z zadovoljnim obrazom. Celo gospodu Egidu se je razjasnilo lice. Andrej priteguje pesmi in Kozma poje z globokim glasom. Gospod Langer jaha ponosno in se ozira po gričih in po gradovih. Še je svobodna Dolenjska . . .

Novo Mesto je bilo tisti dan zopet polno ljudstva, ker se je razneslo po deželi, da se brambovci vračajo domov. Prihiteli so ljudje od vseh strani; hoteli so zvedeti novih novic.

Pri mestnih vratih je stala množica meščanov in okoličanov, ki so čakali na prihod. Že so se razlegali glasovi:

„Gredo, gredo!“

„Sedaj smo brez skrbi,“ je modroval meščan v gneči, „sedaj nam ne pridejo Francozi na glavo, da bi nas drli, kakor nas je drl Masena. Tudi tri milijone frankov lahko plačajo oni, ki so se vdali in spustili sovražnika v Ljubljano. Mi pa se bomo lahko branili, ko imamo svojo vojsko.“

„Ko bi jih bili pustili doma, bi bilo tudi v Ljubljani drugače,“ je pripomnil drug meščan.

„Gotovo bi bilo drugače,“ so pritrdili drugi. „Domača vojska svoje brani.“

„Zato se jih je Napoleon tako bal,“ je rekel nekdo, „hotel je obesiti vse, predno jih je dobil v roke.“

Ko se je bližala brambovska četa, so jo pozdravili vsi z veselimi klici. V spremstvu navdušene množice so stopali brambovci v mesto in se pozdravljali z znanci.

Gospod Muhič ni pozabil pri tem narediti resen in strog obraz, posebno, ko je slišal pogosto med množico svoje ime in je videl roke, ki so kazale na njega. Četa je zavila po griču navzgor proti kapiteljski cerkvi.

Ljudstvo je drlo od vseh strani v cerkev.

Pred cerkvijo je razjahal Langer in častniki za njim.

Na koru so zapele orgle v svečani pesmi.

Med slavnostnimi glasovi zahvalne pesmi in med šumenjem nemirne množice je stopala brambovska četa v cerkev. Zmagoslavno in vdano so odmevali glasovi orgel pod temnimi oboki, vsa množica je glasno zamolila.

„Reši nas sovražnika, dodeli nam zmago!“

Počasi se je šum polegel, orgle so utihnile. Pred oltarjem je stal poveljnik brambovcev poleg kanonikov. Začel je govoriti:

„Storili smo dolžnost, ki nam jo je nalagala domovina. Zapustili smo svoje domače, svojo hišo in dom in smo odšli branit domovino proti sovražniku. Hoteli smo varovati čast našega starega avstrijskega cesarstva in last našega milostivega cesarja. Prisegli smo pri brambovski zastavi, da je ne zapustimo, branili smo jo zvesto in šli po potih, koder nas je vodila. Ni nam bilo usojeno, braniti lastno deželo, ki je padla z glavnim mestom sovražniku v roke; drugod je zahtevala domovina naše pomoči. Šli smo, kamor nas je vedel ukaz. Smrtna obsodba je bila razglašena nad našimi glavami . . .“

„Ne morite, ne ubijajte,“ se je zaslišal glas med množico. Vsi so se ozrli na mesto, kjer je sedel sključen starec, ki so ga vsi poznali; bil je stari Kožina. Gospod Muhič, ki se je pri tem tudi ozrl, je zagledal na koru nekaj dam in je takoj posegel na svojo plešo, ki se je bila v kratkem času njegove vojaške službe zelo povečala in je pretila s poginom tudi onim redkim lasem, kateri so še ostali in s katerimi je hotel gospod Muhič prikriti svojo nenadomestno izgubo. Potem je zopet zavzel svojo dostojanstveno pozo in je zvesto poslušal govor.

„Kljub vsem težkim naporom in nepremagljivim oviram smo se srečno vrnili domov. Viharni časi so šli mimo nas, vihar še divja, ni še zlomljena sila stare slave, ni še premagana Avstrija. Čudovita so pota božje previdnosti, ki je dopustila, da je prišel sovražnik v glavno mesto države. Neznane so nam sodbe božje

modrosti. Toda zdi se nam, da je Gospod poveličal svojega sovražnika zato, da ga uniči. Ob času napuha in ošabnosti bo spustil nanj žveplo in grom. Oni, ki se smejejo v svoji zmagi, bodo premagani plakali. On, ki je prisodil zmago sovražniku, ne bo zapustil svojih vernih služabnikov, ampak jim bo dal neprijatelja v roke. In mi bomo, kakor en mož, stali in branili domovino.“

Glasen hrum je napolnil cerkev, glasovi, polni navdušenja, so odmevali iz množice . . . Le en glas se je oglašal, ki ni bil navdušen in bojaželjen:

„Molite za svoje sovražnike! . . .“

Egid, ki je stal spredaj pred oltarjem, je le na pol poslušal vse te besede, a razumel jih je popolnoma. Zagledal se je v podobo Matere Božje in je mislil na Alenico. Zbudil ga je šele šum, ki je rastel po cerkvi.

„Prisegamo, prisegamo,“ so odmevali glasovi visoko pod oboki.

„Pride čas,“ je nadaljeval gospod Langer, ko so se pomirili glasovi, „pride čas maščevanja, ko bomo stali vsi pod orožjem in bomo rešili cesarju svojo domačo deželo ter uničili sovražnika, ki se je je polastil.

„Ni se je še polastil,“ so se odzvali glasovi.

„Kri pije zemlja,“ je zadonel zopet star, votel glas.

„Sedaj zahvalimo Boga za vse, kar nam je izkazal dobrega, za vso zaščito in obrambo, za varstvo in pomoč, ki nam jo je delil v hudih in nevarnih časih. Kajti on je mogočen Gospod, vladar nebes in zemlje, sodnik nad zmagovalci in pribežališče premaganih.“

Gospod Langer je pokleknil in z njim vsa duhovščina. Množica v cerkvi je padla na kolena, zaslišal se je jok in vzdihi, goreča prošnja in polglasna molitev za varstvo in pomoč, za zmago nad sovražniki je hitela iz zaupnih, pobožnih src. Zadonele so zopet orgle na koru in proseči glasovi so odmevali pod temnimi oboki. Vsa cerkev je bila polna ene prošnje, ene misli.

„Reši nas sovražnika, dodeli nam zmago!“

Le polglasna molitev starega Kožine se je glasila drugače:

„Mir nam daj, o Gospod, svoj mir in spoznanje pravo in ljubezen . . .“

Gospod Muhič je klečal na enem kolenu in si je popravljal vrvice na čaki. V srcu ni čutil nič svečanega in slavnostnega; zato ni šepetal molitve, ampak je mislil na vse dogodke, ki jih je doživel, odkar so bili odšli iz Novega Mesta, in je premišljal o tem, kaj novega mu prinese bližnja bodočnost. Bil je zadovoljen in se je pogladil po bradi. Egid je klečal na obeh kolenih, gledal je na Marijino podobo in je šepetal: „Reši jo vseh nevarnosti in privedi jo srečno v dom, kjer bo kraljevala ljubezen . . .“

Ljudska množica je vrela iz cerkve in se je zbirala na obeh straneh ulice, da bi še enkrat pozdravila Langerja in njegove brambovce. Navdušenje je vzrastlo v njih, bojaželjnost in pogum sta se budila. Četa je odšla navzdol proti mestu; z glasnim krikom so ljudje po ulicah in iz oken pozdravljali Langerja in njegove častnike. Med ropotanjem bobnov so odšli čez trg proti vojašnici.

* * *

Pol ure pozneje je bilo mesto polno vojakov. Vse krčme in gostilne so bile polne, po ulicah so se valili sodi, pri njih so sedeli meščani z brambovci in pili na zmago avstrijske vojske.

Gospod Langer in brambovski častniki so bili pozvani k mestnim očetom na pojedino. Trdno prepričani, da Novega Mesta ne bo zadela ista nesreča kakor Ljubljano, da ne bo treba izprazniti ubožne mestne blagajne do zadnjega križevca, so mestni očetje, polni navdušenja, gostili brambovce svoje domovine; upali so, da bodo mogli poslej mirno spati pod zanesljivim varstvom domače vojske. Gostija je bila torej bogata in razkošna. Gospod Muhič je sedel obdan od gostoljubnih meščanov, pri katerih je užival že od nekdaj neomajano zaupanje in spoštovanje, ter je z jasnim in navdušenim obrazom pripovedoval svoje dogodke z bojišča. V tem slavnostnem trenotku ni pogrešal ničesar in ni mogel najti dovolj besedi, da bi primerno pohvalil dolenjsko vino. Trdil je ponosnim

mestnim očetom, da je dolenjska zemlja in dolenjsko vino kakor zdravje; človek zna oboje prav ceniti šele takrat, ko ju je izgubil.

Toda med tem splošnim veseljem in navdušenostjo je zvedel gospod Muhič tudi nekaj novic, ki so ga spravile kmalu popolnoma ob dobro voljo. Ena novica se je tikala Kristjana, druga pa Vinic. Zato je postal gospod Muhič nemiren, minil ga je smeh, ni se mu hotelo pripovedovati, vino mu ni več dišalo; zdelo se mu je celo, da so prinesli na mizo najnavadnejšega cvička. To ga je zadržalo, da ni stopil na stol in da ni govoril navdušenega govora, kakor je bila njegova navada ob podobnih prilikah.

Zvečer se je družba razšla. Gospod Muhič je spremil Egida na trg in je rekel:

„Slabe novice so nas čakale doma. On je sicer živ, a težko ranjen.“

Odšla sta naprej po trgu.

„Ti odhajaš domov,“ je rekel čez nekaj časa gospod Muhič, „upam, da kmalu posetim tvoje podgorsko gnezdo.“

V tem je prišel njima nasproti Tilen Repelj; gospod Muhič mu je hitel naproti in ga je prijateljski objel.

„Torej, da se daš kmalu videti v mestu, hočem te spremiti k Simičem, kjer nas čaka menda edina vesela novica,“ je rekel gospod Muhič Egidu in ga poljubil v slovo. Egid je odhitel po trgu navzgor; našel je Andreja pred gostilno v najboljši volji; zasedla sta konje in sta odjahala iz mesta.

Gospod Muhič je odšel s Tilnom k „Petelinčku“.

Gostilna je bila polna vojakov in ljudstva. Godec Bernard je godel v veži, pri mizah so peli vojaki, starci so modrovali pri vinu. Mešan krik je polnil vse prostore. Gospod Muhič se je usedel z mladim kupcem v posebno sobo in začela sta pogovor, ki nikakor ni mogel razveseliti gospoda Muhiča. Gostilničar je nosil na mizo najboljše vino in se čudil, da se neče razjasniti obraz gospoda Muhiča, ki je bil kakor ustvarjen za smeh. Čudil se je temu tem bolj, ker je bil danes slavnosten dan.

19.

Jasna pomladanska noč je ležala po dolini ob Krki, ko sta se vračala Egid in Andrej proti Krkovemu. Reka je šumela enakomerno, veselo, poskakujoče. Lahen veter je vel nad njo in zibal drevje ob bregovih. Egid je jezdil molče in je premišljal o samem sebi in o svojem življenju. „Ali je bilo res potrebno, da sem zapustil dom in iskal dela v vojaški službi? Čemu smo zapustili domačo deželo in hodili po tujih krajih? Nihče nam ni rekel: Tam so sovražniki, pojdite in se bojujte proti njim! Vsi so ukazovali: Bežite, rešite se! Nevarna je bila pot, dasi je bila brez koristi in brez pomena.“

Spomnil se je zahvalne molitve v kapiteljski cerkvi, slavnostnih glasov orgel in glasnega zdihovanja ljudstva. „Krasno je govoriti o vojni, ko se slišijo navdušene besede, ko tisoči iztegujejo roke po rešitvi in pomoči. Toda kakšen je boj od blizu!“ Spomnil se je dogodka v koroški vasi. „In vendar ni mogoče drugače. Ako se bo bližal sovražnik, pojdemo zopet; toda to bo boj za domačo zemljo. Ta boj se bojuje bolj od srca nego boj na tuji zemlji.“

„Dolgo ne bo, ko pojdemo zopet,“ je rekel Andrej, ki je hotel začeti pogovor.

„Pojdemo,“ je pritrdil Egid.

„Premišljam sedaj, ali je doma vse v redu,“ je nadaljeval Andrej. „Ali so dajali slabše seno naprej, ali so pokladali od kraja, kakor imajo navado. Na nikogar se človek ne more zanesti z gotovostjo. Bojim se, da bo vse narobe. Toda vse se popravi. Človeku odleže pri srcu, ko zopet zagleda svoj kraj. Pravijo: svet je lep. Mnogo smo videli, a nikjer ni, kakor doma.“ Ker se je Andreju zdelo, da gospod ne posluša njegovih besedi, je začel pogovor s konjem; pripovedoval mu je o domačem senu, o kobili, o malem žrebcu. S polglasnim mrmranjem mu je ponavljal vse dogodke, ki so se zgodili, odkar so zadnjič jezdili po tej cesti.

Na vrhu med vrtovi se je pokazala pristava.

Egid je zapodil konja in je skokoma prijezdil na dvorišče. Vsa družina je stala pred vrati, ker jo je vznemirilo lajanje psov.

„Gospod, gospod,“ so klicali in hiteli proti jezdecu, ki se je ustavil na dvorišču.

Janez je prijel konja za uzdo in je prvi podal gospodu Egidu roko.

„Kako se imate, dobri ljudje?“ je vprašal Egid, ko so mu ženske poljubljale roke.

„Dobro, dobro, samo da ste se vrnili,“ je rekla kuharica.

„Ni bilo nikake nesreče?“ je vprašal Egid gospodarja Janeza.

„Ne, ni bilo, a skoraj bi bila . . .“ je odgovoril Janez z negotovim glasom.

„Kaj se je zgodilo?“ je vprašal Egid nemirno.

„Konjarji so nas obiskali, komaj smo jih odgnali. Žrebe in kobilo so hoteli ukrasti. Jaz sem ravno . . .“ Janez je hotel povedati celo dolgo povest, kakor jo je imel pripravljeno za gospoda že od onega strašnega večera, ko so konjarji hoteli odgnati konje, toda gospod Egid je vedel, da potrebuje hlapec-gospodar mnogo časa, predno pove vse to, kar hoče povedati.

„Torej konji so zdravi?“ je vprašal.

„Zdravi, gospod, a jaz nisem bil kriv.“

„Drugo je vse v redu?“ je vprašal Egid ter se ozrl po dvorišču in po poslopjih okoli pristave.

„Vse.“

Res, vse je bilo, kakor prej.

Egid je šel v svojo sobo.

Andrej, ki je stal ves čas poleg Egida, je takoj zapazil, da med pričujočimi ni pastirja Grege. Ko je bil pogovor o konjih in konjarjih, je ves zatrepetal, a ko je Janez povedal, da so konji zdravi, se je pomiril. „Vedel sem, da bo tako,“ je zagodrnjal. Tudi se mu je takoj zdelo, da pastir Grega ni brez krivde pri tem.

Ko je gospod Egid odšel, so ga obsule ženske od vseh strani in vpraševale druga za drugo, kako je bilo na vojski.

„Vse vam povem ob svojem času,“ je rekel Andrej in gladil konja po smrčku. „Hudi časi so bili. Vojska je vojska.“

Na to je odpeljal s hlapcem Janezom konja v hlev, ker se je hotel na lastne oči prepričati, ali je vse v hlevu, kakor je bilo.

„Katero seno si jim polagal?“ je vprašal Janeza.

„Novo seno,“ je odgovoril Janez mirno.

„Vedel sem, da bo napačno,“ je rekel Andrej.

Toda ni se hotel jeziti. Odšel je h kobili, jo pogladil po glavi in ob enem govoril z velikim žrebetom, ki je k njemu iztegovalo glavo čez ograjo.

„Vem, da ste me težko čakali,“ je rekel, „pa tudi mi smo se veselili na dom. Lisec in pramec sta prestala mnogo hudega. Vem, da bi bila rajša orala, ko bi jima bil dal na izbiro: ali vojska, ali njiva.“

Andrej je pregledal tudi vse drugo, kar se mu je zdelo velike važnosti pri gospodarstvu, potem pa je odšel v kuhinjo, kjer se je usedel na svoje stalno mesto za mizo. Janez se je usedel poleg njega in Andrej je začel pripovedovati. Pri polodprtih vratih se je prikazala kuštrava glava pastirja Grege. Hotel je slišati povest o vojni, toda ni si upal blizu. Vedel je, da Andrej ob takih prilikah ne pozna usmiljenja.

„Bog ne daj, da bi mi hodil pred oči, ko bi se bilo konjem kaj zgodilo,“ je rekel Andrej, „žrebetu se vidi, kako je izbegano. Danes ti prizanesem.“

Pastir Grega si je na to upal sesti v kot, od koder je z odprtimi usti poslušal Andrejevo pripovedovanje.

„Ampak glavno bi bil skoraj pozabil,“ je rekel Andrej, ki je najobširneje pripovedoval o boju pri koroški vasi, „gospodinjo bomo dobili.“

„Kaj govoriš?“ so vzkliknile ženske in kuharici je padla posoda iz rok.

„Kakšna pa je?“ so vprašale vse naenkrat.

„Lepa je, kakor nobena na svetu. Tudi mislim, da bo potem drugačen red,“ je rekel Andrej.

Radovednost, ki je najsilnejša ženska lastnost, je tudi sedaj zmagala nad razžaljenjem, ki so ga čutile ženske iz Andrejevih besedi; obdale so ga od vseh

strani in so hotele natančno vedeti, kakšna bo nova gospodinja. Toda Andreju je zmanjkalo besedi in ni jim mogel povedati, kakšna je gospodična Alenica.

„Videl sem jo in rečem, da nisem videl na svetu nič enakega in podobnega," je trdil venomer.

V prvem nadstropju je slonel gospod Egid na odprtem oknu in je gledal v jasno pomladansko noč. Čutil je neko globoko tiho srečo, ko je gledal po svojem lepem posestvu. Oziral se je proti temnim Gorjancem in je pozdravljal čez visoko tiho noč njo, ki si jo je tako želel zopet videti.

V kotu je brlela pred Marijino podobo mirna lučca; mislil je sam pri sebi misli, ki so bile podobne molitvi; v sladkih sanjah je gledal svojo bodočo srečo.

II.

DOMOVINA.

1.

Gospodu Muhiču je bila prideljena v tej povesti tako važna naloga, da ne moremo drugače, kakor da popišemo vse njegove sklepe in naklepe, ki jih je iztuhtal v svoji modri glavi takrat, ko se je začutil popolnoma zapuščenega v prijaznem dolenjskem mestu. Res so težke bolesti mučile njegovo rahločutno srce. V svojem velikem navdušenju za lepo, veselo življenje in v svoji dobrohotnosti, s katero je hotel osrečiti vse ljudi okoli sebe, je gospod Muhič komaj verjel, da so na svetu res hudobni ljudje, ki bi iz zavisti in sovraštva uničili drugim srečo in jim kazili življenje z raznimi intrigami. Gospod Muhič je mislil, da je nenavadno zmožen, v nekaj trenotkih natanko spoznati vsakega človeka, ki se je z njim seznanil. Menil je, da ga ne more nihče prevarati in da zna z obraza čitati one misli, ki jih ljudje ne izgovore z besedami. Res so se ga izogibali ljudje, ki so imeli slabe namene, in niso dolgo ostali v njegovi družbi hinavci, ki so imeli drugačne misli in drugačne besede. Zato se je gospod Muhič čudil, kako da se je mogel varati v človeku, kateremu je toliko zaupal. To je bil Don Pier. Bolela ga je ta prevara tem bolj, ker je Don Pier prišel iz one družbe, ki jo je gospod Muhič globoko spoštoval že od svojih mladih nog.

Ko so bile nastale pred pustom prve spletke v Ljubljani, je smatral gospod Muhič to za popolnoma naravno. Bilo je od nekdaj tako na svetu, da so se ljudje ljubili, vmes so prišli drugi in so jih razdružili ali pa so vsaj motili njih tiho ljubezensko srečo. „Od nekdaj je bilo tako in je moralo tako biti, sicer bi ne bilo niti življenja niti romanov, dolgčas bi bilo, da

bi ljudje od same ljubezni zehali drug ob drugem.“ Tako je mislil gospod Muhič v onem času. Pripisoval je krivdo bolj ženskam nego Francozu, kajti poznal je gospodično Vrankovo in po njej je sodil vse ženske. Zdelo se mu je čisto naravno, da se dame zanimajo za Francoza, kakor se zanimajo za novo modo. Verjel je v poštenje svojega francoskega prijatelja, ki se je vedel proti damam vedno tako, kakor mu je velevala njegova kavalirska dolžnost. Bal se je le, da bi ljubosumne Kristjanove oči v tem vedenju ne videle česa drugega. Ker med Kristjanom in Don Pierom ni prišlo do nikakega boja, gospod Muhič ni mogel dvomiti, da ima v svoji družbi pravega francoskega kavalirja. Toda dogodki na Vinicah so zbudili v gospodu Muhiču vse one dvome, ki mu jih je o njem zbudil že Juri Simič. V teh časih bi bil gospod Muhič svojega francoskega znanca popolnoma obsodil, izbrisal bi ga bil iz vrste svojih prijateljev ter mu naznanil boj na življenje in smrt, — ko bi ne bil sedel zadnji večer pred svojim odhodom iz Saksenburga na gostiji skupaj z lepo hčerjo poveljnika-generala, ki mu je zaupala neko skrito povest; iz te povesti si je razlagal gospod Muhič marsikaj, kar mu je bilo doslej nerazumljivo. Zato je sodil tudi o dogodkih na Vinicah drugače nego nesrečni Tilen, ki mu jih je pripovedoval s skrčenimi pestmi. Enega gospod Muhič Don Pieru ni mogel odpustiti — to je bilo izdajalstvo. Kot vojak je vedel, kaj je njegova dolžnost. „Ako je vohunil po Dolenjskem in podpiral sovražnika, potem ni za njega nikake milosti.“

Vendar gospod Muhič ni bil človek, ki bi prenagljeno obsojal ljudi. Zato se je hotel še o marsičem prepričati, predno je izrekel nad Don Pierom smrtno obsodbo. Videl je, da mora o tem najprej govoriti s Kristjanom. To je bilo vzrok, zakaj ni gospod Muhič takoj prvi dan po svojem prihodu hitel na Vinice, kakor je to mislil ves čas na svoji poti v domovino in kakor si je tega v resnici želelo njegovo srce. Dogodki na Vinicah so se mu zdeli namreč zelo važni, ne le zaradi denarja, ampak tudi zaradi drugih reči, ki bi mogle provzročiti velike izpremembe.

Gospod Muhič je imel torej dovolj skrbi takoj po svojem prihodu in je premišljal na vse načine, kaj in kako bi storil: ali naj gre najpreje na Vinice ali na Mušičje. Iz te negotovosti ga je rešilo drugo jutro po prihodu v Novo Mesto dvoje važnih dogodkov. Brambovski bataljon je bil namreč za sedaj razpuščen. Izšlo je to povelje iz cesarske vojske, ki je že sama pogrešala najpotrebnejših stvari. Ta ukaz se je razglasil brambovcem z opombo, da naj bodo vedno pripravljeni, stopiti med bojne vrste domovini v bran. Gospod Muhič je bil s tem zelo nezadovoljen. Trdil je, da se je že tako privadil vojaškemu življenju, da bo težko postal zopet navaden kavalir. V resnici pa je bilo gospodu Muhiču žal, da ne bo več brambovski častnik novomeške posadke, ker bi lahko pogosto jezdil na Vinice. Sedaj ni nikakor kazalo, da bi ostal v Novem Mestu samo zato, da bi zahajal tja, ker ni hotel, da bi ljudje slabo govorili o njem.

Zgodilo pa se je še nekaj drugega, kar je gospoda Muhiča prisililo, da ni takoj odšel na Vinice. Ko se je namreč zjutraj vrnil v gostilno, ni našel tam niti Kozme niti — svojega konja. Krčmar je zmignil z rameni in rekel, da je pri konjarjih vse mogoče. Gospod Muhič je sicer hotel prijeti krčmarja za vrat in ga dati vreči v mestno ječo, toda čutil se je brez pomoči in ni kazalo, da bi se razburjal. Le skrivaj je v srcu sklenil, da bo naučil krčmarja in konjarje kozjih molitvic, kakor hitro pride ugodna prilika.

Zato je pustil gospod Muhič vsa druga vprašanja nerazrešena, poslovil se je od gospoda Langerja, izposodil si konja pri županu in še tisti dan odjezdil v svoj domači grad, ker je izprevidel, da je potrebno, se najprej pogovoriti s Kristjanom. Moral si je tudi priznati, da je vkljub vsem izpremembam ostal njegov nečak še vedno najbližji njegovemu srcu. Zanimala ga je njegova usoda, pa tudi oni nejasni dogodki, ki so jih ljudje pripovedovali o ljubljanskem Gradu.

* * *

Zgodilo se je redkokdaj, da bi bil gospod Muhič hodil po potih svojega življenja popolnoma sam. Imel je s seboj navadno vsaj enega prijatelja. Danes je jezdil sam. Dan je bil lep in jasen; vsa priroda okoli je cvela v bujnem zelenju. Gospod Muhič se je zato lahko nemoteno prepustil svojim mislim in je iz spominov in dogodkov preteklosti delal sklepe in naklepe za bodočnost. Pod večer je prijezdil po dolgih zanemarjenih potih pred Mušičje in se je razveselil domačega skritega gradu ter ga pozdravil s tiho radostjo v srcu. Ko je prijezdil na dvorišče, je tam zagledal nekaj žensk pri vodnjaku; blizu njih je stal brat-gospodar, ki se je počasi okrenil, ko je zagledal jezdeca. Prišel je nasproti svojemu bratu in rekel z mirnim glasom:

„Srečno si se vrnil; komaj bi bili verjeli. Vojska je huda in vsi smo že obupaii. Bog te sprejmi v domači hiši! Konja vendar nimaš več svojega, kakor vidim. Veseli me, da si se vrnil živ in zdrav!“

Gospod Muhič je podal bratu roko in obšla so ga pri tem gorka bratovska čuvstva, da ga je hotel skoraj objeti.

„Kje je Kristjan?“ je bilo prvo vprašanje gospoda Muhiča.

„Leži zgoraj v sobi,“ je odgovoril brat.

Gospod Muhič je pustil konja na dvorišču in je odhitel v grad.

Vstopil je v temno sobo in obstal pri vratih. Pri oknu je zapazil posteljo in nekdo se je zganil na njej.

„Kristjan,“ je vzkliknil gospod Muhič, ko je zagledal bledo glavo v polmraku. Hitel je k postelji in je prestrašen obstal. Komaj je spoznal svojega nečaka. Lica so bila upadla, oči udrte, le usta so ohranila svoj značilni izraz. Prijel je roko, ki je leno počivala na odeji, in jo lahno stisnil. Sklonil se je in je prijateljski poljubil uvelo mlado lice.

„Kristjan!“ je klical in je komaj premagoval v sebi globoka čuvstva, ki so mu hotela izvabiti solze v oči.

„Stric!“ so zašepetale onemogle ustnice bolnikove, toda gospod Muhič je čutil v tej besedi toliko ljubezni in vdanosti, kakor je ni čutil nikdar prej pri svojem ljubljenem nečaku. Prinesel si je stol in je sedel poleg postelje.

„Kako se počutiš, Kristjan?“ ga je začel izpraševati in položil roko na vzglavje.

Glava na vzglavju se je zganila.

„Slabo,“ je odgovoril Kristjan.

„In kdo te zdravi?“

„Ženske.“

„Ženske, ženske,“ je ponavljal gospod Muhič, „nihče jim ne more odrekati zdravniških zmožnosti, kar se tiče . . . a v medicini se dozdaj še niso odlikovale. Bog ve, s čim te mažejo!“

Pri tem se je gospod Muhič ozrl po sobi in je zagledal nekaj loncev in drugih posod z raznimi zdravili in mazili.

„Bolje je vendar nekaj nego nič.“

„Bolje,“ je zašepetal Kristjan. „Pripovedujte, kaj je z vojno,“ je pristavil potem.

„To ti povem drugič, bojim se, da bi ti škodovalo, če bi se vznemiril,“ je rekel gospod Muhič. „Glavna stvar je, da hitro ozdraviš. Vojna še ni končana.“

„Se ni končana,“ je ponovil Kristjan in takoj so se zganile roke nemirno na odeji.

„Zdi pa se mi,“ je nadaljeval gospod Muhič, „da je zmaga že odločena; cesarska vojska je pobita, brambovski polki so razpuščeni, trdnjave so v rokah sovražnikov. Nič dobrega ne moremo pričakovati. Ako nas niso rešili brambovci, nas ne bo rešila črna vojska. Napoleon je na Dunaju in ni dvoma, da pride kmalu do premirja. Francozi imajo v rokah Ljubljano, toda na Dolenjsko se ne upajo; mislim, da se boje; ko bi bili nas pustili pri novomeški posadki, sem prepričan, da bi ne bil prazen njihov strah. Imeli smo hrabro četo. Bila se je, kadar smo prišli v ogenj . . .“

„Pripovedujte,“ je vzdihnil Kristan.

„Ne, to ti bom pripovedoval drugič,“ je rekel gospod Muhič. „Glavna stvar je, da ozdraviš, da tudi ti meni poveš, kaj se je zgodilo v Ljubljani.“

Kristjan je pri teh besedah hotel vstati in je z onemoglo, tresočo roko prijel svojega strica za roko.

„Pomiri se,“ ga je prosil gospod Muhič, „sedaj je vseeno. Vem, da ste se hrabro branili. Vsi govore

o tem. Tudi vem, kdo je bil vzrok. Srečal sem na poti Jurija Simiča, ki mi je vse povedal, kako je bilo v Ljubljani.“

„Kaj se je zgodilo z drugimi?“ je vprašal Kristjan.

„Z drugimi,“ je ponovil gospod Muhič, „s katerimi drugimi? Brambovci so vsi živi in zdravi in samo čakajo, da jih zopet pokličemo pod orožje. Gospod Langer je odšel živ in zdrav na Paganice in . . .“ Gospod Muhič je hotel omeniti Egida, toda bal se je, da bi to Kristjana ne razburilo.

„Ne; mislim posadko na Gradu. Godović . . .“ je rekel Kristjan.

„Ah, kdo ve to, ljubček moj,“ je odgovoril gospod Muhič. „Kdo bi mogel to vedeti! Zahvali Boga in svojo trdo naturo, da si se rešil. A kakega Godoviča misliš?“ Kristjana je ta pogovor tako utrudil, da je mahnil z roko in ni mogel več govoriti.

„Res sem nepreviden, da takoj začnem tak pogovor s teboj,“ je rekel gospod Muhič, a sam si hotel. Bolje je, da ležiš in ne govoriš. Jaz ostanem tu pri tebi in bom izkušal porabiti vse svoje medicinske zmožnosti. Med tem se lahko vse pogovoriva.“

Kristjan ga je hvaležno pogledal.

„Vidiš, to bo najbolje,“ je rekel gospod Muhič na to. Odprl je okno, da je zavel prijazen večerni veter v sobo.

„Mislim, da ti manjka dober postrežnik ali postrežnica . . . Jaz z veseljem prevzamem to službo, dokler ne dobimo česa boljšega. Upam, da boš kmalu zopet sedel zunaj na solncu, in potem odjezdimo iznova v svet. Mislim, da zaradi tega ne boš postal kapucinar. Pri vsej nesreči jaz do danes nisem obupal. Včeraj so mi ukradli celo konja, banda konjarska. Posvetim jim o priliki.“

Kristjan se je zasmejal na te besede.

„Vas ne zapusti dobra volja,“ je rekel.

„Ne, ljubi moj, dobra volja človeka ne sme nikdar zapustiti. Nikdar ne vemo, kaj nas še čaka veselega.

Gospod Muhič je tako zabaval bolnika pozno v večer, potem je pregledal vsa zdravila in mazila, ki so stala po loncih. Še pred večerjo je odšel v kuhinjo,

kjer je sklical ženske in izkušal njih zdravniško modrost. Ženske so zelo nerade odgovarjale, ker sicer gospod Muhič ni nikdar govoril z njimi, toda vkljub temu je zvedel o mnogih naravnih zdravilih, ki so jih rabili ljudje v okolici.

Pri večerji se je pogovarjal gospod Muhič s svojimi brati o vojni in je čutil, da mu izkazujejo nenavadno zaupanje in spoštovanje. Brata Marka ni bilo doma. Vrnil se ni že nekaj dni, temu se ni nihče čudil, ker so ljudje vsak dan pripovedovali o zelenih lovcih, ki so se bolj in bolj množili.

Tako je ostal gospod Muhič na Mušičjem in se je popolnoma posvetil zravniški stroki; pod njegovim nadzorstvom je Kristjan kmalu toliko okreval, da je mogel sedeti pri oknu in govoriti o vsem, kar je hotel zvedeti gospod Muhič. Svoj prosti čas je porabil gospod Muhič za to, da je izpolnjeval svoja „Koroška pisma“, in nekoč mu je prišlo celo na misel, da bi v francoskem jeziku napisal svoje spomine, ki bi jih izdal pod naslovom: Čudoviti in slučajev polni dogodki, ki jih je doživel slavni kavalir gospod Miko Muhič z Mušičjega, dvornik na dvoru velike cesarice Marije Terezije, vojak v vojski Njegovega Veličanstva Jožefa II. ob priliki Njegove vojne proti Turkom, poveljnik brambovcev leta 1809 i. t. d i. t. d. . . . Francosko bi se to delo nazivalo kratko: Les merveilleuses aventures de chevalier de Mussitz. Ob dolgočasnih nočnih urah je gospod Muhič res začel pisati prve liste svojih spominov.

Delo ga je tako navdušilo, da je nekega dne izročil Kristjana zopet ženskam in je odšel na Vinice. Imel je nov načrt.

2.

V resnici je moralo postati v gradu, oddaljenem od sveta, obdanem okoli in okoli od lesov, dolgčas vsakemu, ki je bil navajen, živeti med svetom. Ni čuda, da se je dolgočasil tudi gospod Muhič, ki je težko živel brez vesele družbe. Ako je pogreval svoje spomine, je tem bolj čutil samoto, v kateri je bil zaprt. Zanimale so ga novice o vojni, a teh ni mogel zve-

deti od nikogar. Dolgčas in radovednost sta bila torej glavna vzroka, da je gospod Muhič zapustil Mušičje. Da se je namenil na Vinice, je bilo samo po sebi razumljivo. Kar je zvedel od Kristjana, mu je zadostovalo, da si je bil na jasnem glede svojega bivšega prijatelja Don Piera. Mogel je torej govoriti na „podlagi dokazov“. Poleg tega si je gospod Muhič že izdavna želel iti na Vinice in govoriti z gospo Gusičevo. Bal se je, da bi morda ne izgubil popolnoma njene naklonjenosti, ako bi ji dal predolgo čakati nase. Vedel je sicer, da se iz pričakovanja rodi hrepenenje in da v njem raste ljubezen, toda taka pravila iz mladih let niso bila v teh resnih in težavnih časih primerna. Gospod Muhič pa je imel poleg svojih lepih sebičnih namenov še drug načrt. Vedel je, da se je v kraju, kjer se je prikazal gospod Muhič, rada pojavila tudi gospodična Vrankova z gospodično Heleno. To bi mu sedaj zelo ugajalo, ker bi s tem rešil svojega bolnika raznih težkih slutenj in dvomov. Mislil je, da se je morda gospodična Klara že naveličala francoskih komplimentov ali da jo je vsaj strah pred novimi napadi izvabil iz mesta na deželo. Gospod Muhič se je ustavil v Novem Mestu, a ni mogel dobiti nobenih posebnih novic o vojni. Vojaška posadka je bila še vedno v mestu, toda nikjer ni bilo videti, da se pripravlja na resno obrambo. Gospod Muhič se je povsem začudil, da ni v mestu že Francozov. Ker ni našel nobene prave družbe, je odšel še tisti dan dalje na Vinice.

Razveselil se je zelo, ko je zagledal pred seboj znani drevored košatih kostanjev in belo zidovje za njimi. Koliko lepih spominov je budila ta pot! Kaj bi znali pripovedovati ti kraji naokoli! Koliko krasnih trenotkov spi v samotnih kotih na vrtu okoli gradiča!

Gospod Muhič se je ozrl na balkon pred gradom. Res, nekdo stoji tam na balkonu! To je gospa Gusičeva. Čakala ga je! Spoznala ga je in mu miga z roko v pozdrav.

Gospod Muhič je v tem trenotku začutil, da ni zaman pisal „Koroških pisem“. Izpodbodel je konja in zdirjal proti gradiču. Na dvorišču je vrgel vajeti

hlapcu v roke in hitel v prvo nadstropje. Nevede kdaj in kako je preletel vse stopnice; komaj da je potrkal na vrata, jih je odprl na tečaj in je priletel naravnost v objem gospé Gusičevi. Presrečni gospod Muhič! Začel ji je poljubljati roke, toda gospa Gusičeva je svojega kavalirja tako prisrčno objela, da se je skoraj popolnoma izgubil v njenem objemu.

„Kako dolgo sem vas morala čakati, vi, dragi, ljubi prijatelj, vi, mon ami . . .“ je očitala gospa gospodu Muhiču.

„Kako dolgo sem moral zaman hrepeneti po vas, vi, draga, ljuba prijateljica,“ je rekel gospod Muhič. Sedla sta na zofo. Gospod Muhič se je opravičeval, da je prišel šele sedaj na Vinice; skliceval se je na svoje dolžnosti, ki jih je imel kot stric, kot tovariš in kot vojak, ker je moral skrbeti za ranjenega Kristjana; trdil je, da je to upravičeno v vojnem času in da stoje v takem slučaju vojaške dolžnosti nad dolžnostmi kavalirja.

„Ali niste čutili nič več od kavalirskih dolžnosti?“ je rekla gospa Gusičeva, ki ni mogla gospoda Muhiča takoj opravičiti.

„Draga gospa, nikoli vas ne morem dovolj prepričati o svoji ljubezni,“ je rekel gospod Muhič, „a pride čas, ko bodete spoznali, da ima gospod Muhič še zelo mlado srce.“ Nato je gospod Muhič začel razlagati namen svojega prihoda. „Prihajam k vam s prošnjo,“ je rekel. „Sprejmite bolnika in zdravnika pod svojo streho. Brez dvoma bo ta kraj ugodno vplival na zapuščenega bolnika, pa tudi zdravniku bo lažje srce, ko bo videl svoje uspehe. Vesela družba in prijazen kraj gotovo pospešita ozdravljenje.“

„Z veseljem, dragi gospod Muhič,“ je rekla gospa in prijela njegovo nežno roko. Zdelo se ji je, da dobro razume načrt gospoda Muhiča.

Gospod Muhič ji je hvaležno poljubil roko, potem pa je po kratkem molku začel nadaljnji pogovor.

„Govoriti moram z vami o zelo važnih stvareh,“ je rekel. Gospa Gusičeva je vedela takoj, česa se tikajo te važne stvari. Vzdihnila je globoko in rekla:

„Jaz nisem bila kriva, verjemite! Govorite z Barbaro, prosim vas. Toda vi veste, kaj dela lju-

bezen iz ljudi. Zato se zanašam na vašo nežnost in dobroto.“

„Toda morda niti ne veste, da ste imeli ogleduha in izdajalca v svoji hiši,“ je rekel gospod Muhič.

„Tega nikdar ne verjamem,“ je rekla gospa Gusičeva odločno. „Bil je vendar vaš prijatelj.“

„Bil je, žal, da je bil. Bil je in ni več. Resnica je, kar sem vam rekel.“

Nato je začel gospod Muhič gospé Gusičevi pripovedovati celo povest o generalovi hčeri, o Simiču, o Don Pieru, o dvoboju in o ljubljanskem Gradu. Gospa Gusičeva ga je strmé poslušala. Gospod Muhič je opazoval njen obraz in zdelo se mu je, da je to ena onih žen, ki je ni zmotil njegov francoski prijatelj. Zato ji je spoštljivo poljubil roko.

V tem je prišla v sobo gospodična Barbara.

„Glej, gospod Muhič se je vrnil,“ je rekla gospa Gusičeva.

Gospod Muhič je vstal in se priklonil gospodični. Komaj jo je spoznal. Ko je odhajal, je bila skoraj še otrok, z okroglim, brezizraznim obrazom, polna živahnosti in nagajivosti. Sedaj je bil bled njen obraz, nekaj resnega je bilo v njem in oči so gledale plaho, boječe.

Komaj je mogel verjeti, da je to ista gospodična, s katero je lovil jeseni še slepe miši po vrtu, in ni se mu zdelo potrebno, vpoštevati njenih misli in besedi. Tako se je izpremenila. Gospod Muhič si je moral priznati, da je ta izprememba šele pokazala nje krasoto v pravi luči, kajti vse, kar je bilo prej otročje, skrito, nerazvito, je zdaj kazalo žensko krasoto v polni meri. Njene oči, ki so prej gledale otročje-naivno v božji svet, so sijale sedaj v mladostnem ognju in so izražale skrite misli.

„Celo lepša je nego njena mati,“ je priznal gospod Muhič. Dasi ga je gospodična Barbara pozdravila otroško-zaupno, kakor vselej v prejšnjih časih, je gospod Muhič vendar videl, da to ni več ona gospodična, kakor je bila nekdaj, ko mu je nagajala z vsemi mogočimi otroškimi neumnostmi. „Kako ste vzrastli,“ je vzkliknil na glas gospod Muhič, ki si je ni upal niti

tikati, kakor je imel navado prej, ko ga je klicala za svojega strica.

Sedla je na stol, si popravila lase in je rekla:

„To je lepo, da ste se srečno vrnili, gospod Muhič. Nam je bilo zelo dolgčas po vas.“

„Sedaj vam ne bo več dolgčas,“ je rekel gospod Muhič, „preskrbim vam dela dovolj. Porabil vas bom pri bolniku.“

Nato je gospod Muhič razložil svoj načrt.

„To me zelo veseli,“ je rekla Barbara, „videli bodete, kako znamo zdraviti bolnike.“

Pri tem se je zagledala skozi okno.

Gospod Muhič je moral nato pripovedovati vse velike dogodke, ki so jih brambovci doživeli na vojni. Pil je z damama kavo in ves čas premišljal, kako bi govoril z Barbaro o važnih stvareh, ki so mu bile pri srcu Toda videl je, da se ne bo dalo sedaj več tako z njo govoriti kakor prej, ko je bila še otrok. Zato je mislil, da je bolje počakati druge prilike.

Zvečer je odšla gospodična Barbara na vrt in gospod Muhič je mislil, da je to najprimernejši trenotek, izpregovoriti z njo.

Odšel je na vrt in je našel Barbaro pri utici, naslonjeno na debelo črešnjo. Slonela je na deblu in gledala v mrak. Ko je zaslišala stopinje, se je nevoljno ozrla. Gospod Muhič se ji je približal z vso prijaznostjo in ljubeznivostjo, začel je govoriti o krasoti vrta in o romantiki lepega večera. Prijel je gospodično Barbaro za roko in jo nagovoril s sladkimi besedami:

„Sladko moje dete! Nisem te hotel motiti, uteho bi ti hotel dati, kakor jo da dober prijatelj.“

Gospodična Barbara je molčala.

„Vem, da si nesrečna, golobica moja, zato je treba govoriti . . .“

Barbara je zaihtela.

„Ne govorite o njem,“ je rekla s tako pretresljivim glasom, da je gospod Muhič molče obstal pred njo in ni vedel, kaj naj govori.

„Ti še ne veš, ljubica, niti ne veš . . .“ je rekel in jo je izkušal odvesti s seboj na klopico.

„Nečem vedeti, pustite me!“ je rekla Barbara, „jaz sem tako nesrečna . . .“

Naslonila se je zaupno gospodu Muhiču na prsi in dolgo plakala. Gospod Muhič je poznal take trenotke in je imel z mlado gospodično globoko sočutje. Zato je ni motil, ampak ji je šepetal utehe polne besede ter jo gladil po laseh.

„Nič ne plakaj, dušica,“ ji je govoril, „vse bo zopet dobro . . .“

„Nikdar več, nikdar več,“ je rekla gospodična, globoko ihté, „nesrečna sem, ljubim . . .“

Počasi je gospod Muhič s svojo ljubeznivostjo spravil Barbaro s seboj na klopico, si otiral z robcem solze in ji govoril najslajše besede, ki so mu prišle na misel. Ni hotel govoriti niti o Tilnu niti o Don Pieru. Govoril je o Kristjanu in o tem, kako ga bodeta skupaj zdravila.

Gospodična Barbara pa se ni dala tako hitro utolažiti, dasi je zaupno slonela ob rami gospoda Muhiča. Šele ko se je popolnoma zmračilo, si je upal gospod Muhič vprašati:

„Povej mi vendar, draga moja, kako se je moglo vse to zgoditi?“

Gospodična Barbara mu je nato zaupala vso povest, ki se je bila dogodila na Vinicah. Gospod Muhič je spoznal, da v tem ni bilo nikake otroške lahkomiselnosti, ampak da je bila stvar zelo resna.

Ker ni hotel sam prenočevati na gradu, se je še ta večer vrnil v Novo Mesto.

Po poti je premišljal, da je vendarle čudno, da ni srečal na Vinicah gospodične Klare Vrankove s Heleno.

Nekaj dni potem se je pomikala po cesti proti Vinicam stara odprta kočija, v kateri je sedel Kristjan. Ob kočiji je jezdil gospod Muhič, ki je spremljal svojega nečaka na Vinice.

3.

Ker je francoska vojska morala oditi na sever, se je ljubljanska posadka zelo zmanjšala. Sovražnik je imel v svoji oblasti glavno mesto države in vse važnejše trdnjave; vendar je bilo treba paziti na vsako

gibanje ravno zato, ker je Avstrija polagala svoje nade na oboroženo ljudstvo. Francoske posadke niso bile nikjer varne, dasi je bila zmaga dobljena.

Avstrijska armada je bila premagana in razbita, nadvojvoda Karel je po zadnjih bitkah odpasal svoj meč in se je odpovedal poveljništvu. Nikogar ni bilo, ki bi se bil upal zbrati novo cesarsko vojsko. Vsem se je zdelo, da bi bil vsak boj zaman. Edino v ljudstvu se je še oglašal bojni duh, ki so ga bile zbudile pesmi in navdušeni govori raznih bojaželjnih ljudi. Govorilo se je o bojih v Španiji, kjer se je ljudstvo uprlo Francozom, Tirolci so zmagovali nad francosko vojsko . . . Vse to je budilo še ne ugaslo iskro navdušenja.

Napoleon je dobro poznal svoj položaj, zato je hotel izkoristiti svojo zmago. Nastanil se je v cesarskem gradu na Dunaju in je začel pogajanja z avstrijskim cesarjem. On ni bil mož, ki bi čakal in odlašal. Bil je na vrhuncu svojih zmag in se je tega dobro zavedal. Njegove posadke so držale dobljena mesta in ni se bal niti kmetske vojske. Bil je zmagalec nad avstrijsko cesarsko vojsko, in zdelo se mu je nevredno, da bi se moral ukvarjati z oboroženimi kmeti. Zato je izdal stroge ukaze svojim poveljnikom, da s smrtjo kaznujejo vsak najmanjši poizkus, ko bi se drznili oboroženi kmetje motiti francoske posadke. Toda tega ukaza poveljniki niso mogli popolnoma izvesti, ker jim je manjkalo moči. V vojni, ki je trajala skoraj dva meseca, je izgubila francoska vojska vkljub svojim zmagam toliko svojega moštva, da ni bilo mogoče zasesti vsakega kraja s tako močno posadko, kakor bi bilo potrebno. Zato se je zgodilo v več krajih, da so Francozi imeli v oblasti glavno mesto, toda v posameznih manjših mestih in po deželi so bile še avstrijske posadke. Marsikje si francoska posadka ni upala iz svojega mesta, ker so se po okolici zbirale oborožene čete.

Napoleona v njegovih načrtih to ni motilo. Bil je zmagalec in bil si je svest svoje zmage; ker pa je rabil mnogo vojske na severu pri glavnem mestu, hoteč s tem pokazati svojo veliko vojno silo, so morale trdnjave na jugu zmanjšati svoje posadke, kolikor je bilo mogoče. Zato se je tudi francoska posadka v

Ljubljani zelo zmanjšala in se je omejila samo na mesto in na Grad. Francozi so utrdili Grad in so se pripravili na vsak napad od te ali one strani. Pazili so tudi na to, da je bilo mesto dobro zastraženo; kazali so se neustrašene in so meščanom radi govorili o veliki moči svoje posadke.

Meščani so se privadili novih gospodarjev in so jim izkušali postreči po svoji moči. Enako so bili Francozi z meščani zelo vljudni; plačali so vse, kar so potrebovali, in častniki so pazili, da vojaki niso preveč nadlegovali ljudi. Nekega vojaka, ki je okradel svojega gospodarja, je dal poveljnik javno pred stolno cerkvijo ustreliti.

Ker se je posadka zmanjšala in se je po gredah že začela novina, niso meščani trpeli niti draginje niti pomanjkanja. Enako se jim je prikupil francoski poveljnik s tem, da je odpustil smrtno kazen vsem onim vojakom, ki so se bili na Gradu uprli.

Tako so bili meščani zadovoljni, da se je vse zgodilo brez večje nesreče, da ni nihče zažgal in razrušil mesta. Bali so se, da bi ne prišla odkod avstrijska vojska, da bi zopet ne nastal boj; dasi je njih srce še vedno bilo navdušeno za zmago avstrijske vojske, so si vendar želeli miru, posebno potem, ko so dali Francozi javno razglasiti slavno Napoleonovo zmago pri Wagramu, ki jo je francoska posadka v Ljubljani proslavila z vsemi svečanostmi.

Helena je živela z gospodično Klaro v svoji hiši na Glavnem Trgu in se ni mnogo zanimala niti za važne dogodke v Ljubljani in po drugih mestih, niti za one francoske častnike, ki so polnili vsak večer ulico pod njenimi okni. Gospodična Vrankova pa je bila zelo vznemirjena pri vsaki novici, ki se je raznesla po mestu. Dasi nikakor ni privoščila Francozom zmage, je vendar zelo rada videla francoske oficirje. Sovražila je francoske vojake, ki so se ji zdeli pravi potomci tistih revolucionarjev, ki so pred nekaj leti morili v Parizu visoko gospodo, toda v oficirjih je videla ljudi one visoke francoske družbe, po kateri se je zgledoval ves svet. V tem je ni motila nje globoka vdanost in ljubezen do starega avstrijskega cesarskega dvora.

Videla je v častnikih le ljudi svojega stanu, ki izpolnjujejo vojaško dolžnost, kakor jim veleva povelje njihovega poveljnika, ne sovražnikov države. Don Pier, ki je bil postal stalen gost pri gospodični Vrankovi, je imel med francoskimi oficirji mnogo prijateljev, ki jih je rad privedel s seboj, da se je stara gospodična mogla zabavati v njihovi družbi. Gospodična Klara se je res nekolikokrat zaljubila v razne francoske kavalirje in je želela, da bi bila njena hiša zbirališče vseh pravih izobraženih ljudi.

Helena ni bila tako navdušena za francoske oficirje kakor gospodična Vrankova, morebiti zato ne, ker ji ni ugajal Don Pier. Njegovo vedenje se ji je zdelo sumljivo; ni mu mogla odpustiti njegovih skritih nakan, ki so polnile vse njegovo življenje. Ni ji bilo neznano, da je bil od prvega začetka gospodični Klari več nego navaden kavalir; po mestu se je govorilo, da zahaja v hišo zaradi gospodične Helene. Zato je Helena le malo govorila z njim in se ji je zdelo čudno, da tako dolgo traja njegovo prijateljstvo s Kristjanom.

Ko je padla Ljubljana, ni več dvomila, da so bile njene sumnje upravičene. Od onega dne je sovražila tega človeka. Zato se ni mogla navdušiti niti za ono družbo, ki je hodila z njim. Čutila je dobro, da jo obožujejo francoski oficirji, toda ljubiti ni mogla nobenega iz njih. Tem češče pa je mislila na Kristjana in na njegovo usodo. Zdelo se ji je, kakor da je izgubila dragega prijatelja iz mladosti. Bilo ji je neznano, kaj se je zgodilo z njim. Med onimi, ki so prišli z Grada, ga ni bilo . . .

Don Pier, ki jo je drugega dne posetil, je trdil, da je padel. Govoril je to brez čuvstva, da je Helena vstala pred njim in rekla:

„Vi to sporočate kot njegov prijatelj in nimate niti besedice sožalja.“

„V takih časih preneha prijateljstvo,“ je rekel Don Pier, „in do sedaj nisem vedel, da bi vam moral izražati svoje sožalje. Žal, da je padel, kot . . .“

„Molčite,“ je zaklicala Helena z zapovedujočim glasom in se je komaj premagala, da mu ni rekla iz oči v oči vsega, kar je mislila o njem.

Odsle se je Don Pier izogibal pogovoru z njo.

Ko je odšel Don Pier iz mesta, ji je bilo laže pri srcu. Zvečer je slonela na oknu in mislila na Kristjana. Slišala je, da so Francozi odpeljali ujetnike in ranjence na grad Fužine, in se je odločila, da poseti ranjence . . .

Drugega dne je v predsobi pri generalu Guetardu, poveljniku francoske posadke, sedela dama, v črno opravljena, ki je hotela govoriti z generalom. General jo je sprejel zelo prijazno in jo vprašal, zakaj želi govoriti z njim.

„Prositi sem vas hotela, da bi smela posetiti jetnike in bolnike na Fužinah," je rekla Helena.

„Imate med njimi sorodnike?" je vprašal general z resnim obrazom.

„Ne," je odgovorila Helena, „iščem med njimi drago bitje."

„Torej ženina," je rekel general, ki je bil prepričan, da ima pred seboj neomoženo ženo.

„Tudi ne," je rekla Helena, „je to moj prijatelj."

„Prijatelj," je ponovil general. „Hm, mislim si, da je prijatelj. Ali veste, da je tam?"

„Tega ne vem, samo mislim," je rekla Helena.

General jo je dolgo gledal brez besedi.

„Vi veste, da neradi spuščamo neznane ljudi v take kraje in naj so to tudi ženske."

„Moja hvaležnost vam ne izostane," je rekla Helena.

„Dà, dovoljujem vam, krasna gospodična, želim, da bi našli v najboljšem stanju tega, kogar iščete," je rekel general. Podal ji je roko in ji pogledal globoko v oči.

Helena se je pri tem vznemirila. Toda general se je zasmejal in je rekel:

„Ne bojte se, krasna dama, mi smo vendarle Francozi. Veseli me, da imam v svojem mestu krasoto, kakor ste vi, in spoštujem čuvstvo, s katerim iščete svojega prijatelja. Morete se zanašati na mojo naklonjenost."

Helena je zahvalila generala za njegovo ljubeznivost, vzela vizitko, ki ji jo je general izročil, in se je še tega dne odpeljala na Fužine.

Pri vhodu je stala francoska straža; v veži je sedelo nekoliko vojakov. Seržant, ki je sprejel Heleno pri vhodu, se je ponudil, da jo spremi po sobah, kjer so ležali bolniki. Težak je bil vzduh po celem gradu. Bolniki so ležali ranjeni na slami po tleh, mnogi so bili kakor mrtvi, drugi so se nemirno obračali. Zdravnik je z nekaterimi pomočniki hodil okoli ranjenih in jim podajal zdravila.

Heleno je obšla groza, ko je vstopila v te prostore. Zdelo se ji je, da je nemogoče tako najti, kar išče. Zato je imenovala seržantu Kristjanovo ime. Seržant jo je odvedel s seboj, pregledal je zapisnik imen, toda Kristjanovega imena ni bilo med njimi, niti med bolniki niti med jetniki.

Na vrtu je videla Helena ranjene vojake, ki so se izprehajali po stezah in polegali v sencah dreves. Gledala jih je dolgo, kakor da hoče med njimi zagledati tudi njega. Bili so sami tuji, zarastli, divji obrazi.

„Niti med bolniki niti med jetniki," je odmevalo od vseh strani.

Z žalostnim srcem se je odpeljala Helena nazaj v mesto.

Ves večer je bila nemirna in spati ni mogla vso noč. Bolj in bolj je čutila, da se je storila velika izpremememba v njenem življenju, da je izgubila več, nego je mislila prej.

Drugi dan je Helena obiskala Kristjanovo hišo na Bregu. Bila je opustošena in zapuščena. Povsod se je poznalo, da so v njej brezobzirno gospodarili vojaki . . . Stala je na mestu, kjer je imela vladati kakor kraljica. Tako ji je pisal po zimi v pismu. Sedaj je bila to velika, težka razvalina. Čutila je, kakor da stoji na razvalinah lastne sreče. Zaželela je ven iz mesta, na deželo, da bi v tihoti in samoti pozabila na vse to.

Gospodična Klara ni hotela slišati o tem, da bi odšli iz mesta. Zato je Helena sklenila, da odide sama. Dala si je pripraviti kočijo in je pospravila svoje stvari. Gospodična Klara je plakala nad nehvaležnostjo svoje gojenke in si ni mogla razlagati, kaj je privedlo Heleno do tega, da hoče oditi.

Helena si ni dala zapovedovati; hotela je biti svobodna. Česar gospodična Vrankova ni pričakovala, se je zgodilo. Helena se je odpeljala. Toda pri vožnji iz mesta jo je ustavila francoska straža. Morala se je vrniti.

Drugega dne se je pojavil zopet Don Pier v mestu. Posetil je gospodično Vrankovo in rekel:

„Popolnoma naravno je, da ne puste iz mesta ljudi, ki poznajo položaj, kajti Dolenjska je še polna vojske.“

4.

Južna avstrijska armada, ki se je umikala proti severu, da bi šla na pomoč glavnemu mestu države, je bila prisiljena, se umakniti na Ogrsko do reke Rabe. Zato ni mogla priti o pravem času na bojišče in se ni mogla združiti s severno armado, ki je bila med tem potolčena. Posadke, ki so ostale po mestih in trdnjavah, so vztrajale na svojem mestu, toda bile so brez sile, ker so bile zapuščene in osamljene. Ostale so zato, ker jih ni sovražnik napadel. Med tem se je nemirna črna vojska še vedno zbirala po deželah. Ljudje so videli, kako se umika cesarska vojska, ne da bi branila domačo zemljo, ne da bi napadla sovražnike. Sedaj, so mislili, je prišel čas, ko je treba braniti domovino z lastno močjo proti tujim četam. V tem času so vasi ob cesti ostale prazne, v oddaljenih vaseh so se zbirali oboroženi ljudje. Nastale so posamezne čete, ki so se prikazale zdaj tu zdaj tam in so budile po vaseh bojno navdušenje. Te čete so se bolj in bolj bližale glavnemu mestu ter se skrivale po vaseh in po gozdih ob cestah, ki vodijo na Dolenjsko. Toda zgodilo se je kakor po navadi: ko so bili skupaj, — ni bilo sovražnika. V teh četah so bili ljudje, ki so bili željni boja in so hoteli proslaviti svoje ime; njih romantične duše so sanjale o bojih in o slavi in so si predstavljale vse tako, kakor je pripovedoval v zimski noči ded za pečjo. Mladi ljudje so se jim pridružili radi, ker se jim je zdelo prijetno, da so živeli na pol vojaško življenje. Vina je bilo ono leto mnogo in povsod je bila vesela družba. Dobrih pripovedovalcev

ni nikdar nedostajalo; taka je natura takih ljudi, da se zamislijo in zasanjajo in mislijo, da je vse resnica, kakor se jim zdi. Rad se je človek razgovoril o vojni in o starih časih; in povedal je vse. kar je vedel o vojskah, roparjih, o hajdukih in turških tatovih, o starih vitezih in o čudnih dogodkih, zraven pa se smejal pri vinu. Kdo bi šel delat ob takem času? Ali ni bolje, držati pripravljen svoj ostnik in čakati, kdaj udari v zvoniku plat-zvona? Ako je cesar ukazal, je gotovo potrebno . . . To je bil duh, ki je vladal po deželi. —

Najbolj znana četa črne vojske so bili zeleni lovci, ki so bili prišli z Gorjancev in so nosili zeleno obleko. Njih vodja je bil Marko Muhič, ki je preživel vse svoje življenje v lesovih in ga je šele vojna izvabila, da je zapustil svoje kraje in odšel z „lovci“ proti Ljubljani, kjer je stikal za sovražniki. Upal si je ostajati v bližini mesta in je opazoval gibanje francoske posadke. Pošiljal je poročila poveljniku posadke v Novem Mestu, toda poveljnik je ostal v mestu in se ni menil niti za črno vojsko niti za zelene lovce. Bil je zadovoljen, da je pot od Ljubljane do Novega Mesta dovolj dolga in da bodo morda oboroženi ljudje na poti toliko ovirali sovražnika, da se prej sklene mir, nego se Francozi odločijo za napad na Novo Mesto.

Gospod Muhič je živel na Vinicah v popolni zadovoljnosti. Posebno ga je veselilo, da se je Kristjanu zdravje hitro vračalo in da mu je zelo pomagal „viniški zrak,“ kakor je to imenoval gospod Muhič. Ni vedel, ali naj te velike uspehe pripisuje svojim zdravniškim zmožnostim ali skrbljivi ljubeznivosti gospe Gusičeve ali požrtovalni postrežljivosti gospodične Barbare. Bil je v resnici vesel, kadar je sedel v senci na vrtu in je gledal na prijazni gradič pred seboj. Gospa Gusičeva je bila čimdalje bolj ljubezniva in je storila vse, da bi bilo življenje na Vinicah prijetno in veselo. Gospod Muhič si je s čim dalje večjo gotovostjo predstavljal, da se bo nekoč podpisoval ne le kot „chevalier de Müssitz“, ampak tudi kot „gospodar na Vinicah“. Kristjan in Barbara sta si postala zelo dobro prijatelja. Kadar je Kristjan sedel v svojem naslonjaču na verandi, je sedela Barbara ves čas poleg njega in mu je stregla

s tako sestrsko ljubeznijo, da jo je moral gospod Muhič neštetokrat pohvaliti. Mislil je, da dela ta sestrska ljubezen prave čudeže pri zdravljenju. Pa tudi gospodična Barbara je bila pri tem srečna; pozabila je na svojo lastno nesrečo, ko je mislila, da pripravlja srečo drugim, kajti smatrala se je za Helenino namestnico. S Kristjanom sta mnogo govorila; oba sta se izogibala pogovoru o tem, kar bi ju spominjalo na lastno nesrečo. Pogosto sta se zagovorila tako, da se je med tem že zvečerilo in ju je gospod Muhič moral opomniti, da večerni hlad zdaj lahko še škoduje Kristjanu. Gospod Muhič je imel ob takih prilikah z „otrokoma“ veliko veselje in je upal, da bo kmalu konec viharjev in da se začno solnčnojasni dnovi sreče.

Vkljub temu ni držal rok križem in se ni samo zabaval pri pogledu na tiho srečo, ki se je za nekaj časa naselila na Vinicah. Čutil je v sebi še vedno brambovskega častnika; za njega še ni bila vojna končana in to tem manj, ker se Francozi niso upali na Dolenjsko. Zato se je zanimal za vse novice, ki jih je slišal od domačih ljudi ali popotnikov.

Pogosto je jezdil v Novo Mesto, ker je tam mogel zvedeti najboljše novice.

Poleg novic je imel gospod Muhič tudi razne druge namene, ki so ga vodili v mesto. Ni mogel pozabiti, da so mu konjarji ukradli konja in da je pri tem izgubil svojega hlapca, ki gotovo ni odšel od njega sam, ne da bi se poslovil. Konj je imel visoko ceno, toda gospod Muhič ni hotel, da bi se mogel kdo bahati, da mu je ukradel konja in da za to ni bil kaznovan. Radi tega je sklenil, da ne bo miroval, dokler ne poplača konjskim tatovom po zaslugi.

Poleg konjarjev se je gospod Muhič v mestu vselej spominjal Tilna, toda nikdar ga ni našel. Tudi zvedeti ni mogel nič posebnega o njem. Gospod Muhič je mislil, da se potika kje po gozdih z zelenimi lovci in si tam zdravi svoje srčne rane. Ker pa tudi zeleni lovci ničesar niso vedeli o njem, si je mislil gospod Muhič, da se je v mladeniču kri pomirila in da se je vrnil domov k svoji bogati teti. Zato je sklenil, da ga poišče na njegovem domu v znanem dvorcu ob

dolenjski cesti in ga zopet pridobi za gospodično Barbaro.

Take načrte je imel. Zaupal jih sicer ni nikomur, le to je bilo vsem znano, da je konjskim tatovom napovedal boj na življenje in smrt; ljudje so s spoštovanjem izgovarjali njegovo ime, ki je postalo strah tatov in razbojnikov.

* * *

Gospod Muhič se je že pripravljal na pot, da poišče Tilna na njegovem domu, ko ga je nekoč nenadoma srečal v mestu. Njegov obraz je bil shujšan in zagorel. Gospod Muhič ga je prijateljski objel in ga je povabil takoj s seboj v gostilno.

„Kje si hodil, Tilen?“ ga je začel izpraševati.

„V Ljubljani sem bil,“ je odgovoril Tilen, kakor da pripoveduje kaj popolnoma navadnega.

Gospod Muhič je premeril mladeniča od glave do nog.

„V Ljubljani?“ je vprašal.

„Da. Pogledat sem šel, kaj delajo naši ljubi Francozi.

„Vrag te vzemi,“ je zagodrnjal Muhič.

„Kakor vidite, sem se vrnil živ in zdrav.“

„Ko bi te ne videl pred seboj, bi tega ne verjel,“ je rekel gospod Muhič.

„In vendar je resnica. Rekel sem vam, da ga poiščem.“

„Koga?“

„Še vprašujete!“ je vzkliknil Tilen in udaril z roko ob mizo. „Vašega prijatelja!“

„Verjemi, da sem mu jaz sam največji sovražnik! Toda, kako si ga iskal?“ je vpraševal gospod Muhič.

„Kako? Kako se iščejo ogleduhi, izdajalci, zapeljivci, vohuni in druga taka ničvredna sodrga? Z nožem v roki!“ Pri teh besedah je vrgel Tilen dolg lovski nož na mizo. Bil je lep, svetal, dragoceno okovan in dobro nabrušen. Gospod Muhič je presenečeno strmel v mladeniča pred seboj; nikdar ni v njem pričakoval take predrznosti in vročekrvnosti.

„Pa — kako si to storil?“ je izpraševal dalje.

„Kako? Vzel sem nož, nabrusil sem ga in sem ga zataknil v prsi. To je tako, kakor se to godi povsod. Nato sem odšel v Ljubljano.“

„To je ravno vprašanje: kako si mogel . . .“

„Kako sem mogel priti v mesto?“

„Da, to sem hotel vedeti.“

„Prišel sem kot kupec,“ je pripovedoval Tilen tiho, „imam doma človeka, ki je vsega zmožen. Zjutraj, ko je ležala megla, smo se usedli v čoln, ki nas je čakal na Ljubljanici. Pluli smo po reki in ko smo pripluli v trnovski pristan, nas ni mogel nihče razločevati od ljudi, ki pripeljejo tja vsak dan sočivja, poljskih pridelkov in drugih stvari za na trg. Odšel sem v mesto in sem ga iskal ves dan. Ni mi bila sreča mila, nisva se srečala.“

Gospod Muhič je brez besedi gledal na Tilna, ki je vse to pripovedoval, kakor da je šel v mesto na trg in ne maščevat svojo ljubico z lovskim nožem.

„Nista se srečala,“ je ponovil nazadnje.

„Nisva se srečala in zdi se mi, da je bilo to mogoče le, ker njega ni v mestu, ampak vohuni kje po deželi. Zdi se mi, da je to zelo potrebno, kajti francoske vojske je v Ljubljani tako malo, da se sami sebi čudijo, kako da jih nihče ne napade.“

„Kaj govoriš?“ je vzkliknil gospod Muhič.

„Zdi se mi, da smo bežali pred strahom in da nas je še zdaj strah.“

Gospod Muhič je vstal in je objel Tilna.

„Zdaj šele vidim, kakega vrlega dečka sem imel v svojem krogu,“ je rekel, „verjemi, da me nič ni tako bolelo, kakor to, da sem te izgubil. Toda če je ta nesreča prinesla za našo stvar tako važne novice, tedaj to ni bila nesreča; bilo je vse samo usojeno, da si ti iskal sovražnika po Ljubljani in si nam pokazal neprijatelje. Kakor gotovo stojim pred teboj, tako gotovo te ne bodemo pustili, da bi ga hodil iskat sam, ampak ga poiščemo skupaj . . .“

„Kako to mislite?“ je vprašal Tilen.

„Prijatelj čuti s prijateljem in ga ne zapusti v nobeni nesreči. Mi vsi čutimo s teboj, hočemo se tudi skupaj s teboj maščevati. Tudi — mimogrede rečeno

— gospodična je nesrečna, mlada je bila in neizkušena, toda sedaj plaka revica . . .“

Tilen je prijel za nož.

„Nikogar ne potrebujem,“ je rekel, „niti vas, niti drugih, niti njenih solz, pojdem sam in — najdem ga.“

Toda gospod Muhič se ni dal ustrašiti, dasi je videl, da v mladeniču divja jeza in strast.

„Nikakor nečemo segati v tvoje pravice,“ je rekel, „le kot prijatelji stojimo s teboj. Njega prepustimo tebi, ker imaš z njim svoj račun, mi pa, ki služimo domovini, obračunamo tudi po svoje. Tega nam ne more nihče braniti. Ti imaš svojo pravico, mi imamo dolžnost, ti moreš, ako hočeš, mi moramo. Razumeš torej, kaj sem hotel reči. Zvit si, to ti priznavam; kajti nam ni prišlo na misel, da bi se preoblekli v kupce in bi se pomešali med branjevce. Tudi ne bomo nikogar iskali s skritim nožem na prsih. To je pravica osebnih maščevalcev. Mi bomo prišli pri vratih v mesto, oblečeni v vojaški obleki, z orožjem v roki. To je dolžnost vojaka, ki služi domovini.“

„Ako to dolžnost čutite, bi jo bili morali že izpolniti.“

Gospod Muhič mu je položil roko na ramo.

„To veš, dragi moj, da bi se že tudi zgodilo, ako bi bil gospod Muhič poveljnik dolenjske vojske. Sedaj pa zapovedujejo drugi. Treba jim bo šele dokazati, kaj je njih dolžnost. To stvar prevzamem jaz nase. Ali nečeš oditi z menoj na Vinice? Tam leži moj nečak Kristjan, ki je padel na Gradu. Lahko bi napravili skupaj načrt.“

Tilen je nekaj časa molčal, potem pa je rekel:

„Dokler ta nož ne bo krvavel v njegovi krvi, me ne vidite niti tu niti na Vinicah.“

Gospod Muhič ga je objel in ga je začel z najlepšimi besedami prositi.

„Ne prenagli se, dragi moj, veš, da si izgubljen in da te ne reši nihče, ako te dobe. Mi te hočemo rešiti pogube in ti dati priliko, da izvedeš svoj namen; tebe pa ohranim našim prijateljskim dušam in tvoji nesrečni gospodični.“

Vkljub vsem sladkim besedam ni hotel Tilen oditi z gospodom Muhičem na Vinice niti ni hotel ostati v Novem Mestu.

Prespal je noč pri „Petelinčku“ in je odjezdil takoj drugega dne.

Gospod Muhič pa je delal nove načrte.

5.

Egid je živel na svoji pristavi mirno življenje in se je tako zanimal za svoje gospodarstvo, da je pri tem skoraj popolnoma pozabil na vojno.

„Glej, zdi se mi, da sem bolj rojen za kmeta nego za vojaka,“ si je govoril včasih, ko je stopal po polju in je ogledoval žito. Letina je dobro kazala. Viharna pomlad je prešla in mirno poletje je ugodno vplivalo na žita. Vsa dolina okoli Krkovega je bila kakor zlato zibajoče se morje; žita, polna težkega klasja, so se valovila po njivah. Po stezah med njivami je hodil Egid pogosto v večerni čas, ko se mu je zdela pokrajina najkrasnejša. Tam ga je vedla pot proti gaju, kjer so se oglašali ptiči, nato je krenil po obronku navzgor in je gledal z zadovoljnim obrazom po svojem posestvu. Čutil je, da je to njegov svet, njegova domovina, njegova sreča. Nič na svetu bi mu je ne moglo nadomestiti.

„In ko bi jo izgubil po pravdi ali kakorkoli,“ si je govoril večkrat, „delal bi na njej kot najemnik, dokler bi si je ne prislužil.“ Tako je ljubil to zemljo, to pokrajino, to dobro polje, ki je z bogatimi darovi povračalo ljubezen svojemu gospodarju. Pogostoma se je spomnil Egid onih težkih noči, ki jih je imel, ko je bil razglašen Napoleonov ukaz. Napoleon je pretil, da uniči posest brambovskih častnikov in jim odvzame njih imetje. Takrat je Egid često pozno v noč mislil na svoj dom. Vzvišena se mu je zdela dolžnost, služiti z orožjem v roki cesarju in domovini, toda težka bolest je motila bojno navdušenje, ako je pomislil na svoj dom. „Ako smo vredni kazni zato, ker služimo cesarju in domovini, naj kaznuje zmagalec nas po svoji volji, toda posest je nekaj tako svetega, da se zdi, kakor

da bi kdo oskrunil svetišče, a ne ubil svečenika.“ Tako je mislil Egid; zato je s tako ljubeznijo hodil po svojem polju in se je s ponosom oziral na sive zidove stare pristave. Dokler je ni zapustil, se mu ni zdela stara, šele ko se je vrnil, je videl, da bi bilo treba marsikaj popraviti. Toda bilo je skoraj greh, se dotakniti teh častitljivih zidov. In kaj bi se dalo popraviti? Včasih je novo slabše od starega. Vendar je videl, da bo treba nove opeke na streho, novih oken, novih ograj. „Ako bi bila Alenica tukaj vzrastla skupaj z menoj,“ je premišljal Egid, „ne bi bilo treba popravljati, kajti vse bi se ji zdelo tako lepo in prijazno, vse bi ji bilo tako znano in domače, da bi ljubila vse tako, kakor je zdaj, in bi ne želela izprememb. Toda navajena je mesta in lepote in zdelo bi se ji vse to starinsko in ničvredno. Zato bo treba popraviti.“

Tako je delal načrte za bodočnost in je skoraj pozabil na to, da traja še vojna in da je vojak, ki je s prisego obljubil, da pojde zopet na boj, ako ga bo potrebovala domovina.

Spominjal se je vendar z veseljem pretekle pomladi. Zvečer je včasih ostal pred svojo brambovsko obleko, ki je visela v kotu. Ugajala mu je še vedno. Pri tem je mislil na vse dogodke, ki jih je doživel na pohodu brambovcev. Ob takih trenotkih mu je prišla podoba Alenice tako živo pred oči, da jo je skoraj poljubljal v mraku pred seboj. Mislil je pri tem na svoje zadnje dni v Ljubljani ter si je predstavljal bodoče čase v najlepših slikah.

Dan za dnem je čakal Egid gospoda Muhiča, da bi odšla skupaj v Belo Krajino, obiskat Simiča in njegove goste. A gospod Muhič je imel tako važne in nujne opravke, da je skoraj popolnoma pozabil na svojega tovariša. Zato se je Egid odločil, da pojde sam v Novo Mesto in da tam poišče gospoda Muhiča.

Toda nekega dne je zagledal Egid po cesti med poljem brzega jezdeca, o katerem niti trenotek ni mogel dvomiti, kdo da je. Res je bil gospod Muhič, ki je že iz daljave migal z roko, ko je videl mladega gospodarja pred pristavo. Egid mu je šel naproti in ni mogel

skriti velike radosti, ki ga je obšla v tem trenotku. Dvignil je obe roki in klical na ves glas:

„Pozdravljen, gospod Muhič!“

Gospod Muhič je kmalu prijezdil do njega, skočil je s konja in objel Egida.

„Človek bi te skoraj ne našel v tej sveti samoti,“ je rekel, „živiš sredi gozdov, kakor Anton puščavnik. Sicer, če se ne motim, je bil tudi tvoj patron prijatelj lesnih samot. V resnici me zanima tvoj dom. Po pravici rečeno, ako bi jaz imel že zdaj kako besedo na Vinicah, ne hotel bi se pravdati za to samoto, ki leži že skoraj onkraj sveta. Prepustil bi jo z veseljem takim samotarjem, kakor je brambovec Egid. Tukaj bi se res človek lahko svetu odpovedal. Sedaj se ne čudim, da te niso motile . . . No, kaj bi! Vsi ne moremo biti enaki in kaj bi bilo z učiteljem, ako bi vsi učenci bili kakor on: izgubil bi pravico do življenja . . .“ Te besede gospoda Muhiča je zmotil hlapec Andrej, ki je prišel preko dvorišča in obstal pri vratih.

„Kakor vidim, ste vsi živi in zdravi,“ je rekel gospod Muhič.

Andrej je prijel Muhičevega konja za uzdo in ga odpeljal s seboj. Pri tem ga je z zvedenim očesom premeril od vseh strani in je priznal, da ima gospod Muhič dobrega konja; odpeljal ga je v hlev in ga je privezal med domače konje rekoč:

„Sedaj si morete kaj povedati o vojni.“

Egid je vedel gospoda Muhiča s seboj po dvorišču in mu je začel razkazovati svoje gospodarstvo na pristavi. „Res škoda, da nisem prišel na oglede,“ je rekel gospod Muhič, sicer bi me stvar bolj zanimala. „Ako postanem gospodar, se mi zdi, da bom potreboval učitelja, kajti v tem sem jaz ravno tako tujec, kakor si bil na primer ti v vojaških zadevah, dokler nisi prišel v mojo šolo. Včasih se namreč nismo ukvarjali s takimi stvarmi, kakor je gospodarstvo; sedaj nas morda tudi to doleti. Mi smo se učili samo dvoje dozdaj potrebnih stvari: rabiti orožje in ljubiti ženske. Časi se izpreminjajo. Morda se bomo na stara leta učili, kako je sestavljen plug in po čem je žito na tržišču. Sicer moram priznati, da so različni ljudje na

svetu in da nismo ustvarjeni vsi za eno. Celo konj ne moreš porabiti vseh enako. Deni svojega jezdeca pred plug in pogine ti od sramote in žalosti.“ Tako je modroval gospod Muhič in ogledoval pristavo od vseh strani; ugajala mu je zelo. Pri njegovi gostobesednosti je Egid komaj našel primeren trenotek, da ga je vprašal po novicah.

„Da, novice,“ je rekel gospod Muhič, „zaradi njih sem prišel. To veš, da bo zopet vojna.“

„Zopet“, je ponovil Egid.

„Nič se ne čudi, ampak veséli se! Odideva takoj v Belo Krajino jemat slovo.“

Egid je povabil gospoda Muhiča na pijačo v svojo sobo. Tam mu je gospod Muhič razložil svoj načrt. Pri tem si ni mogel kaj, da bi ne bil pohvalil dobrega Egidovega vina s sledečimi besedami:

„Kakor vidim, nima tvoja pristava samo slabih lastnosti pravega samostana, ampak ima tudi dobre; kajti poleg samostanske samote pijem tukaj tudi samostansko vino, ki je še vedno najboljše. Mislim, da si ga pripravil za svatbo.“

„Ako nas vojna ne vzame, pomnožim svoj samostan res za eno osebo,“ je rekel Egid in je nalival vina v čašo gospoda Muhiča.

„Samo da pride s tem v nevarnost ena najvažnejših samostanskih čednosti,“ je rekel gospod Muhič, „zdi se mi, da bom celo boter tvojim bodočim menihom, ki se bodo rodili iz tega samostanskega para.“

„Upajmo,“ je rekel Egid.

„Prostora je dovolj,“ je rekel zopet gospod Muhič, „dvorišče je tudi obširno in jedi ne bo manjkalo; moram priznati, da ni nikakih zaprek in zadržkov“.

„Ako bo pristava moja, gotovo ne,“ je rekel Egid.

Na to sta veselo trčila na srečo in zdravje bodočega samostanskega zaroda.

Popoldne sta se odpravila na pot . . .

* * *

Gospod Muhič je dobro poznal oba Simiča, ki sta gospodarila na svojem posestvu v Beli Krajini. Bila sta oba že priletna, pri tem pa zdrava in silna, velike postave, korenjaškega telesa; bila sta si v

marsičem podobna, le da je nosil starejši brat Štefan Simič veliko, gosto brado, brat Juri pa je imel le dolge brke, ki so bili znani daleč na okoli, tako da so govorili ljudje: Ima brke, kakor Juri Simič. Te značilne brke je podedoval po svojem očetu tudi sin Juri; bili so stalna dediščina v Simičevem rodu, podedoval jih je sin po očetu in lahko jih je vsakdo videl na nekaterih slikah, ki so visele v kriški graščini v „dvorani starih dedov“. Brat Štefan je bil gospodar na posestvu in je bil znan kot predrzen lovec na medvede; o tem so se pripovedovale razne povesti v lovskih krogih. V svoji mladosti je preganjal hajduke, vlahe in razne roparske bande, ki so polnile gozde ob vojaški granici. Bili so to predrzni ljudje, od katerih so mnogo trpeli popotniki in domači ljudje. Nekoč je zalotil Štefan Simič celo četo v vasi in se je zagnal med nje s tako silo, da so pobegnili na vse strani. Poslej ni imel več miru pred njimi. Zalezovali so ga povsod in so si ga upali celo obiskati na njegovem lastnem posestvu. Toda Simič je poznal te ljudi in se ni dal prekaniti. Odšel je vselej srečno raznim zvijačam, s katerimi so ga izkušali dobiti v roke. Vedel je, da se hočejo maščevati nad njim, zato je bil vedno pripravljen na napad. O teh bojih z roparji so pripovedovali ljudje po vaseh mnogo povesti.

Brat Juri Simič je bil v svojih mladih letih vojak in se je bil udeležil obleganja Belgrada pod generalom Lavdonom. Pri tem je bil ranjen v desno roko, ki je bila od tega časa trda. Juri Simič je rad pripovedoval o svojih vojaških letih; general Lavdon mu je bil junak vseh junakov. Ko je bil Juri Simič ranjen, je obiskal general Lavdon svoje ranjene vojake in takrat je govoril Juri Simič z njim iz oči v oči. Tega trenotka ni nikdar pozabil in je govoril rad ob vsaki priliki o generalu Lavdonu in o besedah, ki jih je slišal iz njegovih ust. Na vsaki pojedini in gostiji, ki se je je udeležil Juri Simič, se je gotovo klicala tudi slava generalu Lavdonu. Veliki general, katerega ime je bilo znano vsakemu človeku, je užival zato veliko slavo povsod, koder je hodil Juri Simič, njegov najzvestejši vojak. General Lavdon je namreč ob neki

priliki občudoval nadčloveško silo Jurija Simiča, ki je pod belgrajskimi zidovi v nekaj trenotkih sestavil celo trdnjavo iz težkih brun in prenašal topove na svojih silnih ramah, kakor da nosi lesene cevi. V svoji roki je imel toliko moči, da je nekoč na mestu pobil turškega vojaka, ker se mu je upiral. O takih in podobnih činih je zvedel sam general, toda pohvaliti ga je mogel šele, ko ga je našel ranjenega med drugimi vojaki v šatoru. General je vprašal Jurija Simiča, kje leži njegova domovina in družina. Juri Simič mu je popisal Belo Krajino in mu je govoril o svoji ženi, ki mu je bila že umrla, in o svojem sinu, ki je bil takrat tudi že v vojski. General Lavdon je globoko obžaloval, da je bil ranjen tak junak; poznal je iz svojih prejšnjih let, ko je bival v vojni granici, njegovo domovino in si je želel mnogo takih junakov, kakor jih ima ona zemlja. Svetoval je Simiču, naj se še enkrat oženi, kadar se vrne domov, da bi dal svetu še kaj podobnih junakov s takimi brki, s tako silo. „Škoda bi bilo, da bi izumrl tak rod," je rekel general.

Juri Simič je svojemu generalu odgovoril, da oblega rajši deset trdnjav nego eno ženo. Na ta odgovor se je general Lavdon zasmejal. V znak svojega spoštovanja je podal Simiču roko in ga je odlikoval s križcem Marije Terezije „pro fortitudine," za njegovo hrabrost.

S tem redom se je vrnil Juri Simič leta 1790. domov k svojemu bratu, ki je živel sam na svojem posestvu. Od tod je Juri Simič zahajal v razne družbe, kjer je proslavljal ime velikega generala in najslavnejšega vojskovodje, Lavdona. Popisoval je rad natanko vse posebnosti svojega ljubljenega generala, slavil je njegove slavne čine, jezil se nad Dunajem, ki ni bil naklonjen generalu, in se je rad sprl z onimi, ki so se upali mu ugovarjati. Tako je torej živel Juri Simič na posestvu svojega brata. Tu je tudi vzgojil svojega sina.

Kmalu se je pokazalo, da bo sin, ki je tudi nosil slavno ime Juri, vreden naslednik svojega očeta, čist potomec Simičevega rodu; svojo nenavadno silo je brkati mladenič kazal v boju z domačimi hlapci in pri razdivjanih konjih, s katerimi se je lovil po dvorišču.

Za kratek čas si je gradil trdnjave iz hlodov; pri tem mu je bil učitelj hlapec Juro, ki se je bil v mladosti z Jurijem Simičem udeležil vojne ter si na nekem begu zlomil nogo; bil je kruljav, toda bil je ponosen na ta svoj spomin; pomagal je postavljati mlademu Juriju trdnjave in ga je navduševal za generala Lavdona. Ko je bil Juri star osemnajst let, ga je poslal oče v vojaško službo. Bil je zadnji potomec svojega rodu in stari Juri Simič je pogosto omenjal svojemu sinu besede generala Lavdona, da bi bilo škoda, ako bi tak rod izumrl.

Na svojih potih in posetih po dolenjskih gradovih se je gospod Muhič seznanil tudi z obema Simičema. Nekoč je prišel celo v Belo Krajino na lov. Molče je poslušal lovske dogodke, ki jih je pripovedoval Štefan Simič; bili so tako nenavadni, da jih je mogel doživeti le tak lovec, kabor je bil Štefan Simič; gospodu Muhiču se je zdelo, da so popolnoma „lovski“, ker je poznal lovsko latinščino. Iz svojega življenja ni mogel nič povedati; zdelo se mu je celo, da bi si ne mogel nič lepšega izmisliti. Zato je molčal. Slišal je tudi povest o generalu Lavdonu in je na koncu navdušeno klical: Slava! Postalo mu je tako tesno, ko je sedel ob strani ogromnega Jurija Simiča, da si je komaj upal dihati; Simičeva trda roka je bila kakor iz železa, njegova povest je bila tako mogočna, da si gospod Muhič ni upal govoriti niti o svoji dvorni službi niti o svojih dogodkih, ko je šel na vojsko proti Turkom. Dasi je visoko čislal generala Lavdona, vendar ni bil tako navdušen zanj kakor Juri Simić. Gospod Muhič namreč ni služil pod Lavdonom. Zato je poveličeval princa Evgena Savojskega, ker je bil majhne postave in je bil velik vojskovodja. Juriju Simiču to ni bilo všeč; vstal je od mize in je prisedel drugam; od takrat nista bila gospod Muhič in Juri Simič posebna prijatelja. Zedinilo ju ni niti to, da je bil gospod Muhič mlademu Simiču dober prijatelj, odkar sta se seznanila. Od onega časa tudi gospod Muhič ni več obiskal Simiča. Ako se je sešel ob kaki priliki z Jurijem Simičem, sta se prijateljski pozdravila, toda sedela nista nikdar skupaj in poiskala sta si rajša vsak svojo družbo.

Zato gospod Muhič ni bil posebno vesel, da je moral spremljati svojega mladega prijatelja v Belo Krajino. Čas se mu je zdel sedaj še posebno neugoden. Toda sporočiti je moral pozdrave, ki mu jih je naročil na bojišču Juri Simič, poleg tega je upal, da se bo pogovor sukal bolj okoli žalostnih sedanjih časov nego o generalu Lavdonu in o slavni preteklosti.

Dan je bil jasen, vesel. Konja sta ponosno peketala po prašni beli cesti. Kadar sta jezdeca pridržala, je gospod Muhič Egidu pripovedoval o lastnostih in posebnostih obeh Simičev. Egid ga je poslušal le na pol in je sanjal o tem, kako bo zvečer poljubljal gospodični Alenici roke.

6.

Kočija, ki je bila odšla oni dan pred prihodom Francozov iz Ljubljane, je doživela čudno usodo na svoji poti. V splošnem begu, ko so proti severnim in vzhodnim stranem bežali vojaški oddelki, vozovi z ranjenimi vojaki, topovi in jezdeci, meščani in plemenitaši, se je vseh polastil silen strah, ker so mislili, da jim je sovražnik takoj za petami. Prve avstrijske čete so se ustavile v Šmarju in so se tam utaborile, toda že drugi dan so nadaljevale svojo pot po dolenjski cesti.

Gospod Vrangel, ki se je vozil z Alenico in staro postrežnico na Dolenjsko, je smatral to umikanje za slabo znamenje. Mislil je, da sploh ni varno, ostati na Kranjskem. Zato je izkušal prehiteti vojaške čete ter priti pred njimi čez mejo. Novo Mesto je bilo tako polno vojske, da ni bilo mogoče dobiti niti prenočišča. Gospod Vrangel se je tam sešel z mnogimi znanci, ki so bili na potu proti Brežicam in so od tam hoteli oditi na Hrvatsko, ker so v isto smer šli tudi vojaški oddelki. Pot čez Gorjance je bila težavna in nevarna; zato se je odločil, da pojdejo v ono smer. Mlad, prijazen poveljnik, ki je zapovedoval vojaškemu oddelku, se je na poti pridružil Vranglovi kočiji in jo spremljal prav do Brežic. Tako se je zgodilo, da kočija ni prišla v Belo Krajino, kamor je bila namenjena, ampak je odšla na Hrvatsko.

Ko sta zvečer onega dne Egid in gospod Muhič prijezdila na dvorišče kriške graščine, se je zgodilo vse tako, kakor je pričakoval gospod Muhič: nasproti jima je priletel velik pes, za njim je prišel hlapec Juro, šepaje počasi s kruljavo nogo, nato se je pokazala pri oknu široka postava gospodarja Štefana Simiča in na zadnje se je pojavil pri drugem oknu Juri Simič.

Jezdeca sta prepustila svoje konje hlapcu in sta odšla v grad. Vse se je zgodilo, kakor je pričakoval gospod Muhič, le prijazni ženski obrazek se ni prikazal, o katerem si je mislil, da ju bo pozdravljal že od daleč iz okna. To je gospoda Muhiča nekoliko vznemirilo, toda potolažil se je z mislijo, da se ne zgodi na svetu vedno vse tako, kakor si ljudje žele in upajo.

Mislil je, da se morebiti gospodična izprehaja po vrtu in v svojih zaljubljenih sanjah niti ne vidi, da se ji bliža njen ljubček. Tudi Egid je gledal ves čas v grajska okna, ko sta se bližala po klancu, in je vsak trenotek pričakoval, da se naenkrat kje prikaže njena ljubljena glavica. Zato je bil nekako razočaran, ko sta stopila s stopnic na hodnik in jima je šel gospodar Štefan Simič nasproti.

„Bog vas sprimi, gospod Muhič,“ je klical že od daleč, da je odmeval po votlih hodnikih njegov silni glas. Med tem je prišel tudi brat Juri iz sobe.

Muhič se je obema primerno poklonil ter jima predstavil prijatelja Egida „kot posestnika na Krkovem, poročnika brambovskega bataljona, tačas na dopustu.“

„Poznal sem vašega očeta,“ je rekel Štefan Simič in je stisnil Egidu roko.

„Ste tudi brambovec,“ je rekel brat Juri, ko je pozdravil Egida, „to me zanima; povedali mi bodete, kako ste se vojskovali.“

Med tem so odšli v sobo, ki je bila kmetsko preprosta brez vseh okraskov; debela miza je stala na sredi in močni stoli okoli nje. Na mizi je stala velika posoda, dragoceno okovana, okoli nje pa majolike.

Gospod Muhič se je ustavil takoj pri vratih in je rekel:

„Povedati vam moram takoj, kaj naju je privedlo sem, najprej pa vam sporočiti pozdrave od vašega sina Jurija.“

„Ste ga videli?“ je vzkliknil Juri Simič.

„Ne samo videl, ampak tudi govoril sem ž njim.

„Je živ in zdrav?“ je ponovil prvi Simič, ki se je približal gospodu Muhiču ter mu prijateljski stiskal roko: „Povejte mi, kje je?“ je izpraševal.

„Kje je sedaj, vam ne morem povedati,“ je nadaljeval gospod Muhič, „srečali smo se na bojišču na Koroškem. Mi smo bili ravno gotovi, podili smo francoske čete v beg, kar je pridirjal Juri s svojo četo v največjem diru. Razbil je cel konjeniški oddelek.“

„To si mislim, da ga je razbil,“ je rekel Juri Simič, „in sam je živ in zdrav?“

„Živ in zdrav,“ je rekel gospod Muhič, „ako se mu med tem ni zgodilo nič hudega.“

„Kaj bi se mu hudega zgodilo? Po vojni pride domov in se oženi. Sedaj je menda konec.“

„Ej, ni še konec,“ je vzkliknil gospod Muhič, „sedaj se šele začenja.“

„Nič se ne začenja,“ je rekel Simič, „jaz sem vedel: ako bi stal general Lavdon pred Dunajem, bi bil naučil Napoleona kozjih molitvic, vi pa ste ga pustili, da si je opomogel . . .“

„Oho, nadvojvoda Karel je vendar slaven vojskovodja, ako je premagal Napoleona; ne verjamem, da bi general Lavdon opravil kaj več,“ je rekel gospod Muhič. „Dandanes so boji drugačni, nego so bili v prejšnjih časih.“

„Boji niso nič drugačni, samo ljudje so drugačni. Nimate generala Lavdona, zato je konec,“ je rekel Simič.

„Nimamo Lavdona, a imamo Karla. Tudi konca še ni. Sedaj se zbero brambovci in prepode francoske čete, ki so raztresene po mestih. Ljubljana prva pade,“ je govoril gospod Muhič s samozavestnim obrazom.

Simič se je posmejal.

„Na brambovce in na črno vojsko jaz nisem posebno ponosen; ako vojska ne zmaga, potem . . .“

„Oho, ali veste, kake velike važnosti so bili v tej vojni brambovci? Bili so skoraj v vseh trdnjavah," je prigovarjal gospod Muhič.

„Ali hočete reči, da so se zato tudi vse podale?" je pripomnil s smehom Juri Simič.

„Gospod, ne žalite cesarske vojske, ker bi sicer ne mogel prebivati z vami pod eno streho; moram vam omeniti za zgled vašega sina, ki je skoraj do smrti pobil mojega nečaka, ker si je dovolil, v svoji pijanosti govoriti podobne besede o brambovcih; povedati vam moram tudi, da je isti moj nečak moral na ljubljanskem Gradu z brambovci braniti svojo čast, ker je cesarski poveljnik sam prepustil brez boja Grad v francoske roke."

Gospodu Muhiču je bil obraz resen, roka se mu je tresla.

V pogovor je posegel gospodar Štefan Simič in je rekel.

„Za prepir bomo imeli časa pozneje. Najprej je treba, da izpijemo čašo gostoljubja."

„Nikakor nisem hotel nikogar žaliti," je rekel Juri Simič, „spoštujem vse vojaške stanove, ker vem, kaj je vojna, toda general Lavdon je zmagoval s svojo vojsko in bi bil zmagal tudi nad Napoleonom. To sem hotel reči."

Gospod Muhič in Egid sta nato izpila čašo gostoljubja, kakor je to bila navada v Beli Krajini. Gospod Muhič si je pošteno oddahnil, ko je izpraznil majoliko; bila je nenavadno velika.

„Sedaj pa vam moram povedati, čemu sva prišla sem," je rekel gospod Muhič.

„Prišla sva posetit gospodično Vranglovo. Juri mi je rekel, da je prišla vsa družina k vam."

„Aa, to je Jurijeva nevesta," je vzkliknil Juri Muhič.

„Kdo?" je vprašal gospod Muhič.

„No, gospodična Vranglova. Pričakovali smo jih že jeseni. Gotovo vam je tudi zanje sporočil pozdrave."

„Tudi," je rekel gospod Muhič in je pogledal Egida, ki je nemirno sedel na svojem stolu. „Zato bi radi čim prej govorili z gospodično."

„Gospodične ni pri nas," je rekel Štefan Simič, „to jih je morala vojna zanesti kam drugam, ali pa se jim je pripetilo kaj posebnega. V današnjih časih je vse mogoče."

Pri teh besedah so se vsi štirje spogledali. Vsak je vedel, kaj je hotel reči Štefan Simič.

„To je čudno," je rekel po kratkem molku gospod Muhič, ki ni hotel verjeti, da Vranglove družine res ni tukaj.

„Kaj bi se jim zgodilo posebnega?" je rekel Juri Simič. „Ko so bežali iz Ljubljane, so bile ceste polne vojske. Nič se jim ni moglo pripetiti; čudno je vendar, da niso prišli k nam; ako ima človek mlado žensko, je najbolje, da jo skrije pred svetom. Za Jurija je zadnji čas, da se oženi; izbral si je nevesto iz dobre in bogate rodovine. Sedaj bo konec vojne in bomo imeli dovolj časa za svatbe."

„Jaz tudi tako mislim," je rekel gospod Muhič, ki je bil v veliki zadregi. Sam ni vedel, kaj naj govori. Bil je še razburjen zaradi pogovora o brambovcih in sedaj ni mogel razumeti, zakaj smatra Juri Simič Alenico za nevesto svojega sina. Egid je molčal in ni ugovarjal, a tudi gospod Muhič ni upal takoj odgovarjati, ker ni bil znan v družini. Počasi je zbral svoje misli in rekel:

„Ako smo prinesli pozdrave, ni s tem še rečeno, da smo prišli samo zaradi njih. Tudi mi smo namreč dobri znanci v družini Vranglovi in smo se prišli — ženit."

Sedaj šele je Juri Simič natančneje pogledal.

„Zdi se mi, da stvar vam ni jasna," je nadaljeval gospod Muhič, „Juri ima svojo nevesto drugod. Bili smo z njim skupaj v Ljubljani in se ni kazal kot ženina . . ."

„To se motite, gospod Muhič," je rekel Juri Simič; „bil je doma, predno se je začela vojska, preteklo zimo, in je govoril o tem. On ni tak, kakor so drugi. Nima časa za ženske, zato ga tudi nič ne premoti v njegovih namerah. Tudi ne ljubi za kratek čas, ampak resno. V tem me ne bodete premotili. Zadnji čas je, da se oženi."

„O tem tudi jaz ne dvomim," je rekel gospod Muhič, „jaz sam sem mu to svetoval. Toda kar se tiče gospodične Vranglove, je stvar drugačna. Gospod Egid Gusič je njen ženin."

Juri Simič je vstal.

„To so čudne reči," je rekel, „prišli ste se torej ženit v hišo brez neveste "

„Vse se primeri na svetu," je rekel gospod Muhič, „vidim, da smo se izgubili. Toda to nič do tega. Hotel sem zopet enkrat biti med starimi vojaki in se pogovoriti."

Te besede so Juriju Simiču tako ugajale, da se je zopet usedel na svoje mesto in prižgal veliko pipo. Pogovor se je zasukal drugam. Govorili so iznova o vojni in so hrabro praznili majolike. Juri Simič sicer ni izpremenil svojega mnenja, ki ga je imel o brambovcih. Jezil se je nad slabo dunajsko gospodo, ki je tudi generala Lavdona ovirala pri njegovih zmagah.

„To nas uničuje," je govoril, „ker ne znamo ceniti pravega junaštva. Kaj pozna gospoda na Dunaju junake? Tam so junaki oni, ki dvorijo ženskam po salonih, na bojišču pa je treba drugačnih ljudi. S takimi je zmagoval Napoleon."

„A princ Evgen Savojski je bil velik vojskovodja, dasi je hodil po salonih," je ugovarjal gospod Muhič.

„General Lavdon ni ljubil gospode, zato ga niso spoštovali . . . Ako bi vstal iz groba, bi padale trdnjave in bežali bi Francozi."

„To bi lahko izvršili njegovi učenci; stari umrjejo zato, da narede mladim prostor," je rekel Muhič.

„Ali mislite, da bi mi ne mogli?" je vzkliknil navdušeno Juri Simič.

„Verjamem, da bi mogli. Ako morete, tudi morate. Pojdimo torej oblegat Ljubljano!"

„Pojdimo," je rekel Simič in je podal gospodu Muhiču svojo silno roko. Gospod Muhič je bil poleg njega tako majhen, da ga je Simič skoraj zadušil, ko ga je objel s svojo zdravo roko.

Egid je govoril s Štefanom Simičem o gospodarstvu; toda bil je zelo razmišljen, ker se mu je med pogovorom neprestano ponavljalo vprašanje: Kje je,

kam je odšla . . . Štefan Simič mu je začel praviti o svojih bojih s hajduki in z razbojniki.

Sedeli so pozno v noč in pili iz polnih majolik.

Ko sta drugega dne Egid in gospod Muhič odhajala, so se poslovili zelo hladno. Gospodu Muhiču se je zdelo to jako čudno, ker se je spominjal, da se je prejšnji dan objemal z Jurijem Simičem in sklepal z njim zvezo, da se udeleži napada na Ljubljano.

Ko sta jezdila z Egidom po visoki cesti čez Gorjance in se ozirala po lepi, zeleni pokrajini, je gospod Muhič videl mladeničevo potrtost in ga je začel tolažiti:

„Nič ne bodi žalosten," je govoril. „Najprej dokončamo vojno, potem se začno svatbe. Ne boj se, da bi se izgubila! Nič se ne izgubi, kar veže ljubezen. Preiščemo vso državo, če bode treba, dokler je ne najdemo. Razumem, da je težko čakati; toda ne misli, da se ti bolj veseliš nego jaz. Videl si Simiče, to so čudaki."

Tako sta jezdila proti Novemu Mestu.

7.

V Novem Mestu se je začelo zopet nemirno bojno gibanje. Dan za dnem so prihajali v mesto polobo-roženi ljudje iz oddaljenih krajev in so posedali po krčmah ter govorili o vojni. Prišli so mnogi brambovci, ki niso hoteli ostati doma, dokler ne bode konec vojne. Najbolj navdušeni so bili zeleni lovci, ki so nosili perje divjih petelinov za klobukom ter prinašali novice od vseh strani.

Poveljnik novomeške posadke je bil takrat major De Montet, odločen in pogumen vojak, ki je z bistrim pogledom spoznal položaj in videl, da bi mogel porabiti ugoden trenotek ter združiti vse te raztresene sile, ki so želele boja.

Tudi gospod Muhič je imel v tem času nemirno življenje. Potoval je skoraj neprestano, kajti vedel je, da je vsaka prilika velikega pomena, ako hoče izvršiti svoj namen. Zato so ga ljudje pogosto srečavali na cestah in ga spoštljivo pozdravljali.

Egid je odšel po onem posetu v Beli Krajini na svojo pristavo in se ni čutil več tako srečnega, kakor

prej, ko je mislil, da ga tam za Gorjanci pričakuje ljubljena deklica. Bilo je sladko prej, ko se je zaljubljena misel ustavila na tihem, skritem gradu in je ljubico pozdravljala vsako noč. Sedaj se ni vedela kje ustaviti. Ni vedela, kje naj jo išče, da ji sporoči pozdrav iz ljubečega srca. Povsod po svetu je tavala nemirna misel in jo je iskala. Kam je odšla? Ali je srečno prišla iz Ljubljane ali je morda ostala tam? Ali se ji ni morda kaj zgodilo po potu, kakor je to mislil Štefan Simič? „Ali misli na mene, ali je tako moja, kakor sem jaz njen? S kako pravico je govoril Juri Simič, da je nevesta njegovega sina?“ Vsa taka vprašanja so mučila zaljubljeno srce mladega gospodarja. Živel je v svoji tihi samoti, hodil je po svojem polju, pregledoval je bujno rast pomladnih žit, delal je načrte za novo gospodarstvo, toda ves čas ga je spremljala neka težka misel, ki je motila tihi mir njegovega domovja.

Egid je mislil, da bi laže premagal svoj nemir v šumeči družbi nego v svoji samoti. Zato je z radostjo pozdravil vsako novico o novi vojni. Najbolj si je želel, da bi se De Montet odločil za napad na Ljubljano, ker bi tam najlaže mogel zvedeti, kam je odšla Alenica.

Gospod Muhič je stalno bival na Vinicah, kjer se je čutil kakor doma. Veselil se je, da se Kristjanu tako hitro vračajo moči. Pogosto se je mudil kje na klopi na vrtu in je opazoval mladi par pred gradičem. Kristjan je sedel v naslonjaču in Barbara je bila poleg njega kakor njegova sestra. Naslanjala se je na njegov stol in pogovarjala sta se tako od blizu, da je gospod Muhič nemirno nosljal in si mislil: Kaj se, vraga, pomenkujeta? Bil je v resnici vesel, da je tako izborno poskrbel za svojega nečaka. Hvalil je na skrivnem njegovo silno naravo, ki je zmagovala nad slabostjo.

„Toda ta otrok (mislil je pri tem na Barbaro) je tako krasen, da bi človek ozdravel že zato, ker jo vidi,“ je pogosto mislil gospod Muhič. V takih časih se mu je stožilo po mladosti, tako da je šel poiskat gospo Gusičevo. Gospa Gusičeva je bila dobra gospodarica in ni sedela vedno doma. Vzela je gospoda Muhiča s seboj na polje in pregledovala sta posestvo

in delavce. Gospodu Muhiču je bilo to nekaj popolnoma tujega, kajti nikdar se ni zanimal za to, kako se sadi, seje in žanje. Ako je šel torej na polje, je šel le na ljubo gospe Gusičevi, da jo je med tem zabaval; trdil je vedno, da je priroda ustvarila dvoje ljudi, ene, ki ljubijo mir in se pečajo s poljem, in druge, ki ljubijo boj in žive v vojski. Gospod Muhič je samega sebe prišteval med ljudi vojaške vrste. Vendar se je v takih trenotkih čutil zelo srečnega na strani gospe Gusičeve in ji je zvečer, ko sta se vračala s polja domov, govoril tako lepe besede, da se je čudil samemu sebi. Ni vedel, ali ga je tako navdušila pričujočnost gospe Gusičeve ali lepo rastoče polje ali skrita misel na bodočnost.

V mestu se je gospod Muhič pogosto srečal s Tilnom. Od njega je zvedel največ novic o vojni. Tilen je res popolnoma pozabil na trgovino in kupčijo in je živel samo svoji misli; hotel je izvesti svoj namen: razširiti med ljudmi pravo mnenje o francoski posadki v Ljubljani ter jih navdušili za boj. Zato je hodil od kraja do kraja in je navduševal ljudi. Kadar se je sešel z gospodom Muhičem, je bil jako vesel in ga je zabaval z raznimi povestmi. Gospod Muhič je bil s tem zelo zadovoljen in je porabil take trenotke v svojo svrho: priporočal je namreč Tilnu, naj nikdar ne pozabi nesrečne Barbare. Ob takih prilikah sta pila pozno v noč.

Ko se je nekoč v taki pozni noči vračal gospod Muhič na Vinice, se mu je na poti pripetilo nekaj nenavadnega. Na cesti skozi gozd so ga namreč naenkrat obstopili štirje jezdeci, zagrnjeni v temne plašče. Gospodu Muhiču se je prvi hip zdelo, da se mu sanja ali da vidi kako neljubo prikazen, in je hotel zapoditi konja v beg; toda dvoje jezdecev se je iztegnilo po uzdi in zadržala sta konja. Gospod Muhič je potegnil meč in zakričal:

„Kakor sem v resnici gospod Muhič, bodete na mestu mrtvi, ako se dotaknete mojega konja.“

V odgovor na to je slišal gospod Muhič le smeh.

Gospoda Muhiča je obšla groza. Spomnil se je raznih pravljic o vitezih in jezdecih, ki strašijo po

cestah — toda spomnil se je tudi — konjarjev. Zato je pomislil še enkrat na vse svoje lepo življenje, na svoje prijatelje in prijateljice in zazdelo se mu je, da je prišla zadnja ura.

„Poznamo vas, gospod Muhič," je izpregovoril jezdec, ki je stal ob strani, „poznamo vas zelo dobro in tudi vi nas poznate. Zato smo se vam tako prijateljski pridružili. Zakaj bi se torej morili? Mi potrebujemo vašega konja. Žal nam je, da bodete morali iti peš na Vinice. Bolje je vendar iti peš nego obležati v gozdu. Nimamo dosti časa; torej bodite tako prijazni in zlezite s konja!"

Gospod Muhič je komaj verjel, da je vse to resnica. Še vedno je mislil, da je morebiti le neprijeten sen ali da so morda težki vinski duhovi.

„Povejte, kdo ste in kaj hočete," je rekel čez nekaj časa, ko je začel zbirati svoje misli in je ugibal, kako bi se rešil iz te pasti.

„Rekli smo, da nas poznate in veste, kaj hočemo. Časa nimamo odveč. Tudi boj vam nič ne pomaga, ker je le naša volja, ako vam pustimo življenje."

„S tatovi in lopovi se svoj živ dan nisem pretepal," je pomislil gospod Muhič, „tudi v tem trenotku ne vidim nič častnega v tem."

„Meni ni za moje življenje, kadar gre za pravico," je rekel gospod Muhič na glas, „mislim, da bi ga vi drago plačali."

„Ne govorite preveč, gospod Muhič," je rekel zopet človek, ki je stal na levi strani. „Mi vam ne pustimo življenja brez pogoja. Ako nas bodete še dalje zasledovali in hujskali proti nam, potem ste izgubljeni; ako vas ne dobimo drugod v roke, vas poiščemo na Vinicah."

Gospod Muhič je videl, da je položaj zelo resen in da ni časa za šale.

„Pred menoj bodete imeli popolnoma mir," je rekel, „samo tega ne vem, kaj poreko k temu drugi. Ne mislite torej, da sem vas jaz nadlegoval; priznam vam, da ste ravno tako predrzni kakor zviti; zadnjič ste mi izpeljali konja iz hleva, sedaj mi ga hočete ukrasti izpod sedla."

Gospodu Muhiču se je zdelo, da sliši v daljavi nekak šum po cesti. To ga je ojunačilo.

„Ali nečete, da bi vam konja odkupil?“ je vprašal na glas.

„Ne mislite, da vam ne vzamemo tudi pasu, ako ga imate s seboj,“ je rekel jezdec, ki je držal konja za uzdo.

„Pasu nimam s seboj, pošljem vam denar.“

„Na take limanice se mi ne usedemo,“ je rekel jezdec, ki je stal na levi strani.“

Gospod Muhič je slišal, da se je šum po cesti bolj in bolj bližal. Bil je konjski peket.

„Torej pojdem z vami,“ je rekel gospod Muhič, „ako sem jaz tako prijazen, da vam dam konja . . .“

„Ne govorite več! S konja dol,“ je zapovedal jezdec na levi strani.

Gospod Muhič je umolknil in se je pripravljal, kakor da hoče stopiti s konja. Pri tem pa se je le krepko oprijel konja, zabodel mu ostroge, sunil z mečem jezdeca, ki je držal konja za uzdo, in je zakričal:

„Jaz vam pokažem, lopovi, razbojniki, tatje!“

Kakor blisk je planil njegov konj naprej po cesti. Na obeh straneh je bil gozd in pot je bila temna. Gospod Muhič je komaj slišal, ko je počilo dvoje strelov za njim. Prislonil se je konju na vrat in podil na vso moč. Ko je prišel na rob gozda in se je pokrajina razjasnila, je zagledal vojaško četo, ki je jezdila v teku po cesti proti njemu. Gospod Muhič je izpodbodel konja in kmalu obstal pred četo. Dvignil je roko in zakričal poveljniku:

„Štirje razbojniki me preganjajo, blagovolite, gospod poveljnik, storiti svojo dolžnost.“

Poveljnik je takoj poslal nekaj mož proti gozdu.

„Jaz sem Nikolaj Muhič iz Mušičjega, podpoveljnik pri brambovskem bataljonu,“ se je predstavljal gospod Muhič, ko si je opomogel od prvega strahu.

„Sem major De Montet,“ mu je odgovoril poveljnik in mu podal roko. Gospodu Muhiču se je roka zelo tresla, kar mu je bilo neljubo.

„Že dolgo sem si želel, se seznaniti z vami," je rekel gospod Muhič, „neprijetno mi je, da naju je seznanil tak slučaj."

„Zelo ljubo mi je, ako sem vam prišel v pravi čas," je rekel major De Montet, „vaše ime mi ni neznano."

Gospoda Muhiča je to ojunačilo. Začel je pripovedovati, kaj se mu je pripetilo na poti.

„Pomislite si, gospod major, to predrznost: hoteli so imeti od mene mojega konja, ker sem jim obljubil, da jih obesimo po drevju ob cesti. Bili so štirje — mogoče tudi, da jih je bilo več. Vrag vzemi lopove! Nisem navajen, da bi bežal iz boja, a z lopovi se svoj živi dan nisem pretepal in bi bilo malo častno za kavalirja, ako bi govoril z njimi več, nego kolikor mu dopušča njegov meč. Enega iz njih sem prebodel na mestu, drugi so se zapodili za menoj kakor psi. Mislim, da jih ne bo težko poloviti. Predno jih potegnejo na vislice, se jim bom še enkrat pokazal, kajti sovražijo me bolj nego smrt."

„Poznam to zalego," je rekel De Montet.

„Treba bi bilo začeti boj proti njej! Dosedaj sem izčistil mesto; sedaj si ogledujem okolico."

„Dokler sem bil v brambovskem bataljonu," je rekel gospod Muhič, „sem imel tudi jaz z njimi opravka; zato se me tako dobro spominjajo. Toda poskrbel jim bom, da si me bodo dobro zapomnili. Golazen peklenska! Zdi se mi, da se bo nam treba sedaj pretepati z lopovi in tatovi, ker nimamo drugega boja. Kaj pravite vi k temu?"

„K čemu, mislite?"

„Da je vsa dežela oborožena in je glavno mesto v rokah sovražnikov."

„K temu pravim jaz, da bi že davno ne bilo tako, ako bi imel silnejšo posadko."

„Za vojake ne skrbite, gospod major. Imamo jih dovolj. Reči vam moram, da sem vam dolžan hvaležnosti. Sprejmite mojo službo! Rajši bi oblegal mesta in se bojeval na odprtem polju s sovražniki, nego da se moram pretepati po cestah z lopovi in razbojniki."

„Upajmo, da vam bo kmalu dana prilika, oblegati mesto in se bojevati na odprtem polju. Ako vam ljubo, sprejmite danes mojo gostoljubnost!“

„Sprejemam jo v dokaz svoje naklonjenosti do vas.“

Tako je jezdil gospod Muhič poleg majorja De Monteta nazaj v Novo Mesto. Poveljnik-major mu je dal krepčilne pijače, kajti videl je, da je prestani strah vplival na gospoda Muhiča.

Ko so prišli k onemu mestu, kjer so konjski tatovi obstopili gospoda Muhiča, je stal tam konj ob cesti in črn jezdec je ležal ob njem.

„Tega sem prebodel na mestu, drugi so pobegnili od strahu,“ je pravil gospod Muhič, „šele pozneje so se upali zopet priti v mojo bližino.“

Major je ukazal, ranjenega človeka privezati na konja in ga odpeljati s seboj.

„V čudnih časih živimo,“ je rekel gospod Muhič, „zdi se mi, da nam manjka vojne. Treba bo čim prej začeti iznova.“

Danilo se je že nad Gorjanci, ko je četa prišla v Novo Mesto. Gospod Muhič je spal kot gost pri majorju De Montetu. Drugi dan je vse mesto govorilo o napadu na gospoda Muhiča in o konjarjih, ki so jih ponoči ujeli De Montetovi jezdeci. Gospod Muhič pa je še isti dan jezdil z majorjem De Montetom k gospodu Langerju na Poganice, kjer so vsi trije delali nov načrt za napad na Ljubljano.

8.

Začeli so se taki časi, kakor so bili v prvi pomladi. Ljudje so hiteli v mesto in izpraševali po vojni. Toda bilo je, kakor da nihče ne ve ničesar, dasi so se zbirali brambovci in zeleni lovci in črna vojska in so čakali dne, ko major De Montet odide s svojo posadko proti Ljubljani.

Proti koncu junija se je sešlo mnogo vojske od vseh strani v Novo Mesto. Nekega jutra se je ta vojska dvignila in je odšla na pot.

Svojo cesarsko posadko je vodil De Montet sam. Gospod Langer je zapovedoval brambovcem.

Pri njem so bili tudi gospod Muhič, Egid in Tilen Repelj.

Tistega dne je našel gospod Muhič i svojega slugo Kozmo, ki se ni upal prej vrniti k svojemu gospodu, ker se je sramoval, da so ga oni večer, ko so se vrnili z vojne domov, zvezali konjarji, pred njegovimi očmi ukradli gospodarjevega konja ter ga izpustili šele zunaj mesta. Gospod Muhič je spokorjenega hlapca vzel zopet v svojo službo.

Godec Bernard je iznova igral v krčmi in prepeval pesem o brambovcih.

Tudi stari Kožina je prišel v tem času v mesto in s solznimi očmi gledal zbirajočo se vojsko. Kadar je na trgu govoril o poginu in koncu sveta, so stali ljudje okoli njega in so se mu smejali.

Tako je odšla dolenjska vojska proti Ljubljani.

Poslušajmo, kaj nam pripoveduje o tem napadu slovenski zgodovinar:

„ . . . Tisti dan je stal De Montet s svojo četo že prav tik Ljubljane, . . . med Francozi silen strah! General Guetard ni vso noč zatisnil oči in bobni so ropotali na Gradu in po mestu do petih zjutraj. Dne 27. junija je deževalo ves dan, ponoči tega dne pa je udaril De Montet s kakimi 1600 možmi na Francoze. Ljubljana je najbolje spala, bilo je ravno polnoči, ko se ji je bližal s svojimi junaki od štirih strani — tiho kakor strah. Od ene sta se po Ižici peljali na šestih čolnih z Iga doli dve kompaniji prostovoljcev-brambovcev, drugi dve kompaniji (bili so sami kranjski fantje) in dva eskadrona huzarjev sta prihajala po Dolenjski cesti, dve kompaniji Hrvatov pa od Zaloga sem, vseh skupaj kakih 1600 mož, cvet De Montetove vojske na Dolenjskem in izbrani iz vsega njenega števila. Prihajali so tiho, zato tudi niso nič kanonov vozili s seboj. De Montet je celo prepovedal nabiti puške; naj bi se nič ne streljalo, ampak Francoze naj bi zgrabili kar z golimi bajoneti. Napad pa je De Montet uravnal takole: Razdelil je svoje ljudi v štiri oddelke, ki naj bi Francoze napadli vse zaeno. Veliki oddelek je vodil on sam; namenil se je z njimi udariti po šentpetrskem predmestju in čez Špitalski most v mesto, stotnik Bal-

lerini pa z drugim oddelkom isti čas po Poljanah, tretji oddelek naj bi šel po Dolenjski cesti, skozi Kurjo vas, hitro naj bi zasedel Florijansko ulico in Reber ter zajel Francoze na Gradu; četrti oddelek, prihajajoč od Iga na čolnih, pa bi stopil na Bregu iz čolnov, dobil v oblast Trnovo, Krakovo in Čevljarski most ter se sredi mesta združil z drugimi.

Francozi so bili na ta napad pripravljeni že več dni. Dne 26. junija, torej en dan pred napadom, je general Guetard povedal Ljubljančanom skoro kar naravnost, da pričakuje ta napad prav vsak čas. Razglasiti je dal namreč:

Vselej kadar naši vojaki stopajo v orožje ali napravijo kje alarm, se nateko Ljubljančanje od vseh strani, se gneto, se pritiskajo, tišče prav tesno do naših vojakov ter vriskajo, češ, da prihajajo Avstrijanci. Zato je vojakom ukazano, ne le razgnati take množice, ampak kar naravnost streljati mednje.

In prav tisti dan se je razglašalo, da se odslej na Gradu ne bo več streljalo s kanonom, če bi kje gorelo v mestu, ampak dajalo se bode znamenje s trobento. — Streli z Gradu so imeli torej odslej ves drug pomen. Da pa se bodo kanoni skoro rabili, to so posneli Ljubljančanje zopet iz razglasa, isti dan izdanega, naj se namreč Ljubljančanje ne vznemirjajo, ko ob določeni uri začujejo na Gradu streljanje. Izstrelili se bodo le že dolgo časa nabiti kanoni.

Francozi si torej niso mogli očitati, da so kaj zanemarili. Imeli so celo že več dni najimenitnejše ceste, držeče v mesto in na Grad, zadelane z lesom, peskom v vrečah in sodih, s kamenjem, s koli, zabitimi v tla i. t. d. Take barikade in palisade je bilo videti konec Poljan, na Dunajski cesti, pri Maliču in na cesti, ki drži mimo Sv. Florijana na Grad. Vendar pa bi bili naši prehiteli Francoze morda speče, a po Dolenjski cesti prihajajoči konjeniki naši so se prezgodaj izdali z nekaterimi prav nepotrebnimi streli v Kurji vasi. Da se to ni zgodilo, ujeli bi bili generala Guetarda, ki je stanoval v hiši zraven mestne hiše. Ko je zaslišal strele v Kurji vasi, je zbežal čez dvorišče kar po lestvi na Grad, kjer je dal trikrat s kanonom ustreliti ter tako

sklicati vse svoje ljudi na noge. Zgodilo se je vse to seveda hitro, vendar so bili naši po mestu že na vseh krajih s Francozi v boju, predno je Guetard prisopihal na Grad.

Tisti, ki so prihajali po Dolenjski cesti, niso opravili kaj prida. Njih nepotrebni strel je sklical Francoze za barikade pri Sv. Florijanu. Več sreče pa so imeli drugi, posebno ona oddelka, katerih eden je pritiskal na Poljanah, drugi po šentpetrskem predmestju proti mestu. Na Poljanah so se francoski konjiki ravnokar zbirali. Naši jih zgrabijo kar z bajoneti; nekatere pobijejo, druge ujemo, večina pa jih je ušla.

Po šentpetrskem predmestju je s svojim oddelkom pripeketal De Montet do Špitalskega mostu in ukazal napasti Slonovo ulico, kjer je bilo v Perlesovi hiši skladišče francoskih vojnih potrebščin. Konec Slonove ulice, pred Maličem, so se zbrali francoski konjiki, ki so naše sprejeli z vso silo. Skoro da se tu ni dalo prodreti. Kar odjezdi en oddelek naših konjikov skozi Blatno vas in ulico usmiljenih bratov na Dunajsko cesto ter popade Francoze tudi od zadaj. Tako zgrabljeni, so bili Francozi izgubljeni. Kar jih ni bilo ujetih, so zbežali proti Kranju. Dva dni pozneje so jih videli, kako so razkropljeni begali po Gorenjskem. Nekega Bohinjca je srečalo 28 dragoncev, a samo 12 jih je imelo še konje, drugi so hodili peš brez prtljage in nekateri celo brez pušek. — Nekdo drug jih je videl prav tisti dan 72, bežečih skozi Kranj proti Ljubelju. Dočim so naši razgnali Francoze pri Maliču, je dirjal De Montet galopoma (imel je samo 20 huzarjev s seboj) čez Špitalski most, čez Veliki trg in po Starem trgu naravnost proti Sv. Florijanu, češ, da ondi prehiti Francoze na barikadah. Ali prišel je, kakor vemo, prepozno, kakor je prepozno prišel oni oddelek po Dolenjski cesti, s katerim se je De Montet tu sešel.

Videč, da mu tukaj ni opravka, zdirja De Montet od Sv. Florijana nazaj na Stari trg. Na oglu redute veli onim 20 huzarjem postati in počakati povelj, sam pa zdrevi po Starem trgu nazaj proti Čevljarskemu mostu, od koder so se že slišali streli. Tukaj namreč so se naši tudi že pokali s Francozi. To so bili tisti,

ki so se bili pripeljali po Ljubljanici in iz Čevljarske ulice ter s sedanjega Jurčičevega trga silili na most in proti Tranči, kjer je stalo kakih 200 Francozov.

De Montet je bil po Starem trgu pridirjal že blizu Tranče, ko zakriči na oglu Čebulove hiše (sedanja Vodna steza) francoska vedeta (straža na konju) nanj: Qui vive? Zaeno straža tudi izproži proti njemu, toda ne zadene ga. De Montet zasuče konja kakor blisk in ga zapodi nazaj k svojim huzarjem, stoječim pri reduti; ali na robu Rebri ustreli komaj pet korakov od njega zopet francoska straža nanj. V Rebri, v ozki ulici, ki drži na Grad s Starega trga, je stalo šest Francozov; mogoče, da so prišli šele tisti trenotek z Gradu, brž-kone pa so stali v Rebri že prej, ko je jezdil De Montet mimo njih, pa ga ali niso spoznali ali pa iznenadeni niso vedeli, kaj storiti. Takoj namreč, ko je zavriščalo po Ljubljani, so hiteli Francozi, ukvartirani po mestu in po predmestjih, gor na Grad ter pustili v početku v Rebri šest mož straže. Eden izmed teh je torej pomeril na De Monteta in sicer od dosti blizu, komaj pet korakov daleč, a ga ni pogodil. Konja De Montetovega pa je strel tako preplašil, da je skočil na drugo stran ceste ter jel tam plesati. De Montet je bil v smrtni nevarnosti, a rešila ga je njegova hladnokrvnost. Ko je ukrotil konja, je ukazal Francozom razjahati ter zarohnel nanje v njih jeziku, zakaj streljajo na častnika, predno so ga vprašali po paroli. Vse to se je vršilo po bliskovo. V tem pa so bili že naši pregnali Francoze s Čevljarskega mostu po Rebri na Grad.

Tako so naši dobili Ljubljano v oblast in ujeli poldrugo sto Francozov, med njimi 23 častnikov in dva uradnika, vojnega komisarja Lediera in davkarskega agenta Vadala, ki je kakih 14 dni prej pregledoval in popisal vse avstrijske blagajnice. I general Guetard se je bridko spominjal napada, zakaj izginil mu je bil njegov dnevnik, kar ga je hudo peklo. Tudi je vzel De Montet Francozom 100 naših ujetnikov, ki so jih imeli zaprte na Fužinah pod Ljubljano. Mrtvecev je bilo na obeh straneh primeroma malo. Po Ljubljani so pravili, da je Francozov obležalo kakih 14, naših samo dva.

Oficijelno poročilo pa, ki ga je grof Hohenwart razglasil na Dolenjskem, je dejalo, da so Francozi imeli 150 mrličev in ranjencev, naši pa 9 mrličev, 52 ranjencev, med njimi 2 častnika, a za nekatere se ni vedelo, kaj se je zgodilo ž njimi. Pogrešali so tudi enega konja.

Ves napad se je zvršil kaj urno. Ko se je zdanilo, je bila stvar že vsa končana. Seveda je pokalo z Gradu še ves dan v mesto, na Golovec in na Dolenjsko cesto. Tisti čas namreč, ko so se naši razlili po mestu, je zasedel en oddelek Golovec, od koder so prav pridno ves čas streljali na Grad. Meščani so poslali na Grad prošnjo, naj bi Francozi prizanašali mestu, toda ti so jih zavrnili prav grdo in streljali odslej menda še huje.

Naši so se utaborili po vsem Velikem in Starem trgu. Posebno močno so zastražili vse vhode na Grad. Toda morali so biti oprezni, zakaj Francozi na Gradu so prežali nanje kakor jastreb na ptiča. Naših ni smel nihče nikjer toliko pogledati izza ogla, da ga je bilo videti z Gradu. Predrzni De Montet sam je bil nekolikokrat v prav veliki nevarnosti. Da ne bi namreč Francozi planili po kakih ulicah doli v mesto, so naši zapažili in zagradili vse imenitnejše kraje v mestu, napolnili vreče s peskom in navalili povprek čez ulice sode, polne gnoja, kolikor so jih dobili; tako so pregradili cesto pred škofijo, cesto na Starem trgu pred reduto, dohod na Špitalski in Čevljarski most i. t. d. Ko si je De Montet prišel ogledat pregrajo pred Čevljarskim mostom in si je upal stopiti nekoliko preveč na most, se je z Grada usul dež krogel na tisti kraj: ena je udarila tik njegove noge v mostnico.

Predrzni naši vojaki so se kar igrali z nesrečo. Francozi so bržkone slabo streljali, in zato najbrž sta pred Sv. Florijanom dva drzna huzarja nalašč stopila na ogel šentjakobskega župnišča. Seveda so se na Gradu precej obrnile vse puške proti njima. In res ustrele enemu konja, drugega pa obstrele na levi nogi in proti večeru se je zaradi svoje neopreznosti v istini ponesrečil eden iz naše straže, ki je stala pri reduti. Na Poljanah še sedaj pripovedujejo o dveh hrvatskih jezdecih, ki sta prijezdila čez Špitalski most. Kar omahne eden s konja. Tovariš njegov poklekne

brž za ogel hiše v Špitalski ulici in pravi ranjencu: „Brate, kaži mi ga, da ga ću pucat!“ In ko mu tovariš pove, da je krogla priletela z Gradu, pomeri tja gor ter ustreli Francoza, stoječega zraven kanona. Ta pripoved se sicer popolnoma ne ujema s situacijo, pač pa priča, da je drznost naših vojakov ostala ljudem dolgo v spominu. Proti večeru se je raznesla novica, da prihaja Francozom 3000 mož z Gorenjskega na pomoč. „Čaka nas huda noč,“ je vzdihnil Zois (ki je vse to popisal v svojem dnevniku), „Bog daj, da se ne bi kje vnelo.“ Toda Francozi niso prišli. Ko se je storila noč, je streljanje na Gradu pojenjalo in proti deseti ali enajsti uri potihnilo do dobra. Ponoči ni bilo slišati nobenega strela več, vendar so prečuli Ljubljančani to noč v strahu in trepetu pri zaprtih in dobro zadelanih vežnih vratih. Ko pa so zgodaj zjutraj zvonovi zapeli prazniku Sv. Petra in Pavla, je zavriskala vsa Ljubljana, češ: To je znamenje, da so se Francozi podali. Toda ni bilo tako, temveč jo je De Montet, bržkone zaradi one novice o 3000 možeh pomoči, v temi popihal s svojimi vojaki iz mesta. „De Montet je šel po noči z vragom,“ se je jezil Zois. Ko so se Ljubljančani polagoma prikazovali iz hiš, so videli pred mestno hišo že zopet francosko stražo zraven francoskih kanonov. Ob osmih zjutraj je primarširal general Guetard in vsa francoska posadka s šumno vojaško godbo z Gradu.

Ljubljančani so se trepetaje spogledovali, češ, kaj bo zdaj? Bežati bi bilo seveda najbolje, a Francozi jim niso pustili. Bogati trgovec Rehar se je bil v Krakovem že vkrcal s svojo soprogo v čoln, a Francozi so ju prijeli; vzeli so mu, kar je hotel odnesti s seboj in ga prisilili, da se je vrnil domov. Prvo, kar so zdaj Francozi storili, je bilo to, da so barona Lichtenberga, ki je bil glava začasne gosposke v Ljubljani, odkar je bil pobegnil grof Brandis, in vse njegove uradnike odvedli na Grad, bržkone, ker so mislili, da so kakorkoli prizadeti pri napadu. Ker se jim ni moglo nič napačnega dokazati, jih je izpustil Guetard še predpoldne, toda: „Vi pa bodete drago plačali ta poset,“ jim je rekel pri odhodu.

9.

De Mentetov napad se je torej popolnoma posrečil. Brambovska četa je ostala na Golovcu pod poveljstvom gospoda Langerja, ki je zasedel ves greben ob Gruberjevem prekopu in pregnal francoske straže, ki so stale na vzhodni strani Gradu.

Gospod Muhič se je odločil, da pojde z De Montetom v mesto. De Montet je zaupal staremu, izkušenemu vojaku in ga je postavil na čelo oni četi, ki je prišla v mesto skozi Kurjo vas. To je bila tista četa, ki je po nepotrebnem prva začela streljati in je s tem mnogo skazila, ker bi bil sicer De Montet našel še vse Francoze v mestu. Kako se je to zgodilo, da so začeli vojaki streljati, predno jim je bilo zapovedano, tega ni vedel niti sam gospod Muhič. Spominjal se je samo, da ga je prijela silna želja po boju, ko je zagledal bežeče francoske vojake. Zato je menda nehote dvignil sabljo v zrak in se je spustil za njimi. To je vojake tako navdušilo, da so začeli streljati.

Poleg gospoda Muhiča je jezdil Egid, hotel je priti v mesto, da bi se prepričal, ali je prazna hiša na Starem trgu, ali prebiva kdo v njej, ali je kje zapisano, kam so odšli njeni prebivalci.

Gospod Muhič je takoj zapazil napako, ki jo je storil. Iz vseh hiš so hiteli poloboroženi vojaki, pri oknih so gledali prestrašeni ljudje in gledali v temno četo, ki je šla po ulicah. Velik nemir je polnil vse predmestje.

Ko se je zasvetil prvi dan, je ostal Egid z nekoliko vojaki na straži pri Rebri. Dolgo časa je stal na ulici in je gledal visoko hišo pred seboj. Nič se ni zganilo v njej, okna so bila zaprta, zaprašena, zapuščena, na vratih je bilo videti, kakor da jih že dolgo nihče ni odpiral.

Egid je potrkal z ročajem svoje sable na vrata. Zadonelo je votlo po veži; nihče se ni oglasil. Potrkal je zopet. Slišal je, da nekdo hodi po veži. Čez nekaj časa so se vrata odprla. Star hišnik se je prikazal v vratih in se je globoko priklanjal.

„Odpustite meni revežu, jaz ne morem . . .“

Egid je spoznal hišnika družine Vranglove.

„Ej, vi,“ je rekel, „ali me ne poznate?“

Hišnik se je ozrl in je rekel:

„Vi ste naši . . .“ Spoznal je avstrijske vojake, toda Egida ni spoznal.

Egid ga ni več izpraševal, ampak je odhitel po stopnicah v prvo nadstropje. Vrata v sobo so bila odprta, po hodniku je ležalo nekaj razmetanih stvari. Egid je vstopil v sobo. Bilo je še vse, kakor prej; videlo se je, da nekdo stanuje tukaj. Zagledal je na tleh pas francoskega častnika. Stopil je v drugo sobo, kjer je navadno sedela Alenica. Klavir je stal, kakor prej, po stenah so visele še stare slike, kakor so visele prej. Skoraj nič se ni izpremenilo in vendar je bilo vse povsod tako prazno, kakor da je vse izumrlo. Egid je čutil, da je utrujen, kajti pripravljali so se bili ves dan na napad in preživeli pol noči v neprestani napetosti in negotovosti. Hotelo se mu je sesti v naslonjač, da bi zaspal. Vkljub vsej samoti se mu je zdelo, da odmevajo od sten spomini prvih pomladanskih dni. Tuj človek se je naselil v teh prostorih in videlo se je, kakor da je s svojo pričujočnostjo oskrunil to sveto mesto ljubezni; vendar je Egid skoraj videl obraz svoje ljubljene gospodične in se je čutil tako srečnega v teh prostorih, kakor da je prišel v svoj drugi dom.

„Kje si, kje si, Alenica?“ je izpraševal polglasno, kakor da bi stare stene mogle odgovoriti na njegovo vprašanje. Pogledal je skozi okno na ulico. Tam je bilo že vse mirno. Toda spomnil se je, da je sam v nevarnosti. Znano mu je bilo, da je za hišo hodnik, ki drži na vrt, in z vrta se pride lahko v Reber ali pa pod grajsko obzidje. Ako bi torej Francozi med tem zbrali svoje sile, bi gotovo porabili to ugodnost ter zasedli hiše, od koder bi mogli skozi okna streljati na avstrijske vojake. Zato se je Egid še enkrat ozrl po sobah; zdelo se mu je celo stanovanje kakor tiho gnezdo, iz katerega so pobegnili domači ptiči in v katero se je naselil tuj ptič. Pregledal je hodnik in je stopil navzgor po stopnicah v ono sobo, kjer je sam stanoval. Tudi tam se je videlo, da stanuje v sobi

francoski častnik, ki je ob napadu pobegnil na Grad.

Egid je odšel zopet v vežo. Tam je še vedno stal hišnik.

„Kdo stanuje tukaj?“ ga je vprašal Egid. Hišnik je sklenil roke.

„Sami Francozi, gospod. Tudi konje imajo v hlevu.“

„Kam je šla družina?“ je vprašal Egid.

„Na Dolenjsko, gospod. Odšli so, predno so prišli Francozi.“

„Ne veste, kam?“

Starec je žalostno odkimal.

Egid je stopil na ulico.

„Čujte,“ je rekel hišniku. „Stopite gor v sobo in pomečite ven vse, kar je tujega. Potem pospravite sobe, da bo vse tako, kakor je bilo, ko je družina odšla. Opoldne se vrnem in hočem tukaj stanovati.“

Hišnik je to dobro razumel, vendar je nekako boječe vprašal:

„Vi ostanete tukaj, gospod?“

„Seveda ostanemo,“ je rekel Egid in odšel k svoji straži. Tam je zagledal Andreja, ki je stal na nasprotni strani ulice in je z radovednimi očmi meril hišo. Prijezdil je k Egidu in rekel:

„Ako bodo konji trudni, jih postavimo v ta hlev tukaj.“ Povedal je to tako jasno, da Egid ni mogel dvomiti, kateri hlev misli.

„Sicer pravi hišnik,“ je govoril Andrej dalje, „da so v hlevu tudi francoske mrhe, ampak te lahko poženemo ven. Sena je dosti, pravi hišnik, in mi imamo vendar bolj pravico, krmiti z njim kakor pa drugi.“

Egid mu je prikimal in je odjezdil po ulici naprej, Andrej pa je začel s svojim konjem pogovor, češ, da bi mu gotovo ne dišalo jesti poleg francoskega konja.

* * *

Tilen je bil pri oni četi, ki je prišla v mesto po čolnih. Poznal je dobro kraj na barju, ker je že mnogokrat na ta način prišel v mesto, poznal je tudi čolnarje, ki so imeli na Ljubljanici svoje čolne. Zato je

sam vodil četo zelenih lovcev, ki se je vkrcala v svoj čoln poleg drugih čolnov, kjer so bili cesarski vojaki. Stal je s puško v roki na rilcu čolna in je z žarečimi očmi meril Grad, ki se je dvigal nad mestom. Reka je nemirno pljuskala ob čolnih, visoka trava in vrbe na bregu so skrivale vase čolne in vojake, da jih niso mogli zagledati z Grada. Tilen ni pozabil na svoj lovski nož. Čutil ga je na prsih in zdelo se mu je, da je prišel dan maščevanja.

„Danes se srečava, danes je moj dan," si je šepetal tiho, ko se je čoln bližal trnovskemu pristanu. Predno so stopili na breg, jih je napadla francoska četa na bregu; bili so v veliki nevarnosti. Tilen je čutil krogle, ki so frčale mimo njega, čul je krik vojakov, ki so skakali v vodo; čolni so se zibali sem ter tja, ker so se vojaki izkušali umakniti pred sovražnikom na bregu.

„Le danes ne, danes še ne," je govoril Tilen, „do večera naj živim, o Bog! En dan, samo en dan, da obračunam z njim, potem pa se zgodi volja tvoja!"

Res je ostal nepoškodovan. Zdelo se mu je, da se je zgodil pravi čudež, kajti skoraj vsi vojaki okoli njega so bili ranjeni. Zato je bil tem bolj prepričan, da ga je varoval Bog — maščevalec sam — in mu dal priliko, priti v mesto, kakor si je že davno želel. S temi mislimi je stopil Tilen na breg, ko so se umaknili francoski vojaki.

V nemirnem beganju po ulicah, kjer so Avstrijci lovili francoske vojake, je iskal Tilen le enega človeka. Toda ni ga zagledal nikjer. Bilo je preveč temno, upal je, da se srečata, ako o pravem času ne ubeži. Pri tem je naletel na gospoda Muhiča, ki je jezdil na Glavni trg.

„Rekli ste, da veste, kje je," je rekel Tilen gospodu Muhiču.

„Mogoče, da bo tam, kakor jaz mislim," je rekel Muhič. Tilen je potegnil nož.

„Toda prepustite ga meni," je vzkliknil Tilen.

„Drage volje," je rekel gospod Muhič, „dasi imam tudi jaz z njim opravka."

Pri tem sta se približala hiši, ki jo je gospod Muhič najprej dobro ogledal. Vrata so bila odprta, toda na oknih ni bilo nikogar.

Bilo je sicer še zgodaj zjutraj, toda nad mestom je sijal že jasen dan.

„Morda se je res tako navadila vojne, da spi brez skrbi tudi takrat, kadar streljamo okoli nje," je rekel gospod Muhič. Razjahal je in odšel v hišo. Tilen ga je sledil.

„To je vražje delo, stikati po hišah," je rekel gospod Muhič, „namesto ljubeznivih dam lahko najdem tam razkačenega francoskega častnika, ki bi gotovo takoj navil moja čreva na svoj meč. Za tak zajutrk bi se po taki trudapolni noči prokleto zahvalil."

Zato je gospod Muhič držal svojo sablo pripravljeno, ko je potrkal na vrata v prvem nadstropju. Tilna je pustil na stopnicah.

„Tukaj ni nikogar, tukaj so dame," se je oglasil ženski glas za zaklenjenimi durmi.

„Zato se hočemo prepričati," je rekel gospod Muhič z izpremenjenim glasom. Spoznal je bil glas gospodične Klare.

„Zahtevamo, da nam takoj odprete."

„Bodite vendar kavalir, gospod častnik, in nas ne motite, ker sva tukaj samo dve dami. Prestrašili ste nas itak z napadom."

„To nas ne zanima," je odgovoril gospod Muhič, „ravno ta prestrašenost in trdovratnost je slabo izpričevalo za vas. Odprite vrata, sicer jih ukažem razbiti."

„Toda to je nemogoče, mi smo še v negližéju," je odgovoril drug ženski glas, po katerem je gospod Muhič spoznal Heleno.

„Ravno zato hočem, da mi odprete takoj," je rekel gospod Muhič s strogim glasom.

„Nimate pravice, motiti mirne ljudi. Pozneje se lahko prepričate, da pri nas ni nobenega onih ljudi, ki jih vi iščete," se je oglasil zopet isti energični ženski glas, ki ga je Muhič tako rad slišal posebno zdaj, ko je bilo v njem toliko ženske odločnosti.

„Zastražite, gospod častnik, našo hišo in varujte nas," je prosila Helena.

„Ne morem hiše zastražiti niti vas varovati, dokler ne vem, kdo je v hiši in kdo ste vi," je rekel gospod Muhič.

„To bodete videli potem . . . Ne bode vam žal," se je oglasila Helena.

„Jaz imam svoj ukaz in svoje povelje, ki ga moram izpolniti."

„Bila je že pred vami tu straža, ki je preiskala vso hišo, in gospod častnik je bil tako ljubezniv, da nama je verjel na besedo . . ."

„Vojska ne pozna nikakih ljubeznivosti in ne more imeti ozirov. Nečemo videti nič drugega nego vaše sobe."

„To je ravno nemogoče."

V sobi se je čulo tiho posvetovanje.

„Prosim vas, gospod častnik, ali poznate gospoda Muhiča?" je vprašala zopet Helena.

„Poznam ga," je odgovoril gospod Muhič.

„Ali je on tudi tukaj?"

„Je v mestu."

„Prosimo vas, priporočite nas gospodu Muhiču!"

„Dobro."

Gospod Muhič se je začel smejati.

„Vi ste gospod Muhič," je vzkliknila Helena, ki ga je spoznala po smehu. Vrata so se takoj odprla.

„Oprostite danes moj zgodnji obisk, v nenavadnih časih se zgodi marsikaj nenavadnega," je rekel gospod Muhič in je poljubil Heleni roko. Bila je oblečena v belo jutranjo obleko in lasje so ji bili še v neredu. Iz druge sobe je prišla gospodična Vrankova in je podala roko gospodu Muhiču.

„To ste naju ustrašili," je rekla Helena, „pa kako ste navihan, gospod Muhič; nestrpen ste tudi, kadar je treba priti v damsko sobo."

Gospod Muhič je ravno hotel to šaljivo opazko po svoje zavrniti, ko ga je prijela gospodična Vrankova za roko, kakor da mu ima nekaj posebnega povedati.

V tem pa so se dveri odprle in iz druge sobe je stopil sam Don Pier. Gospod Muhič je še držal v roki sablo, kakor jo je bil pripravil za vsak slučaj, ako bi bil v stanovanju namesto ljubeznivih dam našel

ogorčenega francoskega častnika, toda stal je na mestu kakor okamenel.

Don Pier se mu je priklonil in rekel: „Bon jour, monsieur Muhič!“ V rokah je držal gol rapir in videlo se je, da je bil pripravljen na vsak sprejem. Gospod Muhič tudi s početka ni vedel, kako bi ga sprejel, ne le zaradi tega, ker mu ni bilo jasno, ali mu je Don Pier prijatelj ali sovražnik, ali je pošten človek, ali je lažnik in podlec, ampak tudi zato ne, ker ni hotel začeti vpričo dam boja, v katerem bi lahko izgubil ne samo potreben ugled pred damami, temveč tudi lastno življenje.

„Pardon,“ je rekel in se poklonil; ni vedel, kaj je hotel reči s to besedo.

„Zavraten morilec ne maram biti,“ je pomislil pri tem gospod Muhič, „in za dvoboj sedaj ni časa.“ Zato ga je pustil, da je mirno odšel iz sobe.

„Kaj to pomeni?“ je vprašal gospod Muhič in je gledal Heleno. Pričakoval je, da se vsak trenotek zgodi nekaj strašnega.

„Gospod Pier je pribežal k nam za vsak slučaj ...“ je rekla gospodična Vrankova.

„Kako: za vsak slučaj?“ je zaklical gospod Muhič, „vi veste, kaj je on . . .“ V tem se je začul divji krik na stopnicah. Gospod Muhič je planil iz sobe. „Drži,“ je kričal, „drži izdajalca!“ Zagledal je tam grozen prizor. Dvoje ljudi si je stalo nasproti. Ko je Tilen zagledal svojega nasprotnika na temnih stopnicah, se je stisnil v kot; toda Don Pier je bil previden; ker je videl, da ga gospod Muhič ne sledi, je stopal počasi navzdol. Kakor lev se je vrgel Tilen nanj, toda roka, v kateri je držal nož, se je zadela ob meč in je takoj omagala. Hotel ga je zadaviti; v divji strasti ni niti zapazil, da omaguje; bilo bi se zgodilo nekaj strašnega, da ni planil gospod Muhič po stopnicah; Don Pier je že osvobodil svoj rapir in bi ga bil zabodel premaganemu Tilnu v prsi; toda nad njim je nastal tak krik in gospod Muhič se je bližal tako urno, da je moral pobegniti po stopnicah. Tilen je zagrabil nož z levo roko in je planil za njim. „Držite, lovite,“ je kričal, „ubijte izdajalca, oglеduha, zapeljivca . . .“

Toda spotaknil se je na stopnicah in je obležal. Ko je gospod Muhič prišel do njega, mu je lila kri iz rane. Toda tudi to ga ni zadržalo.

„Ne uideš mi,“ je kričal in je ne oziraje se na krvavečo rano tekel na ulico. Gospod Muhič se je vrnil k damama. Stali sta še obe pri vratih; gospodična Vrankova je bila naslonjena na zid in se je vsa tresla od strahu, Helena pa je z mirnim obrazom gledala na ono mesto na stopnicah, kjer se je še pred trenotkom vršil boj med mladima človekoma na življenje in smrt.

Gospod Muhič je prijel gospodično Vrankovo za roko in jo je odvedel v sobo. Omahovala je in ihtela ...

„V današnjih časih mora človek imeti zdrave živce,“ je rekel, „ne kaže, se razburjati za vsako malenkost. Mnogo podobnega sem že videl to jutro. Drugod se je vršil boj, tu pa je bilo maščevanje. Kakor lahko veste, gospod Pier ni . . .“

„Kaj ni?“ je vprašala Helena nestrpno.

„Ni čist človek. Imamo z njim poravnati nekoliko dolgov; zdi se nam tudi, da je vohun. Bilo bi za vas zelo nevarno, ako bi bili pozneje zvedeli, da sta ga skrili . . .“

„On nas je hotel braniti,“ je vzkliknila gospodična Vrankova, „on je kavalir . . .“

Gospod Muhič je nekaj časa molčal.

„Zdi se mi, da je celo preveč kavalir,“ je odvrnil na to, „prišel je na Vinice in je kavaliril gospodični Barbari tako dolgo, da je . . .“ Gospod Muhič ni vedel, kako naj bi primerno povedal.

Obe dami sta molčali.

„. . . kavaliril je tako, da ga je kupec Repelj moral iskati z nožem po Ljubljani, hoteč se maščevati za svojo Barbaro.“

Obe dami sta razumeli, kaj je hotel reči.

„Unesel mu je pete . . .“ je nadaljeval gospod Muhič, „ne bo ga dobil . . .“

„Ne rabite nelepih izrazov, gospod Muhič,“ mu je rekla gospodična Vrankova. „Ako dva gresta na enega . . .“

„Torej mu je ubežal . . .“ je popravil gospod Muhič.

Gospodična Vrankova je odšla v svojo sobo.

Gospod Muhič je pogledal skozi okno in je videl ves trg poln avstrijske vojske, ki se je iz predmestij shajala v središče.

„Sedaj moram hitro govoriti z vami," je rekel Muhič Heleni; ni se mu zdelo primerno, da bi jo tikal. „Lahko bi me tukaj ujeli, ker opravljam svoje prijateljske dolžnosti namesto vojaških. Ali slišite, kako grme topovi? Nevarno je, da nam zdrobe celo Ljubljano. Zakaj niste pred vojno pobegnili na Vinice?"

Helena ni takoj odgovorila. Popravljala si je lase pred zrcalom.

„Hotela sem," je rekla, „toda zadržali so me."

„Zadržali," je vzkliknil Muhič, „in vi veste, kdo vas čaka na Vinicah?"

„Kdo?"

„On."

„Kdo? . . . Gospod Muhič?" je vzkliknila Helena in ga je začela objemati. „Govorite!"

„Da, da, on, Kristjan . . . Obljubite mi, da se še danes odpeljete. On je ranjen in potrebuje zdravnika . . ."

„Gospod Muhič," je rekla Helena, „ali je to resnica?"

„Sedaj ni časa mnogo premišljati," je rekel gospod Muhič, „nihče ne ve, kaj nam prinese današnji dan. Torej odidite in pozdravite ga! Jaz vas posetim v najkrajšem času."

Gospod Muhič se je na kratko poslovil in je odšel na ulico.

Videl je krvave sledove, ki so kazali navzdol po Glavnem trgu. Sedel je na konja in je odjezdil na Stari trg.

Po cerkvah so že zvonili zvonovi. Po ulicah so se krepčali vojaki s pijačo in si po vežah iskali ležišč, kjer bi si odpočili po težki noči.

Gospod Muhič se je pridružil majorju De Montetu in z njim odšel v mestno hišo.

„Grmé na nas, kakor da je Jupiter izpustil vse svoje nebeške moči," je rekel gospod Muhič, ko so stopili v mestno hišo. Pri tem je s polnim duškom

izpraznil kozarec, ki mu ga je ponudil cesarski častnik.

Vkljub veliki nevarnosti, ki je pretila vsakemu častniku, kateri si je upal, se pokazati francoskim stražam na oči, je gospod Muhič še ta dan obiskal Kristjanovo hišo. Srce ga je bolelo, ko je stopal po razdejanih sobah in po zasutih stopnicah.

Ko se je popoldne ustavil zopet na Glavnem trgu, se je bila gospodična Helena že odpeljala. Gospod Muhič se je bil odločil, da prenoči v njeni hiši. Popoldne je srečal Egida, ki ga je povabil s seboj na stanovanje.

„Dobro je imeti prijatelje," je rekel gospod Muhič, „imava vsak svojo hišo za prenočišče, lahko si bodeva pošteno odpočila.

Toda njegovo veselje je bilo prazno. Ker so zvečer odšle čete iz mesta, si nista mogla odpočiti v svojih hišah.

10.

Veselo, lahkotno je drdrala kočija po dolenjski cesti. Helena je molče sedela poleg gospodične Klare in je gledala poletno prirodo, ki se je bila razcvela v bujni rasti in je s svežim zelenjem polnila hribe in doline. Bilo ji je lahko pri srcu. Davno si je želela priti iz mesta na deželo, da bi bila daleč od ljudi, ki so jo vsak dan obdajali. Od onega časa, ko so ji preprečili njen beg in so jo zadržali na mostu, da se je morala vrniti, je še bolj hrepenela po prosti prirodi, po tihem življenju na prijaznem gradiču. Neizpolnjena želja se je oglašala tem bolj, ker ni bila vajena, da bi kdo omejeval njeno svobodo. Čutila je, kakor da je ujetnica v lastni hiši. Zato je sovražila ljudi, ki je o njih sumila, da so jo veleli pridržati v mestu iz svojih osebnih namenov.

Sedaj se je čutila popolnoma prosto; mlada priroda okoli nje se ji je zdela tako krasna kakor še nikoli. Molče je gledala v jasni dan okoli sebe in je mislila razne lepe misli.

Gospodična Vrankova je bila slabe volje. Ni ji še prešel strah, ki ga je bila prestala preteklo noč.

Bila je razburjena in se je z grozo spominjala dogodka, ki se je izvršil pred njenimi očmi. Stara gospodična je ljubila temnookega Francoza in vso njegovo prikrito romantično preteklost; bil je lep, a bil je tudi kavalir; to ji je zadoščalo, da si ni mogla misliti ničesar slabega o njem. To, kar je govoril o njem gospod Muhič, je smatrala za osebno sumničenje. Obsojala je avstrijsko vojsko, ki zavratno napada mesta in ljudi. Odšla je rada iz mesta zato, ker ni cenila ljudi, ki proti sovražniku ne nastopajo jasno in odkrito. Zato je danes tudi gospodu Muhiču zamerila, da je postopal nekavalirsko; ni mu mogla odpustiti, da je prišel v hišo s tujim človekom, ki je imel namen, moriti ljudi. Nje ni zanimala priroda niti cvetoče pokrajine; mislila je na dogodke v mestu in je želela zmage svojim znancem, francoskim častnikom.

Dolgo ju je spremljalo po poti odmevanje topov, ki so pokali na ljubljanskem Gradu. Po cesti sta srečali nove čete, ki so šle De Montetu na pomoč.

Zvečer se je kočija po klancu navzgor bližala viniški graščini. Helena se je razveselila, ko je zagledala znane kraje; ko so se pokazala prva drevesa viniškega vrta, se je spomnila one davne prve pomladi. Čuden nemir ji je polnil srce; zalila jo je rdečica, ko je pomislila na Kristjana. Kočija je zavila na dvorišče.

Gospa Gusičeva je prišla po vrtu in je vsa vesela hitela novim gostom naproti.

„Kako zelo me veseli, da vas zopet vidim tukaj,“ je rekla, „mi vsi smo se zelo bali za vas.“

Objela je obe gospodični in je vprašala takoj:

„Ali vama je kaj znano, kaj je z napadom?“

„Avstrijci so danes vzeli Ljubljano.“

„Moj Bog!“ je vzkliknila gospa Gusičeva, „ah, ne veste . . .“ Hotela je vprašati po gospodu Muhiču, kajti zelo jo je skrbelo za njega, odkar se je poslovil. Vendar te skrbi ni hotela pokazati, najmanj pa je hotela, da bi vedela za njeno skrivnost gospodična Vrankova. Zato je izpremenila svoje vprašanje in je vprašala:

„Ali ne veste, kako je bilo?“

„Zgodilo se je to zelo hitro,“ je začela praviti Helena, „zbudil nas je krik in šum, vojaki so bežali ... na vse zgodaj nas je že obiskal gospod Muhič.“ Tu se je Helena ustavila, ker ni hotela pripovedovati, kaj se je pri tem zgodilo.

Gospa Gusičeva se je pri zadnjih besedah zelo razveselila in je vzkliknila:

„Oh, ta gospod Muhič, povsod mora biti.“ Ni hotela tega reči. Hotela je le dati duška svoji tihi, globoki radosti.

Med tem je priletela gospodična Barbara po peščeni poti preko vrta. Vsa razburjena in nemirna, je poljubila Heleno in jo je prijela za roko.

„Pojdite z menoj, gospodična,“ je rekla in je vsa zardela.

Helena je odložila svoje stvari v kočijo in je odšla z njo.

Ko sta prišli na zapadno stran gradiča, ki ga je obsevala še pozna večerna zarja, se je Helena naenkrat ustavila. V naslonjaču pred gradičem je sedel Kristjan. Glavo je imel zavezano in se je nemirno ozrl, ko je začul ženske korake na vrtu. Helena se mu je približala in ni vedela, kaj bi storila. Zdela se je sama sebi tako slaba in neznatna proti njemu; obšlo jo je čudno čuvstvo, da se ji je hotelo zaplakati. Sedla je na stol poleg njega in je vzela njegovo roko v svojo.

„Helena, Helena,“ je šepetal Kristjan, „ti si prišla!“

„Kako vam je?“ ga je vprašala in je skoraj hotela poljubiti njegovo roko. Sklonila se je nad njim in mu je gledala v obraz. Poznalo se mu je, da je mnogo trpel. Toda na temnem, bledem obrazu so se kazale vse one odločne poteze, ki so mu že v mladosti dajale izraz silnega in neupogljivega človeka.

„Kmalu bom zdrav,“ je govoril Kristjan, „in potem ... Prosim vas, kaj je z vojsko?“

Ker ga je ona vikala, je mislil, da bi ji ne bilo ljubo, ako bi jo tikal. Mislil je tudi takoj po prvih trenotkih, ko je sedela poleg njega, da ni prišla na Vinice zaradi njega. Zato se je pomiril in je izpraševal z mirnim glasom po tem, kar ga je pred vsem zanimalo.

„Avstrijci so vzeli Ljubljano," je rekla Helena, ki jo je to vprašanje vznemirilo, kajti zdelo se ji je, da leži med njima še vedno ona čudna sila, ki ju je dozdaj ločila. „Vas zanima vojna še vedno?" ga je vprašala.

„Da, zanima. Vzeli so torej Ljubljano," je rekel Kristjan. „Kako vi čutite, ali francoski, ali avstrijski?" jo je vprašal potem.

„Kako čudno vprašate!" je rekla Helena, „kako bi mogla čutiti . . .!"

To vprašanje jo je popolnoma zmotilo. Kaj je hotel reči? Kaj je hotel zvedeti? Ali ji je hotel s tem očitati to, da je ostala v mestu? Izpustila je njegovo roko in se je zagledala na zapadno nebo, kjer so se izgubljali zadnji pasovi večerne zarje v nejasnih daljavah.

Kristjan je čutil, da jo je zabolelo njegovo vprašanje. Prijel jo je za roko in ji jo je poljubil.

„Odpustite," je rekel, „nisem vam hotel delati bolesti. Preveč sem vas ljubil."

Pridržal je nje roko na svojem licu. Oba sta molčala.

Gospodična Barbara, ki je stala poleg naslonjača na drugi strani, si je naenkrat zakrila oči in je zaplakala.

„Kaj vam je, gospodična?" je vprašala Helena in je nemirno vstala. Gospodična je pobegnila na vrt.

Kristjan je pridržal Heleno za roko in je rekel:

„Pustite jo, da se izplaka. Spomnila se je svoje nesreče in takrat jo vselej zalijo solze. Veste, kaj se je zgodilo?"

„Dà, vem," je odgovorila Helena; toda pri tem ji je prišla čudna misel v glavo. Zdelo se ji je, da gospodična Barbara ni zato plakala, ker se je spomnila svoje nesreče. Ta misel ji je bila neprijetna in ji je legla s težko bolestjo na srce. Usedla se je poleg Kristjana in mu je začela pripovedovati dogodke pretekle noči. Toda ni se mogla premagati. Vstala je, predno je povedala vse do konca, in je odšla na vrt. Tam je našla gospodično Barbaro. Slonela je na ograji vrta in je nemo strmela v večer.

Ko se ji je bližala Helena, je hotela oditi dalje; naenkrat je obstala in je zaihtela. Helena jo je prijela za roko.

„Jaz sem tako nesrečna,“ je rekla gospodična in je zaplakala. „Nihče ne čuti z menoj, vsi skrbe za svojo srečo, meni pa so vzeli vse.“ Sedla je na klop pod drevesom.

Helena ni vedela, kaj bi govorila, da bi jo utolažila. Čutila se je tudi sama nesrečno. Žal ji je bilo mlade gospodične; razumela je njeno bolest; doslej je našla nekako pozabljenje in radost v tem, da je stregla Kristjanu, sedaj pa je mogla izgubiti tudi to.

„Tako krasen večer je danes,“ je rekla Helena, „pojdite, pojdeva h Kristjanu! Mnogo je nesrečnih ljudi na svetu.“

Vrnili sta se h Kristjanu.

Ker je že zapihal večerni veter, so odšli na verando.

Helena se je zagledala v zeleni vrt pod seboj in se je počasi iznebila vseh težkih misli.

Pri večerji se ni mogla razviti nobena zabava. Gospodična Klara je tožila, da jo boli glava zaradi prestanega strahu, zato je kmalu odšla spat. Tudi gospa Gusičeva se je kmalu poslovila, ker ni hotela motiti mlade družbe. Helena je bila utrujena od potovanja, toda ni se ji hotelo iti spat. Kristjan je bil dobre volje in je začel z njo govoriti o vprašanjih, o katerih še nikoli ni govoril z njo. Govorila sta o vprašanju, kaj je sreča. Gospodična Barbara ju je poslušala in je zmajevala z glavo; ni si mogla misliti, da bi bila sreča na svetu kaj drugega nego ljubezen.

Kristjan se je čudil Heleni in njenim resnim nazorom.

„Kako je duhovita,“ je pomislil parkrat, ko je dokazovala, da je njena trditev prava. Zdelo se mu je, da jo zdaj ljubi z drugo ljubeznijo, in to mnogo bolj nego prej. Ko je odšla spat, ji je poljubil roko in ji je ponovil nje zadnje besede:

„Sreča za nas je, da nimamo tega, po čemer hrepenimo. Premišljujte še o tem, gospodična!“

„Lahko noč,“ je rekla Helena.

Ko je prišla v svojo sobo, je dolgo stala ob oknu in je gledala v jasno poletno noč.

Srce ji je bilo težko in nemirno. Sama ni vedela, kam hoče.

„Oditi, oditi?“ je pomislila, „ločiti se od vse mladosti in preteklosti ter oditi v svet za novo srečo? Sreča mi bo ostala v tem, da ne bom imela, po čemer hrepenim.“

Zaspala je utrujena v nemirnih mislih.

11.

Težko si je misliti, kako bi se posrečil napad na dobro utrjeno mesto, ki je v rokah sovražnikov. De Montetov napad dokazuje, kako dobra sreča pogosto podpira predrzne čine in vodi odločne ljudi k slavni zmagi. Novica o tej zmagi se je hitro raznesla po vsej deželi in je zbudila veliko navdušenje. Dasi je bilo težko misliti na velike uspehe, so se vendar zbirali bojaželjni ljudje zopet po vaseh ob cesti in prepevali pesmi o napadu na Ljubljano. Nikoli ni manjkalo v Krajini veselih ljudi, ki so radi pili in prepevali pesmi; našli so se vedno tudi taki, ki so pesmi zlagali.

Zgodovinar piše o teh časih:

De Montet je s svojimi četami zasedel Golovec in se utrdil na njem. Ostal je v obližju Ljubljane, da bi držal Francoze v vednem strahu, da bi jim napravil kolikor moči škode in jih tako polagoma popolnoma izstradal in ugonobil, da bi pustili mesto ali pa da bi se vdali. Ker je vedel, da Gradu ne more vzeti, ker mu primanjkuje topov in ker bi mesto preveč trpelo, ko bi streljali Francozi nanje, zato ni ponovil napada, ampak je hotel počasi uničiti francosko posadko in počakati, da se odloči usoda na Dunaju. Francozi so bili kakor ujeti. Da bi bili varni napadov, so razkrili mostove čez Ljubljanico in le po dnevi so tam položili deske, da je mogel posamezni človek sem in tja. Ceste so zagradili in se zavarovali od vseh strani. Bila je za nje tem večja nevarnost, ker so takoj drugi dan po De Montetovem odhodu v Ljubljani zvedeli, da so bili Francozi meseca maja pri Dunaju premagani. Ko so bili Avstrijci napadli mesto, je dal De Montet povelje, izprazniti francoska skladišča ter orožje in drugo prodati meščanom. Tako so bili Francozi brez zalog. Takoj drugega dne so dali povelje,

da morajo meščani prinesti vse njim nazaj, kar so bili kupili. Preiskali so vse hiše in postopali z vso strogostjo proti onim, ki so izkušali kaj prikrivati. Pozvedovali so posebno po onih, ki so bili izdali stanovanja francoskih častnikov, a vsi, ki so imeli slabo vest, so z avstrijskimi četami vred pobegnili iz mesta. Počasi je nastalo pomanjkanje živeža, pretila jim je lakota. Pritiskali so na meščane, a ti so se izgovarjali, da ne pride živež v mesto, ker je povodenj in ker so mostovi razkriti. Počasi je začela posadka omagovati, vojaki so uhajali. De Montetove čete so pogosto nenadoma napadale predmestja in odnašale s seboj, kar so mogle; vedno so se ponavljali boji. Ker ni bilo dobiti več mesa, so bili Francozi prisiljeni, si iskati hrane zunaj mesta. Hoteli so na Gorenjsko, a šišenski cerkvenik je začel biti plat zvona, ljudje so se zbirali, priletela je De Montetova konjica in Francozi so morali bežati nazaj v mesto. Isto so drugič poizkusili proti Viču, a kmetje so bežali z živino proti Dobravi. Pogosto so Francozi vdrli v predmestja, preiskali hiše, ker so mislili, da so tam skriti avstrijski vojaki, a naenkrat se je pokazala kaka avstrijska četa ter jih zapodila nazaj. Meščani so vsak dan pričakovali, da nekoč vzame noč Francoze, toda general Guetard se je držal hrabro, pričakoval je pomoči od onih čet, ki so se vračale od severa.

De Montet se je nastanil v gradu Rakovniku in je zbral okoli sebe vse odlične osebe svoje vojske. Med temi osebami je bil tudi gospod Muhič in vsa njegova družba. Razvilo se je tam veselo življenje, kakor je bilo vedno in povsod, kjer se je pojavil gospod Muhič. Vojaki so se utaborili po obronkih golovškega hrbta in zasedli vse vasi ob podnožju.

„Varovali smo Francoze,“ je pravil pozneje gospod Muhič ob mnogih svečanih prilikah, „varovali in čuvali smo jih tako, kakor mačka, ki preži pred luknjo na miš.“

Za napad je imel De Montet premalo vojske in premalo priprav. Ker so Francozi razkrili vse mostove čez Ljubljanico, je bilo nemogoče, nenadoma priti v mesto z večjo četo; tudi po vodi bi se bil napad težko

posrečil, ker so imeli Francozi breg dobro zavarovan. Tako se je moral de Montet zadovoljiti s tem, da je stal s svojo vojsko blizu glavnega mesta, da bi lahko porabil vsako ugodno priliko; ker Francozi niso vedeli, kako močna je avstrijska posadka na Golovcu, si je niso upali napasti, ampak so se izogibali vsakemu boju z njo.

Tako življenje je postalo gospodu Muhiču dolgočasno, zato je začel obiskovati gradove po ljubljanski okolici; zelo rad se je mudil na Repljevem dvorcu, ki je stal ob dolenjski cesti tri ure od mesta. Gospodinja na tem dvorcu je bila starka, Ana Repelj, teta Tilna Replja. Bila je to suha, koščena starka, ki so se ji tresle roke pri sleherni misli na denar. Njen mož je umrl vsled debelosti; bil je daleč naokoli znan kupec, ki si je s svojimi kupčijami pridobil ogromne denarje; po njem je prevzela gospodarstvo in kupčijo njegova žena, ki je kmalu še pomnožila svoje imetje; bila je varčna in skopa; dasi je bila neuka, vendar je dobro poznala vse malenkosti v svojem gospodarstvu, tako da je ni mogel nihče varati. Sedela je včasih ves dan na svojem usnjenem naslonjaču in je natančno vedela, koliko voz je sedaj na cesti, koliko jih stoji v Ljubljani, koliko v Karlovcu ali v Sisku; vedela je, koliko delavcev dela na tej, koliko na oni njivi; pri tem je že računala, koliko dobička ji prinese današnji dan. Njeni ljudje so govorili o njej, da vidi skozi steno.

Tilna je starka zelo ljubila; zaupala mu je vse svoje premoženje; nadomeščal jo je pri vseh prilikah, kjer sama ni mogla biti zraven. Vodil je vso trgovino in kupčijo ter množil s tem domače premoženje, ki mu je imel postati sam dedič.

Starka ni ljubila družbe. Včasih, ko je živel še njen mož, so se shajali na dvorcu razni bogataši iz bližnjih in daljnih krajev, kupci in trgovci, in se zabavali pri bogatih pojedinah. Po njegovi smrti so se na dvorcu oglašali razni snubači in prijatelji; z njimi so izginili poslednji gostje; skopi starki ni bilo žal za njimi, ker je imela o gostih svoje mnenje in jih je ljubila tem manj, čim bolj je ljubila denar. Nerada se je dala motiti v svojih mislih in špekulacijah; mislila

je, da bi na cestah obstali njeni težko obloženi vozovi, ako bi jih ne spremljala njena misel; obstati za trenotek, pomeni trgovcu izgubo; to je starka dobro vedela. Zato jo je zelo bolelo, ko je vojna naenkrat zmotila vse njene načrte ter je ustavila trgovino na cesti.

Ker Tilna po cele tedne ni bilo domov, si je mislila, da je mladeniču težko sedeti doma brez dela in da izkuša porabiti vojne razmere v svoj dobiček; tudi ob času vojne se da dobro kupčevati. Tako je mislila starka in bilo ji je žal, da sama ni mogla oditi z doma ter pregledati tržišča.

Ko so šli brambovci na vojno, jih je blagoslavljala ob oknu, „da bi deželo varovali hudih časov“, (pri tem je mislila na svojo kupčijo); ko je šla dolenjska vojska mimo dvorca po cesti, je pobožno sklepala roke, „da bi dolenjsko stran obvarovali sovražnih napadov“ (pri tem je mislila na svoje premoženje); saj je bila slišala, da Francozi povsod razpišejo velik vojni davek in ga vzemo tam, kjer ga morejo; ako ga ne dobe pri ubogih, ga vzamejo pri bogatih.

Tilnu se takrat ni posrečilo, izvršiti svoje maščevanje; predno je prišel na ulico, je Don Pier izginil; dal si je obvezati rano na roki in ga je iskal ves dan po mestu, toda ni ga našel. Zvečer je z drugimi vred zapustil mesto in je ostal pri vojski pod Golovcem. Od tod je nosil na svojem urnem konju poročila na Dolenjsko, ker je vedno upal, da De Montet napade Ljubljano, ako se snide dovolj črne vojske od vseh strani. Ker pa je videl, da čaka De Montet pomoči samo od cesarske vojske, se je vrnil domov na dvorec, kjer si je nekoliko dni odpočil.

To priliko je porabil gospod Muhič, da je posetil Repljev dvorec.

Dasi Ana Repelj ni ljubila posetov in gostov, je vendar sprejela gospoda Muhiča s takim spoštovanjem, kakor to ni bila nikdar njena navada. Gospod Muhič je dobro vedel, kakšne nature je ta starka, slišal je pogosto praviti o njej. Ko jo je zagledal pred seboj, suho, bledo, z ostrimi očmi, v črni obleki, si je mislil, da bi lahko spoznal njeno naturo, tudi ako bi ne bil nikdar slišal nič o njej; v njenih suhih, tresočih se

rokah se je prav tako lahko videla njena skopost, kakor je izražalo njeno bledo lice z globokimi, živimi očmi nje razumnost in prekanjenost.

Sprejela je gospoda Muhiča na svojem stolu, obšitem s črnim usnjem. Gospod Muhič se ji je globoko priklonil, kar je starki zelo ugajalo; vprašal je po Tilnu, toda Tilna ni bilo doma. Gospod Muhič je začel takoj pogovor obračati tako, da ga je starka povabila na vino. Pri tem je gospod Muhič gledal preproste sobe, po katerih se ni dalo spoznati ono ogromno bogastvo, o katerem so pripovedovali povsod. Vendar je bilo nekaj častitljivega v tej preprostosti; zdelo se je, kakor da je za vsako steno skrito zlato in srebro, kakor da od teh praznih sten odmeva le ena čarobna beseda: denar.

Gospod Muhič je začel pogovor o Francozih, ki hočejo podjarmiti deželo zato, da bi si osvojili nje bogastvo in bi odnesli s seboj one zaklade, ki so jih marljivi kranjski rodovi varovali in množili dolga leta in stoletja, „kajti znano je, da ni nikjer toliko dolgov, kakor na Francoskem," je rekel gospod Muhič, „in kako bi prišli mi Kranjci do tega, da bi jih morali plačevati! Zato varujemo deželo ljudi, ki so prišli sem kot vojaki in zahtevajo denarja kakor tatovi in razbojniki. Imamo doma dovolj dolgov in dovolj razbojnikov."

Gospod Muhič je sedel nasproti bogati starki in je pazno motril njeno lice. Videl je, kako delujejo nanjo njegove besede. Pripovedoval ji je o svojem življenju, o bojih, pa tudi o roparski zalegi konjarjev, ki so ga napadli v gozdu.

S svojim prijaznim pripovedovanjem se je starki zelo priljubil. Povabila ga je na kosilo.

„Pri nas nismo vajeni gostov," je rekla Ana Repelj, „jaz sem stara in starih ljudi svet ne ljubi, razen kadar jih potrebuje; tudi jaz ne iščem prijateljev. Toda gost, kakor ste vi, je dobrodošel v naši hiši."

Gospod Muhič se je pri tem globoko priklonil.

Glavni del kosila je bila kuretnina.

„Jaz navadno ne jem pišk," je rekla Ana Repelj, „a vojakom gotovo zelo ugajajo in vi potrebujete okrepčila po bojih in trudih."

Gospod Muhič se je zopet globoko priklonil kakor v znamenje, da je to resnica.

Ko je gospod Muhič pogledal pri oknu na dvorišče, je videl tam toliko perutnine, da si je mislil, da bi bilo prav, ako bi prišel večkrat sem na kosilo.

Po kosilu je gospod Muhič najprej občudoval dobroto dvajset let starega vina, ki ga je dala starka prinesti na mizo.

„Jaz ne pijem vina," je rekla, „a vam, kot vojaku, gotovo ne bo neprijetno. Še moj pokojni mož je dal napolniti steklenice; od tega je že dvajset let; umrl je nagloma in hranila sem te steklenice za svečane prilike. Ako nas obišče tak vojak, kakor ste vi, je to gotovo svečana prilika."

Gospod Muhič je trčil s starko, nato pa je začel pripovedovati, zakaj je zapustil vojaški tabor pred mestom in po kaj je prišel. Obrnil je pogovor na Tilna in Barbaro. Starka ga je zvesto poslušala. Gospod Muhič je slavil lepoto in dobre lastnosti gospodične Barbare, popisoval je njeno ljubezen in nesrečo, poudarjal njene zmožnosti v gospodinjstvu, poveličaval je nje srčno ljubeznivost in krotko preprostost. Ko je končal, je povedal svoje mnenje z besedami:

„Ne kaže, dolgo odlašati; treba je storiti vse, da naredimo dva človeka srečna. Kakor ustvarjena sta drug za drugega, le to ju moti, ker še nista zvezana; to je vzrok, da sta nesrečna."

Starka je bila od tega pripovedovanja kakor omamljena. Nikdar se ni prej zanimala za tujo srečo: vsak skrbi zase, si je mislila. Sedaj pa je naenkrat čutila veliko ljubezen do Barbare in Tilna in je hotela skrbeti za njiju srečo. Zahvalila se je gospodu Muhiču, da ji je vse to razložil.

„Jaz sem stara," je rekla, „in moja sreča bo, ako bom videla, da je zavladala nova, mlada sreča za nami v tej hiši."

Zvečer se je vrnil Tilen, ki je bil zelo presenečen, ko je našel gospoda Muhiča na svojem domu; še bolj se je čudil ljubeznivosti svoje tete, ko je govorila o gostih in ga je pokarala zaradi tega, ker ni doslej privedel k njej gospoda Muhiča in drugih svojih prijateljev.

Ko se je gospod Muhič zvečer poslovil, je moral obljubiti, da kmalu zopet poseti dvorec.

Svojo obljubo je gospod Muhič zelo rad izpolnil in je poslej pogosto obiskoval starko s svojimi prijatelji.

„Kokoši je dosti na dvorišču in mnogo steklenic v kleti," je mislil vselej, kadar je razjahal pred dvorcem, „ako bi živeli ljudje tako, kakor gospodinja Ana Repelj, bi vse poginilo od starosti . . . Ali pa bi se vse izpremenilo v denar," je pomislil potem.

Pojedine na Repljevem dvorcu so bile edini uspeh Muhičevega prvega poseta. Starka je sicer izpregovorila s Tilnom o „važnih stvareh", ki jih ji je zaupal gospod Muhič, toda Tilen se ni dal motiti njenim besedam. Priznal je, da je ljubil gospodično Barbaro, toda časi so vse izpremenili.

„Mogoče, da ji odpustim in si jo vzamem," je rekel. Potem nista s teto nikdar več govorila o tem.

12.

Kako je s cilji, prijatelji, kako je z ideali? Leže daleč kakor jasen dan za gorami. Oglašajo se v nedosežni daljavi, neznani in veliki, kakor odmevi neznanega in velikega hrepenenja. Ali niso kakor sanje, ki v njih sanja popotnik po trudapolni poti? Ali so podobni zvezdam, ki se bleste na obzorju in se umikajo, ako se jim bližaš? Ali so enaki vabljivim sirenam ob morskem bregu? Kako je s cilji, prijatelji, kako je z ideali? Zagledamo jih jasno pred seboj in namerimo proti njim svojo pot. Čez gore in dole gre pot, prekrižana od sto drugih poti, čez vode vodi brez mostov, preko gor brez stez. Oblaki se pridreve in zakrijejo obzorje, nevihta prihrumi in z besnečo silo grozi popotniku, skale se strgajo z višine in hočejo preprečiti nadaljnjo pot. V boju stopa človek za cilji in ideali. In ko se ozre na pot, ki jo je prehodil, in pomisli na svoje nedokončano potovanje, si odpočije v utrujenosti. „Kam hočem?" se izprašuje, „kam hočem in kaj hočem od ciljev in idealov? Ali ni bil morebiti moj cilj napačen, ali nisem morebiti izgrešil poti? In kaj bode, ko pridem tja, kamor hočem? Ali

ni morda zemlja, po kateri hodim, cilj in ideal in vse? Ali bi ne bila sreča, ko bi na njej zaspal v svoji zadovoljnosti in bi se ne trudil nikamor? Ali ni morda v nas samih vse, kar si mislimo daleč v daljavi?“

Kako je s cilji in ideali, prijatelji? . . .

Kristjan je mnogo premišljal o tem. Pokrajina okoli Vinic je bila krasna. Dolina je bila polna zelenja, valovito polje je blestelo v tisoč barvah, Krka je z nemirnimi valovi tekla po dolini. Poletni dnevi so bili jasni; jutra so bila žareče vesela, kakor da so porojena iz one čiste zlate zarje, ki je vstala vsak dan nad Gorjanci, večeri so bili mamljivo temni, polni opojnega šepetanja.

Kristjan je sedel na svojem stolu na vrtu in je gledal čez pokrajino. Helena je sedela poleg njega in se je igrala z velikim psom, ki je ležal od njenih nogah. Sedela sta pogosto tako molče cele ure. Včasih so se ujele njiju roke, kakor da so se iskale. Ob takih prilikah je mislil Kristjan na sebe in na svoje življenje. Ves čas svoje bolezni so se mu ponavljala vprašanja, ki jim je že v prejšnjih letih zastonj iskal odgovora. „Zakaj se je vse to zgodilo, kar se je zgodilo? Kaj je bila cela ta vojna, polna hruma in šuma, polna nemira in gorja? Spomnil se je na one srečne čase, ko se je v svoji mladi navdušenosti zavzemal za Napoleona. Budil se je v njem Ilirec in iskal je v zgodovini svoje preteklosti. Kje je ona preteklost in kakšna je bila? Ali je bila slavna in velika, kakor rimska in grška, ali je bila klavrna in slaba, kakor je sedaj? Takrat je prihajal Napoleon kot republikanec, sedaj je vodil vojsko kot cesar proti cesarju. Večja je njegova slava sedaj nego takrat. Laže je bilo takrat zmagovati z mlado armado nad zastarelimi trdnjavami in nad počasnimi vojskami starih evropskih držav, nego sedaj, ko so bile trdnjave iznova utrjene in vojske pomnožene z novimi silami. Toda zmagoval je tudi sedaj; nad Nemci je zmagal, nad Španijo, nad Avstrijo. Kaj mu brani, da postane cesar cele Evrope?

„In jaz sem šel v boj proti njemu,“ si je govoril Kristjan, „mislil sem, da z eno samo trdnjavo zadržim njegovo vojsko, ustavim njegovo zmago. Kakor otrok

sem bil, ki zasanja po svoji volji. Hotel sem braniti trdnjavo, ki so jo pustili cesarski poveljniki. In vendar je bilo nekaj čudno velikega v oni noči. Ni šlo samo za to, da Francozi ne zasedejo Gradu, šlo je za to, da bi se branili. Čemu je treba vojne za one, ki se ne morejo ali nečejo braniti? Ali je videl Grad tako sramoto za starih dob? In ko bi bili padli vsi, imeli bi slavo, sedaj pa . . . Bilo je vse, kakor kazen za greh. Varovali in branili smo Grad, ker smo mislili, da gre preko njega pot na Dunaj. S svojim življenjem smo hoteli braniti svojo last. Ne svoje lasti? Ali last avstrijskega cesarja? Kdo more nam braniti, da ga branimo kot svojo last proti sovražniku, ki se bojuje proti cesarju? Zato so streljali na nas. Cesarski vojaki in francoska četa! Ali ni bilo v tem nekaj posebnega? Tako so nam plačali našo službo, ki je bila namenjena cesarju in domovini. Kaki domovini? Ali ni bila domovina ta zemlja, ki je ležala v podnožju ponosnih gor tja na jug do morja in na vzhod po vsej stari Iliriji? Ako vstane nov zarod iz starih razvalin, ako najde svojo zgodovino in bo branil svojo zemljo kot svojo last, ker je dedič svojih očetov, kdo mu more braniti, da imenuje svoje to, kar je njegova lastnina? Cesarska vojska je morala braniti cesarjevo last; tudi mi smo jo hoteli braniti; radovoljno smo šli v boj; celo narod hoče braniti svojo zemljo sedaj, ko se je umaknila cesarska vojska. In izdali so nas, streljali so na nas. Da je streljala francoska četa, je samo po sebi razumljivo; njej smo bili sovražniki, hoteli smo se tudi bojevati proti njej; cesarski vojski pa smo bili zavezniki, ki smo hoteli zvesto ostati na svojem mestu. Kdo je torej branil in zakaj smo branili? Bodoči zgodovinar bo zapisal resnico: „Avstrijska posadka je imela braniti Grad. Po dveh dnevih so se poveljniki vdali brez boja. A bilo je na Gradu tudi nekaj oddelkov, domačega ilirskega pokolenja, ki se niso hoteli vdati, ampak so smatrali za svojo čast, da branijo Grad do zadnjega moža. Avstrijska posadka pa se je združila s francosko četo in je upornike premagala . . . Branili so Grad kakor svojo last, kot središče ilirske zemlje.“ Tako bo pisal bodoči zgodovinar. In kdo ve, kako bo

sodila bodočnost o tem? Morda bodo rekli potomci: „Takrat se je prvič zbudila zavest starega ilirskega plemena. Spoznali so, da je živel dolga stoletja na tej zemlji narod, ki je pozabil svojo preteklost in samega sebe ni poznal; ko pa so se za njegove dežele bojevali Francozi in Nemci, je šel z veliko vnemo v boj za svojega cesarja, a ko je bila cesarska vojska premagana, je spoznal svojo domovino in je videl v njej svojo last. Kakor iz tal je vstal nov narod, ki se poslej imenuje narod ilirski. Ali ne bo mogoče tako sodila bodočnost?“

Tako je premišljeval Kristjan. Pri tem se je spomnil onega vprašanja, ki ga je stavil prvi večer Heleni. „Ali vi čutite avstrijski ali francoski?“ Takrat je imel namen, očitati Heleni, da so ji francoski častniki ljubi gostje. Ni se čudil, da mu ni odgovorila. Pozneje je stavil samemu sebi to vprašanje.

„Ali čutim avstrijski ali francoski? Ali ilirski?“ To je bila nova misel, ki je Kristjana vedno bolj zanimala in se je pogosto bavil z njo pozno v noč. „Šel sem v boj zaradi boja, ker mi je presedalo leno življenje. Igri sem izročil svojo usodo. Komaj da sem pomislil, za kaj se bojujem. Sedaj se mi zdi, da sem vse spoznal v onem velikem trenotku: kot Ilirec bi se bil moral bojevati za svojo domovino. Hotel sem slave in zmage. Hotel sem jo zase, za cesarja, za Avstrijo. Hoteti bi jo bil moral za svoj rod, za domovino, da bi obstal Napoleon ob sporočilu, ki bi mu ga bil prinesel kurir, in bi rekel: Kje je ta zemlja, kakšen je rod? In morda bi se bil spomnil na svojo zmagoslavno pot pred dvanajstimi leti in bi s spoštovanjem pomislil na one kraje. Sedaj pa leži vse, kakor razbito in uničeno; francoska posadka sedi na Gradu in oni, ki so hoteli braniti, so poginili ali sede zaprti kot vojni ujetniki. Ni bil dovolj jasen naš cilj, zato smo poginili. In kaj sedaj? Kaka usoda je določena domovini v bodočnosti? Napoleon je zmagal in si osvojil del dežel. Mogoče je, da si vzame tudi ilirsko zemljo. Zavladal bo onim, ki so se bojevali proti njemu. In kako bomo čutili, avstrijski ali francoski? Živeti more samo zarod, ki je sam sebi zvest. Negotova je usoda, ki vlada na-

rodom. Bojna sreča jih lahko prepusti v roke srečnemu zmagovalcu, zdaj temu, zdaj drugemu. Doslej smo se bojevali proti njemu (mislil je pri tem na Napoleona), kdo nam more biti porok, da se ne bomo morda bojevali čez nekaj let ali mesecev z njim proti onim, za katere smo se bojevali doslej? To je igra usode. In kako bomo čutili? Ali moremo ljubiti jutri tega, proti kateremu se danes bojujemo, in kako se moremo jutri bojevati sovražno proti onemu, ki ga še danes spoštujemo? Nekdaj je živel tod samostojni ilirski rod, a tujci so ga podjarmili; mi smo potomci onega rodu in služimo zdaj z ljubeznijo onim, ki so nas podjarmili. Jutri lahko pripademo drugemu in bodemu drugemu podložni. In zakaj moramo služiti vedno drugim in biti drugim podložni? Zato ker smo sinovi premaganih očetov. In zakaj ne čutimo niti tega, da je ta zemlja pod nami naša last in da smo njen narod?“ To so bila vprašanja, ki jim je bilo težko najti odgovorov. Kristjan je dobro čutil, da bo bližnja bodočnost prinesla vsa ta vprašanja na dan in da jih bo treba razrešiti. V oni noči na Gradu je jasno videl razliko med preteklostjo in bodočnostjo: stale so tam v boju tri čete: francoska, cesarska in brambovska z graničarji. Cesarska četa je odločala o usodi Gradu; prepustila ga je Francozom.

„Bili smo bolj zvesti nego sama cesarska četa,“ je mislil pri tem Kristjan, „šli smo v boj za svojo trdnjavo. Kdo ve, ali morda drugič ne prepustimo mi svoje zemlje po svoji volji drugim brez boja? In kaj hoče sedaj vojska, ki se zbira po deželi, kaj hoče dolenjska vojska pri Ljubljani? Žele boja in zmage nad Francozi in mogoče tudi zmagajo, toda usoda je morda odločila drugače. Zgodovina bo morda pisala: „Ilirski rod se je bojeval zoper Napoleona, toda prazen je bil njegov boj, ker se ni bojeval sam zase. Iz avstrijskega podložnika je postal francoski podložnik; ker mu je bila neznana zgodovina njegove preteklosti, ni imel ciljev in idealov in zato je vedno služil v tujih službah.“

Vse te misli so bile nejasne in negotove. Kristjan je čutil to nejasnost in negotovost in zdelo se mu je,

da se vse to pokaže, ko bo vojna končana. Čutil je tudi, da sam s seboj ni na jasnem, v čem je glavna sila vseh teh vprašanj; zato tudi sam zase ni mogel dobiti odgovora in zdelo se mu je, da je prišel oni čas, ki je bil pred vojno, ko mu je gospod Muhič očital, da nima ciljev.

„Kaj je torej sedaj moj cilj?“ se je izpraševal pogosto, „hiša stoji v Ljubljani, opustošena in razdejana, denar leži razmetan pri dolžnikih, živim v tuji hiši, sedim tu brez moči in čakam bodočnosti. Zakaj se je zgodilo vse to?“

„Ker si se bojeval za druge in ne zase,“ mu je odgovoril neki notranji glas, toda ta odgovor mu ni ugajal. Videl je, da bo treba začeti novo življenje, zato je iskal novih ciljev. Včasih se je pri svojih mislih zelo razburil in bil je nezadovoljen sam s seboj. Ob takih trenotkih je zahrepenel po Heleni in je hotel z njo govoriti o vsem tem. Toda zdelo se mu je, da bi je to ne zanimalo.

Dasi je Helena v prvi noči sklenila, da odide takoj drugega dne v svet in se nastani kje drugje, kjer ne bi nikomur motila sreče, vendar ni odšla. Izkušala je premagati v sebi vse one težke, neprijetne misli, ki so se ji budile same po sebi in so jo delale nesrečno. Ni hotela z nikomer govoriti o tem. Živela je sama zase. Izprehajala se je rada sama po polju, posedala je po vrtu in je rada ostajala na samotnih krajih. Zabavala se je z velikim psom, ki ji je bil najzvestejši prijatelj in spremljevalec na njenih šetnjah; z Barbaro je govorila rada, ker je imela z njo sočutje; zdelo se je, da gospodična čim dalje bolj pozablja na svojo nesrečo.

Helena je s početka le redko sedela poleg Kristjana in je prepustila mesto Barbari, ker se ji je zdelo, da je gospodična srečna, ako se more pogovarjati z njim. Toda čutila je vedno bolj, da jo skrivna sila vabi k njemu. Želela si je, z njim prijateljski govoriti o vsem, o čemer je sama razmišljala. Vezla je novo sliko na platno: slika je predstavljala mlad par, ki sedi v zeleni prirodi in se veseli svoje mladosti. Kristjanu je slika zelo ugajala, ker je bila popolnama podobna

onim, ki si jih je hotel dati naslikati v sobe svoje hiše. Kje so bile sedaj slike, sobe in hiša!

Še bolj pa ga je zanimalo drugo vezivo, ki je predstavljalo veselega brambovca, pod katerim je bil napis:

Ženice, ljubice,
terč'te na kupice,
ko nazaj pridemo,
poroka bo . . .

Kristjanu se je zdelo, da se je Helena zelo izpremenila. Izginil je z njenega obraza oni ponos, ki jo je delal tako neizprosno in nedosežno visoko in jo kazal kot ženo brez čuvstva in brez ljubezni. Bilo je res nekdaj nekaj božanskega v tem ponosu, toda včasih jo je kazal svetu drugačno, nego je bila. Kristjan je včasih ljubil ta ponos, toda čutil je, da ju ta ponos loči; kadar sta prijateljski govorila med seboj, je čutil, kako sta si blizu. Ob takih prilikah je vzel njeno roko in jo je molče poljubil. Hotel ji je s tem pokazati, kako zelo jo ljubi. Ona pa tega ni več smatrala za znak vdanosti in obožavanja, ampak kot znamenje, da je zadovoljen z njo in da je srečen ob njeni strani. Pogosto sta govorila vsakdanje reči in čudil se je njeni duhovitosti in razumnosti.

Čutila sta oba, da se za temi vsakdanjimi pogovori skriva mnogo več, nego si moreta povedati.

Nekoč, ko je bil jasen večer, sta ostala dolgo zunaj na vrtu. Bila sta tako srečna in zadovoljna, da se jima ni hotelo oditi v sobo.

Kristjan je držal Heleno za obe roki in ji je ves srečen gledal v oči.

„Vidite, zdi se mi, da je zelo škoda, da se ni uresničila najina ljubezen," je rekel Kristjan, „življenje je vendar tako krasno."

„Res," je rekla Helena, „bilo je zelo škoda."

„Hotel sem vam pripraviti hišo, lepo, kakor da je pripravljena za bogove. Iskal sem že slikarja, da bi slikal slike; podobno sliko sem mislil, kakor jo imate vi sedaj na platnu. Toda kaj sedaj?"

„Da, videla sem," je rekla Helena.

„Kaj ste videli?"

„Vašo hišo.“

„Helena,“ je vzkliknil Kristjan in jo hotel pritisniti k sebi.

„Ne,“ je rekla Helena, „ne poljubljajte me! Ostaniva si raje prijatelja!“

„Dobro,“ je rekel Kristjan in je premagal svoja kipeča čuvstva.

„Zelo srečna sem, da sem vaša prijateljica,“ je rekla Helena.

„Tudi jaz sem zelo srečen, da sem vaš prijatelj,“ je rekel Kristjan.

„Ne uničiva si te sreče,“ je rekla Helena, „življenje more biti tako krasno.“

Kristjan je v tem trenutku občudoval svojo prijateljico; videl je, da je našla način srečnega življenja, ki ga je on zaman iskal.

„Vidite, za naju je to edina sreča,“ je rekla Helena, „in morda je to večja sreča nego ljubezen.“

Oj, kako so molčali mrakovi po vrtu, kako so se smejale sapice po drevesih, kako je vsa pokrajina sanjala v to tiho noč! Koliko je imel Kristjan povedati svoji prijateljici, česar bi ji ne mogel nikdar povedati, ako bi mu ne bila prijateljica; vso svojo ljubosumnost ji je potožil in vse svoje gorje. In koliko skritega in doslej neznanega je Helena povedala svojemu prijatelju, česar bi mu ne mogla nikdar povedati, ako bi ji ne bil prijatelj. O vseh svojih potih mu je pripovedovala in o skrbeh in o žalosti. Vso svojo kljubovalnost mu je potožila in vse težke misli. Nazadnje je tako obtožila samo sebe, da jo je Kristjan, premagan od velike sreče, začel poljubljati in je šepetal:

„Kako te ljubim, prijateljica moja.“

Helena je zaihtela.

„Kristjan moj,“ je šepnila in ni se mu mogla več braniti.

Še nikdar nista bila tako srečna kakor ta večer.

Čutila sta, da je vsa ta veličastna noč nad poletno prirodo kakor božji hram, kjer sta svečano sklenila svoje prijateljstvo. Kakor skrivnostna pesem življenja je šlo tiho šepetanje preko pokrajine.

13.

Nekega večera je imel gospod Muhič povelje, pregledati straže ob Ljubljanici ter ostati vso noč na okopih. Take noči se je gospod Muhič vselej razveselil, ker mu je delala kratek čas v tej „dolgočasni vojni“, kakor je on nazval obleganje „francoske Ljubljane“. Zasedel je torej zvečer svojega konja na Rakovniku, napolnil svoje žepe s potrebnimi živili (to so bile klobase in prepaljenec) in je odjezdil na svojo pot. Vse je bilo v redu. Straže so stale ob vznožju Golovca, kakor vsak dan, v zatišju hiš in dreves so ležali vojaki in se po svoje zabavali. Gospod Muhič je povsod s strogim obrazom premeril vojake in jim zapovedal, kar se mu je zdelo potrebno: ostati mirno in tiho na svojem mestu, dobro paziti na grajske šance in na breg ter takoj dati znamenje, ako se pojavi kaj nenavadnega. Tako je objezdil vse straže na obeh straneh golovškega hrbta. Ko je prijezdil nazaj v Kurjo vas, je pustil konja v gostilni in odšel po bregu navzgor. Kmalu je prišel do prvih okopov in se je globoko oddahnil; priznati si je moral, da njegova pljuča niso več tako silna kakor nekdaj in da ga pot navkreber zelo utrudi. Založil si je torej primeren kos klobase in si prilil prepaljenca. Zahvalil je Boga in vse druge, ki so dali kranjski deželi dvoje tako krepčilnih pridelkov. Noč je bila temna, oblačna. Gospod Muhič je stopal dalje in je kmalu prišel do dveh lesenih kolib na vrhu Golovca, kjer je stala vsako noč glavna nočna straža. Te dve kolibi so si postavili vojaki, da so v slabem vremenu v njih prenočevali in da so mogli iz njih skrivaj opazovati, kaj se godi na drugi strani reke. Obdani sta bili z debelimi hlodi, tako da sta bili podobni trdnjavicam. Danes je tu stražil Egid z malim oddelkom brambovcev. Stal je pred kolibama in je gledal na grajsko obzidje. Videti ni mogel nič posebnega; zato je poslušal razgovor, ki sta ga imela Andrej in Kozma, ko sta ležala na senu v okopu. Andrej je pripovedoval o letini in o vremenu, popisoval je vsa ona leta, kar jih je pomnil, in je po

njih sklepal, da bo letos žito kleno in da bo tudi trta dobra, ako ne pride kaka posebna nesreča.

„Pri vas," je rekel, „niste sejali, seveda tudi želi ne bodete. Pa nič skrbi: čez zimo lahko prideš k nam na delo, ako bi te ne vzel gospod Muhič. Naš gospod je dober gospodar; obdelali smo vse, sedaj ležimo tukaj. Tudi gospod Muhič ti ne bo odrekel službe na Vinicah. Kar se tiče ženska, bi jaz ne bil kakor ti. Ako se je drugam možila, Bog z njo! Kaj bi tožil po njej! V žensko se človek tudi ne sme preveč zagledati, sicer nima nikdar miru. Vem, kako je bilo. Za eno sem imel oko in ne rečem, da ni bila čedna. Ako je usojeno, sem dejal, se dobiva, ako ne, pa Bog z njo! Možila se je z drugim in nikoli nisem tarnal za njo. Ako bi bil hotel, bi se bil lahko priženil drugam, ampak s Krkovega bi ne šel rad. Z ženskami človek daleč ne pride; nikdar bi se ne pretepal zaradi njih. Pri Petelinčku, misliš, boš bolje opravil. Ako podaviš še nekoliko konjarjev, Bog ti pomozi, ampak oženil bi se slabo. Vrag me vzemi, če ni sam Petelinček s konjarji v zvezi. Tak denar nima teka. Zato ti pravim, da me poslušaj, ki sem izkušen in vem, kaj in kako."

„Ej, ti si že star, Andrej," je odgovoril Kozma, ti veš svoje, jaz svoje. Konjarje bom pognal, Anke si pa ne vzamem. Mara bo pustila moža in pobegne z menoj. Ti ne veš, Andrej, kaj se pravi rad imeti."

„Delaj, kakor hočeš," je rekel Andrej, „ampak, kar je zvezano, je zvezano. V divjem zakonu ne moreš živeti. Tako se menda ženijo na Francoskem."

„To ni divji zakon, Andrej, Bog sam ljudi druži po srcih," je odgovoril Kozma. Egid je nekaj časa poslušal ta pogovor in si je mislil, koliko ljudi leži v okopih, vsak s svojimi mislimi, sanjami, nadami. Odšel je po okopu navzdol.

Ko se je približal gospod Muhič, ga je veselo pozdravil in mu je ponudil svojo čutaro, kjer je imel nekaj vina. Gospod Muhič se je dobro pokrepčal.

„Zdi se mi," je rekel, „da gospod De Montet ne vidi mojih let. V resnici jih ne čutim niti sam, ako ni treba lesti po teh jarkih in grebenih. Vzemi vrag

tako službo! Bolje bi bilo že izdavna, napasti to gnezdo tam.“ Pokazal je na Grad.

Egid se je posmejal utrujenosti gospoda Muhiča; bil je danes dobre volje; gospod Muhič je to takoj opazil, kajti sicer je bil Egid resen in se je le redko smejal.

„Zdi se mi,“ je rekel gospod Muhič, „da si se navadil vojaškega življenja in da se dobro počutiš na naših okopih. Vrag me vzemi, morda si dobil sporočilo, kje hodi naša ljubljena Alenčica!“

„Ne, nisem dobil,“ je odgovoril Egid.

„Daj mi še čutaro, da pijem na njeno zdravje,“ je rekel Muhič, „nič se ne boj. Najdeva jo tudi, če so jo vojni vetrovi odnesli na konec sveta. Sedaj pa glej, da mi dobro stražiš. Sicer vem, da francoska gospoda spi v mestu tako brez skrbi, kakor mi tukaj, vendar je treba izpolniti svojo vojaško dolžnost. Ko bi bilo po moje, pognali bi jih že iz Ljubljane.“

Gospod Muhič je zopet nagnil čutaro, jo skoraj izpraznil do dna in se poslovil.

„Lahko noč,“ je rekel, „temno je kakor v kozjem rogu.“

Počasi je odšel po okopu navzdol. Egid je nekaj časa poslušal negotove stopinje, potem pa je zopet legel na bruna in opazoval breg na oni strani Ljubljanice.

Gospod Muhič je prišel utrujen v Kurjo vas in je zavil v gostilnico, kjer je bil pustil konja. Ko je stopil v sobo, je zagledal Tilna, kako je pil z nekaterimi tovariši, ki jim je bilo poznati po obleki, da so zeleni lovci.

„Gotovo sem se bal, da se bom vso noč dolgočasil,“ je rekel gospod Muhič, ko je pozdravil Tilna, „toda človek, ki ima mnogo prijateljev, ne sme obupati. To je vražje strma pot po Golovcu. Celo meni, ki sem je vajen, drsi pod nogami, da hodim navzdol bolj po ramah nego po nogah. Francozi bi se skotalili nizdolu, kakor bi jabolka otresel. Krepčal sem se po poti tako, da sen prinesel prazno čutaro.

„Pijte,“ je rekel Tilen in mu ponudil poln kozarec. „Ako bi De Montet hotel, privedem mu vojsko od dolenjske strani, da bi z njo mogel vzeti tri Ljubljane.“

„Celo nas je preveč,“ je rekel gospod Muhič, ko se je napil. „Pospravili so že vse poljske pridelke, zajce so postrelili, o perutnini niti ne govorim. Dve uri okoli ni skoraj že nobene kokoši. Ako se človek hoče pošteno najesti, mora delati posete po gradovih. Toda v umazani obleki je neprijetno hoditi iz tabora.“

„Koliko časa hočete še tukaj čakati?“ je vprašal Tilen.

„Dokler jih ne prepodimo,“ je rekel gospod Muhič. „Ali pride francoska vojska posadki na pomoč — to razbijemo mi — ali dobimo mi novih čet na pomoč — potem napademo Ljubljano, ali pa se bomo gledali še dolgo tako kakor pes in mačka.“

Te besede je govoril gospod Muhič tako, da so jih lahko slišali Tilnovi tovariši, ki so z vidnim spoštovanjem gledali na njega. To mu je ugajalo.

„Nam ne uidejo, ne bojte se,“ je rekel, „držimo jih za vrat, da si komaj upajo dihati. Čez naša trupla gre pot na Dolenjsko. Ako pademo mi, potem jih zagrabite vi.“

„Tako je,“ je rekel Tilen. Vsi zeleni lovci pri mizi so vstali in so pritrdili:

„Tako je! Slava gospodu Muhiču!“

Gospod Muhič je izpil kozarec vina in odšel v drugo sobo, kamor je odšel tudi Tilen za njim.

„Tako je, kakor sem ti rekel,“ je začel gospod Muhič, ko sta sedela pri mizi.

„Vse bo zopet dobro. Gospodična je čistega srca in z mojim mečem bi imel opravka vsak, ki bi se drznil dvomiti o njeni časti. Žal, da mi vojaške dolžnosti ne dopuščajo, da bi obiskal Vinice. Vem, da je revica potrebna tolažbe in pametnih nasvetov. Upajmo, da jo Kristjan pouči o vsem potrebnem. Nikdar te ni prenehala ljubiti. Poznam njeno srce; sam veš, da pridejo za ženske slabi trenotki ali pa trenotne slabosti. Nas vse je prevaril, kako bi ne bil premotil neizkušene deklice. Tvoja teta je navdušena zanjo. Sama si želi takega sorodstva. Prepričan sem, da ne bo srečnejšega para. Rodila ti bode sinove, ki se bodo odlikovali po vseh lepih lastnostih. Videl sem njeno postavo. Sedaj

se je šele razvila. Verjemi, da mi je bilo žal, da nisem več mlad. Imel boš krasno ženo in kaj si moreš krasnejšega misliti, nego da ti žena rodi krasne, zdrave dečke!“

„Vi mislite, da bo v resnici tako?“ je vprašal Tilen.

„O tem ni mogoče dvomiti. Poznal sem mnogo žensk in znam presojati njih silo. Ni vse eno, ženska in ženska. Lahko se spominjaš sam. Zato se ne jezi, ampak izkušaj pozabiti vse in pomisli na svojo srečo! Niti ne veš, kako krasno ljubijo take ženske. To je nebeško življenje. Ko pridemo zopet za Dolenjsko, obiščeva skupaj Vinice in hvaležen bodeš gospodu Muhiču za dobri svet. Pijva na to!“ Pila sta.

„Ne morem pozabiti, ne morem,“ je rekel Tilen. „Hotel sem, toda ni mogoče. Za vse večne čase leži med nama ta človek, fej . . .“

„Ta človek je sedaj, recimo, mrtev ali bode mrtev; ona sama je dovolj kazni prestala, obžalovala je in jokala; kaj hočeš? Greh je bil majhen, kazen velika. Nikdar ne bo motil tvoje sreče.“

„Da, motil bo. . . Ne, ne, nikdar ni to mogoče,“ je rekel Tilen in je pil, kakor iz obupa.

Tudi gospod Muhič je pil, ker je hotel prepričati Tilna, da je gospodična Barbara edina gospodična na svetu, ki mu je namenjena. Pri tem se je tako utrudil, da je bil v resnici potreben počitka.

Položil se je po klopi in je začel dremati. Tilen mu je pripovedoval o svojih prisegah, o bolestih, o svoji nesreči in obupu in je pri tem pil čašo za čašo, dokler ni tudi on utihnil. Gospod Muhič je še nekaj časa v spanju mrmral o krasnih ženah, o sinovih, o bodoči sreči; nazadnje je mahnil z roko in rekel:

„Najdem ji drugega ženina. Boljše gospodične res nisem srečal na svetu.“

Na to je sladko zaspal.

Zeleni lovci so peli v sprednji sobi in kričali na pogin Francozov.

Naenkrat je nastal zunaj okoli krčme šum in vrišč. Tilen je planil na noge in zakričal: „Francozi so tu!“

„Tristo vragov jih vzemi,“ je vzkliknil gospod Muhič, ki ga je ta strašni klic prebudil iz sladkega spanja.

Tilen je zgrabil nož in je skočil k oknu.

Gospod Muhič se ni mogel takoj zavedeti, ali je resnica, ali se mu le sanja vse to, kar se godi okoli njega.

Toda med tem so se vrata odprla in gospod Muhič je zagledal francoske vojake, ki so se borili z zelenimi lovci in jih vezali z vrvmi.

„Vdajte se,“ je zakričal francoski vojak, ki je planil z nasajenim bajonetom proti gospodu Muhiču.

Gospod Muhič je komaj verjel svojim očem. Hotel je že predreti z mečem vojaka, ki je stal pred njim, toda v tem trenotku ga je ovila vrv in nekdo je potegnil s tako silo, da se je gospod Muhič opotekel.

„Jaz sem častnik,“ je kričal gospod Muhič, „ako ne postopate z menoj, kako se spodobi, vas priporočim vašemu poveljniku, s katerim sva dobra znanca.“

To je vojake tako osupnilo, da so sneli vrv in so izpustili gospoda Muhiča. V sobi se je pojavil francoski častnik, ki je v hipu pregledal ves položaj in stopil z odločnim korakom pred gospoda Muhiča. Rekel je:

„Vi ste naš ujetnik, gospod, blagovolite se temu primerno vesti, ker bi vam sicer ne mogel jamčiti za vaše življenje.“

„Priznam,“ je rekel gospod Muhič „prosim samo, da mi pustite kot častnemu ujetniku moje orožje.“

„To vam pustim,“ je rekel francoski častnik, „izvolite ostati v svoji sobi!“

Gospod Muhič je stopil za korak nazaj in vrata so se zaprla.

„Prijazni so zelo, to se jim mora priznati,“ je rekel sam pri sebi, „a to mi malo pomaga. Jaz bi sicer teh jakobincev ne obravnaval na ta način, ako bi ne videl, da imam slučajno opravka z ljudmi svoje vrste, zato bi jim. . . No, sedaj se bo nam godilo, kakor se je godilo njim, ko smo jih obiskali v Ljubljani. Vrag jih je moral prinesti ravno danes, ko imam jaz stražo. Upam, da Egid ni zaspal in da jim posveti pod nos, ako se bodo upali navzgor. Kam je za vraga izginil

Tilen? Res, kaj takega se mi ni še pripetilo. Fej, soparno je tu. Žeja je jako neprijetna stvar.“

Gospod Muhič je poiskal na mizi vina, kar ga je bilo še v kozarcih.

„Če se ne motim, je Horacij pel jako lepe ode na vino in na druge prijetne reči. Vrag ga vzemi! Ako straže niso zaspale, jih bodo naši pometali v Ljubljanico, da se bodo pošteno izkopali. Ako naše razbijejo, potem bom francoski ujetnik. Peljali me bodo v Pariz kakor medveda. Ako me naši ne zamenjajo, se bom tam ženil pri jakobinkah. Vrag jih vzemi! Sicer pa upam, da jih naši poženo nazaj v mesto ali pa celo udero za njimi, da bodo pomnili, kdaj so se predrznili nas napasti. Res škoda je, da so me zaprli, ker bi jih lahko poslal nekaj k vsem vragom. Le kako so tako tiho prišli čez most! Straži jih dam jutri zjutraj nameriti po petindvajset. Samo ko bi vedel, kaj se godi!“

Gospod Muhič je stopil k zamreženemu oknu. Nekaj trupel se je valjalo po tleh in par francoskih vojakov je stalo na oglu.

„Tu me dobro stražijo,“ je rekel gospod Muhič, „prav brez potrebe, kajti moral bi biti muha ali pa celo mušica, da bi mogel skozi te mreže.“

V drugem oknu je bila mreža odtrgana. „Tu je ušel Tilen,“ je mislil gospod Muhič, „menda je skočil naravnost na francoske bajonete. Vražje hitro so me izvohali . . .“

V tem so zagrmele puške na Golovcu. „Zbudili so se!“ je vzkliknil gospod Muhič. „Da bi ne bilo prepozno! Pokaj, streljaj, Egid!“

Oglasili so se streli iz topov.

„Ne bo pol ure in bodete pili Ljubljanico, prijatelji francoski,“ je klical gospod Muhič, „mi pa bomo še danes pili vino iz ljubljanskih kleti. Sicer bi Vam lahko ušel, mika me tudi, da bi vam sekal glave, toda kot časten mož ostanem na svojem mestu.“

Gospod Muhič se je usedel v kot in je poslušal streljanje topov in grmenje pušk.

„To je strel z Grada,“ je mrmral, „in to pokanje je od naših na Golovcu.“

Naenkrat je nastal nov ropot v krčmi.

Francoski vojaki so pripeljali novih ujetnikov. Ko so se vrata odprla, je videl gospod Muhič nekoliko zvezanih brambovcev, ki so jih zaprli v sobo.

Gospod Muhič se je stisnil v kot in je pošiljal k vsem vragom francosko predrznost; jezil se je nad stražo pri mostu in nad vsemi, ki niso o pravem času začeli streljati. V strahu in negotovosti je premišljal svoj položaj in poslušal pokanje in kričanje, ki se je razlegalo po temni noči.

„K sreči, da me niso odpeljali takoj s seboj na Grad. Tam bi lahko dolgo čakal odrešenja. Sedaj je vendar še mnogo upanja, da se rešim. Da bi mi le ne priveli še novih vojakov! Nečem, da bi tu sedel skupaj z njimi. Streljaj, Egid, streljaj!“

Gospod Muhič je zopet pil in mirno čakal na svojem mestu. Na Golovcu je divjal boj.

Ko je gospod Muhič zvečer po svojem trudapolnem ogledovanju počival v gostilni, so si tudi straže ob Ljubljanici privoščile počitka. Zato Francozom, ki so že dalje časa pripravljali napad, ni bilo težko, priti čez most. Francozi sicer niso mogli vedeti, kako velika je posadka, ki jih straži na Golovcu, vendar so mogli misliti, da ni posebno velika.

Doslej so morali biti vedno pripravljeni na napad, zato je bila njihova posadka utrujena in izčrpana od neprestanega napora. Izkušali so torej porabiti prvo priliko in se rešiti stalne nevarnosti, ki jim je pretila z Golovca, in to noč so se odločili za napad. Prišli so srečno čez most ter si osvojili Kurjo vas. Zgodilo se je to tako urno in tiho, da so imeli v svojih rokah že vse straže, predno se je kaj zganilo v okopih. Upali so priti potihoma na okope in si osvojiti Rakovnik. Toda ta načrt jim je uničila straža na okopih.

Egid je stal ves čas na svojem mestu in se ni dal premotiti spancu, ki ga je hotel premagati. Vkljub črni temi se mu je zdelo, da se na grajskih zidovih giblje. „Morda pripravljajo za nas kanone,“ si je mislil in je zato tem pozorneje opazoval vsako gibanje v podnožju Gradu. Naenkrat se mu je zazdelo, da sliši šum v Kurji vasi.

„Prihajajo," si je mislil, „toda nas ne najdejo nepripravljenih."

Res je v dolini kmalu počilo nekoliko strelov. Egid je med tem hitel po okopih in pregledoval, če so vojaki na svojih mestih.

Ker so bili prvi okopi v nevarnosti zaradi topov, se je umaknil Egid nazaj proti gozdu in je sklenil, čakati sovražnika toliko časa, da mu pride čisto blizu, potem pa ga nenadoma napasti.

Ko so Francozi premagali prve straže na tej strani reke, so začeli lesti navzgor. Bili so si že skoraj zmage gotovi, kajti nikjer ni bilo sledu o avstrijskih četah.

Ko so prišli do kalib, so jih zažgali, da bi si razsvetlili kraj. V svitu plapolajočega ognja se je bližala četa prvim okopom.

Naenkrat jih je obsula toča krogel iz gozda. V tem je začelo pokati tudi iz topov na Gradu. Krogle so letele v prazne okope. Boj se je razvnel na vsej črti. Francoska četa je bila osvetljena v ognju in je izgubila mnogo, predno se je mogla umakniti.

Med tem je prišla cesarska avstrijska posadka po cesti od Rakovnika in je potisnila nazaj proti mestu ono četo, ki je izkušala nenadoma napasti gradič.

Sam De Montet je vodil svojo četo.

Predno se je zdanilo, je bil francoski napad odbit. Francoske čete so se z veliko težavo rešile nazaj v mesto in le silno streljanje topov z Gradu je ustavilo avstrijske čete, da jih niso sledile v mesto. Vsled neprestanega streljanja so se čete umaknile iz Kurje vasi nazaj pod Zeleni hrib.

Gospod Muhič je v svojem kotu zasledoval ves boj. Ko je slišal, kako se bolj in bolj bliža streljanje, je dobro vedel, kaj to pomeni.

„Aha, dobro vas gonijo," je govoril sam pri sebi, „nič vam ni pomagalo, da ste me ujeli."

Pri tem je gledal, kako se cesta bolj in bolj polni s francoskimi vojaki, ki so se umikali na most. Tudi straža izpred krčme je izginila. Gospod Muhič je pogledal skozi okno in je zagledal pod oknom Tilna zvezanega. Valjal se je po tleh in se je izkušal osvoboditi.

Gospod Muhič je stopil v prvo sobo in je odšel na prosto. Ni se menil za vojake, ki so ležali po sobi, dasi so nekateri zaklicali njegovo ime.

Na pragu se je gospod Muhič oprezno ozrl. Res, francoska straža je odšla; tam pri bregu Ljubljanice se še čuje streljanje. Zdaj pa zdaj zagrmi top.

Gospod Muhič je odšel za hišo in stopil k Tilnu.

„Gospod Muhič,“ je vzkliknil Tilen obupno, ko ga je zagledal, „pomagajte!“

Gospod Muhič je šele sedaj videl, da je Tilen ranjen. Osvobodil ga je vezi in rekel:

„Zdelo se mi je, da boš tu, ker sem te videl, kako si skočil skozi okno. Vrag jih vzemi, predrzneže. Celo mene so hoteli zvezati, toda slabo bi bili opravili z mojim mečem, zato so me pustili.“

Ko je bil Tilen prost vseh vezi, je odšel k vodnjaku, ker je čutil strašno žejo. Tam si je izpral svojo rano na desni strani života. Gospod Muhič pa je odšel na cesto, poiskal svojega konja v hlevu in odjezdil proti Rakovniku.

„Take noči še nisem doživel,“ si je govoril in je premišljal, kako bi podal gospodu Langerju poročilo o svojem pregledovanju in kako bi pred majorjem de Montetom opravičil svoje ujetništvo.

14.

Po tem ponesrečenem napadu so se Francozi še bolj utrdili v mestu, ker je bila njih posadka že zelo slaba in maloštevilna. Bali so se vsakega napada. Major de Montet je poznal njih položaj. Hotel je pomnožiti svojo vojsko ter napasti Francoze tako, da jim vzame mesto in Grad.

Toda predno je moglo priti do odločilnega boja, je prišlo z Dunaja poročilo, da je sklenjeno premirje.

Nadvojvoda Ivan, ki se je umikal s svojo južno armado čez Koroško in Štajersko, se je ustavil v Gradcu. Ker pa ga je sledila silna francoska vojska pod poveljstvom podkralja Evgena Beauharnaisa, se je umaknil na Ogrsko. Francoska vojska je zasedla Gradec in Dunajsko Novo Mesto. Od tod se je obrnil podkralj

proti avstrijski vojski na Ogrskem, jo pritisnil k reki Rabi in jo popolnoma premagal. Z ostanki svoje razbite vojske je odšel nadvojvoda Ivan v Komorn in Požun, da bi od tam podpiral svojega brata, nadvojvodo Karla. Toda med tem se je že izvršila odločilna bitka pri Wagramu, kjer je bila severna avstrijska vojska premagana. Nadvojvoda Karel je sicer iskušal, zbrati svojo omagano vojsko ter potisniti Francoze nazaj na levi breg Donave. V bitki pri Znojmu na Moravskem so bile zadnje avstrijske čete pobite.

Takoj prvi dan, 11. julija, je ponudil nadvojvoda Karel Napoleonu premirje.

Ker so bile tudi francoske čete omagale in oslabele, je Napoleon sprejel premirje, ki sta ga podpisala Wimpffen in Berthier.

S tem je bila vojna leta 1809. končana in so se začela pogajanja za mir.

Ostale avstrijske čete so se umaknile v svoje trdnjave na Češko in na Ogrsko, od koder so se francoske čete umaknile že koncem junija. Avstrijska mesta od Trsta do Dunaja so bila v rokah Francozov. Edini Tirolci niso hoteli mirovati in so se vojevali dalje pod svojim poveljnikom Andrejem Hoferjem.

Zato je moral de Montet s svojo posadko zapustiti okope in utrdbe na Golovcu ter oditi nazaj proti Novemu Mestu. Toda tudi tu mu ni kazalo več ostati, ampak se je moral umakniti nazaj proti hrvatski meji. Brambovcem je bilo oznanjeno, da odidejo v Samobor.

Zato je gospod Muhič hitro izkušal opraviti svoje stvari.

Na poti iz Ljubljane v Novo Mesto se je mimogrede poslovil od Repljevega dvorca, kjer je bil preživel nekaj lepih dni. Bolj nego od dvorca se je poslavljal od dvajsetletnega vina in od pečene perutnine. Popisoval je ubogi starki vso grozo in strah one noči, ko je bil Tilen ranjen.

„Nikakor ne mislite, da vas zapustimo brez pomoči,“ ji je govoril. „Mi odidemo na Hrvatsko, da se tam zbere vsa vojska, potem se vrnemo. Vemo, da Francozom diše naši denarji, toda bogastvo kranjske

dežele je zato na svetu, da se bodo z njimi povzdignili naši bodoči rodovi. Ako bi vam grozila kaka nevarnost med tem, ko nas ne bo v deželi, vam ne morem nič boljega svetovati, nego da odidete za nami. Vojska je v vojnem času najboljše varstvo. Upam tudi, da se čim prej seznanite z bodočo gospodinjo te hiše. Tilen bode kmalu zdrav, je krepke nature.“

Tako je govoril gospod Muhič bogatici Ani Repljevi in starka mu je bila hvaležna za njegovo tolažbo in za nasvete ter mu je obljubila, da se bo ravnala po njegovih nasvetih.

Gospod Muhič si je mel roke, ko je jezdil za četo, ki je že odšla po cesti. Še enkrat se je ozrl na prijazni dvorec, pomislil je na vse njegove zaklade in vesel nasmeh mu je preletel obraz.

V Novem Mestu so dolenjsko vojsko navdušeno sprejeli. Vendar se je vsem zdelo slabo znamenje, da se je vojska umaknila od Ljubljane in pustila Francozom prosto pot na Dolenjsko. Še slabše čase pa je obetala novica, da avstrijska posadka ne ostane več v mestu in da tudi brambovci odidejo. To se je imelo zgoditi v najkrajšem času.

Egid je postal po boju na Golovcu pravi ljubljenec majorja de Monteta. Moral je ostati pri vojski v mestu, dasi je hotel oditi domov, da bi pogledal na svojo pristavo.

Gospod Muhič si je izprosil dovoljenje, da poseti svoje sorodnike in znance na Vinicah. Zanimalo ga je zelo, kaj se je tam zgodilo novega.

Našel je vse po svoji volji. Gospa Gusičeva ga je sprejela prav tako veselo, kakor ko se je prvič vrnil z vojne. Bila je nekoliko zagorela od solnca, kar ji je zelo pristojalo.

To je bilo vsled tega, ker se je mnogo izprehajala po polju, kjer se je spominjala onih časov, ko sta hodila skupaj z gospodom Muhičem. Gospodu Muhiču se je zdelo, da je gospa Gusičeva vedno krasnejša.

Kristjan je bil že tako zdrav, da je hodil po vrtu.

Gospod Muhič je te uspehe pripisoval trudu onih dam, ki tudi doma delajo za domovino, ker jim usoda ni dovolila, da bi hodile z možmi na vojno.

Ko je zagledal Kristjana tako čvrstega in zdravega, je rekel:

„Radoveden sem pred vsem, katera izmed obeh gospodičen te je bolje zdravila.“

„Priznati moram, da sta pokazali obe dosti talenta, zdi se mi sploh, da je to poseben talent za ženske,“ je rekel Kristjan.

„Ti pozabljaš,“ je rekel gospod Muhič, „da izhajata obe kolikor toliko iz moje šole. Pa bodi, kakor hoče! Gospodična Helena je videli zelo vesela.“

„Ni čuda, saj je moja prijateljica.“

„Tvoja prijateljica!“ se je začudil gospod Muhič, „menda vendar nisi napravil kake nove zmešnjave. Moram reči, da so samo te zmešnjave krive, da bi bil skoraj prišel v francosko sužnost.“

„Nasprotno,“ je rekel Kristjan, „zdi se mi, da smo prišli ven iz zmešnjav in da smo zdaj na jasnem.“

„Torej se bolnik in zdravnica nista zaljubila?“

„Ne. Sklenila sta samo večno prijeteljstvo.“

„Večno prijateljstvo!“ je vzkliknil gospod Muhič, ki je mislil na gospodično Barbaro, „kaj pa boš počel s tolikimi prijateljicami?“

Po vrtu sta prihiteli Barbara in Helena. Objeli sta gospoda Muhiča od obeh strani in sta klicali:

„Gospod Muhič, sedaj morate ostati pri nas. Lovili bomo zopet slepe miši in se igrali na krožke.“

„Srečni ste, otroci!“ je rekel gospod Muhič, „ne veste, da ima gospod Muhič bolj važne opravke, nego loviti slepe miši in se igrati na krožke. Takega smo imeli tam pri Ljubljani dovolj, lovili smo po noči slepe miši, ko smo stražili po okopih in — drugi so nas lovili na krožke. Veseli me vendar, da vas vidim tako srečne. Mislil sem s seboj privesti še enega, toda ranili so mi ga Francozi. Kadar ozdravi, se bo zgodilo nekaj zelo lepega.“

Barbara, ki je čutila, o kom govori gospod Muhič, je nejevoljno stresla z glavico in je rekla:

„Nikogar ne potrebujemo, gospod Muhič, mi trije smo zelo srečni. Imamo se vsi trije radi.“

„Za božjo voljo,“ je rekel gospod Muhič, „vendar ne mislite . . .“

„O ne," je rekla Barbara, „jaz pojdem v samostan."

„Ti, ti," je vzkliknil gospod Muhič.

Gospodični sta veselo pobegnili po vrtu. Gospod Muhič se je usedel poleg Kristjana in je rekel:

„Kakor vidim, imaš krasno življenje, mnogo lepše, nego smo ga imeli mi v taboru, ali kakor ga bomo imeli zdaj na Hrvatskem. Vendar upam, da pojdeš z nami."

„Ne pojdem," je odgovoril Kristjan kratko.

„Nočeš?" se je začudil gospod Muhič. „Ako ne takoj, prideš za nami. Menda te ni ostrašila ena rana toliko, da bi se zanjo ne hotel maščevati. Kdo ve, ali se ne začno vojne po premirju! Ako se Francozi kako ne opomorejo, pojdemo nad Ljubljano in v eni noči bo zopet naša. Lahko boš prihajal vanjo kot zmagalec in zasedli bomo Grad, ki nam ga nihče več ne vzame."

Kristjan je prijel gospoda Muhiča za roke in je rekel:

„Vi lahko sodite o vojni in o zmagah, kakor hočete. Jaz mislim, da je vojna končana in da je končano vse, za kar smo se bojevali. Ko smo se hoteli braniti, so nas streljali zato, ker so se sami podali brez boja. Napoleon ni človek, ki bi prizanašal. Kar je dobil, si bo tudi obdržal. Ako se vam hoče še boja, vam privoščim zabave in želim mnogo sreče; jaz sem storil svojo dolžnost in sem prejel svoje plačilo. Sedaj sem zadovoljen, ker sem prišel do velikega spoznanja."

„Rekel sem, da v tebi še ni umrl stari jakobinec in da ga ne izstreljajo ven vse francoske puške. Vedno sem si te laže predstavljal v jakobinski čepici nego v brambovski čaki."

„To je resnica," je nadaljeval Kristjan, „toda poleg jakobinca se je v meni zbudil tudi Ilirec."

„Radoveden sem, kaka nova vrsta revolucionarjev je to," je rekel Muhič.

„To smo mi vsi, kar nas nosi ta zemlja tu," je rekel Kristjan, „ker smo potomci starih Ilirov."

„Če se ne motim, so bili to morski razbojniki in ti vendar ne boš trdil, da smo mi, Muhiči, potomci morskih razbojnikov. Mislim, da so napadli celo Ce-

zarja, ko se je šel učit v Atene govorništva. K sreči je bil tako razumen, da je dal obesiti vse roparje, ko so pristali k bregu. O takih dedih zgodovina naša ničesar ne ve in k sreči izhajamo od čisto drugega rodu.“

„Zgodovina sicer ne ve tega, da so bili stari Iliri morski razbojniki, pač pa ve, da so živeli tu pred nami, in mi moramo vedeti, da smo njih potomci. Imamo še mnogo narodov, ki z nami sorodno govore. Mi pa smo se bojevali za druge in smo pozabili nase.“

Gospod Muhič je migal z glavo. Kaj takega še ni slišal nikdar. Govoril je z meščani nemški, z gospodo francoski in s kmeti slovenski. Zanimali so ga srednjeveški vitezi, kavalirji novejših časov in slavni junaki svetovne zgodovine. Zato ni mogel razumeti tega, kar mu je pripovedoval Kristjan. Čudil se je zelo veliki izpremembi, ki jo je opazil pri svojem nečaku. Toda zdelo se mu je, da so se take izpremembe že večkrat izvršile, ker je Kristjan rad filozofiral, kakor si je gospod Muhič razlagal vse take pojave. Mislil je, da je vse to posledica brezdelnega živiljenja; ako mora človek neprestano sedeti, premišlja razne reči in ni čudno, če mu pridejo take misli. Zato je nazval Kristjanove besede: ilirske sanje in se jim je veselo zasmejal. Bil je prepričan, da gotovo preidejo, kakor hitro bo Kristjan popolnoma zdrav in ga bo prevzelo bojno navdušenje.

„Mislim, da se ne motim, ako trdim, da bomo kmalu zopet skupaj oblegali Ljubljano,“ je končal gospod Muhič svoj pogovor.

Kristjan na to ni odgovoril. Potrkal je svojega strica po plečih in rekel: „Mislim, da ne bode treba.“

„Zdi se mi, da si se pomehkužil med samimi ženskami,“ se je razjezil gospod Muhič.

„Nasprotno, zelo si želim boja, toda z jasnim ciljem,“ je odgovoril Kristjan.

„Kaj mi nimamo jasnega cilja?“ je vprašal gospod Muhič ves zavzet.

„Gotovo ga imate, vprašanje je, ali je pravi?“

„Pravi? Na koga pa bi streljal nego na francoske jakobince?“

„Ako ti jakobinci zasedejo deželo, smo jutri prisiljeni, streljati na druge.“

„Oho, mi ostanemo zvesti cesarju.“

„Jaz tudi. Ako si nas obdrži Napoleon, bodemo morali biti tudi njemu zvesti.“

Gospod Muhič je na to nekoliko pomislil. „Gotovo,“ je rekel potem, „toda tega mi nočemo.“

„Hočemo ali nočemo, to ni danes več od nas odvisno. Odločevali bodo drugi. Mi pa mislimo na sebe in na svojo domovino.“

Gospod Muhič je videl, da se ne da mnogo pogovarjati.

„O takih stvareh pravi vojak nima časa premišljati,“ je rekel. „Tudi so sedaj še nepotrebne. Za nas boj še ni končan.“ Kristjan ga je prijel za roko in odšla sta po vrtu. Pripovedoval mu je o svoji ljubljeni prijateljici in o svoji veliki sreči.

„Od same sreče se je polenil,“ je mislil gospod Muhič, „razumljivo je, da se mu sedaj neče od tod.“

Zvečer je gospod Muhič na samem ujel gospodično Barbaro, pripovedoval ji je o Repljevem dvorcu, o stari teti in o Tilnu.

„Ozdravi gotovo kmalu,“ je rekel, „in potem te jaz sam zopet spravim z njim. On ti je vse odpustil in te zelo ljubi. Srečna bodeta oba. Skupaj se popeljemo k stari teti, ki te ima zelo rada. Veselim se iz celega srca na tiste čase.“

„Jaz tudi,“ je rekla Barbara. Glas se ji je tresel, iztrgala je gospodu Muhiču roko in je utekla po vrtu.

Še ta večer se je gospod Muhič poslovil. Poslavljal se je zelo resno in se s težkim srcem ozrl nazaj na gradič, ko je dirjal po drevoredu. Drugi dan je brambovska četa zapustila Novo Mesto in za njo je odšla tudi cesarska posadka.

15.

V začetku avgusta so odšle prve francoske čete iz Ljubljane na Dolenjsko. Dolgo časa si niso upali nastopiti poti v to stran kranjske zemlje, kajti prihajala so od te strani slaba poročila; na to stran so se umikale cesarske čete, ki so bile v stalni zvezi s posadkami na Hrvatskem in Ogrskem, ker je bila ta stran dežele najbolj nemirna in so se po njej oglašali bojni glasovi tudi potem, ko so brambovci in cesarska vojska zapustili deželo. Ker velikega oddelka Francozi niso mogli poslati v Novo Mesto, se je bilo bati, da bi se ne razvnel boj med narodom in bi pozneje bilo težko, pomiriti deželo. Zmaga nad francosko četo bi le podnetila bojno navdušenje in bi dala črni vojski novega poguma. Zato je šele začetkom avgusta odšel oddelek francoske vojske proti Novemu Mestu.

In zgodilo se je, kakor so pričakovali. Takoj na visokem svetokriškem klancu se je oglasil plat-zvona. Za njim so se oglasili zvonovi od vseh strani. Ljudje so zapuščali vasi ob cesti in so bežali čez gozde v oddaljene vasi. Tam so se zbirali oboroženi možje in so hiteli z orožjem v roki po skritih potih naprej proti Dolenjskemu, kakor se je pomikala francoska četa. Bolj in bolj se je množila oborožena množica, bolj in bolj so se oglašali zvonovi. V stolpih ob cesti so sicer zvonovi utihnili, ker so cerkveniki morali pobegniti, toda zato so oznanjali glasovi zvonov v oddaljenih cerkvah, da gre sovražnik po cesti. Prišel je čas, ki so ga vsi izdavna pričakovali, prišel je z vso grozo in strahom.

Francoska četa se je pomikala mirno po cesti. Nihče je ni motil. Odpočivala si je v zapuščenih vaseh in si že postregla sama po volji. Tudi ljudem, ki niso pobegnili, se ni zgodilo nič žalega.

Toda glasovi zvoncev po gorskih cerkvah niso oznanjali nič dobrega.

Francozi so zasedli še tisti dan Višnjo Goro. Mesto so našli skoraj popolnoma prazno. Ker se poveljnik francoske čete v njej ni čutil varnega, je nadaljeval pot do Radohove Vasi. Pokrajina se mu je zdela bolj in bolj sumljiva. Vse vasi ob cesti okoli Zatičine

in Šent-Vida so bile zapuščene, zvonjenja na daljnih gričih ni bilo konca. Bolj ko se je bližala noč, bolj so se čuli glasovi iz daljav. Zvonilo je po vsej dolenjski strani.

Po gozdih so se zbirale oborožene trume črne vojske. Med njimi je bilo mnogo brambovcev, ki niso hoteli oditi iz dežele; zapustili so svoj brambovski bataljon in se pridružili črni vojski. Ko je padla noč na zemljo, so se dvignile črne trume v gozdih in so se usipale čez polje proti Radohovi Vasi. Bili so med njimi ljudje iz Dobrepolja, iz Krške doline, iz Suhe Krajine, iz Trebnjega in iz vseh vasi, ki leže okoli Primskovega in Zaplaza. Velika množica se jih je sešla.

Francoska straža se je umaknila nazaj proti Šent-Vidu; toda oborožene množice so se množile, kakor da rastejo iz zemlje, kakor da se črna gozdna tema izpreminja v temne postave, ki se usipljejo iz gozdov na polje. Kmalu se je v šentvidskem zvoniku oglasilo plat-zvona. Francozi so se umaknili in kmetje so zasedli vas. To je bilo znamenje, da morejo zmagati. Veliko navdušenje se je polastilo njih src. „Umikajo se,“ se je razlegalo preko polja in vabilo na boj vse one, ki niso upali na zmago.

V urnem diru je zapustila francoska četa zasedene vasi in odšla nazaj proti Višnji Gori.

„Za njimi,“ so se oglašali glasovi nad Višnjo Goro!

Šli so, kakor se jim je zahotelo. Toda mesto je bilo dobro utrjeno proti kmetski vojski. Ko so se približale prve čete, je počilo nekoliko pušk in nekaj kmetov je padlo. Zato so se umaknili nazaj proti Zatičini.

Vso noč je bilo nemirno po vaseh okoli Višnje Gore, kajti povsod so prenočevali navdušeni bojevniki, stari in mladi in so se pripravljali na boj za drugi dan. S prvim jutranjim svitom se je zopet napolnilo polje z oboroženimi četami, po potih so prihajali od vseh strani in so napolnili vso cesto.

S prvim svitom je tudi utrujena francoska četa zapustila Višnjo Goro in je odšla nazaj proti Ljubljani.

Kmetska vojska jo je sledila.

Težka in nevarna je bila pot. Zvonovi so zvonili neprestano, strel je počil zdaj tu, zdaj tam, bojni glasovi so se oglašali po gozdih, vasi ob cesti so se polnile, marsikje so si francoski vojaki morali priboje-vati prehod.

Tako je šla pot do Šmarje. Tam so se ustavile prve čete črne vojske in se pokrepčale. Ustno sporo-čilo pravi, da so nesli francoski vojaki puške na ramah in so streljali nazaj v kmete, ki so drevili za njimi. Pred Mokarjevo hišo je padel francoski vojak, ki ga je zadela krogla iz kmetske puške. Mokar je prilezel iz hiše in je spravil vojaka pod streho.

„Človek je človek," je rekel in ga je položil na lastno posteljo, kjer mu je izmil rano in ga obvezal.

Z velikimi napori in težavami se je rešila fran-coska četa nazaj v Ljubljano. Kmetska vojska pa je ostala v vaseh ob cesti in je pila na svojo zmago. Mnogi so videli v tej zmagi voljo božjo in so vero-vali, da jih bo podpirala božja pomoč tudi pri nadalj-njih bojih. Na svetokriškem klancu je tisti večer ljud-stvo pobožno molilo in zahvaljevalo Boga za zmago ter ga prosilo, naj jih tudi v bodoče varuje sovražnikov.

Ker se nekaj dni ni prikazala nikaka nova fran-coska četa na dolenjski strani, se je kmetska črna vojska razšla. Pri razhodu so si zvesto obljubili, da pridejo zopet z orožjem na boj, kakor hitro bodo za-slišali plat - zvona.

Takrat se je prvič razznanilo ime moža, ki se je imenoval Guza. Bil je vnet za vojno in je vadil v orožju stare in mlade vso zimo in vso pomlad. Sedaj je prišel čas, ko je mogel voditi svojo vojsko. Pridru-žili so se mu vsi oni, ki niso hoteli iti domov, ampak jim je bolj ugajalo, z orožjem v roki čakati sovražnika. S to četo je Guza zasedel svetokriški klanec in je stal na straži, kdaj da bi se zopet prikazali sovražniki.

Ni bilo treba dolgo čakati. Teden dni pozneje je odšel velik oddelek francoske vojske na Dolenjsko. Zopet so se oglašali zvonovi od vseh strani, tudi gozdi so se zopet polnili s črnimi trumami, toda straža, ki je pobegnila s svetokriškega klanca in hitela naprej po vseh vaseh, je oznanjala, da je sovražnikov veliko

število. Zato so se kmetske čete zbirale na višavah okoli Višnje Gore.

Francozi so se bližali zelo hitro. Ko so prišli do Šmarje, so hoteli zažgati vas. Dekan, baron Gallenfels, je kleče prosil poveljnika francoske čete, naj prizanese vasi, ker so nje prebivalci mirni; kmetska vojska da je prišla od dolenjih strani. Težko, da bi bil francoski poveljnik prizanesel vasi, ako bi ne bilo ranjenega vojaka pri Mokarju. Ta je izprosil milost za vas, ker so prebivalci skrbeli za njega, dasi je prišel k njim kot sovražnik.

„Prihajamo v znamenju maščevanja in gorje mu, kdor bi se nas drznil motiti na naši poti!“ Tako je rekel poveljnik, ko je francoska četa zapuščala vas.

Francozi so nadaljevali svojo pot in so dobro slutili, da se zbira kmetska vojska po Dolenjskem. Prazne vasi in glasovi zvonov po gričih so bila znamenja, da ne prihajajo v mirno deželo.

Na vrhovih pred Višnjo Goro so jih sprejeli prvi streli, toda kmalu so utihnili. Francozi so zasedli mesto in zavarovali vse vrhove okoli njega. Kmetske trume so se umaknile nazaj v gozde.

Še ta večer je hotel poveljnik francoskega oddelka dokončati boj. Poslal je eno četo svojega oddelka naprej do Radohove Vasi. Mirno so jezdili vojaki skozi vasi; nikjer ni bilo sledu o prebivalcih, le v gozdih je šumelo, bučalo, divjalo . . . Naenkrat je zaplapolal ogenj nad vasmi. Vsa dolina je bila v plamenu. V svitu požara se je vračala francoska četa v Višnjo Goro, tam je prenočila. V svitu požara so začele lesti temne sence iz gozdov, v bližču velikega ognja so begali ljudje preko polja in niso vedeli, ali naj gredo reševat svoje imetje ali naj beže pred maščevanjem sovražnikov. Vso noč je divjal požar in je rasvetljeval daleč na okoli vso pokrajino.

Drugega dne je francoska četa nadaljevala svojo pot. Stopala je mimo pogorišč, kjer so se zbirale žene in otroci, mož ni bilo videti, le tu in tam se je pojavil starček, ki je s solzo v očeh stal na pogorišču domovja svojih dedov.

Nihče več ni motil francoske čete na njeni poti. Zvonovi po gričih so utihnili, trume po gozdih so se razšle, ljudje so se vrnili v svoje domove.

Drugi dan je prišel oddelek francoske vojske v Novo Mesto. Mesto je bilo mirno in tiho. Nikjer ni bilo sledu, da je bilo tu pred kratkim časom središče brambovcev in črne vojske. Meščani so iz svojih hiš gledali na trg, kjer je prihajala francoska posadka. „Bila jih je dolga, dolga kita," piše meščan, ki je gledal ta prizor, ni ji hotelo biti konec; ves popoldan od ene do „večera so se pomikali v mesto . . . Opazili smo, da so šli po trije in štirje ali po dva in dva . . . Ko so se na trgu ustavili, jih je brzo zopet zmanjkalo, da so se umaknili drugim. Potaknili so se po ulicah, kakor da bi šli v svoje kvartirje, a šli so dalje. S početka smo mislili, da jih je bilo grozno veliko, a skoro smo spoznali, da je bila le zvijača. Videli smo, da so se čete, ki so že prišle v mesto, pokazale iznova na trgu."

Dva dni pozneje, 8. avgusta, je francoski poveljnik naznanil meščanom, da je naložil Napoleon že 7. julija kranjski deželi velikanski davek 15,260.000 frankov. Ker so Francozi takoj pri svojem prihodu v Ljubljano zahtevali tri milijone frankov, je morala dežela plačati čez 18 milijonov frankov vojnega davka. Glas o tem se je kmalu raznesel po vsej deželi. Ljudje so zakopali svoj denar in druge vrednosti v zemljo in so mirno delali na polju.

Poletje se je že bližalo h koncu.

16.

Egid je bil zelo nezadovoljen sam s seboj. Ko je jezdil na čelu svoje čete po prijazni cesti ob Krki in je gledal cvetoče polje na obeh straneh ceste, je z vso dušo zahrepenel po svojem domu. Nerad je zapuščal domači kraj, bolj nerad nego pred nekaj meseci, ko je odhajal z brambovsko četo proti zapadni strani. Takrat ga je klicala dolžnost, da gre v boj proti sovražniku domovine, sedaj je sovražnik posedel domovino in brezuspešen bi bil boj proti njemu. „Bojevali se bodemo za druge kraje, toda domovina je

izgubljena . . . Kako si lepa, domovina! . . . Zakaj je tožno srce, kadar te zapušča, zakaj se vzradosti, kadar te zagleda iznova? Zakaj nam ni vse eno, kod hodi naša pot? Zakaj ne ljubimo tuje zemlje tako, kakor tebe? Kaj si nam, in kaj smo ti mi?“ Tako je premišljal Egid. „Tisoči so se bojevali in padli za domovino. Ali nismo rekli, da branimo svoje? Drugi so prišli branit domovino k nam, zakaj bi je mi ne branili drugod? Vendar ni domovina tu in tam. Domovina je samo ena. Lahko služimo cesarju tu in tam, lahko varujemo njegovo last, kamor sega njegova oblast, toda domovina ostane vedno samo tam, doma ob Krki . . .“

Egidu se je zdelo, da je domovina ona zemlja okoli njegove pristave, ki ji ni videl nikjer enake. Ta živa, plodna zemlja, podedovana od dedov, ki zvesto izpolnjuje svojo dolžnost in rodi vsem, ki na njej delajo, ki orjejo in sejejo, to je domovina. Tam ima vsak svojo domovino, ki jo ljubi in živi za njo, kajti ona ga redi in goji, kakor mati goji svoje dete. In kdo bi ne ljubil te svoje zemlje, ki ji je sam gospodar in ji vlada, kakor kralj svojemu kraljestvu? Spomnil se je pesmi, ki jo je čital v Vodnikovi knjigi:

. . . tvoja zemlja je zdrava,
za pridne nje lega naj prava.

To je domovina.

Zato je bil Egid nezadovoljen sam s seboj. Pustil je dom in je šel služit cesarju. Šel je, ker je mislil, da bo varoval Ljubljano in — njo. Kaj naj varuje sedaj ko je prišla dežela v sovražnikove roke in ona hodi Bog ve kje.

„Dom? Ali še stoji moj dom? Ali ga ni morda uničila sovražna roka, da se je z njim osvetila gospodarju. Sij požara, ki se je v oni noči svetil nad dolenjsko zemljo, je oznanjal dovolj, da je sovražnik nastopil svojo pot maščevanja. Ako se je našel izdajalec in je pokazal: Tam je dom brambovca, . . . so zaplapolali plameni nad mirnim gospodarstvom in danes je morda Krkovo pogorišče. Družina je pobegnila k tujim ljudem, živina je našla pribežališče v tujih

hlevih, obžgane stene se morda dvigajo med osmojenim drevjem, nemo zijajo prazna okna, udrti stropovi leže med zidovi, kjer so bile tihe sobe polne domače sreče. Kakor lobanja z režečimi čeljustmi na mrtvaški prsti, stoje zidine z odprtimi vrati na sežganem vrtu. Kakor da kriči celo pogorišče: maščevanje za gospodarja. Gospodar je moril po tujem, mi mu zažigamo dom . . .“

„Ne, ne,“ je vzkliknil Egid pri takih mislih, „to ni mogoče. Ne uničite doma, uničite rajši gospodarja!“ Zdelo se mu je, da bi mu bilo laže pasti v boju, nego da bi videl tako uničeno svojo domačijo. V takih trenotkih je čutil, kako ljubi svojo pristavo, domovino svojo.

„Kaj delam tu in čakam,“ je mislil, „doma zori polje, treba bo spraviti žito v shrambe, orati bo treba iznova.“

Pomislil je na valovito, polno polje, kakor ga je gledal v onih dneh, ko je prišel domov.

„Tam je domovina, ki jo je treba ljubiti in braniti,“ je govoril glas v srcu.

„Hotel sem jo braniti,“ si je odgovarjal „toda sedaj . . .“

Ni vedel, kaj sedaj. Moral je ostati na svojem mestu, ni se smel vrniti.

„Ako rešimo cesarstvo, rešimo tudi svojo domovino,“ si je mislil. „Kadar bo konec vojne, se vrne vanjo mir in sreča.“ Pri tej sreči je mislil na Alenico.

„Toda kam pojdem s srečo, ako je sovražnik uničil dom?“ Tako vprašanje mu je budilo v srcu težke misli.

Samobor je bilo prijazno trgovišče; visoki zeleni grebeni Gorjancev so se dvigali za njim in so zapirali pogled proti domovju. Sava je šumela po dolini, kakor da pripoveduje o rodnem kraju, ki je postal last sovražnikov. Na drugi strani se je odkrivalo tiho, mirno Zagorje s prijaznimi vasmi. ki so spominjale domačije. Napeta, bujna polja so se širila med vinskimi goricami.

Egid je pogosto zahajal na višino za trgom in je gledal po pokrajini, mislil je nase, na domovino in na njo. Kam jo je zanesla njena pot na begu, kam

se je izgubila, da ni sledu o njej? Ali se vrnejo mirni časi in se sreča zopet z njo, ali nastane nova vojna in ju razloči morda za vselej?

Življenje v trgovišču je bilo veselo; vina je bilo mnogo in zabave tudi.

Gospod Muhič je bil dobre volje. Našel je mnogo novih prijateljev in tudi trške gospodične so ga kmalu poznale. Ni mu bilo sicer všeč, da ga je nekoč skrivaj zapustil njegov sluga Kozma, ki je z nekaterimi drugimi brambovci pobegnil nazaj v Krajino, kajti na ta način bi se brambovska četa tako zmanjšala, da bi kmalu ne bilo komu zapovedavati.

„To se godi zato, ker nas puste čakati brez boja in moramo zopet sedeti v trgu, dočim po Kranjskem vladajo Francozi.“

Priznal je, da je življenje v Samoboru mnogo prijetnejše nego v Saksenburgu. Kadar je zabaval gospodične, je obračal govor bolj po hrvatsko; spominjal se je pri tem na Kristjanove „ilirske sanje“ in si je mislil, da Kristjan morda vendar le ni govoril praznih besedi in da je v resnici razlika med Saksenburgom in Samoborom. Egida je gospod Muhič tolažil z novimi nadami.

„Mislim, da ti ne bode treba iti v samostan k kakemu svetemu Supliciju,“ je rekel, „prepričan sem, da jo najdeva, predno nas zapade zima; ako so jo ukradli sanskilotje, jo bova rešila, kakor je rešil kralj Matjaž svojo Alenčico. Ko bi imel še mnogo mladih prijateljev, poženil bi vse s samoborskimi gospodičnami. Ako so ilirskega rodu, kakor to dokazuje Kristjan, se čudim, da niso ukradli Rimljani njih namesto Sabink.“

Nekaka napetost je vladala v premirju, ker ni bilo nič gotovega, kaj prinese bodočnost. Vsi so nestrpno pričakovali, kako odločijo pogajanja. Iz Samobora so hodile vsak dan straže do kranjske meje ter opazovale, ali ne nameravajo sovražniki kakega nenadnega napada.

Ko se je Egid nekoč s stražo vrnil domov, ga je čakal na dvorišču njegove hiše sam gospod Muhič, ki mu je veselje žarelo z obraza.

„Našel sem jo," je kričal in je objemal Egida.

„Koga?" je vpraševal Egid.

„Našel sem, kar sem iskal," je rekel gospod Muhič in vlekel Egida za roko s seboj po cesti do hiše, kjer je stanoval gospod Langer. Pred hišo je stala kočija in Egid ni več ugibal, koga je našel gospod Muhič.

Ko je hitel po stopnicah navzgor, mu je prihitela nasproti Alenica.

Gospod Muhič, ki je stopal za Egidom, je rekel:

„Objemlji, Egid, in poljubljaj, kajti našli smo, kar je bilo izgubljenega." Nato je odhitel navzgor po stopnicah. Mladi par pa je dolgo ostal na mestu in presrečna gospodična se je zjokala na prsih svojega junaka.

Zvečer je bila živahna pojedina, pri kateri je gospod Muhič goste tako zabaval s svojim pripovedovanjem, da si je mladi par zunaj na balkonu v jasni noči mogel nemoteno odkriti vso srečo in radost, ki je bila v njunih mladih srcih.

* * *

Nekaj dni na to je bil brambovski bataljon prestavljen v Kesztelly na Ogrskem. Egid se je ločil s težkim srcem. Pot je šla zopet proč od domovine in zapustiti je moral svojo ljubljeno gospodično, ki jo je komaj našel. Toda omahoval ni; bil je zvest svoji brambovski zastavi, dasi ga ni več vodila na brambo domovine. Poslovil se je od Alenice in ji obljubil, da se vrne domov, kakor hitro bo sklenjen mir; ona pa je obljubila, da bo čakala v Samoboru, dokler se ne vrne.

Gospod Muhič se je poslavljal vso noč, tako da je bil truden od slovesa. Mel si je zaspane oči in rekel:

„O Madžarih nisem slišal še nikdar nič dobrega. Bojim se, da bo tam še slabše nego v Saksenburgu. Tokajcu bi človek ne mogel ničesar očitati, tudi ogrska ciganska muzika mi ugaja. Živeti med samimi pastirji in cigani se človek kmalu naveliča. Tam se boš lahko pripravljal za svoj zakonski stan."

Brambovci so prestopili Savo, pozdravili še enkrat domačo reko in odšli proti severu.

17.

Vojni davek, ki so ga naložili Francozi kranjski deželi, se je počasi nabiral. Francoski intendant Fargues je zahteval v desetih dneh dva milijona frankov, toda denarja ni prejel. Zato je pisal grofu Brandisu, podpredsedniku deželne gosposke v Ljubljani, tako-le pismo:

Gospod podpredsednik! Dovolil sem si čast, Vam dne 13. avgusta oficijelno naznaniti, da morate do dne 25. avgusta plačati v deželno blagajnico štiri milijone kron na račun vojne naklade za Kranjsko. Danes pišemo že 24. in vplačevanje se še ni začelo. Vsak trenotek delate ovire in težave samo zato, da bi stvar zavlekli in da bi si nakopali zažugano ostrost. Ravno tako se zavlačuje oddaja konj. Storilo se ni nič, kar je pri taki stvari potrebno. Dolgo časa niso ljudje prignali konj in ko so jih prignali, so bili taki, da jih je bilo izmed 300 za rabo le 40.

Ravno tako se zavlačuje naprava čevljev, srajc in drugih stvari, ki smo jih terjali od dežele. Celo potrdil o že oddanih stvareh nisem do danes mogel dobiti v roke.

Vam, gospod grof, in še dvema članoma vlade pripisujem krivdo, da se ne izvršujejo povelja, ki sem jih dal, kar se tiče vojne naklade za Kranjsko deželo.

Opozarjam Vas: Če ne boste tekom 25. dne (avgusta meseca) napeli vseh žil, da se stori temu konec in se nemudoma zagotovi vplačevanje onega dela naklade, ki sem ga določil, bom postopal kar najostreje, da ne bodo povzročitelji tega nereda svoje veljave uporabljali za oviranje povelj Njegove Cesarske Milosti.“

Tudi to pismo ni pomagalo. Namesto denarja je poslal grof Brandis pritožbe raznih ljudi, ki niso hoteli plačevati vojnega davka. Fargues je zahteval potem dva milijona do konca avgusta. Ker tudi tega denarja ni prejel, je razpisal prisiljeno posojilo na obligacije. Ta denar so morali plačati posamezni bogataši, duhovniki, plemstvo, trgovci, kupci in posamezna okrožja. Da bi Kranjci videli, da je vojni davek

resna stvar, je dal Fargues v noči od 31. avgusta na 1. septembra prijeti nekatere bogate veljake ter jih kot poroke odgnati v Palmonovo v Italiji. Med temi so bili grof Blagaj, Turjaški, Barbo, baron Prapreški, Lazzarini in drugi. Mnogo je bilo med njimi takih, o katerih so Francozi sumili, da hujskajo ljudstvo proti plačevanju vojnega davka.

Ker pogajanja še niso bila končana, so hoteli sovražniki izkoristiti deželo, kolikor je bilo mogoče; ljudje pa so upali, da se njih usoda kmalu odloči, in zato so se obotavljali plačevati.

Vsa francoska strogost ni pomagala. Ljudje so se upirali uradnikom, ki so nabirali vojni davek.

One srenje, ki niso hotele plačati denarja, so dobile oddelek francoskih vojakov, ki so živeli po hišah in gospodarili po svoji volji. Vsak večer je pobiral seržant na vasi denar. Vsak vojak je dobil po en frank na dan, korporal po dva, seržant po tri. Ako kdo ni hotel plačati, so mu vzeli živino iz hleva in jo prodali za vsako ceno. Francoski vojaki so si dali dobro postreči in so bili zelo oblastni. Narod je o njih prepeval šaljive pesmi. Ostali so v vaseh toliko časa, da je bila plačana svota, ki je bila določena za okrožje. To so bili oni strašni garnizerji, ki so gospodarili po vaseh tako, da so se jih ljudje dolgo spominjali.

„Ker je Kranjska skoraj vsa gorata, se je bilo bati, da si kmetje to obrnejo v svoj prid in se ustavijo vojaški sili, ki jo je treba na vse kraje razdeliti. Ostalo je vse mirno, izvzemši neki trg, kjer so nekateri grdi jeziki inzultirali nekega častnika. Dva teh hujskačev smo prijeli in jih obsodili za nekoliko mesecev v ječo. Ko smo na ta način pokazali ljudem strah, je nastal zopet red, vsaj v tem kraju, v ljubljanski okolici.“ Tako je pisal Fargues.

Družba na Vinicah je živela mirno in zadovoljno. Kristjana je sicer včasih vznemirila težka misel, ko je pomislil, da je vsa dežela v rokah onih sovražnikov, proti katerim se je bojeval; toda pomiril se je kmalu z drugimi mislimi. V podstrešju je bil nekoč stari hlapec našel zaboj s starimi knjigami, ki jih je Kristjan čital z velikim zanimanjem. Bile so to knjige starih slovenskih

protestantskih pisateljev. Kakor jasen, radosten spomin iz davnih dob, tako je vstajala pred Kristjanom bolj in bolj jasno preteklost naroda. Bolj in bolj je pojmoval vprašanja, bolj in bolj jasni so postajali odgovori. — Bil je zelo srečen, da je mogel o tem govoriti tudi s Heleno. Sama se je hotela z njim pogovarjati o važnih vprašanjih. V poznih večerih sta slonela na ograji viniškega vrta in sanjala o bodočnosti. Kristjan je imel krasne načrte. Pripovedoval je Heleni, kako bo popravil in okrasil svojo hišo v Ljubljani, sklenil je, da bo v njej odločil posebno sobo za zbirko slik in knjig; poleg tega je mislil na svoja bodoča podjetja, ki bi nesla mnogo denarja.

„Kadar bova poročena," je rekel Heleni, „pa pojdeva v Trst in si ogledava tvojo hišo ob morju. Zdi se mi, da tam leži naša velika bodočnost."

Pri tem se ni mogel premagati, da bi ne bil poljubil roke svoji ljubljeni prijateljici.

Barbara in gospodična Klara sta postali bližnji prijateljici. Citali sta skupaj francoske romane, hodili sta skupaj na izprehod in po noči skupaj ostajali na vrtu.

Ko se je francoska posadka v Novem Mestu ustanovila, sta se pogosto vozili skupaj v mesto. Ustavljali sta se v gostilni, kjer jima je delal družbo tudi lep gospod temnega obraza, črnih las, oblečen v nenavadno krasno obleko. To je bil Don Pier. Posedali so pogosto cele ure in se pogovarjali.

V tihih nočeh, ko je Kristjan na vrtu šepetal s svojo ljubljeno prijateljico o načrtih za bodočnost, je često stal na polju ali ob robu gaja temen par, ki je tudi šepetal zaljubljene besede in si prisegal večno zvestobo.

„Nikdar nisem verjela, kar so slabega govorili o vas," je govorila gospodična Barbara, „vedno sem vas ljubila. Nič na svetu ne more izpremeniti te ljubezni."

„Za vse, kar mi je svet vzel in kar sem sam izgubil, mi je dala usoda tebe; dobil sem več, nego so mi vzeli in nego sem izgubil," je rekel Don Pier in jo poljubil. Nekaj čarobnega in skrivnostnega je ležalo v teh trenotkih, ki so zmagovali Barbaro s tako silo, da je pozabila na ves svet in mislila samo na njega.

S tesnobo v duši jih je pričakovala; bili so tako polni blaženosti in razkošja, kakor da leži v njih večnost življenja.

„Kadar se sklene mir, pojdeš z menoj," ji je govoril Don Pier. „Odideva od tod v kraj večne radosti in ljubezni."

Z nemirom v srcu je mislila Barbara na bodočnost, toda verovala je človeku, ki ga je bolj ljubila kakor vse na svetu in je v njegove roke izročila svojo usodo.

Srce je bilo polno hrepenjenja po neznani sreči, polno velikih misli; v poznih nočeh je pisala Barbara svoj dnevnik, ker ni mogla nikomur izraziti čuvstev, ki jih je bilo srce tako polno.

Po deželi je že zavladala jesen. Listje je rumenelo, polje se je praznilo, trta v gorici je dozorela.

Mir je vladal po deželi, kakor da ni bilo v njej črne vojske niti drugih upornikov. Toda v srcih je še živela zavist in sovraštvo. Zeleni lovci so se pojavljali tu in tam in so pripovedovali novice iz drugih krajev. Govorili so o Tirolcih in njihovih bojih zoper Francoze.

V začetku oktobra so se raznesle novice o uporu kmetov proti vojnemu davku in dolenjski gozdi so se začeli polniti z ljudmi, ki so prisegali, da izženo Francoze iz dežele. V Beli Krajini se je zbirala kmetska vojska; v Kočevju so kmetje napadli komisarja, ki je pobiral vojni davek, vlačili so ga po cestah in so razmesarjenega vrgli v — jarek. Od povsod so se oglašali bojni glasovi.

Nekega jutra so našli meščani na mostu čez Krko zabodenega človeka. Bil je Don Pier. Ležal je vznak s prebodenimi prsmi. Nihče ni vedel, kdo je to storil . . .

Stari Kožina, ki se je zopet pojavil v mestu, je zopet prerokoval strašne dogodke.

Sin Kozma se je sicer vrnil domov, toda ni se lotil dela na polju. Posedal je v mestu po krčmah in hodil po Gorjancih, od koder je prihajal v dolino ob Kolpi in navduševal ljudi za boj. Vsi so govorili, da bo vodil kmetsko vojsko. Zato se je napotil stari Ko-

žina z doma in govoril zopet besede iz svetega pisma, s katerimi je klical ljudi k miru in pokori. Niso ga hoteli poslušati.

„Sin nas kliče na boj in oče k pokorščini,“ so dejali ljudje. „Koga naj poslušamo? Kdo nam more braniti, da bi ne pognali sovražnikov iz dežele? Ako nas nihče ne brani, se bomo sami.“

„Sin ni oče, in oče ni sin, ampak poslušajte besede resnice,“ je govoril starec. „Kristus je rekel Petru: Kdor z mečem končuje, bo z mečem končan. Prišel je čas, ko se izpolnjujejo velike besede. Vi pa glejte, da bodete pripravljeni na svojo uro, kajti nihče ne ve ne dneva ne ure . . .“

Tako je prišel starec tudi v Novo Mesto in govoril o velikem trenotku, ki se bliža. Svojega sina ni našel v mestu. Govorili so o njem, da je po noči unesel mlado ženo, svojo bivšo ljubico, in je izginil. Starec je slišal, kar so govorili ljudje, in je rekel: „En greh se maščuje, dokler ni maščevanje popolno.“ In je prerokoval nove strašne čase.

Res je kmalu sledila kmetska vstaja. Dne 16. oktobra je dolenjska kmetska vojska napadla Novo Mesto. Zgodovinar piše o tem tako:

Takrat so imeli Francozi v Novem Mestu polk italijanskih vojakov, ki jim je zapovedoval general Zucchi. Ko se je vnel 10. oktokra upor v Kočevju in Kostelu, je odšel s svojo malo vojsko tja, da bi ljudstvo pomiril. V mestu sta ostali le dve kompaniji z dvema topovoma. Nastanjeni sta bili po hišah, v vojašnici ni bilo nobenega vojaka. Na nevarnost Francozi niso nikdar mislili, živeli so popolnoma brezskrbno. To ugodno priliko so porabili kmetje in so dne 16. oktobra udarili na Novo Mesto. Zbralo se jih je okoli 400 od Žužemberka, Soteske, Trebnjega in od drugod. Oboroženi so bili slabo: nekateri so imeli puške, po največ francoske, drugi pa le dolge kole, okovane z ostmi in kljukami, kakor so jih pripravili za črno vojsko. — Prihajali so od Bršljina, ne da bi Francozi kaj slutili. Tudi meščani niso vedeli o tem. Bil je ponedeljek, torej ravno tržni dan. Kmetje so si izbrali ta dan, da bi ne budili preveč pozornosti. Ljudje, ki

so prihajali na trg, so pač vedeli o nakani; zato so začeli odhajati s svojim blagom in so klicali: Gredo, gredo . . . V par trenotkih je bil trg prazen. Naenkrat je bilo slišati nekoliko strelov pri okrožnem glavarstvu. V mesto prišedši, so kmetje po nepotrebnem potratili mnogo časa s tem, da so hoteli prisiliti okrožnega glavarja in njegovega komisarja, naj pritegneta k njim. Ker sta se branila, so jele frčati krogle okoli kresije. Okrožnega glavarja so kmetje nekaterikrat obstrelili, njegovega komisarja pa pobili. Naposled se je kresijskim uradnikom posrečilo, vežna vrata zapreti in kmete pritisniti nazaj.

V tem so si francoski vojaki od prvega strahu oddahnili in se začeli zbirati. Nastavili so pred pošto dva topova ter z nekaterimi streli razpršili kmete . . . Boj je trajal kako poldrugo uro in ga še ni bilo konec. Mnogo kmetov se je v mestu ločilo od drugih; en oddelek jo je udaril takoj proti proštiji, ker je pričakoval, da bo tam ugrabil francosko blagajno; v proštiji je namreč po navadi stanoval general Zucchi, ki pa je takrat odšel v Kočevje. Nespametni kmetje so celo vrata zaprli za seboj. Francozi so jih tu zgrabili in do zadnjega vse postrelili. Proti poldnevu se je čul le zdaj pa zdaj kak strel, če se je namreč pokazal kak kmet iz svojega skrivališča in hotel pobegniti. V mestu zaostalim je bilo le to mar, kako bi se dobro poskrili. Še tisti večer so izvohali Francozi nekoliko skritih kmetov in so jih takoj na ulici postrelili. Postreljene kmete so pometali v Krko. Nad mestom je bilo proglašeno obsedno stanje.

Se tisto noč se je vrnil general Zucchi iz Kočevja. V Bršljinu je streljal nekdo nanj, pa ga ni pogodil. Ves razljučen da general vasi Prečino in Bršljin oploniti in do tal požgati . . . Kmetski upor se je razširil po vsej deželi, na nogah je bila vsa Dolenjska celo tja do Ljubljane. Mnogo vasi je bilo požganih, ker so vaščani streljali na Francoze ali pa ker so le-ti dobili vasi prazne, kar je bil najboljši dokaz, da njih stanovniki niso imeli čiste vesti . . .“

Tako se je končal boj. Oni, ki so srečno ušli iz boja, so pobegnili in so oznanjali grozno novico.

Med tistimi, ki so padli v tem boju, je bil tudi Tilen Repelj s četo zelenih lovcev . . .

General Zucchi je izdal oglas ter zahteval, da se ljudje vrnejo v svoje domove, kajti kogar dobe z doma ali z orožjem v roki, bo ustreljen. O uporu in o boju je sploh prepovedal govoriti, „ker nima to nobenega drugega namena, kakor podpirati novo razburjenost ali pa očrniti one osebe, ki so na dobrem glasu.“ Sam ljubljanski škof Kavčič je prišel na Dolenjsko mirit razburjeno ljudstvo in je svetoval duhovščini, naj ne hujska ljudi proti francoskim oblastim.

Dne 21. oktobra je razposlal francoski intendant oklic, s katerim je izpodbujal dobrosrčne ljudi, naj darujejo kak dar za pogorelce. „Vsak ve,“ je pisal, „kako žalostna usoda je zadela toliko vasi tega okrožja. Brez hrane, brez pristrešja čakajo na našo pomoč. To nas mora izpodbujati k delu. Vse gosposke, dekanije in fare naj urno pričnо zbirati zanje, da dobe podstrešja in hrane.“

Med tem se je že raznesla novica, da je na Dunaju sklenjen mir.

Dežela se je pomirila, ljudje so se vračali v svoje domove.

Konec.

Ko je Napoleon leta 1808. slišal o vojnih pripravah v Avstriji, je rekel ob priliki svojega praznika (dne 15. avgusta se je obhajal Napoleonov dan) avstrijskemu poslaniku Metternichu v Parizu: „Kaj hoče vaš cesar?“ — „Da spoštujete njegove odposlance,“ mu je odgovoril Metternich. „Zdi se mi, da v Avstriji zelo hitro pozabljate važne dogodke,“ je rekel Napoleon. Člane cesarske rodovine avstrijske je imenoval francoske nadčastnike. S tem je bilo gotovo, kar se je že dolgo v negotovosti pričakovalo: vojna leta 1809. se je začela. V Erfurtu je rekel Napoleon avstrijskemu poslaniku: „Jaz bi bil lahko razdelil državo vašega cesarja, da bi ne bil tako mogočen, pa nisem hotel. Kar je, je po moji volji.“ To je bilo mnenje, ki ga je imel Napoleon o Avstriji in o avstrijskem cesarju. Ko

je kot zmagovalec nad avstrijsko vojsko v cesarskem gradu na Dunaju diktiral mirovne pogoje, je dal čutiti svojo mogočnost in se je ravnal po prepričanju, da dela s premagano državo, kar on hoče.

Na dunajskem dvoru sta bili dve stranki: ena je bila za to, da se zbere nova vojska in da se vojna nadaljuje, ker so mislili, da bi lahko premagali razdeljeno in oslabljeno francosko vojsko, toda zmagala je druga stranka, ki je bila za mir pod vsakim pogojem. Cesar Franc sam si je želel miru. Tako je bil sklenjen mir dne 14. oktobra v cesarskem gradu Schönbrunnu na Dunaju. Južne dežele: Kranjsko, beljaško okrožje, Trst, Istro in Dalmacijo ter Banovino do Save je Napoleon združil v eno skupino ter jo nazval: Provincije ilirske. Njih središče je postala Ljubljana.

Tako se je rodila Ilirija. 12. novembra so Francozi sneli z vseh javnih poslopij v Ljubljani avstrijskega orla in so ga nadomestili s francoskimi znamenji. Začela se je nova doba življenja v novem kraljestvu ilirskem.

Sredi novembra se je pomikala brambovska četa po cesti ob Savi navzgor. Vračala se je domov. Gospodu Langerju in brambovcem je bila izražena zahvala za službo, ki so jo izkazali domovini v težkih časih; ko je bil sklenjen mir, so se mogli mirno vrniti domov. Vračali so se čez Čakovec, Kanižo in Zagreb ter se bližali kranjskim mejam. V Samoboru se jim je pridružila kočija, ki jih je odslej spremljala ves čas. Poleg nje sta jahala gospod Muhič in Egid.

Nad pokrajinami je vladala pozna jesen. Oster veter je vil po dolini in zasipal cesto z rumenim, odpadlim listjem. Sava je šumela tiho, leno, kakor da čuti jesen, ki je zavladala na njenih bregovih. V daljavi so se že kazale zasnežene planine.

Egidu je napolnila čudna kipeča radost srce, ko je zagledal prve dolenjske griče. Zagledal je domovino.

„Res,“ je mislil, „drugi sedaj vladajo v tebi, drugi ti kraljujejo, zasedli so te sovražniki, proti katerim smo se bojevali. Morda ti je bilo usojeno tako. Vedno si še krasna in mila, vedno si še naša.“ Zadnje

besede je Egid dvakrat premislil in tretjič jih je ponovil skoraj naglas.

„Vedno si še naša. Čigava bi mogla biti nego naša!“

Ozrl se je na Alenico, ki je sedela v kočiji in obšla ga je vesela misel na bodočnost.

Gospod Muhič ni bil posebno dobre volje. „Kaj hočemo sedaj,“ je premišljeval. „Vračamo se domov, kakor premagani, dasi naša četa ni bila nikdar premagana; deliti moramo z drugimi usodo. Kar se nas tiče, bi vojska trajala lahko celo leto. Četa je manjša, nego je bila, ker so lenuhi pobegnili. Morda bi niti ne bili pobegnili, ko bi jim dali priliko, da bi se bojevali. Ni nas bilo treba zapirati v Saksenburgu niti nas ni bilo treba pošiljati na Ogrsko. Drugod bi se bili lahko izkazali drugače. Kaj bi sedaj? Cesarska vojska je razbita in mi sami ne moremo delati vojne. Treba se bo sprijazniti z mirom. Tudi mir je lepa stvar, ako ni v njem dolgčas. Za nekaj časa bo sedaj preskrbljeno; kakor vse kaže, bomo imeli toliko svateb, da se niti sam ne bom utegnil oženiti. Vojska se torej razide, prijatelji se poženijo in kaj potem? Ostal bom sam: star brambovec. Vem, da bi me marsikje dobro porabili za strica in za pestunjo; čas je, gospod Muhič, da tudi ti prenehaš skrbeti za druge in poskrbiš zase. Vendar se nočem čisto pokmetiti. Vojaški stan je vendar-le nekaj vznesenega. Kakor vse kaže, bom na stara leta celo služil Napoleonu. To bi ne bilo nič čudnega, kajti v naših žilah je še nekaj francoske krvi. Ako zbudimo vso svojo preteklost iz starih pozabljenih listin, bi se morda pokazalo, da smo Francozom mnogo bliže nego Ilircem. Kako je to rekel Kristjan? Danes, je rekel, služimo temu, jutri služimo lahko drugim. Imel je prav. Nič nečastnega ni, služiti pod Napoleonom. Priznati se mu mora, da zna vojske voditi, trdnjave oblegati, bitke dobiti in mir sklepati. Ko bi mi le ne bili že od nekdaj tako zoprni ti jakobinci . . .

Ne, ne bom jim služil. Rajši ostanem star brambovec in bom živel mirno v svojem kotu. Spominov imam dovolj in kdo ve, kaj nam vse prineso bližnji časi.“ Tako je premišljal gospod Muhič. Odločil se je,

da bo nadaljeval s pisanjem svojih spominov, „čudovitih dogodeb“, dokler se ne dogodi zopet kaj posebnega.

Tako so se vračali brambovci domov. Stopili so na domačo zemljo, za katero so se bojevali na tujih tleh. Neizpremenjena je bila, taka, kakor so jo zapustili, le da je polje dozorelo in da so gorice že oddale svoj dar trgačem, jesen je silila prirodo k počitku, da bi po zimi dobila svežo pomlad.

Na meji se je brambovska četa razšla. Še enkrat so zaklicali vojaki svojemu poveljniku: „Slava“ in so odšli vsak na svojo stran.

Egid in gospod Muhič sta spremljala gospoda Langerja in kočijo na Poganice, kjer sta ostala čez noč. Drugi dan sta odšla vsak na svojo stran: Egid je odšel na svojo pristavo, gospod Muhič pa na Vinice.

„Ako bo treba iti zopet, pojdemo,“ je rekel Andrej, ko sta z gospodom jezdila po dolini proti domu. „Zgodilo se nam ni nič hudega in se tudi poslej ne bo. Samo da je doma vse v redu, da so pospravili s polja. Če sovražniki domujejo v deželi, ima človek mnogo skrbi.“

Egid je zagledal svojo pristavo nepoškodovano. To ga je napolnilo s takim veseljem, da je pozabil na vse drugo.

„Ob časih, ko sem bil v strahu za te, da te izgubim, sem spoznal, kaj si mi, moj dom, kako te ljubim, moja domačija,“ je govoril sam pri sebi in je počasi jezdil po klancu, od koder je gledal stare, sive zidove, ki so se mu zdeli tako lepi v poznem jesenskem večeru.

Na dvorišču se je zopet stekala družina ter je pozdravljala gospodarja. Hlapec Janez se je čehljal po laseh in je takoj začel praviti, da bi se bila skoraj zgodila velika nesreča. Francozi so hoteli zažgati pristavo, ker ni bilo gospodarja doma. Na kolenih je prosil Janez z družino milosti. Prizanesli so poslopju, toda ostali so na pristavi kot garnizerji, ker so hoteli imeti denarja. Vzeli so iz hleva in odgnali, kar so hoteli, trdili so, da imajo pravico, uničiti vse, ker je gospodar — brambovec. Andrej je stal, kakor ukopan.

„Menda vendar, . . .“ je začel, „zakaj jih nisem še več . . .?“

„Tudi žrebe so vzeli," je pravil hlapec Janez. „Tudi žrebe!" je vzdihnil Andrej, „torej za njih sem ga tako lepo redil." In skoraj so ga oblile solze.

Egid je odšel v svojo sobo. Poznalo se je, da je nekdo stanoval v njej med tem časom. Stanoval je v njej francoski seržant. Egid se je usedel na stol in se je zagledal v podobo v kotu. Zdelo se mu je, kakor da je oskrunjeno to njegovo domače svetišče, ker je med tem bival tod tuj človek.

Vkljub temu je bil srečen, ko je bil zopet v svojem domu.

„Vrnil sem se srečno z vojne, našel sem svoj dom in kaj vse drugo! Vse prinese čas. Celo cesar se je moral umakniti iz svojega grada, da je v njem stanoval Napoleon. Koliko podobnega je bilo in koliko hujšega! Jaz sem vendarle srečen. Spravim zopet svojo sobo v red, popravim pri gospodarstvu, kar so odnesli — in kmalu pride sem nova sreča."

Tako je govoril Egid sam pri sebi in je mislil na bodočo srečo.

„Vedno sem se bal zanje in ravno to, kar sem najbolj ljubil, so mi vzeli," je tarnal Andrej, ko je slonel ob praznih jaslih, kjer je prej imelo svoje mesto žrebe.

„Saj so izpraznili ves hlev," je rekel, kajti zdelo se mu je vse prazno. Gladil je kobilo po vratu in mislil na bodoče čase.

„Mnogo sveta smo videli," je pravil sam sebi in konjem, „toda nikjer ni, kakor doma." In zopet se mu je zdelo, kakor da so mu sovražniki odnesli pol življenja. Potolažil se je šele, ko so mu pravili, da je bilo drugod še huje in da se mora molče prenašati nesreča, kakor pokora za storjeni greh.

„Kak greh hočete," je rekel, „storili smo, kakor so nam ukazali. Zakaj mi ne hodimo na Francosko delat vojske? Oh, in mi smo jim tako prizanašali! Lahko bi bili . . ." In je mahnil z roko. Razveselil se je šele, ko je začel pripovedovati, da so tudi novo gospodinjo pripeljali s seboj.

„Pripravljajte se za svatbo," je rekel ženskam, „kajti če se ne motim, bo še ta predpust."

* *
*

Ko je gospod Muhič drugi dan jezdil skozi Novo Mesto in je tam videl francoske vojake, se ga je polotila čudna žalost. Najprej se je v njem zbudilo nekako bojno navdušenje, hotelo se mu je, da bi se ustavil v mestu na Glavnem trgu in jih pozval na boj.

„Tako se vrača nezmagan brambovec v zmagano domovino," si je govoril. „Za sedaj bi bil vsak boj zaman. Treba se jih bo privaditi; privadili smo se jih v vojni, privadili se jih bodemo tudi v miru, dasi bo staremu brambovcu to dalo mnogo truda in zatajevanja. Končno se človek vsemu francoskemu kmalu privadi. Vojne je konec."

Ustavil se je v gostilni pri „Petelinčku," kjer je zvedel nove strašne novice.

„Mi nimamo nič proti njim," je rekel krčmar, ko je govoril o Francozih, „smo se jih že privadili."

Gospod Muhič pa je premišljal le o groznih novicah, plačal je in odjezdil proti Vinicam. Pot je peljala skozi požgane vasi, kjer so si kmetje stavili že nova poslopja, da bi si pripravili bivališče pred zimo.

Jezdil je gospod Muhič potrtega srca po drevoredu proti Vinicam. Zdelo se mu je, da se je zgodilo nekaj tako strašnega, da komaj pojmuje vso grozo onih dogodkov.

„Jesen in življenje in jaz, vse je enako, vsemu se bliža konec. Sedaj se mi zdi, da sem za dvajset let starejši."

Tudi na Vinicah gospoda Muhiča niso čakale vesele novice. Gospa Gusičeva je bila sicer lepa kakor prej, toda poznalo se ji je, da je mnogo prestala v zadnjem času. Potožila je Muhiču vso svojo bolest ter ga prosila, naj ostane nekaj časa pri njih in razveseli Barbaro. Gospod Muhič se je lotil težavnega posla.

Uboga gospodična se mu je vrgla v naročje in je dolgo plakala, kakor da hoče izplakati vse svoje gorje.

„Pojdem v samostan," je rekla potem, „vem, da ni zame več sreče na svetu." Gospodu Muhiču je povedala vse, kar se je bilo dogodilo; gospod Muhič je vse dobro razumel in je ni obsojal.

„Nič se ne boj," jo je tolažil, „vse bo še dobro. Tudi v samostan ti ni treba hoditi. Kdo ve, kaj še hrani za nas bodočnost."

Dasi obupana gospodična ni pričakovala nikake sreče na svetu, jo je vendar gospod Muhič tako utolažil, da se je po nekaj dneh zopet razveselila in sklenila, da bo brez vzdihovanja in tožb nosila svoje gorje.

Kristjana gospod Muhič ni dobil več na Vinicah. Odšel je bil s Heleno v Ljubljano takoj, ko je bil razglašen mir, ker se je hotel že pred zimo lotiti del v svoji hiši. Zato se je tudi gospod Muhič čez nekaj dni napotil proti Ljubljani.

Na svojem potu je posetil starko, Ano Repljevo. Prazno je bilo na dvorcu, kakor da je vse izumrlo. Starka se je v par mesecih postarala za mnogo let. Njen bledi obraz se je zgubančil in čuden strah se je skrival v njenih očeh. Postregla je gospodu Muhiču zopet s perutnino in vinom, v spomin na nekdanje čase.

„Sedaj je vse eno,“ je govorila s tresočim, nemirnim glasom. „Izposodili so si denar na papirje in Tilna so ubili.“ Pri tem je starka zaplakala. „Nimam ničesar več na svetu, čemur bi živela. Ustanovila sem večne maše v šmarski cerkvi, drugo pa bodo razvzeli dediči. Dokončala bom tu sama brez svojih ljudi. Mislila sem pogosto na gospodično in sem jo hotela videti. Toda zdaj je prepozno. Bolelo bi me še bolj srce, ko bi jo videla. Oj, koliko sem prestala v tem času, odkar ste odšli! Zgodilo se je vse, kakor ste rekli. Ko ste jim pustili prosto pot na Dolenjsko, so planili po denarju. Morali smo dati, sicer so žugali s kaznimi. Sedaj je konec . . .“ Nje solzne oči, ki so prej gledale tako jasno, so sedaj iskale nekaj v daljavi, kakor da bi iskale, kar je izgubljeno.

Gospodu Muhiču so se zdeli prazni ti prostori, kjer je bilo prej vse polno denarja. Zdelo se mu je, da vidi povsod le francoske obligacije. V prejšnjih časih si je predstavljal, da bo na tem dvorcu nekoč cvetoče življenje. Gospodična Barbara bi bila krasna gospodinja in bogastva bi bilo, da bi se sipali denarji sami v okovane škrinje. Sedaj je to dom, ki umira, brez življenja, brez bodočnosti.

Ko se je pri odhodu še enkrat ozrl, se mu je zdelo, da se zgrinja nad celim dvorcem, nad starko in nad vsem, kar je v njem, črna senca, konec, smrt.

Zato je urno odhajal naprej; vkljub vsem težkim časom je ljubil življenje in bilo ga je groza smrti.

V Ljubljani je našel gospod Muhič Kristjana pri najboljši zadovoljnosti. Delo mu je šlo dobro od rok, delavci so polnili hišo in so popravljali staro stavbo.

Kristjan se je svojega strica celo razveselil in mu rekel:

„Kakor vidite, že tretjič pripravljam hišo za svatbo. Upajmo, da bo zdaj končno gotova.“

„Tretjič gre rado,“ je rekel na to gospod Muhič. Kristjan mu je pravil o svojih načrtih in mu naznanil, da pojdeta kmalu zopet v Mušičje terjat stare dolgove.

„Na Dolenjskem je sedaj slabo za denar, bojim se, da bi se nama pri terjatvi še huje ne godilo nego zadnjikrat. Treba se bo drugam obrniti. Sploh so sedaj slabi časi: vojne je konec in službe ni več. Treba se bo pokmetiti.“

„Mislim, da vas bratje po svoji obljubi bogato nagrade, da ste se bojevali za slavo Muhičev,“ je rekel Kristjan. „Treba bo začeti novo življenje, zato se je treba urno lotiti dela. Postali smo Ilirci in sedaj je treba, da se izkažemo, da smo zmožni življenja.“

„Na suhem ali na vodi.“

„Povsod, ker imamo zdaj veliko domovino.“

Gospod Muhič je ostal v Ljubljani in z radovednostjo ogledoval to francosko-ilirsko mesto, kakor ga je nazval v svoji hudomušnosti. Izpremenila se ni sicer popolnoma nič. Rane, ki jih je dobila za obleganja, so bile že zaceljene. Življenje v mestu je bilo zelo živahno; gospod Muhič je kmalu našel novo družbo; med svoje nove prijatelje je štel tudi nekaj francoskih častnikov, s katerimi se je bil seznanil. Zabaval se je med njimi zelo dobro in si mislil, da se jih bo počasi res privadil. Helena je živela v Ljubljani in se tako izpremenila, da se je gospod Muhič res čudil. Obiskoval jo je pogosto s Kristjanom.

„Vedel sem, da si vanj zaljubljena, samo nagajati si morala. Nagajivost je bila tvoja najboljša lastnost, kakor pri vseh ženskah,“ je rekel gospod Muhič.

„O, nisem zaljubljena, samo njegova prijateljica sem,“ je rekla Helena.

„Poznam take prijateljice," je rekel gospod Muhič, „kdaj pa mislita, draga prijatelja, delati svatbo?"

„Še predno bo pomlad," je rekel Kristjan.

Dasi zelo nerad, je moral gospod Muhič za nekaj časa zapustiti Ljubljano in oditi s Kristjanom na Dolenjsko iztirjavat stare dolgove. Naletaval je že prvi sneg. Na svoji poti proti Mušičjemu sta se spominjala preteklega leta, ko sta v pozni jeseni hodila isto pot. Koliko se je izpremenilo med tem!

Na Mušičjem sta našla vse štiri brate Muhiče. Tam se ni nič izpremenilo. Bili so vsi kakor prej. Tudi prepirali se niso, ko je Kristjan omenil stare dolgove. Brat-gospodar je ostal zvest svoji obljubi, toda denarja ni bilo.

„Blaga je dovolj," je rekel gospodar, „treba je le prodati in bo denarja dosti."

„Torej bomo začeli prodajati," je rekel Kristjan, „časi so ugodni, trgovina je dobra."

Gospod Muhič se za take stvari ni rad menil. Mislil je, da ga Bog ni ustvaril za tako delo. Zato je Kristjana kmalu izvabil iz pustega, zapuščenega kota in začela sta posečati znane dolenjske gradove, hodila sta na lov in se zabavala.

Med tem je padla po zemlji že trda zima.

* * *

Napoleon je snubil avstrijsko princezinjo Marijo Lujizo, hčer cesarja Franca. Dal se je po dolgem obotavljanju ločiti od svoje prve žene Josipine, matere italijanskega podkralja, Evgenija Beauharnaisa, ki je bil njen sin iz prvega zakona in je poveljeval južni armadi v vojni l. 1809. Josipina, ki je bila z Napoleonom že l. 1804. kronana kot cesarica francoska, se je bila postarala in njen zakon je ostal brez otrok. Napoleon je hotel imeti potomca in hotel je imeti ženo iz kake evropske vladarske rodovine. Obrnil se je najprej v Rusijo, toda ruski dvorni krogi niso hoteli stopiti z Napoleonom v sorodstvo, ker so v njem še vedno videli nasilnika in uzurpatorja. Napoleon si je dobro zapomnil to odklonitev. Po zmagi l. 1809. se je obrnil

na dunajski dvor. Dasi so videle dvorne dame veliko žrtev v tem, če princezinja sprejme ponujano roko tako slavnega, toda ob enem tako strašnega in silnega junaka, pred katerim je trepetala vsa Evropa, se je Marija Lujiza odločila, da postane Napoleonova žena. Cesar Franc je s težkim srcem dovolil; upal je s to žrtvijo olajšati rano, ki je zadela Avstrijo v vojni leta 1809. Dne 17. marca leta 1810. se je osemnajstletna avstrijska princezinja poslovila od Dunaja in od domačega dvora in spremljana od množic navdušenega ljudstva, ki je občudovalo nje požrtvovalnost in pogum, je odhajala v Pariz kot nevesta cesarja Napoleona. Tam se je vršila poroka z velikimi slavnostmi. Avstrijska princezinja je postala francoska cesarica; s tem je bilo pozabljeno sovraštvo in se je začelo prijateljstvo med avstrijskim in francoskim dvorom. Že čez leto dni je darovala mlada cesarica Napoleonu sina, ki ga je Napoleon nazval: „rimski kralj“.

Ob istem času, ko se je vršila ona velika svatba med Dunajem in Parizom, se je vršila tudi svatba na Poganicah. Ženil se je Egid Gusič z gospodično Alenico, roj. Vranglovo. Z novim francoskim gospodarstvom je bila pravda glede pristave Krkovo končana. Egid sam se je nekega dne napotil na Vinice k svoji mačehi in je z njo govoril o tem. „Čemu bi se sovražili,“ je rekel, „ene rodovine smo, ene krvi. Gotovo ne želite nesreče sinu svojega pokojnega moža.“ Gospa Gusičeva je bila zadovoljna. Že izdavna jo je bil gospod Muhič pripravil na ta poset.

„Želim vam sreče,“ je rekla, „to tem bolj, ker sem slišala, da ste dober gospodar in da si že pripravljate domače ognjišče. Bodite srečni!“

Egid je hvaležno poljubil roko svoji mačehi in se je domov grede oglasil na Poganicah, kjer je prosil za roko gospodične Alenice.

Ko je gospod Muhič v Ljubljani to zvedel, je takoj zapustil svojo družbo, prijatelje in igre in je hitel na Dolenjsko.

„Sedaj se je začelo,“ si je mislil po poti. „Vojna je končana in vsi se ženijo. Napoleon, Egid, Kristjan . . . Tudi gospod Muhič bo zapustil samski stan.“

Svatba je bila zelo vesela, sešlo se je na njej mnogo starih znancev. Gospod Muhič je zbiral vse ostanke svoje pozabljene latinščine, da bi bil napravil primeren nagovor. Toda ni se mu posrečilo. Tudi latinskih knjig ni imel več, da bi se bil iz njih na pamet naučil govora. Premišljal je torej dolgo, v kakem jeziku naj govori. Najlaže mu je vendar bilo govoriti francoski in bila je moda, govoriti lepe govore v tem jeziku. Zato je na svatbi gospod Muhič v francoskem jeziku govoril tako ginljiv govor, da so se razjokali stari in mladi, vsi, ki so razumeli in ki niso razumeli, končal pa je v ilirskem jeziku in pri tem ni pozabil povedati, da je treba mnogo zaroda ilirskega, ako hočemo, da bo to postal slaven narod ilirski. Zasmejali so se na to stari in mladi, otrli so si solze in so pili na zdravje ženina in neveste. Dva dni je trajala svatba in gostija; tretji dan so se gostje poslavljali.

„Ko bi te ne ljubil, Egid, bi ti zavidal tvojo srečo,“ je rekel gospod Muhič, ko je stal poleg sani na dvorišču, kjer je sedel Egid s svojo mlado ženo. Poljubil je še enkrat Alenici roko in sani so zdrčale po sneženi cesti proti Krkovemu. Hlapec Andrej, ki je imel kučmo ovenčano s suhimi cvetlicami, je veselo vihtel bič nad iskrimi konji.

Tudi gospod Muhič se je odpeljal z gospo Gusičevo na Vinice, da si oddahne po svatbi.

* * *

Pomlad se je razcvela, po debeli, beli zimi krasna pomlad. Ljubljanski vrtovi so ozeleneli, breg ob Ljubljanici se je zakril v brsteče grmovje, Grad se je odel zopet z zelenjem in vsa okolica je pila žarke nebeškega solnca in živela v njem. Nova pomlad! Kristjan je bil z delom v hiši gotov. Vse je bilo, kakor si je želel. Na steni v glavni sobi je bila „Gugalnica v prirodi,“ drugod so bile druge slike, ki so predstavljale mlado družbo, veselečo se v prirodi. Ona soba je bila posvečena bogovom, ki so imeli tu res krasno bivališče; pri njih so bili shranjeni tudi stari klasiki kot

dragocen spomin preteklosti. V drugi sobi je bila zbirka knjig in slik; tam naj bi bilo shajališče vseh onih, ki bodo delali za prebujenje ilirskega rodu. Tako je bila hiša pripravljena.

Nekega dne je stopil Kristjan s Heleno slavnostno pred ljubljanskega maira, ki ju je v mestni hiši poročil. To se je zgodilo v oni mladi cvetoči pomladi.

V krasnih prostorih prenovljene Kristjanove hiše se je vršila svatba, na kateri so bile najuglednejše osebe tedanje dobe, med njimi sam pesnik Vodnik.

Tudi te svatbe se je udeležil gospod Muhič in je imel čast, sedeti takoj poleg neveste. Toda gospod Muhič se ni dobro počutil na svojem mestu. Bil je resen in redkobeseden. V tem trenotku je ležalo toliko krasnega in velikega, da tega ni mogel izraziti, in to ga je delalo nesrečnega. Ves mesec se je pripravljal na to svatbo in vendar se mu je hotelo, da bi se od veselja razjokal. Ves mesec je listal po vseh latinskih klasikih, po francoskih knjigah in drugod. Posedal je zdaj v glavni sobi pred slikami, zdaj pri bogovih v posebni sobi, zdaj med knjigami v drugi sobi. Vse je bilo zaman. Ako človek hoče govoriti pred visoko gospodo, mora povedati nekaj posebnega, in tega gospod Muhič ni našel. Kako bi bil mogel povedati vse, kar je čutil v tem trenotku! Mnogi so že govorili in napivali ženinu in nevesti. Nazadnje je začel govoriti tudi gospod Muhič. Kje se je vzel tedaj govor gospoda Muhiča! Vsi so strmeli; tako krasno je govoril. In kaj je govoril? Govoril je o svoji ljubezni do prijateljev. Vse, ki so ga poznali, so zalivale solze. Kristjan sam ga je vpričo vse družbe poljubil in ga je nazval svojega najljubšega prijatelja.

Na svatbi je govoril tudi pesnik Vodnik, ki je poveličeval krasoto Ilirije; govoril je o stari slavi domovine in o njenem probujenju. To so bile misli, ki jih je zapisal v svojo najkrasnejšo pesem, ki se začenja z besedami:

Napoleon reče :
Ilirija, vstan . . .

Drugi dan po svatbi se je Kristjan s Heleno odpeljal v Trst. Gospod Muhič se ni čutil še nikdar tako zapuščenega in osamljenega, kakor ta dan. Sprehajal se je v Kristjanovi hiši iz sobe v sobo in ni mu bilo nikjer obstanka. Sam ni vedel, kaj premišlja in kaj ugiblje.

„Radoveden sem, kaki Ilirci bodo iz tega francoskega zakona,“ se je izpraševal. A tudi to ni bilo, kar je iskal. Iskal je, kakor da je nekaj izgubil, česar ne najde nikdar več.

„Ostajam sam, sam,“ si je pravil. Ni mu bilo mar niti gospodične Klare, ki je sama ostala v Ljubljani, niti družbe. Odjezdil je še tisti dan na Vinice, kjer je izkušal ozdraviti svoje srčne rane.

* * *

Dne 5. avgusta 1811. je umrl gospod Langer, poveljnik brambovcev. Umrl je za boleznijo, ki jo je dobil v vojni. Njegovo potomstvo je cesar povzdignil v plemiški stan s pridevkom „Podgoro“.

Na njegov pogreb so se sešli poleg njegovih prijateljev tudi mnogi brambovci, ki so se z njim bojevali v vojni l. 1809. Na grobu je govoril gospod Muhič ter se spominjal vseh velikih dogodkov preteklosti. Spomin na one dogodke je spravil gospoda Muhiča v globoko žalost. Toda povabila sta ga s seboj Egid in Alenica, ki sta bila tudi prišla na pogreb. Povabila sta ga s seboj, ker gospod Muhič še ni bil na Krkovem, odkar je tam vladala nova družinska sreča.

Nekaj dni potem, ko se je po vseh mestih slovesno praznoval dan rojstva „rimskega kralja,“ so tudi na Krkovem dobili princa. Ko je gospod Muhič zagledal malega živahnega dečka v zibki pred seboj, se je tako razveselil, da je pozabil na vso žalost.

„Zdi se mi,“ je rekel, „da nečeta v ničemer zaostati za cesarjem. Oj, kako je silen! Da bi bil vrl Ilirec! Mislil sem si vedno, da bom dočakal takih časov.“ Zazibal je zibko in je pri tem občutil neko doslej nepoznano radost. „Stari umirajo in mladi se rode . . .“

* * *

Časi so bežali. Gospod Muhič je to najbolje čutil. Čutil je, da vstaja zarod „prerojen, ves nov.“ Nekoč je umrla Ana Repljeva.

Gospodična Barbara se je bila omožila z nekim francoskim častnikom v Novem Mestu. Bila je to krasna žena, srečna in zadovoljna v svojem zakonu in hvaležna gospodu Muhiču, da jo je obvaroval samostana. Izpolnilo se je tudi Muhičevo prerokovanje o bodočnosti: v nekaj letih se je igralo ob njej nekoliko krasnih dečkov, in z njimi je imel gospod Muhič svoje veselje, kadar so prišli na Vinice.

In kaj je bilo z gospodom Muhičem? Ne vemo. Ali je dovršil svoje delo „Čudovite prigodbe“ ali ne, kdo ve? Ali se je pokmetil in ostal na Vinicah, ali je hodil zopet po svetu, kdo ve? — Nekaj časa je obiskoval svoje znance in prijatelje in si ogledoval novorojene Ilirce. Bilo jih je povsod dovolj: na Krkovem, v Trstu, v Novem Mestu in drugod. V Trstu je eden celo dobil ime po stricu, gospodu Muhiču. Rekli so mu Miko in stric mu je posvetil vso svojo pozornost. Poleg tega je gospod Muhič v Ljubljani našel vedno toliko družbe, da ni mogel dolgo ostati na Vinicah, dasi je imel tudi v Novem Mestu svojo francosko družbo. Zgodilo se je vedno kaj novega, kar ga je zadržalo, da se ni oženil.

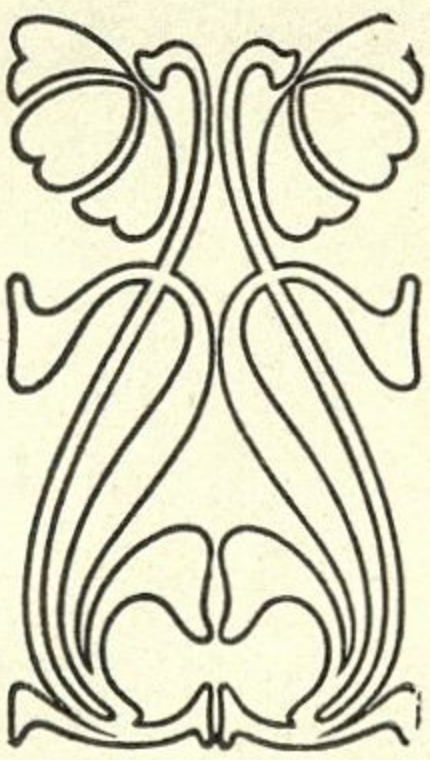
Bilo je z njim tako, kakor z njegovim prijateljem Jurijem Simičem, ki se radi vojne ni imel časa oženiti. Leta 1812. je padel Juri Simič v vojni na Ruskem. Ko je gospod Muhič zvedel to vest, se je s prijateljskim srcem spominjal vrlega vojaka in je sklenil, da se oženi.

Toda med tem je nastala nova vojna in novi veliki dogodki so napolnili domovino.

* * *

Kako je s teboj, domovina, kako je z nami? Kaj so ti bili časi, ko si prvič ležala pred očmi zmagovalca, in kaj so ti bila leta, ko si postala njegovo kraljevstvo? Kako so te ljubili in spoštovali vsi, ki so se borili za tebe? Ti zibelka naša in naš grob! Bila

si nam, kakor plodna mati, ki si nas obdarjala s svojimi darovi. Toda mi je nismo poznali. Kod smo hodili in kaj smo iskali? Šele v času stisk in nadlog, v času dvomov in muk smo te zagledali. In ko smo te videli, smo te začeli ljubiti tako, kakor otroci ljubijo svojo mater. Od takrat smo bili tvoji in ti si bila naša. Od takrat rastemo, kakor nov rod iz starih korenin. Odkar te ljubimo, te branimo in živimo na tvoji stari grudi, ljubeč te z ljubeznijo hrepenečih, in hočemo, da stojiš in rasteš z nami na veke.

UNIVERZITETNA KNJIŽNICA LJUBLJANA